

**Percepties van schoolteamleden
uit het buitengewoon onderwijs
over het M-decreet en inclusie
(in vergelijking met het gewoon onderwijs)**

Elke Struyf, Karine Verschueren, Stefanie Adriaensens, Kathleen Bodvin & Leen Swinnen

Percepties van schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs over het M-decreet en inclusie (in vergelijking met het gewoon onderwijs)

Promotor: Prof. E. Struyf

Copromotor: Prof. K. Verschueren

Wetenschappelijk medewerker: S. Adriaensens, K. Bodvin en L. Swinnen

Research paper SONO/2020.OL1.4/1

Antwerpen, maart 2020

Gelieve naar deze publicatie te verwijzen als volgt:

Struyf, E., Verschueren, K., Adriaensens, S., Bodvin, K., & Swinnen, L. (2019). *Percepties van schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs over het M-decreet en inclusie*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.

Voor meer informatie over deze publicatie Elke.Struyf@uantwerpen.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, Ministerie voor Onderwijs en Vorming.

In deze publicatie wordt de mening van de auteur weergegeven en niet die van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid is niet aansprakelijk voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de opgenomen gegevens.

© 2017 steunpunt onderwijsonderzoek

p.a. Coördinatie Steunpunt Onderwijsonderzoek

UGent - Vakgroep Onderwijskunde

Henri Dunantlaan 2, BE 9000 Gent

Deze publicatie is ook beschikbaar via www.steunpuntsono.be

Inhoud	
Lijst van afkortingen	5
Beleidsamenvatting	6
Hoe staan schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs tegenover het M-decreet?	7
Wat zijn de percepties van teamleden uit het buitengewoon onderwijs in verband met inclusie?	12
Wat zijn de percepties van personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs in verband met ondersteuningsnetwerken en het samenwerken met scholen uit het gewoon onderwijs?	15
<i>Samenvattende conclusie</i>	18
Inleiding	20
Percepties schoolteamleden BuO over het M-decreet	21
Percepties schoolteamleden BuO over inclusie	22
Percepties directieleden BuO over samenwerking met het GeO	24
Methodologie	26
Beschrijving van het onderzoek	26
Beschrijving van het onderzoeksinstrument	27
Percepties schoolteamleden over het M-decreet	28
Percepties schoolteamleden over inclusie	29
Percepties directieleden over samenwerking met GeO	31
Overzicht van de vragenreeksen per respondentengroep	32
Beschrijving van de scholen en deelnemers	32
Beschrijving van het schoolprofiel van de deelnemende scholen voor de respondentengroep leraren/paramedici/ondersteuners	32
Beschrijving van het schoolprofiel van de deelnemende scholen voor de respondentengroep directieleden/ZV	35
Beschrijving van de respondenten	37
Resultaten	58
Percepties schoolteamleden BuO over het M-Decreet	58
Stelling 1 en 2: kennis over het M-decreet	58
Stelling 3: Het M-decreet is een besparingsmaatregel	62
Stelling 4 en 5: veranderingen in mijn werk als gevolg van het M-decreet	64
Stelling 6 en 7: veranderingen op school als gevolg van het M-decreet	68
Stelling 8 en 9: samenwerking met het gewoon onderwijs	71
Open vraag percepties M-decreet	74
Vergelijking met gewoon onderwijs	90
Extra open vragen perceptie M-decreet aan directieleden/zorgverantwoordelijken	91
<i>Belangrijkste conclusies over de opvattingen rond het M-decreet</i>	103
Percepties van schoolteamleden BuO over inclusie	105
Persoonlijke visie op inclusie – fase 1	106
Persoonlijke visie op inclusie – fase 2 & 3	108
Vergelijking ‘persoonlijke visie op inclusie - fase 1’ en ‘persoonlijke visie op inclusie - fase 2 & 3’	109
Vergelijking met het gewoon onderwijs	111
Open vraag percepties over inclusie	113
Vergelijking met eerder onderzoek (OBPWO 13.01)	122
<i>Belangrijkste conclusies over de percepties rond inclusie</i>	124
Percepties directieleden BuO over samenwerking met GeO	127

Uitbouwen van ondersteuning aan het GeO binnen een ONW	128
Selectie van deelnemers aan ondersteuningsnetwerk	130
Open vraag i.v.m. samenwerking in het ondersteuningsnetwerk	131
Ervaringen met het ondersteuningsteam	132
Samenwerking met het GeO buiten een ondersteuningsnetwerk	137
Invloed M-decreet op algemene samenwerking met GeO	139
Invloed M-decreet op gestructureerd overleg met GeO	140
Inhoud van de communicatie/overleg met GeO	141
Gevolgen M-decreet voor het aanleveren van ondersteuning aan GeO	142
Toekomstige evolutie plaats BuO in Vlaamse onderwijslandschap	143
<i>Belangrijkste conclusies in verband met de samenwerking tussen het GeO en BuO</i>	145
Discussie en conclusie	147
Hoe beoordelen schoolteams BuO het M-Decreet?	148
Wat is de persoonlijke visie op inclusie van schoolteams BuO?	153
Wat is de perceptie van schoolteams BuO over de samenwerking met GeO?	157
Reflecties bij het onderzoek	160
<i>Samenvattende conclusie</i>	161
Referenties	162
Bijlagen	163
Bijlage 1: uitnodigingsbrief scholen buitengewoon onderwijs	163
Bijlage 2: Uitnodigingsmail met link naar vragenlijsten	164
Bijlage 3: Persoonlijke visie op inclusie	166

Lijst van afkortingen

BaO	(Gewoon) basisonderwijs
BuBaO	Buitengewoon Basisonderwijs
BuO	Buitengewoon onderwijs
BuSO	Buitengewoon Secundair Onderwijs
Dir	Directie(leden)
GeO	Gewoon onderwijs
GON	Geïntegreerd onderwijs
IAC	Individueel aangepast curriculum
ONW	Ondersteuningsnetwerk
SO	(Gewoon) secundair onderwijs
SOB	Specifieke Onderwijsbehoeften
ZV	Zorgverantwoordelijke

Beleidssamenvatting

In 2009 werd door Vlaanderen en België het VN-verdrag voor de rechten van personen met een handicap (13 december 2006) geratificeerd. Dit verdrag stelt dat personen met een handicap recht hebben op een volwaardige deelname aan de maatschappij en dus ook recht hebben op volwaardig onderwijs. Artikel 24 van dit verdrag gaat expliciet in op dit recht op onderwijs en stelt dat de deelnemende landen over een inclusief onderwijssysteem moeten beschikken en dit op alle niveaus. Mede vanuit deze achtergrond ontstond het M-decreet, dat als bedoeling had een belangrijke eerste stap naar inclusief onderwijs in Vlaanderen te zetten. Vlaanderen had tot voor de invoering van het M-decreet in het schooljaar 2015-2016 namelijk vooral gekozen voor een systeem met aparte scholen voor kinderen met specifieke onderwijsbehoeften (het buitengewoon onderwijs). Het M-decreet moet deze segregatie tegengaan door aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften het recht op inschrijving in een school voor gewoon onderwijs te bieden (Crevits, 2014; Departement Onderwijs en Vorming, 2017a).

Het onderzoek waarover in dit rapport gerapporteerd wordt, maakt deel uit van een grootschalige survey naar de implementatie van het M-decreet. In een eerder rapport werd gerapporteerd over de bevraging met betrekking tot de percepties en meningen van personeelsleden uit het gewoon onderwijs over het M-decreet en inclusie (Struyf, Verschuere, & Adriaensens, 2019a). Omdat het M-decreet ook invloed heeft op het buitengewoon onderwijs, aangezien zij verwacht worden om ondersteuning te bieden aan het gewoon onderwijs en aangezien hun werking ook beïnvloed zal worden (door onder andere een veranderde instroom), wordt in dit rapport ingegaan op de percepties en opvattingen van personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs met betrekking tot het M-decreet, hun visie op inclusie en de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Dat de bevraging in het buitengewoon onderwijs gelijkaardig was aan die in het gewoon onderwijs, laat ons ook toe om de vergelijking te maken tussen beide onderwijsvormen.

De data van dit onderzoek werden verzameld aan de hand van een survey-vragenlijst bij twee respondentengroepen uit het buitengewoon onderwijs, enerzijds leraren/paramedici/ondersteuners en anderzijds directieleden/zorgverantwoordelijken. De bevraging kon worden ingedeeld in drie thema's: ten eerste bevroegen we de respondenten over hun kennis en opvattingen in verband met het M-decreet. Dit deden we aan de hand van 9 stellingen die betrekking hadden op het M-decreet en aan de hand van 2 bijkomende open vragen waarin de respondenten iets meer toelichting konden geven bij hun visie op het M-decreet. Ten tweede gingen we dieper in op de visie op inclusie van de respondenten, aangezien het M-decreet als doelstelling heeft om meer inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs te realiseren. We peilden naar deze visie op inclusie met behulp van 11 stellingen die samen een schaal vormen en namen deze twee keer af. Een keer met betrekking tot de visie op inclusie ten aanzien van leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 1 en een keer met betrekking tot leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 & 3. Dit om na te gaan of de visie op inclusie verschilt naargelang de ernst van de zorgbehoefte. Daarnaast kregen de respondenten ook een open vraag waarin ze hun visie iets meer konden toelichten. Tot slot peilden we ook nog naar het verloop van de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs

en naar de mening van de respondenten over deze samenwerking. Dit laatste onderdeel werd voornamelijk bevraagd bij de respondentengroep directieleden/zorgverantwoordelijken en dit aan de hand van een aantal stellingen (hoeveel was afhankelijk van het al dan niet deel uitmaken van een ondersteuningsnetwerk) en enkele open vragen, al werd er ook aan de respondentengroep leraren/paramedici/ondersteuners een vraag gesteld naar de samenwerking, namelijk naar de ervaringen die ze hebben binnen het ondersteuningsteam.

De bevraging werd afgenomen in januari 2018, enkele jaren na de invoering van het M-decreet (in schooljaar 2015-2016) en enkele maanden na de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel (ingevoerd sinds de start van het schooljaar 2017-2018). We moeten hierbij opmerken dat dit mogelijk de antwoorden van de respondenten mee beïnvloed heeft, aangezien de invoering nogal turbulent verliep en de bevraging dus niet veel later werd afgenomen. De ondersteuningsnetwerken waren nog zoekende naar een goede organisatie en de verlening van ondersteuning stond nog niet volledig op punt (Departement Onderwijs en Vorming, 2017b). Wat betreft de deelnemende scholen, werd dezelfde steekproef van scholen voor buitengewoon onderwijs aangeschreven als in eerder onderzoek, namelijk het OBPWO 13.01-onderzoek. Uiteindelijk namen er 20 scholen voor buitengewoon basisonderwijs (waarvan 19 uit de steekproef van OBPWO 13.01 samen met nog een bijkomende school) en 20 scholen voor buitengewoon secundair onderwijs (waarvan 19 uit de steekproef van OBPWO 13.01 samen met een extra school) deel. Uit de respondentengroep leraren/paramedici/ondersteuners gaven 272 respondenten aan in het buitengewoon basisonderwijs te werken, 291 werken in het buitengewoon secundair onderwijs en 34 van hen werkten zowel in het buitengewoon basis- als secundair onderwijs. In totaal namen er dus 598 leraren/paramedici/ondersteuners deel (1 respondent gaf niet aan in welk onderwijsniveau hij/zij tewerk gesteld is). Wat betreft de respondentengroep directieleden/zorgverantwoordelijken, namen er 71 respondenten deel waarvan 28 uit het buitengewoon basisonderwijs, 30 uit het buitengewoon secundair onderwijs en 2 respondenten die in beide onderwijsniveaus tewerkgesteld zijn. De overige 11 respondenten gaven geen informatie over de onderwijsvorm waarin ze tewerkgesteld zijn.

Hoe staan schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs tegenover het M-decreet?

Algemene beoordeling

Uit de 9 *stellingen* in verband met het M-decreet die aan de leraren/paramedici/ondersteuners en directieleden/zorgverantwoordelijken werden voorgelegd, kwam een negatief beeld naar voor. Hieruit blijkt namelijk dat de respondenten **geen voorstander** zijn van het M-decreet en van inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. Zo merken ze bijvoorbeeld geen positieve veranderingen op hun school ten gevolge van het M-decreet, beschouwen ze het M-decreet als een **besparingsmaatregel** en hebben ze het gevoel dat hun **werkdruk** sinds de invoering ervan gestegen is. Ook in het gewoon onderwijs zag men het M-decreet als een besparingsmaatregel en ervaaarde men een stijging van de werkdruk (zie Struyf et al., 2019a). Deze eerder negatieve resultaten zijn niet verrassend; het M-decreet beoogt namelijk de inclusie van meer leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs, leerlingen die mogelijks voorheen in het buitengewoon onderwijs les volgden. Het perspectief dat het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs zal afnemen, zorgt

bij het personeel in het buitengewoon onderwijs voor onzekerheid en ongerustigheid met betrekking tot hun loopbaan. Ook wat betreft samenwerking, krijgen we weinig positieve signalen: de respondenten van het buitengewoon onderwijs zijn niet van oordeel dat het M-decreet heeft gezorgd voor een intensievere samenwerking met het gewoon onderwijs of dat het mogelijkheden geboden heeft om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs. Een mogelijke verklaring hiervoor is het tijdstip waarop de bevraging afgenomen is. Het nieuwe ondersteuningsmodel was op dit moment namelijk net in voege en de ondersteuningsnetwerken waren nog zoekende, mede hierdoor stond de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs allicht nog niet op punt.

Op de vraag of hun werk hetzelfde gebleven is sinds de invoering van het M-decreet, antwoordden leraren/paramedici/ondersteuners eerder neutraal. De directieleden/zorgverantwoordelijken daarentegen, merkten wel verandering op in hun dagdagelijkse praktijk en dan vooral de directieleden/zorgverantwoordelijken in het buitengewoon basisonderwijs. In de open vragen verwezen ze naar een grotere administratieve last als gevolg van het M-decreet. Daarnaast blijkt dat de respondenten aangeven dat ze wel **voldoende op de hoogte zijn van de inhoud en doelstellingen** van het M-decreet. De respondenten uit het buitengewoon onderwijs zijn ook van mening dat **hun school klaar is om met de gevolgen van het M-decreet om te gaan**, in tegenstelling tot de respondenten van het gewoon onderwijs, zij gaven namelijk aan de indruk te hebben dat hun school voor gewoon onderwijs hier niet klaar voor is.

Uit de open vragen komt een iets genuanceerder beeld naar voor. Hier uiten verschillende respondenten namelijk wel expliciet dat ze **achter de filosofie van het M-decreet** (meer inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs) **staan**. Ze vinden dit een nobel en na te streven doel, al worden er ook kanttekeningen geplaatst bij deze filosofie en dit zowel door de voor- als tegenstanders van de ideeën achter het M-decreet. Zo wordt er door een aanzienlijk deel van de respondenten gehamerd op het feit dat het **welzijn van de leerlingen** steeds vooropgesteld moet worden bij het maken van de keuze tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Op dit moment is er volgens deze respondenten te weinig aandacht voor het belang van het welzijn van de leerlingen in het gewoon onderwijs. Leerlingen die, met de nodige ondersteuning, meekunnen in het gewoon onderwijs en die daar ook gelukkig zouden kunnen zijn, moeten volgens deze respondenten zeker de kans krijgen om in het gewoon onderwijs les te volgen. Dit is echter niet voor iedere leerling mogelijk, menen sommige respondenten. Niet alle leerlingen zullen namelijk kunnen aarden in het gewoon onderwijs, zelfs niet met de nodige ondersteuning. Volgens deze respondenten zal het voor het welzijn van deze groep leerlingen dan ook nefast zijn om hen naar het gewoon onderwijs te laten gaan. Volgens hen is het voor deze leerlingen noodzakelijk dat het buitengewoon onderwijs blijft bestaan en dat zij hier terecht kunnen.

Tekortkomingen uitvoering M-decreet

Naast de expliciete steun van enkele respondenten voor de filosofie van inclusie achter het M-decreet, wordt in de *open vragen* door een groot deel van de respondenten aangehaald dat de **uitvoering** van het M-decreet en de vertaalslag naar de praktijk serieuze **tekortkomingen vertoont**. Zo laat bijvoorbeeld de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs, die noodzakelijk is om het M-decreet te doen werken, te wensen over. Op die manier blijft ook de nodige ondersteuning voor het gewoon onderwijs uit. Daarnaast verliep de invoering van het M-decreet en de ondersteuningsnetwerken ook te snel en zeer turbulent volgens een deel van de respondenten, wat

onder meer onzekerheid met zich meebracht. Dat de invoering van de ondersteuningsnetwerken turbulent verliep, werd ook al aangehaald door het Rekenhof (2019) en de commissie Struyf (2019). Tot slot geven diverse respondenten aan dat, onder meer omwille van de verschillende tekortkomingen in de uitvoering van het M-decreet, het buitengewoon onderwijs in Vlaanderen moet blijven voortbestaan en een volwaardige plaats dient te behouden in het toekomstige Vlaamse onderwijslandschap, wat vanuit hun standpunt als personeel van het buitengewoon onderwijs logisch en te verwachten is.

Verhoopte samenwerking en voldoende ondersteuning blijven uit

Uit de open vragen komt naar voor dat de respondenten niet tevreden zijn over de huidige manier van samenwerken tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs en dat zij **vragende partij zijn voor een intensievere samenwerking**. Het aanleveren van ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs aan het gewoon onderwijs is cruciaal om het M-decreet te doen slagen en leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften les te laten volgen in het gewoon onderwijs. De **ondersteuning** die op dit moment aan het gewoon onderwijs wordt geleverd, is echter **onvoldoende** om een goede onderwijskwaliteit voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften te garanderen, stellen de respondenten. Ze maken zich ook expliciet zorgen over de beperkte ondersteuning die in het gewoon onderwijs wordt geboden door **paramedici**. Ze zijn van mening dat deze ondersteuning op dit moment onvoldoende is voor een optimaal welzijn van de leerlingen met zorgnoden. De respondenten vragen dan ook om meer middelen te voorzien om het M-decreet adequaat te kunnen uitvoeren en om voldoende ondersteuning te kunnen bieden aan het gewoon onderwijs. Ook meer inzetten op het versterken van de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs is wenselijk volgens de respondenten. Een van de suggesties die ze zelf doen om de samenwerking te verbeteren is het voorzien van meer tijd voor overleg tussen ondersteuners en de leerkrachten in het gewoon onderwijs in functie van het garanderen van de best mogelijke zorg en het op elkaar afstemmen van verschillende zorgmaatregelen.

Daarnaast wordt er ook geduid op de **tekortkomingen van de ondersteuningsnetwerken en de organisatie** hiervan. De belangrijkste bezorgdheid van de respondenten hieromtrent, is de **vraag of er wel voldoende expertise aanwezig is binnen de ondersteuningsnetwerken**. Volgens de respondenten zijn het namelijk vooral nieuwe of pas afgestudeerde leraren die hierin stappen. Zij hebben nog geen ervaring en expertise opgebouwd in het buitengewoon onderwijs. Er wordt dan ook getwijfeld aan de meerwaarde van deze ondersteuning voor het gewoon onderwijs. Hierbij aansluitend wordt ook door de respondenten gewezen op het feit dat de **afstand tussen de ondersteuners en het buitengewoon onderwijs te groot** is. Deze ondersteuners werken op een school voor gewoon onderwijs waardoor zij de voeling met het buitengewoon onderwijs verliezen en hier niet verder expertise kunnen opbouwen. Er heerst ook de bezorgdheid bij sommige respondenten dat de specifieke en belangrijke expertise uit het buitengewoon onderwijs zal verdwijnen door het M-decreet. Ze wordt namelijk minder op peil gehouden door het inzetten van personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs in het gewoon onderwijs en de expertise raakt ook meer versnipperd doordat het personeel uit het buitengewoon onderwijs in de ondersteuningsnetwerken wordt ingeschakeld. Verder wordt ook de afstand tussen de ondersteuners onderling aangeklaagd. Deze zouden te weinig met elkaar in contact komen waardoor het een zeer **eenzame job** is.

De respondenten merken ook op dat er **grote verschillen** zijn **tussen de ondersteuningsnetwerken onderling**. Zo werken sommige ondersteuningsnetwerken met een specifieke ondersteuner (of ondersteuners) voor ieder type. Andere ondersteuningsnetwerken wijzen dan weer een ondersteuner toe aan een bepaalde school waar deze ondersteuner moet instaan voor de begeleiding van alle types onderwijsbehoeften van leerlingen. De respondenten vragen dan ook meer afstemming en gelijkvormigheid wat deze werkwijze betreft. Tot slot wordt er in de open vragen ook gewezen op de **weerstand in het gewoon onderwijs ten aanzien van de ondersteuning** die er geboden wordt vanuit het buitengewoon onderwijs. Ondersteuners ervaren vaak dat leraren uit het gewoon onderwijs zich bedreigd of gecontroleerd voelen wanneer zij als ondersteuners begeleiding komen bieden aan een leerling met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. Deze gevoelens komen de samenwerking dan ook niet ten goede en deze foutieve perceptie moet worden weggewerkt zodat het gewoon onderwijs zich optimaal kan laten bijstaan door ondersteuners.

Te snelle invoering M-decreet

Hoewel de respondenten via de stellingen aangaven voldoende op de hoogte te zijn van de inhoud en de doelstellingen van het M-decreet, komt in de antwoorden op de open vragen toch regelmatig aan bod dat er een **gebrek is aan informatie** omtrent het M-decreet, maar ook met betrekking tot de ondersteuningsnetwerken en het functioneren hiervan. Zoals hierboven aangehaald is er geen uniforme wijze waarop de ondersteuning georganiseerd wordt (soms per type georganiseerd, soms per school). Dit zorgt soms voor onduidelijkheid en ongerustheid bij het personeel. Hier moet echter wel bij opgemerkt worden dat de bevraging is afgenomen in het begin van 2018 en dat de ondersteuningsnetwerken toen net een paar maanden ingevoerd waren (namelijk sinds de start van het schooljaar 2017-2018). Ook het Rekenhof (2019) en de commissie Struyf (2019) concludeerde dat de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel turbulent was verlopen. Dit heeft mogelijk ook de antwoorden van de respondenten beïnvloed. Het onderzoek van de commissie Struyf (2019) bundelt de inzichten uit meer recente bevragingen en komt tot de conclusie dat er indicaties zijn dat de tevredenheid nadien gestegen is. Mede hierdoor moeten de resultaten in dit rapport genuanceerd worden als een momentopname vlak na de moeilijke start van het nieuwe ondersteuningsmodel. De commissie Struyf benadrukt verder ook nog het uitzonderlijke werk dat door de ondersteuners en ondersteuningsnetwerken is verzet in functie van de organisatie van het nieuwe ondersteuningsmodel.

Uit de stellingen bleek verder dat de respondenten van mening zijn dat hun school voor buitengewoon onderwijs voldoende voorbereid is om met de gevolgen van het M-decreet te kunnen omgaan. In de open vragen komt er echter een genuanceerder beeld naar voor en wordt door sommige respondenten expliciet vermeld dat hun school hier niet klaar voor is. De respondenten vinden dat er een te grote **discrepantie** is **tussen** de manier waarop het M-decreet in **theorie** zou moeten worden uitgevoerd en de manier waarop dit in de **praktijk** gebeurt. In theorie is het, volgens sommigen, een veelbelovende maatregel met een goede achtergrondfilosofie maar in de praktijk blijkt de uitvoering ervan niet zo eenvoudig.

De snelle invoering van het M-decreet die de respondenten ervaren, maakt ook dat ze in twijfel trekken of de scholen voor gewoon onderwijs wel klaar waren voor het in voege treden van het M-decreet en het opvangen van leerlingen met complexe specifieke onderwijsnoden in het gewoon

onderwijs. De respondenten twijfelen er namelijk sterk aan of men in het gewoon onderwijs wel over voldoende expertise beschikt om met deze groep leerlingen om te gaan. De meeste respondenten denken dat de **aanwezige expertise in het gewoon onderwijs onvoldoende is** om het welzijn van leerlingen met SOB te garanderen en wijzen dan ook op het belang van ondersteuning door het buitengewoon onderwijs. Zij beschikken namelijk wel over de nodige expertise. Ook aanpassingen in de lerarenopleiding zijn noodzakelijk om leraren in spe voor te bereiden op het werken met kinderen met (complexe en meervoudige) SOB.

Noodzaak voortbestaan BuO

Aangezien de respondenten ervan overtuigd zijn dat het gewoon onderwijs op dit moment over onvoldoende expertise beschikt om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften adequaat te begeleiden en ondersteunen, is het voortbestaan van het buitengewoon onderwijs noodzakelijk in hun ogen. Alle leerlingen, en dus ook de leerlingen met SOB, hebben recht op het best mogelijke onderwijs en indien het gewoon onderwijs hen dit niet kan bieden of hen niet voldoende kan ondersteunen, moeten leerlingen nog steeds terecht kunnen in het buitengewoon onderwijs, waar ze over voldoende expertise, personeel, tijd en materiaal beschikken om iedere leerling zo goed mogelijk bij te staan. Ook het feit dat volgens hen niet iedere leerling in het gewoon onderwijs zal kunnen aarden, maakt dat het voortbestaan van het buitengewoon onderwijs wenselijk is om deze kinderen te kunnen opvangen. We merken hierbij op dat het niet onlogisch is dat de respondenten voorstander zijn van het behouden van het buitengewoon onderwijs aangezien zij hier zelf tewerk gesteld zijn.

De respondenten pleiten dus voor het behoud van 'hun' onderwijsvorm, het buitengewoon onderwijs, en wijzen op de meerwaarde ervan in het Vlaamse onderwijslandschap. Ondanks de invoering van het M-decreet zien zij het buitengewoon onderwijs nog steeds als noodzakelijk naar de toekomst toe, onder meer om ondersteuning te bieden aan het gewoon onderwijs en voor het opvangen van leerlingen die niet kunnen aarden in het gewoon onderwijs. Het M-decreet heeft echter ook voor veranderingen gezorgd in het buitengewoon onderwijs. Zo ervaart het personeel hier een hogere werkdruk, wat zowel in de stellingen als in de open vragen naar voren kwam. Daarnaast geven de respondenten ook aan met onzekerheid te kampen, voornamelijk in verband met werkzekerheid en de organisatie van de nieuw opgerichte ondersteuningsnetwerken, zoals eerder werd aangehaald.

Besluit

We kunnen besluiten dat de respondenten uit het buitengewoon onderwijs geen al te positief beeld hebben over het M-decreet, zeker wanneer we ons baseren op de stellingen. Uit de open vragen komt een iets genuanceerder beeld naar voren en spreken sommigen zich expliciet uit voor de filosofie achter het M-decreet, met name het realiseren van meer inclusie in het onderwijs. De respondenten geven ook aan een groot belang te hechten aan beslissingen in functie van het welzijn van het kind. Daarnaast wordt er echter, door zowel voor- als tegenstanders veel kritiek geuit op de manier waarop het M-decreet in de praktijk werd uitgerold en de snelle invoering ervan. Zo zouden veel randvoorwaarden om het M-decreet succesvol te laten zijn, zoals voldoende middelen voor ondersteuning aan het gewoon onderwijs, niet vervuld zijn. Volgens de respondenten is het dan ook noodzakelijk dat het buitengewoon onderwijs, waarin zij tewerk gesteld zijn, blijft voortbestaan om aan alle leerlingen de best mogelijke zorg en ondersteuning te bieden.

Wat zijn de percepties van teamleden uit het buitengewoon onderwijs in verband met inclusie?

Algemene visie op inclusie

We onderzochten niet enkel hoe de twee respondentengroepen staan ten opzichte van het M-decreet, maar gingen ook expliciet na wat de mening van respondenten met betrekking tot inclusie is. Dit deden we om een beeld te krijgen van de mate waarin de respondenten achter het belangrijkste uitgangspunt van het M-decreet staan, namelijk de geleidelijke inclusie van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs.

Uit de antwoorden op de stellingen, kan besloten worden dat **beide respondentengroepen** (leraren/paramedici/ondersteuners enerzijds en directieleden/zorgverantwoordelijken anderzijds) **geen voorstander zijn van inclusie van leerlingen met verhoogde zorgnoden in het gewoon onderwijs**. Beide groepen staan negatief tegenover de inclusie van deze leerlingen, zowel wanneer hun zorg zich bevindt in fase 1 van het zorgcontinuüm als wanneer die zich in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm bevindt, al zijn de respondenten nog meer weigerachtig tegenover de inclusie van leerlingen waarvan de zorg zich in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm bevindt dan tegenover de inclusie van leerlingen waarvan de zorg zich in fase 1 bevindt. We kunnen dus besluiten dat hoe zwaarder de zorgnood van een leerling is, hoe weigerachtiger men staat ten opzichte van inclusie in het gewoon onderwijs.

Als we de respondentengroepen vergelijken, stellen we vast dat, voor leerlingen met zorg in fase 1 van het zorgcontinuüm, leraren/paramedici/ondersteuners nog minder voorstander zijn van inclusie in het gewoon onderwijs dan directieleden/zorgverantwoordelijken. Voor leerlingen in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm, zijn er geen significante verschillen tussen beide respondentengroepen. Als we tussen de onderwijsniveaus vergelijken, stellen we vast dat de respondenten uit het buitengewoon basisonderwijs, voor leerlingen waarvan de zorg zich in fase 1 bevindt, minder negatief staan tegenover inclusie in het gewoon onderwijs dan respondenten in het buitengewoon secundair onderwijs. Wat betreft fase 2 & 3, staan leraren/paramedici/ondersteuners uit het buitengewoon secundair onderwijs iets minder negatief tegenover inclusie in het gewoon onderwijs dan hun collega's in het buitengewoon basisonderwijs. Voor directieleden/zorgverantwoordelijken zijn er geen verschillen tussen beide onderwijsniveaus.

Wanneer deze bevindingen vergeleken worden met de resultaten van het gewoon onderwijs, valt op dat het personeel uit het buitengewoon onderwijs nog negatiever staat ten opzichte van inclusie van leerlingen met bepaalde zorgnoden in het gewoon onderwijs, dan hun collega's uit het gewoon onderwijs. De directieleden/zorgverantwoordelijken van het gewoon onderwijs staan neutraal of licht positief ten opzichte van inclusie van leerlingen in fase 1 van het zorgcontinuüm in het gewoon onderwijs terwijl de respondentengroep van directieleden en zorgverantwoordelijken uit het buitengewoon onderwijs hier helemaal niet positief tegenover staat maar eerder negatief, met scores onder het schaal midden. De leraren uit het gewoon onderwijs zijn minder positief dan hun directies maar wanneer vergeleken wordt met het buitengewoon onderwijs, blijkt dat de leraren/paramedici/ondersteuners uit het buitengewoon onderwijs hier nog negatiever tegenover staan. Ook wat betreft de inclusie van leerlingen in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm blijken de

respondentengroepen uit het buitengewoon onderwijs hier negatiever tegenover te staan dan de respondentengroepen uit het gewoon onderwijs, al zijn de verschillen hier minder opvallend dan voor fase 1. We moeten hierbij opmerken dat respondenten zowel in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs, mogelijk niet altijd een correct beeld hebben van wat de verschillende fases in het zorgcontinuüm inhouden. In het gewoon onderwijs hebben respondenten mogelijk een beter beeld van wat de extra ondersteuning inhoudt voor een leerling met zorg in fase 1 (omdat zij hiermee in aanraking komen, deze leerlingen volgen les in het gewoon onderwijs), terwijl dit voor leraren uit het buitengewoon onderwijs potentieel minder duidelijk is. Met deze leerlingen komen leraren uit het buitengewoon onderwijs immers weinig in aanraking, al verwachten we wel dat ze zich gedurende hun opleiding toch een zeker beeld gevormd hebben van wat de ondersteuning voor deze leerlingen inhoudt. Wat fase 2 & 3 betreft geldt net het omgekeerde. Zo heeft men in het buitengewoon onderwijs mogelijk een beter beeld van wat leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm nodig hebben aan extra ondersteuning, omdat zij deze groep(en) leerlingen met complexe zorgnoden kennen vanuit het buitengewoon onderwijs, ze geven namelijk les aan deze groep leerlingen in het buitengewoon onderwijs of ondersteunen hen in het gewoon onderwijs (voor leerlingen met zorg in fase 2).

Uit de gesloten vragen kunnen we dus besluiten dat de personeelsleden van het buitengewoon onderwijs over het algemeen genomen niet achter het basisidee van het M-decreet staan, namelijk de inclusie van leerlingen met verhoogde zorgnoden in het gewoon onderwijs. Was het personeel van het gewoon onderwijs al geen grote voorstander van de inclusie van deze leerlingen in het gewoon onderwijs, dan is het personeel van het buitengewoon onderwijs dit al helemaal niet. Dat het personeel uit het buitengewoon onderwijs geen voorstander is van inclusie van de leerlingen waarvan de zorg zich situeert in de fase van verhoogde zorg (fase 1) is eerder merkwaardig, aangezien deze leerlingen niet in aanmerking komen voor een verslag dat toelating kan geven tot het buitengewoon onderwijs en er dus van scholen gewoon onderwijs kan worden verwacht dat zij aan deze zorgnoden tegemoetkomen. Deze leerlingen zaten dus ook al voor het M-decreet op scholen voor gewoon onderwijs. Daarnaast werd er in de vragenlijst geen onderscheid gemaakt tussen leerlingen in fase 2 en leerlingen in fase 3. Mogelijks oordeelt men over deze beide groepen nog verschillend maar dit kunnen we hier niet vaststellen. Vervolgonderzoek zal moeten nagaan of en in welke mate de beoordeling van beide fases verschilt.

ledere leerling is anders

Uit de open vragen komt opnieuw, net zoals bij het M-decreet, een iets genuanceerder beeld naar voor dan uit de stellingen. Waar de stellingen een nogal duidelijk negatief beeld lieten zien, geeft een groot deel van de respondenten die op de open vraag hebben geantwoord aan dat het voor hen niet makkelijk is om hun visie op inclusie eenduidig te formuleren. **Iedere leerling en iedere situatie** is volgens hen namelijk **anders**, waardoor het moeilijk is om hier een algemeen beleid over op te zetten. De mogelijkheden van een leerling, de specifieke onderwijsbehoefte waar hij of zij mee kampt, de persoonlijkheid van de leerling en de thuissituatie zijn allemaal elementen die voor de respondenten bepalend zijn om een beslissing te maken in verband met inclusie in het gewoon onderwijs. Elk van deze factoren kan namelijk een rol spelen in het al dan niet succesvol zijn van de integratie in het gewoon onderwijs. De respondenten pleiten er dus voor om **iedere situatie individueel te beoordelen** in het belang van de leerling zelf en om geen algemene visie of beleid rond inclusie op te leggen. Ze benadrukken hierbij ook dat het **welzijn** van de leerling centraal moet staan in de keuze voor gewoon

of buitengewoon onderwijs. Opvallend is dat dit ook bij de toelichtingen over het M-decreet sterk naar voor kwam. De visie op inclusie van de respondenten houdt dus in dat wanneer het welzijn van een leerling gelijk blijft of versterkt wordt in het gewoon onderwijs, inclusie een goede zaak is. Zou het welzijn van de leerling in het gewoon onderwijs echter verlagen, dan is inclusie geen goed idee. Ook hier komt (gelijkaardig aan de open vragen over het M-decreet) dus naar boven dat inclusie, volgens de respondenten, voor sommige leerlingen goed en mogelijk is, maar dat het niet voor alle leerlingen een optie is, aangezien dit voor het welzijn van sommige leerlingen nefast zal zijn.

Randvoorwaarden zijn cruciaal voor GeO om inclusieve functie te vervullen

Naast het belang van de specifieke situatie van leerlingen met SOB in de keuze voor gewoon of buitengewoon onderwijs en het belang van het welzijn van deze leerlingen in hun visie op inclusie, werden door de respondenten ook enkele randvoorwaarden om inclusie te doen slagen, genoemd in antwoorden op de open vragen. De belangrijkste randvoorwaarde om inclusie in het gewoon onderwijs succesvol te laten zijn, is dat er voldoende **individuele aandacht** moet zijn voor een leerling met specifieke onderwijsbehoeften, evenals een aanpak en **begeleiding op maat**. Volgens de respondenten die dit aanhaalden, is dit er tot op heden nog onvoldoende in het gewoon onderwijs, wat inclusie van leerlingen met SOB moeilijk maakt. Om te zorgen voor een aanpak op maat, moet er natuurlijk **voldoende expertise** aanwezig zijn om met de specifieke onderwijsbehoeften te kunnen omgaan. Wanneer het personeel van het gewoon onderwijs niet weet wat bepaalde onderwijsbehoeften inhouden of wanneer ze niet voorbereid zijn om met specifieke onderwijsbehoeften om te gaan, zal inclusie in het gewoon onderwijs niet succesvol zijn. Volgens de respondenten moet er dan ook worden ingezet op intensieve opleidingen in verband met SOB voor het personeel van het gewoon onderwijs, zodat ze ook weten hoe ze met de specifieke onderwijsbehoeften van hun leerlingen moeten omgaan wanneer de ondersteuners niet aanwezig zijn. Daarnaast zouden er bijvoorbeeld ook aanpassingen kunnen komen in de lerarenopleiding, om toekomstige onderwijsprofessionals al vanop de schoolbanken voor te bereiden om om te gaan met specifieke onderwijs behoeften.

Naast voldoende expertise om om te gaan met specifieke onderwijs behoeften, zijn ook **voldoende tijd en voldoende middelen** cruciaal om een individuele aanpak te garanderen en om voldoende begeleiding op maat te kunnen garanderen voor iedere leerling (en zeker voor de leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften). Op dit moment is er volgens de respondenten onvoldoende tijd in het gewoon onderwijs om genoeg aandacht te besteden aan leerlingen met zorgnoden om hen op die manier op de best mogelijke wijze te begeleiden. Meer middelen zouden kunnen zorgen voor extra personeel en op die manier voor voldoende ondersteuning voor iedere leerling. Daarnaast is ook een **aangepaste infrastructuur** cruciaal om om te gaan met specifieke onderwijsbehoeften. Het gewoon onderwijs beschikt echter vaak nog niet over een aangepaste infrastructuur. We denken dan bijvoorbeeld aan een rolstoelvriendelijke infrastructuur of voorzieningen voor blinde of dove leerlingen. Ook voor de aanpassing van de infrastructuur moeten dus voldoende extra middelen worden voorzien.

Een laatste randvoorwaarde om inclusie van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs te doen slagen is dat men deze groep leerlingen ook moet ondersteunen en **begeleiden bij hun integratie in de maatschappij en voorbereiden op de toetreding tot de arbeidsmarkt**. In het buitengewoon onderwijs wordt hier, volgens de respondenten, sterk op ingezet. Ze twijfelen eraan of hier, bij inclusie

van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs, voldoende aandacht aan wordt besteed. In hun visie op inclusie gaat het voor de respondenten dus niet enkel over de keuze voor gewoon onderwijs of niet. Ze kijken breder dan het aspect onderwijs en houden ook rekening met hoe er wordt voorbereid op het functioneren in de maatschappij en op de arbeidsmarkt. Het inzetten op begeleiding naar de arbeidsmarkt van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is dus een aandachtspunt voor het gewoon onderwijs en zien de respondenten uit het buitengewoon onderwijs als een belangrijke randvoorwaarde om inclusie in het gewoon onderwijs succesvol te laten zijn.

Besluit

We kunnen dus besluiten dat de respondenten uit het buitengewoon onderwijs geen voorstander zijn van inclusie van alle leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs en dit zowel voor leerlingen waarvan de zorg zich bevindt in fase 1 van het zorgcontinuüm als voor leerlingen met zorg in fase 2 & 3, al geven de respondenten in de open vragen wel aan dat hun visie op inclusie zeer sterk afhankelijk is van de specifieke situatie van een leerling en de specifieke context. Voor sommige leerlingen is inclusie een goede zaak, terwijl dit voor andere leerlingen moeilijker zal lukken. In de antwoorden op de open vragen worden ook enkele randvoorwaarden aangehaald waarvan de respondenten van mening zijn dat deze nu niet vervuld zijn, hoewel deze noodzakelijk zijn om inclusief onderwijs te kunnen realiseren. Het inzetten op het realiseren van deze randvoorwaarden in het gewoon onderwijs is dus een mogelijkheid om de steun voor inclusief onderwijs bij deze respondentengroep te verhogen. De belangrijkste randvoorwaarde is voldoende individuele aandacht voor leerlingen met SOB en een specifieke aanpak op hun maat. Hiervoor zijn voldoende expertise om leerlingen met SOB te begeleiden, voldoende tijd en middelen en tot slot een aangepaste infrastructuur noodzakelijk.

Wat zijn de percepties van personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs in verband met ondersteuningsnetwerken en het samenwerken met scholen uit het gewoon onderwijs?

Bij de stellingen in verband met het M-decreet, bevroegen we de respondenten al over de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Hier kwam geen positief beeld naar voor: de respondenten waren er niet van overtuigd dat het M-decreet had gezorgd voor een intensievere samenwerking of expertisedeling tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. In de vragenlijst voor directieleden en zorgverantwoordelijken, namen we naast deze stellingen over samenwerking bij het onderdeel van het M-decreet nog enkele andere vragen op die verband hielden met ervaringen met de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Ook hieruit kwam naar voor dat het **M-decreet de samenwerking met het gewoon onderwijs** in het algemeen **niet heeft gestimuleerd**, volgens de respondenten. Ook het **gestructureerd overleg is niet gestimuleerd** door het M-decreet. De hoofdreden hiervoor is dat er te weinig tijd is, al gaf een deel van de respondenten ook wel aan dat er al gestructureerd overleg was voor het M-decreet. Wanneer er wel overleg is tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs blijkt dit in de meeste gevallen te gaan om communicatie over een bepaalde leerling, hulp aan een bepaalde leerling of om een doorverwijzing. Ook wordt er gecommuniceerd over professionalisering: het uitwisselen van expertise en methodieken en coaching van elkaar.

Er werd ook gepeild naar de ervaringen met het ondersteuningsnetwerk en de organisatie hiervan. De bevraging werd echter uitgevoerd enkele maanden na de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel en aangezien deze opstart nogal turbulent verliep (Departement Onderwijs en vorming, 1017b), heeft het tijdstip van de bevraging waarschijnlijk de antwoorden van de respondenten beïnvloed. Hoewel er nog steeds mogelijkheden zijn tot verbetering van het nieuwe ondersteuningsmodel, zijn er indicaties dat men zich op een later tijdstip positiever uitlaat over de ondersteuning (Commissie Struyf, 2019).

We vroegen aan de directieleden en zorgverantwoordelijken of zij met hun school deel uitmaken van een **ondersteuningsnetwerk**, om na te gaan of er een verschil was tussen beide soorten scholen. 26 scholen bleken deel uit te maken van een ondersteuningsnetwerk en 7 scholen bleken geen deel uit te maken van zo een netwerk. Respondenten die aangaven dat hun school tot een ondersteuningsnetwerk behoort, kregen 2 extra stellingen om te beantwoorden en respondenten die aangaven dat hun school geen deel uitmaakt van zo een netwerk kregen 6 extra stellingen. Uit deze stellingen komt naar voor dat er niet veel verschillen zijn in de mate waarin scholen die wel deel uitmaken van een ondersteuningsnetwerk en scholen die geen deel uitmaken van een ondersteuningsnetwerk, inzetten op het professionaliseren van hun personeel om ondersteuning te bieden aan het gewoon onderwijs. Scholen die tot een ondersteuningsnetwerk behoren geven wel aan meer voorbereid te zijn om ondersteuning te bieden aan het gewoon onderwijs dan scholen die geen deel uitmaken van een netwerk. Scholen die niet tot een ondersteuningsnetwerk behoren blijken neutraal te antwoorden op de 4 stellingen die peilden naar hun samenwerkingsinitiatieven met het gewoon onderwijs, al zijn de standaarddeviaties wel groot en zit er dus veel verschil in de antwoorden. We maken hieruit op dat sommige scholen wel inzetten op samenwerking met het gewoon onderwijs maar dat dit niet voor alle scholen die geen deel uitmaken van een ondersteuningsnetwerk het geval is.

Wat betreft de ondersteuningsnetwerken en de organisatie hiervan, blijken de **leden** van het ondersteuningsnetwerk vooral **geselecteerd** te worden omwille van hun **expertise** (inhoudelijke expertise of het beschikken over coachingsvaardigheden), omdat ze zichzelf aanboden, omdat ze **slaagden voor een examen of sollicitatie** of omwille van praktische redenen. Wat betreft de ervaringen met de samenwerking binnen de ondersteuningsnetwerken, schetsen meer respondenten een negatief beeld van de samenwerking dan dat er respondenten aangeven positieve ervaringen te hebben. Ook aan de leraren/paramedici/ondersteuners zelf werd de vraag gesteld naar hun ervaringen met het ondersteuningsnetwerk. Net als in de antwoorden op de open vragen over het M-decreet, kwam naar voor dat de respondenten niet tevreden zijn over de organisatie van de ondersteuningsnetwerken. Zo vinden ze dat ze onvoldoende **tijd en middelen** hebben om **iedere leerling** adequaat te kunnen **begeleiden**. Daarnaast twijfelen ze er ook aan of de ondersteuners over voldoende expertise beschikken om de ondersteuning tot een meerwaarde te maken voor het gewoon onderwijs en de leerlingen met SOB die hier lesvolgen. Ze geven ook aan veel onduidelijkheid en een gebrek aan informatie over de organisatie van de ondersteuningsnetwerken te ervaren. Ze halen echter zelf ook aan dat de ondersteuningsnetwerken een moeilijke opstart kenden, net zoals het Rekenhof (2019), dat tot dezelfde conclusie kwam en aangaf dat de opstart moeilijk was, mede omwille van de vele onduidelijkheden die er heersten omtrent de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel. De bevraging werd dan ook afgenomen in januari 2018, slechts enkele

maanden na de invoering ervan (in september 2017). Ook de ontevredenheid over de vele verplaatsingen, de weerstand die vanuit het gewoon onderwijs tegen de ondersteuning geboden wordt en het gebrek aan overleg met leerkrachten en ouders uit het gewoon onderwijs worden hier opnieuw aangehaald (net zoals bij de open vragen over het M-decreet). Naast opmerkingen over de organisatie van de ondersteuningsnetwerken, geven de respondenten ook opmerkingen over hun jobinhoud. Een deel geeft aan zeer tevreden te zijn over de jobinhoud, terwijl dit voor anderen een te hoge werkdruk met zich meebrengt, onder andere door een te grote administratieve last en de eenzaamheid.

De gevolgen van het M-decreet voor de aanlevering van ondersteuning door het buitengewoon onderwijs aan het gewoon onderwijs, blijken voornamelijk te zijn dat er nu meer ondersteuning nodig is dan er geboden kan worden, omwille van een gebrek aan middelen. Daarnaast zou de ondersteuning ook minder leerlinggericht zijn dan voorheen maar zou er langs de andere kant, volgens sommige respondenten althans, meer flexibiliteit mogelijk zijn. Tot slot vroegen we de respondenten ook nog welke plaats het buitengewoon onderwijs volgens hen in de toekomst zal innemen in het Vlaamse onderwijslandschap. Het grootste deel van de respondenten gelooft dat het buitengewoon onderwijs zal blijven bestaan omdat deze onderwijsvorm een grote meerwaarde is en noodzakelijk is. Daarnaast wordt ook aangehaald dat het gewoon onderwijs niet voor iedere leerling een optie is, waardoor het buitengewoon onderwijs moet blijven bestaan voor deze groep leerlingen. De respondenten zijn dan ook van mening dat het gewoon onderwijs het buitengewoon onderwijs nooit volledig zal kunnen vervangen. Dit zijn opvattingen die te verwachten zijn bij respondenten uit het buitengewoon onderwijs aangezien het gaat over de instellingen waar zij tewerkgesteld zijn en zij deze allicht niet graag zien verdwijnen omdat zij dan geen werkzekerheid meer hebben. Daarnaast zijn er ook respondenten van mening dat het buitengewoon onderwijs zal verkleinen en bijvoorbeeld enkel zal blijven bestaan voor bepaalde types of leerlingen met meervoudige problematieken. Ook is het mogelijk dat er meer intensieve samenwerking komt tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs en dat ze bijvoorbeeld fuseren of dat de scholen voor buitengewoon onderwijs expertisecentra worden.

We besluiten uit de extra open en gesloten vragen aan de directieleden en zorgverantwoordelijken dat het M-decreet de samenwerking en het gestructureerd overleg tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs niet gestimuleerd heeft. Er zijn daarnaast ook weinig verschillen tussen scholen die wel deel uitmaken van een ONW en scholen die geen deel uitmaken van een ONW in de mate waarop ze inzetten op het professionaliseren van hun team in het bieden van ondersteuning aan het gewoon onderwijs, al geven leden van een ONW vaker aan dat hun school voorbereid is op het leveren van ondersteuning. De directieleden/ZV kiezen de leden van de ondersteuningsteams voornamelijk op basis van hun expertise of aantoonbare competenties. De ondersteuners werden zelf ook bevraagd over hun ervaringen in het ondersteuningsteam en ze blijken vooral ontevreden te zijn over de organisatie van de ondersteuningsteams. Zo zou er te weinig tijd zijn om iedere leerling voldoende te begeleiden, zou er te weinig expertise aanwezig zijn in de teams en zouden de ondersteuners te veel verplaatsingen moeten doen. Wat de respondenten ook als problematisch ervaren voor het verlenen van ondersteuning was het gebrek aan informatie over de organisatie van de ondersteuningsteams, mede hierdoor zijn ze van oordeel dat de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel moeilijk verliep. Al deze problemen en moeilijkheden in de samenwerking

tussen gewoon en buitengewoon onderwijs en de gebreken in de organisatie van de ondersteuning, zorgen er mee voor dat een groot deel van de respondenten van mening is dat het buitengewoon onderwijs moet en zal blijven voortbestaan in het toekomstige Vlaamse onderwijslandschap. Een ander, kleiner deel van de respondenten denkt dat het buitengewoon onderwijs zal verkleinen in de toekomst, eventueel door intensievere samenwerking met het gewoon onderwijs.

Samenvattende conclusie

In dit onderzoek werden de percepties van schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs in verband met het M-decreet, hun visie op inclusie en de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs nagegaan. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een survey bevraging die werd afgenomen in januari 2018, wat kort na de invoering van de ondersteuningsnetwerken was (september 2017). Dit heeft mogelijk de antwoorden van de respondenten beïnvloed.

Wat betreft de resultaten, blijkt het personeel van het buitengewoon onderwijs geen voorstander te zijn van het M-decreet. Ze zijn van mening dat dit een besparingsmaatregel is die de werkdruk verhoogd heeft en niet heeft gezorgd voor een intensievere samenwerking of expertisedeling met het gewoon onderwijs. Langs de andere kant voelen ze zich wel voldoende geïnformeerd over de inhoud en doelstellingen van het M-decreet en zijn ze klaar om met de gevolgen hiervan om te gaan. In de antwoorden op de open vragen wordt dit negatieve beeld echter wel genuanceerd en pleiten de respondenten ervoor om in functie van het welzijn van het kind een keuze te maken voor gewoon of buitengewoon onderwijs. Sommige respondenten geven toe dat het voor sommige leerlingen met SOB succesvol kan zijn om in het gewoon onderwijs les te volgen en stellen expliciet achter de filosofie van het M-decreet te staan. Er worden echter door zowel voor- als tegenstanders van het M-decreet opmerkingen gemaakt over de concrete uitvoering ervan. Deze laat te wensen over. Er zou onder andere te weinig ingezet zijn op samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs om het M-decreet te laten slagen en het zou te snel ingevoerd zijn met te weinig middelen.

We bevroegen de respondenten ook over het belangrijkste uitgangspunt van het M-decreet, namelijk hun visie op inclusie. Hieruit bleek dat de respondenten over het algemeen geen voorstander zijn van de inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. Ze zijn immers van mening dat leerlingen met zorgnoden beter ondersteund kunnen worden in het buitengewoon onderwijs en het is dus in het belang van het welzijn van de leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften zelf om hen les te laten volgen in het buitengewoon onderwijs. Dit geldt zowel voor leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 1 van het zorgcontinuüm als in fase 2 & 3. Opnieuw wordt dit wel wat genuanceerd in de open vragen. Hier geven de respondenten aan dat het belangrijk is om te kijken naar de individuele situatie van een leerling want dat iedere leerling anders is en dat het daarom moeilijk is om een algemene visie te geven op inclusie. Ook hier pleiten ze voor het centraal zetten van het welzijn van het kind om te beslissen over inclusie en zijn er enkele randvoorwaarden waar het gewoon onderwijs moet aan voldoen om inclusie succesvol te maken. Deze randvoorwaarden zijn onder andere het beschikken over voldoende expertise, het bieden van een voldoende aandacht en een aanpak op maat en een aangepaste infrastructuur.

Tot slot peilden we ook nog naar de meningen en percepties van de respondenten over de samenwerking met het gewoon onderwijs. Hieruit bleek dat deze samenwerking niet zo goed is en verder moet worden uitgebouwd. De meeste respondenten hebben ook de expliciete wens om meer samen te werken met het gewoon onderwijs, aangezien dit noodzakelijk is om het M-decreet te doen slagen. Omdat het gewoon onderwijs op dit moment over onvoldoende expertise beschikt en de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs onvoldoende is, is het volgens de respondenten noodzakelijk dat het buitengewoon onderwijs blijft verder bestaan in het toekomstige Vlaamse onderwijslandschap.

Inleiding

Het decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, kortweg het M-decreet, wil een belangrijke eerste stap zetten naar (meer) inclusief onderwijs in Vlaanderen. Het wil meer kinderen met specifieke onderwijsbehoeften een plaats bieden in het gewoon onderwijs (Crevits, 2014; Departement Onderwijs en Vorming, 2017a). Het M-decreet werd op 12 maart 2014 aangenomen door het Vlaams Parlement en op 21 maart bekrachtigd door de Vlaamse regering. Het werd geleidelijk ingevoerd vanaf het schooljaar 2015-2016. In het regeerakkoord van de Vlaamse regering voor de legislatuur 2019-2024 wordt melding gemaakt van de afschaffing van het M-Decreet en de vervanging hiervan door een begeleidingsdecreet. De Vlaamse Regering heeft in oktober 2019 enkele principes goedgekeurd inzake de uitwerking van dit begeleidingsdecreet, waarbij ze wil blijven inzetten op inclusief onderwijs (Weyts, 2019).

De invoering van het M-decreet was een belangrijke stap in de vertaling van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (13 december 2006) dat in 2009 door België en Vlaanderen werd geratificeerd. Dit VN-verdrag bepaalt dat mensen met een handicap recht hebben op een volwaardige deelname aan de maatschappij, dus ook aan het onderwijs. Artikel 24 van het verdrag gaat in op dit recht op onderwijs en stelt dat de verdragsluitende staten een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus moeten waarborgen, en dit voor alle leerlingen en studenten waaronder personen met een handicap, zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen met anderen (General Comment No 4 Article 24). België koos in vergelijking met andere Europese landen meer voor een oplossing in aparte scholen. Het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs bleef groeien. Sinds de invoering van het M-decreet daalde het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs gedurende een paar jaar en dan vooral in het buitengewoon basisonderwijs (Van Landeghem, 2018). Recente cijfers tonen echter opnieuw een stijging van het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs, sinds het schooljaar 2018 – 2019 (Departement Onderwijs en Vorming, 2018).

Het onderzoek waarover in dit rapport wordt gerapporteerd, maakt deel uit van een grootschalige survey naar de implementatie van het M-decreet.¹ De dataverzameling vond plaats in januari-februari 2018. Het M-decreet was toen iets meer dan twee jaar in voege en het nieuwe ondersteuningsmodel, dat de ondersteuning van het buitengewoon aan het gewoon onderwijs regelt, was net enkele maanden ingevoerd. De survey werd aangeboden aan scholen gewoon onderwijs en scholen buitengewoon onderwijs.

In een eerder rapport van Struyf, Verschueren en Adriaensens (2019a) wordt gerapporteerd over de percepties van personeelsleden uit het gewoon onderwijs met betrekking tot het M-decreet en de implementatie hiervan, de mate van geïntegreerde zorg² op school en de percepties over inclusie.

¹ Zie <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/default.aspx?nr=424> voor meer informatie omtrent de onderzoekslijn waartoe dit onderzoek behoort en eerder opgeleverde rapporten.

² Daar waar we in het verleden vaak de term 'zorg' gebruikten (zoals bijvoorbeeld in geïntegreerde zorg, zorgvisie, procedures inzake zorg, zorgverantwoordelijke), hanteren we in dit rapport ook de term leerlingenbegeleiding

Aangezien het M-decreet ook invloed heeft op de werking van het buitengewoon onderwijs en de taken van leraren, paramedici, ondersteuners en directieleden in het buitengewoon onderwijs, is het relevant om ook hun opvattingen met betrekking tot het M-decreet, en inclusie meer in het algemeen, te onderzoeken. Dit rapport beschrijft de resultaten van de bevraging in scholen voor buitengewoon onderwijs. Het bevat drie onderdelen. We geven de conclusies weer van de opvattingen van enerzijds leraren, paramedici en ondersteuners en anderzijds directieleden en beleidsmedewerkers uit het buitengewoon onderwijs over het M-decreet (deel 1) en hun visie op inclusie in het algemeen (deel 2). Tot slot werden de directieleden en beleidsmedewerkers ook bevraged over de samenwerking met scholen uit het gewoon onderwijs, hun eventueel lidmaatschap aan een ondersteuningsnetwerk en hun percepties hierover (deel 3). Omdat de survey die in het gewoon onderwijs werd afgenomen gelijkaardige vragen bevatte, kunnen we een vergelijking maken van de resultaten uit het gewoon onderwijs en het buitengewoon onderwijs wat betreft de percepties over het M-decreet en de visie op inclusie. We vergelijken de resultaten van dit onderzoek eveneens met de resultaten uit eerder onderzoek naar zorg in het gewoon en buitengewoon onderwijs (namelijk OBPWO 13.01), waar de samenwerking tussen beide types onderwijs ook uitvoerig werd bevraged. In wat volgt gaan we dieper in op de drie onderdelen van het rapport.

Percepties schoolteamleden BuO over het M-decreet

De invoering van het M-decreet lokte sinds de invoering ervan heel wat reacties uit. Vandaar dat we in een grootschalig onderzoek de percepties van schoolteamleden in verband met deze maatregel wilden nagaan. In een vorig rapport werd al gerapporteerd over de percepties die er in het gewoon onderwijs heersen (Struyf et al., 2019a). Om vergelijking mogelijk te maken en om de mening van schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs na te gaan (die relevant is omdat het M-decreet ook hier voor veranderingen zorgt), analyseren we in dit rapport de resultaten van de bevraging in het buitengewoon onderwijs. We gaan dieper in op ideeën over en de beoordeling van het M-decreet door het schoolteam in het buitengewoon onderwijs, met name enerzijds leraren, paramedici en ondersteuners en anderzijds leden van het directieteam en beleidsmedewerkers. Bijvoorbeeld: Hoe zit het met hun kennis over het M-decreet? Zien schoolteams het M-decreet als een besparingsmaatregel? Zorgde het M-decreet voor veranderingen in de klas en op school?

Dezelfde elementen werden ook bevraged bij respondenten uit het gewoon onderwijs. Hier waren de resultaten echter niet al te positief. Deze respondenten gaven namelijk aan wel te weten waar het M-decreet over gaat maar zijn er tegelijkertijd ook van overtuigd dat het een besparingsmaatregel is. Daarnaast stellen ze ook dat de dagelijkse praktijk van hun werk gewijzigd is sinds de invoering van het M-decreet door de grotere verscheidenheid bij leerlingen in de klas samen met een groter takenpakket. Ook hun werkdruk is toegenomen en de respondenten uit het gewoon onderwijs zijn ervan overtuigd dat scholen uit het gewoon onderwijs er niet op voorbereid zijn om met eventuele veranderingen ten gevolge van het M-decreet om te gaan (Struyf et al., 2019a). Een mogelijke verklaring voor dit negatieve beeld is volgens de onderzoekers dat men het M-decreet hanteert als

(geïntegreerde leerlingenbegeleiding, visie op leerlingenbegeleiding), omdat deze terminologie sinds het decreet op de leerlingenbegeleiding in Vlaanderen, als meer gangbaar gehanteerd wordt. Omdat de terminologie 'zorg' in de survey echter nog wel gebruikt werd, hanteren we bij de beschrijving van de resultaten vooral nog deze terminologie.

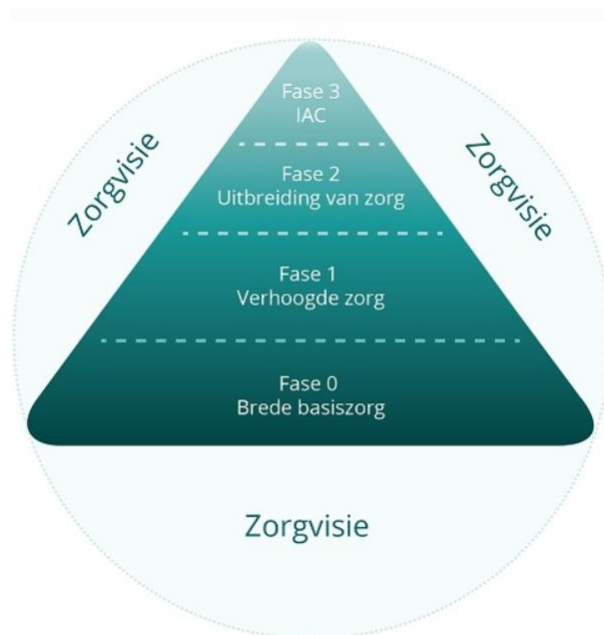
een paraplubegrip om de maatschappelijke veranderingen van de laatste jaren, zoals een diversere leerlingenpopulatie, te omschrijven, zoals ook Struyf, Verschueren, Petry en Van Mieghem (2018) vaststellen.

Dit rapport beschrijft dus de resultaten van een surveystudie bij respondenten uit het buitengewoon onderwijs, die dezelfde vragen bevat als deze gesteld aan respondenten uit het gewoon onderwijs, wat ons toelaat om een vergelijking te maken tussen de resultaten van het gewoon en het buitengewoon onderwijs en na te gaan of het beeld in het buitengewoon onderwijs over het M-decreet gelijkaardig dan wel verschillend is aan het eerder negatieve beeld in het gewoon onderwijs.

Percepties schoolteamleden BuO over inclusie

Naast de percepties over het M-decreet, willen we in dit onderzoeksrapport ook de persoonlijke visie op inclusie van de respondenten onderzoeken. De belangrijkste doelstelling van de invoering van het M-decreet is namelijk om een eerste stap te zetten in de geleidelijke realisatie van meer inclusief onderwijs. We hanteren hierbij een ruime interpretatie van inclusie, waarbij een inclusieve visie betekent dat schoolteamleden het als hun verantwoordelijkheid zien om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in de brede zin, de nodige ondersteuning binnen de school te geven. Maar staan leraren, paramedici, ondersteuners, directieleden en zorgverantwoordelijken wel achter dit idee en zo ja, geldt dit dan voor alle leerlingen met extra zorgnoden?

Om een onderscheid te maken in de ernst van de zorgbehoefte, maken we gebruik van het kader van het zorgcontinuüm. Het zorgcontinuüm is één van de kaders waarnaar het M-decreet expliciet verwijst. Scholen dienen het zorgcontinuüm (Figuur 1) in te bedden in hun geïntegreerd zorgbeleid. Er worden in totaal vier - niet strikt gescheiden - fases in het zorgcontinuüm omschreven. In al deze fases wordt een nauwe samenwerking tussen het schoolteam, de ouders en de leerling vooropgesteld. Fase 0 verwijst naar de brede basiszorg. In deze fase worden maatregelen genomen die alle leerlingen ten goede komen. In fase 1 – de fase van verhoogde zorg - neemt de school extra maatregelen (zoals remediëren, differentiëren, compenseren en dispensereren) om een leerling met extra zorgnoden te ondersteunen. Vanaf fase 2 – de fase van uitbreiding van zorg - wordt ook het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) betrokken. Het CLB krijgt een actieve rol en onderzoekt wat de leerling, de leraren en de ouders kunnen doen en wat ze nodig hebben. Het CLB stelt nadien eventueel een gemotiveerd verslag op, waarin het de nood aan uitbreiding van zorg motiveert. Deze uitbreiding van zorg kan bijvoorbeeld bijkomende ondersteuning door het ondersteuningsnetwerk of door een school voor Buitengewoon Onderwijs omvatten. Fase 3 – de fase van het individueel aangepast curriculum (IAC) - kan ingaan wanneer de nodige aanpassingen die de school onderneemt om een leerling met specifieke onderwijsbehoeften (SOB) het gemeenschappelijke curriculum te laten volgen niet volstaan. Het CLB stelt dan een verslag op. Dit verslag houdt in dat de leerling toegang heeft tot het buitengewoon onderwijs of tot een IAC in het gewoon onderwijs (<http://www.prodiagnostiek.be>).

Figuur 1: Overzicht zorgcontinuüm

We vergelijken in het tweede onderdeel van dit rapport de persoonlijke visie van de schoolteamleden op zorg aan leerlingen in fase 1 enerzijds (fase van verhoogde zorg) met de visie op zorg aan de leerlingen in fase 2 en 3 anderzijds (fase van uitbreiding van zorg en IAC). Dit onderscheid geeft een indicatie van de complexiteit van de zorgnoden van de leerlingen; waar in fase 1 schoolinterne leerlingenbegeleiding nog volstaat, weerspiegelt fase 2 dat naast extra schoolinterne begeleiding ook schoolexterne ondersteuning nodig is. Op deze manier proberen we meer inzicht te krijgen in welke mate de visie op inclusie van onze respondenten wijzigt naargelang de ernst van de specifieke onderwijsbehoeften.

Ook deze items, over de persoonlijke visie op inclusie, werden voorgelegd aan de respondenten uit het gewoon onderwijs. De resultaten uit het gewoon onderwijs waren niet positief. De respondenten bleken niet achter het basisidee van het M-decreet te staan, namelijk de inclusie van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs (Struyf et al., 2019a). Vooral de leraren (en met name de leraren uit het secundair onderwijs) staan weigerachtig tegenover de inclusie van leerlingen, zelfs leerlingen die ondersteuning krijgen die zich bevindt op fase 1 van het zorgcontinuüm, in het gewoon onderwijs; directieleden en zorgverantwoordelijken³ zijn over het algemeen positiever en zijn wel voorstander van inclusie. De leraren zijn van mening dat leerlingen met SOB, vanaf fase 1 van het zorgcontinuüm, in het buitengewoon onderwijs meer gespecialiseerde zorg kunnen krijgen. Dit is opmerkelijk aangezien leerlingen in de fase van verhoogde zorg niet in aanmerking komen voor een gemotiveerd verslag dat toegang verleent tot het buitengewoon onderwijs en dat zij dus sowieso in het gewoon onderwijs dienen te worden opgevangen, wat ook al zo was voor het in voege treden van het M-decreet. Wat betreft fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm, zijn alle respondentengroepen negatief. Ze

³ Zorgverantwoordelijke verwijst naar de verzamelterm die we in dit onderzoek kozen om de groep personeelsleden aan te duiden die in het basisonderwijs de functie van zorgcoördinator uitoefent en in het secundair onderwijs een gelijkaardige functie uitoefent maar daar leerlingenbegeleiders genoemd worden.

vinden dat deze leerlingen beter kunnen opgevangen worden in het buitengewoon onderwijs en dat staan dus weigerachtig tegenover inclusie van deze leerlingen in het gewoon onderwijs.

De items in verband met de persoonlijke visie op inclusie worden in dit onderzoek dus ook voorgelegd aan de respondenten uit het buitengewoon onderwijs zodat nagegaan kan worden of zij een gelijkaardige persoonlijke visie koesteren als de respondenten in het gewoon onderwijs. Daarnaast wordt ook de vergelijking gemaakt met een eerder uitgevoerd onderzoek, namelijk OBPWO 13.01 (Struyf, Bodvin, & Jacobs, 2016). In dit onderzoek werden zorgverantwoordelijken en CLB-medewerkers via focusgroepen bevroegd over de toeleiding naar zorg in het gewoon en buitengewoon onderwijs. Er blijken heel wat elementen uit dit onderzoek terug te komen in de antwoorden van de respondenten in dit onderzoek. We bespreken deze gelijkenissen in de resultatensectie.

Het is belangrijk om bij de interpretatie van de resultaten betreffende de persoonlijke visie op inclusie op te merken dat in eerder onderzoek naar voor komt dat niet iedereen een goed begrip heeft van (de verschillende fases van) het zorgcontinuüm. Het zou niet altijd duidelijk zijn hoe elke fase juist geoperationaliseerd moet worden en de operationalisering verschilt dan ook van school tot school (Struyf et al., 2016). Ook het Rekenhof (2019) geeft aan dat de maatregelen die in de scholen worden genomen voor de verschillende fases van het zorgcontinuüm sterk verschillen van school tot school, ook dit wijst erop dat de scholen de fases niet uniform invullen. In de survey werd daarom steeds een duidelijk omschrijving van deze begrippen toegevoegd. Er kan echter niet worden uitgesloten dat respondenten stellingen beantwoorden zonder een juist begrip te hebben van de verschillende fases.

Percepties directieleden BuO over samenwerking met het GeO

Aangezien het M-decreet specifiek aanstuurt op het faciliteren en bevorderen van de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs, alsook het uitwisselen van expertise tussen beide, onderzoeken we in dit rapport ook hoe de directieleden en zorgverantwoordelijken uit het buitengewoon onderwijs de samenwerking tussen beide onderwijsniveaus ervaren. We gaan na of deze samenwerking veranderd is sinds de invoering van het M-decreet en zo ja, in welke zin deze is veranderd en of de respondenten deze verandering toeschrijven aan het M-decreet.

Ook de andere respondentengroep, die van de leraren/paramedici/ondersteuners kregen een vraag over de samenwerking met het gewoon onderwijs. Er werd hen namelijk gevraagd naar hun ervaringen in het ondersteuningsteam.

In september 2017 werd een nieuw ondersteuningsmodel ingevoerd om de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs, die nog meer noodzakelijk is sinds de invoering van het M-decreet, te faciliteren. Deze nieuwe regeling vervangt de vroegere GON- en ION-regeling en de waarborgregeling. Het ondersteuningsmodel voorzag de oprichting van ondersteuningsnetwerken (ONW). Dit zijn samenwerkingsverbanden tussen scholen voor gewoon onderwijs en buitengewoon onderwijs en de CLB's en pedagogische begeleidingsdiensten. De ONW verzorgen ondersteuning voor leerlingen met een gemotiveerd verslag, een verslag voor het buitengewoon onderwijs en leerlingen met een individueel aangepast curriculum die in het gewoon onderwijs naar school gaan. Ze voorzien dus geen ondersteuning voor leerlingen die zich bevinden in de fase van basiszorg of verhoogde zorg. De ondersteuningsnetwerken voorzien in de ondersteuning voor de types basisaanbod, type 3, type 7: spraak- of taalontwikkelingsstoornis (dit was echter zo tot voor het schooljaar 2019-2020) en type 9. Voor de andere types (2, 4, 6, 7: auditieve beperking) gaat de school voor gewoon onderwijs bilaterale

samenwerkingen aan met scholen voor buitengewoon onderwijs die ondersteuning kunnen voorzien voor deze types (Struyf et al., 2019b). Dit hoeven geen scholen van hetzelfde ondersteuningsnetwerk te zijn als het netwerk waarvan de school voor gewoon onderwijs deel uitmaakt maar mag uiteraard wel.

Voor de interpretatie van de resultaten over samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs is het van belang dat er rekening gehouden wordt met het feit dat de regeling van de ondersteuningsnetwerken nog maar pas was ingevoerd op het moment van de bevraging (januari-februari 2018). De opstart van deze ondersteuningsnetwerken verliep turbulent (Departement Onderwijs en Vorming, 2017b). Het is met deze context in het achterhoofd dat de respondenten aan de bevraging hebben deelgenomen en de moeilijkheden rond de opstart hebben dan ook meer dan waarschijnlijk een rol gespeeld in hun antwoorden met betrekking tot de samenwerking met het gewoon onderwijs.

Methodologie

In dit onderdeel geven we een beschrijving van het verloop van het onderzoek, het onderzoeksinstrument en het profiel van de deelnemende scholen en respondenten.

Beschrijving van het onderzoek

Zoals eerder aangegeven maakt dit onderzoek deel uit van een grootschalige survey naar de evaluatie van het M-decreet, uitgevoerd in januari-februari 2018 in Vlaamse scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs. Het M-decreet, geleidelijk ingevoerd vanaf het schooljaar 2015-2016, was toen meer dan twee jaar in voege. Sinds de invoering werden een aantal structurele wijzigingen doorgevoerd om tegemoet te komen aan bezorgdheden van verschillende betrokken partijen. Zo trad bij de start van het schooljaar 2017-2018 (hetzelfde schooljaar als de afname van de survey) een nieuw ondersteuningsmodel in werking in het basis- en secundair onderwijs. Voor leerlingen met een verslag voor type 2, 4, 6, 7 (auditief) bleven de scholen voor buitengewoon onderwijs die tot nu toe GON- of ION-begeleiding gaven in gewone scholen, ondersteuning bieden. Voor scholen met leerlingen met een verslag voor type basisaanbod, 3, 7 (spraak- of taalstoornis) en 9 werden er ondersteuningsnetwerken gevormd⁴. Het in werking treden van dit nieuwe ondersteuningsmodel en de opstart van de ondersteuningsnetwerken waren turbulent (Departement Onderwijs en Vorming, 2017b; Rekenhof, 2019). Het is in deze context dat het huidige onderzoek heeft plaatsgevonden. In de vragenlijst aan de directieleden en zorgverantwoordelijken werden ook vragen gesteld naar de samenwerking met het gewoon onderwijs. Er werd hen gevraagd of hun school deel uitmaakt van een ondersteuningsnetwerk. Aangezien de moeilijke opstart van de ondersteuningsnetwerken bij het invullen van de vragenlijst net achter de rug was, moet met deze context rekening gehouden worden bij het lezen van de resultaten in verband met de samenwerking met het gewoon onderwijs en de ervaringen met het ondersteuningsnetwerk en de ondersteuningsteams.

Alle scholen voor buitengewoon onderwijs die aan een eerder onderzoek rond toeleiding naar zorg op school (OBPWO 13.01) deelgenomen hadden, werden voor dit onderzoek uitgenodigd om deel te nemen. Het betreft 37 scholen voor buitengewoon basisonderwijs en 28 scholen voor buitengewoon secundair onderwijs (o.b.v. instellingsnummers).

Deze scholen werden uitgenodigd om een online vragenlijst voor te leggen aan hun schoolteam, enerzijds aan leraren/paramedici/ondersteuners en anderzijds aan directieleden/zorgverantwoordelijken. De uitnodigingsbrief met de vraag tot deelname aan dit onderzoek ontvingen de scholen in november 2017 via mail (zie uitnodigingsbrief in bijlage 1). De eerste mail met brief werd verstuurd op 14 november 2017, een herinneringsmail volgde op 4 december 2017 (BuSO) en 5

⁴ Door recente aanpassingen aan het ondersteuningsmodel geldt vanaf schooljaar 2019-2020 dat ook voor leerlingen met een (gemotiveerd) verslag voor type 7 (spraak- of taalontwikkelingsstoornis) scholen voor buitengewoon onderwijs ondersteuning kunnen bieden aan gewone scholen en dus niet meer de ondersteuningsnetwerken.

december 2017 (BuBaO). Vervolgens werd telefonisch contact opgenomen met de scholen die nog geen antwoord hadden doorgegeven. Uiteindelijk namen 20 van de 37 scholen (o.b.v. instellingsnummers) uit de originele steekproef van het buitengewoon basisonderwijs deel (= 54%) en 20 van de 28 scholen uit de originele steekproef van het secundair onderwijs (= 71%).

We geven hieronder kort weer hoe de procedure voor de afname van de survey aan de scholen werd voorgesteld.

Aan de scholen die positief reageerden op de uitnodigingsbrief werd via mail gevraagd om de contactgegevens van een tussenpersoon door te geven. Deze persoon werd verantwoordelijk gesteld voor de verspreiding en opvolging van de online bevraging op school. Met deze werkwijze wilden we het eigenaarschap voor het invullen van de vragenlijst bij de scholen leggen en de respons bevorderen. Tegelijk gaven we de scholen de vrijheid om de bevraging op school zelf vorm te geven (bv. via groepsafname of individuele afname). Er werd verzocht om geen selectie, maar het volledige team van leraren uit te nodigen om de survey in te vullen. Daarnaast moest ook minstens één directielid en zorgverantwoordelijke/beleidsmedewerker in de school aangesproken worden om de survey in te vullen.

De contactpersoon op school kreeg een online link doorgestuurd voor beide vragenlijsten (leraren/paramedici/ondersteuners en directieleden/zorgverantwoordelijken) die hij of zij dan verder diende te verspreiden onder het schoolteam. Bij deze linken voegden we ook een voorbeeld van een bijhorende boodschap toe om het extra werk voor de contactpersoon zo beperkt mogelijk te houden. In bijlage 2 kan u een voorbeeld van deze mail terugvinden. De vragenlijst kon ingevuld worden in de periode van 12 januari tot 20 februari. Er werd oorspronkelijk vooropgesteld om de vragenlijst open te stellen tot 31 januari. Vanwege enerzijds een vraag van een school of ze op een later tijdstip een groepsafname mochten inplannen en anderzijds de vaststelling dat vele vragenlijsten (nog) niet volledig waren ingevuld, werd de vragenlijst tot 20 februari opengesteld. Tussen 12 januari en 20 februari kregen de contactpersonen nog tweemaal een herinneringsmail toegestuurd. In de tweede herinneringsmail werd extra benadrukt dat het belangrijk was door te geven om de vragenlijst volledig af te werken.

Beschrijving van het onderzoeksinstrument

Hieronder beschrijven we achtereenvolgens de inhoud van de verschillende vragenreeksen, het aantal items per onderdeel en, indien van toepassing, de psychometrische kwaliteit van de opgestelde schalen. Niet alle onderdelen van de vragenlijst werden aan beide respondentengroepen voorgelegd. Daarom eindigen we met een overzicht van welke vragen aan welke respondenten werden voorgelegd (zie infra, tabel 1).

Aan het begin van de survey werd een kort overzicht gegeven van enkele kernconcepten die verband houden met het M-decreet, namelijk leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, redelijke aanpassingen, zorgcontinuüm en individueel aangepast curriculum. Tijdens het invullen van de vragenlijst, konden de respondenten ook op ieder concept klikken om informatie in verband hiermee te lezen. Dit om er zeker van te zijn dat de respondenten de juiste concepten in gedachten hadden bij het beantwoorden van de vragen.

Vooraleer de respondenten de stellingen ter beoordeling kregen voorgeschoteld, werd hen ook nog gevraagd om informatie te verschaffen over het onderwijsniveau waarin ze tewerkgesteld zijn, net

zoals op welke school ze werken en welke types onderwijs en welke opleidingsvormen deze school aanbiedt. Aan het einde van de vragenlijst werd ook nog gepeild naar de achtergrondkenmerken van de respondenten zoals geslacht, leeftijd, behaalde diploma's, de functie die ze uitoefenen en hun aantal jaar ervaring.

Percepties schoolteamleden over het M-decreet

Constructie van de vragenlijst

Het doel van dit deel van de vragenlijst was om de percepties van schoolpersoneelsleden uit het buitengewoon onderwijs in verband met het M-decreet in kaart te brengen. Om te bewaken dat de inhoud van de vragenreeks maximaal overeenstemt met de vooropgestelde doelen van het M-decreet werd gebruik gemaakt van beleidsdocumenten over het M-decreet (bv. beleidsnota Crevits, 2014). Deze werden gebruikt als inspiratiebron om een vragenreeks op te stellen. Vervolgens werd deze verder op punt gesteld aan de hand van feedback van de opvolgingsgroep SONO 1B.

Bij de ontwikkeling van de vragenreeks werd voldoende aandacht besteed aan de formulering van de items. Zowel tijdens de teambesprekingen van het onderzoeksteam als tijdens de opvolgingsgroep werden items kritisch bestudeerd en zo nodig aangepast. Kwaliteitseisen zoals de begrijpelijkheid, helderheid, eenvoudigheid en eenduidigheid van de items, stonden centraal. Vanuit het spaarzaamheidsprincipe, werden bovendien items die inhoudelijk sterk op elkaar leken verwijderd.

We gebruikten een 6-puntenkeuzeschaal gaande van 'helemaal niet akkoord' (1) tot 'helemaal akkoord' (6). Wat betreft de beschikbare antwoordmogelijkheden, opteerden we voor een 6-puntenschaal om voldoende te kunnen differentiëren tussen de antwoorden. Daarnaast biedt dit soort schaal het voordeel dat er geen middelpunt was of met andere woorden geen mogelijkheid om een neutrale positie in te nemen. Hiermee zetten we de respondenten aan tot het vormen van een mening over de aangeboden items. In overeenstemming met Pallant (2016) kozen we voor een Likertschaal waarbij de tussenliggende keuzemogelijkheden niet werden benoemd.

De items in verband met de perceptie ten aanzien van het M-decreet, werden in deze vragenlijst identiek geformuleerd aan de items in de vragenlijst voor het gewoon onderwijs. Dit laat ons toe om een vergelijking te maken tussen de scores van het gewoon en het buitengewoon onderwijs.

Beschrijving van de vragenreeks

In de survey werden **negen stellingen** die betrekking hebben op de kennis van en de ideeën over het M-decreet voorgelegd aan de twee respondentengroepen. Meer concreet bevragen de items de kennis van de respondenten over het M-decreet, de mate waarin het M-decreet wordt gepercipieerd als een besparingsmaatregel, de mate waarin het M-decreet heeft gezorgd voor veranderingen in de klas en op school en de mate van samenwerking met het gewoon onderwijs sinds de invoering van het M-decreet. Voorbeelditems zijn: *'Ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet; Mijn werkdruk is gestegen als gevolg van het M-decreet; Het M-decreet heeft positieve veranderingen op school teweeggebracht'*. Respondenten konden op een schaal van 1 (helemaal niet akkoord) tot 6 (helemaal akkoord) aangeven in welke mate ze akkoord gaan. Hoe hoger de score, hoe meer de respondenten akkoord gaan met de stelling.

De vragenreeks werd afgesloten met een **open vraag** om respondenten de mogelijkheid te bieden om extra uitleg toe te voegen aan hun antwoordkeuzes. We formuleerden deze vraag als volgt: *"Zijn er*

bepaalde aspecten met betrekking tot deze stellingen over het M-decreet waarover u graag extra duiding wil geven?"

Verder werd helemaal op het einde van de survey, net voor de vragen betreffende de achtergrondkenmerken, nog een **algemene open vraag** gesteld, die peilde of de respondenten nog iets kwijt wilden over het M-decreet in het algemeen (niet specifiek over de stellingen die ze beantwoordden). Voor de directieleden en zorgverantwoordelijken werden nog **enkele extra open vragen** toegevoegd. Ten eerste de vraag welke gevolgen het M-decreet heeft voor de dagelijkse werking van de school, ten tweede welke positieve en negatieve veranderingen men waarneemt sinds de invoering van het M-decreet en tot slot welke aspecten van het M-decreet nog onvoldoende uitgewerkt zijn of nog moeten aangepast worden.

Percepties schoolteamleden over inclusie

Constructie van de vragenlijst

Voor het onderdeel in verband met de persoonlijke visie op inclusie, hebben we ons geïnspireerd op de schaal 'positieve houding tegenover inclusie onderwijs' die gebruikt wordt binnen het LiSO onderzoek (Dockx et al., 2014) en de eerdere SiBO-vragenlijsten (Vandenberghe, Gadeyne, & Van Damme, 2006). Deze schaal bevraagt bijvoorbeeld of leerlingen met specifieke noden het in het gewoon onderwijs beter doen dan in het buitengewoon onderwijs. De schaal zoals gebruikt in het LiSO en SiBO onderzoek meet hoe positief iemand staat tegenover inclusief onderwijs. De vijf items uit deze schaal werden voor het huidige onderzoek licht geherformuleerd (bv. 'leerlingen met specifieke noden' werd geherformuleerd in 'leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften'). Daarnaast werden ze aangevuld met 6 extra items die andere aspecten van inclusie aanhalen zoals bijvoorbeeld gevolgen voor welbevinden (bv. zich beter voelen in het BuO, dan wel in het GO) en maatschappelijke integratie (bv. invloed op kans op de arbeidsmarkt of op integratie in de maatschappij). Dit deel van de vragenlijst bevatte dus in totaal 11 items die samen één schaal vormen. De items konden beantwoord worden aan de hand van een 4-puntenschaal, gaande van niet akkoord (1) tot akkoord (4). De items werden op identieke wijze bevraagd als in de survey voor het gewoon onderwijs (Struyf et al., 2019a). Dit laat een vergelijking van de resultaten van het gewoon en het buitengewoon onderwijs in verband met de perceptie over inclusie toe.

Beschrijving van de vragenreeksen

Om na te gaan of de ernst van de onderwijsbehoeften van leerlingen invloed heeft op de visie op inclusie van de respondenten, werd de vragenreeks die bestaat uit 11 items twee keer voorgelegd. Een eerste keer moesten de items beantwoord worden voor leerlingen waarvan de zorg zich situeert in de fase van verhoogde zorg (fase 1) en een tweede keer voor leerlingen met uitgebreide zorg (fase 2) of met een IAC (fase 3). Dit onderscheid geeft een indicatie van de complexiteit van de zorgnoden van de leerlingen; waar in fase 1 schoolinterne zorg nog volstaat, weerspiegelt fase 2 en 3 dat naast schoolinterne zorg ook schoolexterne ondersteuning nodig is. Respondenten konden 'fase 1' of 'fase 2 en 3' aanklikken om meer informatie te krijgen over wat deze fases in het zorgcontinuüm juist inhouden.

Figuur 2 toont hoe de items werden voorgelegd aan de respondenten. De vragenreeks werd eveneens afgesloten met een **open vraag** om respondenten de mogelijkheid te bieden om extra uitleg toe te

voegen aan hun antwoordkeuzes. We formuleerden deze vraag als volgt: “Zijn er bepaalde aspecten met betrekking tot uw visie op zorg waarover u graag extra duiding wil geven?”

LET OP: er wordt een opsplitsing gemaakt tussen leerlingen die verhoogde zorg krijgen (fase 1) en leerlingen waarvoor een handelingsgericht diagnostisch traject i.s.m. CLB werd opgezet en die eventueel een individueel aangepast curriculum volgen (fase 2 en 3).

	fase 1			fase 2 en 3		
	Helemaal niet akkoord		Helemaal akkoord	Helemaal niet akkoord		Helemaal akkoord
1. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften doen het in het gewoon onderwijs doorgaans beter dan in het buitengewoon onderwijs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Voor de ontwikkeling van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is het beter dat ze worden opgevangen in het buitengewoon onderwijs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. De ondersteuning van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is in hoofdzaak de taak van (school)externe hulpverleningsinstanties	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Het is een zinvolle doelstelling om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften minder snel naar het buitengewoon onderwijs door te verwijzen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. De zorg voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften gaat vaak ten koste van de aandacht voor de andere leerlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. In het buitengewoon onderwijs kan men meer op maat van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften werken dan in het gewoon onderwijs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften worden in het gewoon onderwijs meer uitgesloten dan in het buitengewoon onderwijs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften voelen zich in het buitengewoon onderwijs beter dan in het gewoon onderwijs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Onderwijs inrichten voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften eist een gespecialiseerde opleiding	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs hebben na het secundair onderwijs betere kansen op de arbeidsmarkt of in vervolgonderwijs.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Wanneer leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften les volgen in het gewoon onderwijs is de kans op integratie in de maatschappij groter	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Figuur 2: Illustratie online vraagstelling ‘persoonlijke visie op inclusie’

Persoonlijke visie op inclusie – fase 1

Deze eerste vragenreeks over de persoonlijke visie op inclusie bevroeg de visie van de respondenten op vlak van zorg aan leerlingen met SOB in fase 1 van het zorgcontinuüm. Dit is de fase van verhoogde zorg en betreft leerlingen waarvoor de school extra maatregelen neemt (zoals remediëren, differentiëren, compenseren en dispensereren) die ervoor zorgen dat de leerling kan blijven volgen. In het rapport over de percepties van schoolteamleden in verband met het M-decreet en inclusie in het gewoon onderwijs werden dezelfde items gebruikt. In functie van de vergelijkbaarheid van de resultaten behouden we alle items en bevragen deze ook in het buitengewoon onderwijs. De items blijken ook hier (net als in de bevraging van het gewoon onderwijs) goed samen te hangen (BuBaO: $\alpha = .80$; BuSO: $\alpha = .82$; BuBaO+BuSO $\alpha = .76$).

Persoonlijke visie op inclusie – fase 2 & 3

Een tweede vragenreeks over de persoonlijke visie op inclusie bevroeg de visie van de respondenten op vlak van zorg aan leerlingen met SOB waarvan de zorg zich situeert in fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm. Fase 2 is de fase van uitbreiding van zorg waarbij het CLB een actievare rol krijgt en onderzoekt wat de leerling, de leraren en de ouders kunnen doen en wat ze nodig hebben. Het CLB werkt een diagnostisch traject uit en stelt nadien eventueel een gemotiveerd verslag op. Hierin wordt de nood aan bijkomende inzet van middelen, hulp of expertise, zoals bijvoorbeeld van het

ondersteuningsnetwerk of schoolexterne hulp, ten aanzien van de school of de leerling gemotiveerd. Fase 3 is de fase van een individueel aangepast curriculum of kortweg IAC. Een leerling met een verslag voor toegang tot buitengewoon onderwijs kan een individueel aangepast curriculum volgen in het gewoon onderwijs. Dit is een curriculum waarbij leerdoelen op maat van de leerling worden geformuleerd. Ook voor dit onderdeel zijn de items identiek aan die in de bevraging van het gewoon onderwijs, in functie van de vergelijkbaarheid. De items van de schaal hangen, net zoals bij het gewoon onderwijs, voldoende samen (BuBaO: $\alpha = .71$; BuSO: $\alpha = .68$; BuBaO+BuSO $\alpha = .67$).

Percepties directieleden over samenwerking met GeO

In de vragenlijst voor de directieleden en zorgverantwoordelijken van het buitengewoon onderwijs, werd ook een onderdeel opgenomen dat peilde naar de samenwerking met het gewoon onderwijs. Dit werd enerzijds bevestigd omdat het M-decreet expliciet aanstuurt op het bevorderen en faciliteren van de samenwerking tussen het gewoon onderwijs en het buitengewoon onderwijs. Anderzijds laat dit ook een vergelijking toe met inzichten uit eerdere studies hierover (zoals OBPWO 13.01, een onderzoek naar toeleiding naar zorg), waar samenwerking tussen beide vormen van onderwijs ook bevestigd werden.

De eerste vraag van het onderdeel betreffende samenwerking, was de vraag naar het al dan niet behoren van de school tot een ondersteuningsnetwerk. Indien de respondenten aangaven dat hun school deel uitmaakt van een ondersteuningsnetwerk, kregen ze twee stellingen voorgelegd met vijf antwoordcategorieën, gaande van helemaal niet van toepassing (1) tot helemaal van toepassing (5). Ook hier werden de tussenliggende categorieën niet expliciet benoemd. De eerste stelling ging over de mate waarin de school inzet op het professionaliseren van de leraren in de ondersteuning van het gewoon onderwijs. De tweede stelling was bedoeld om na te gaan of de leraren voldoende voorbereid zijn op het ondersteunen van leraren in het gewoon onderwijs. Vervolgens kregen respondenten waarvan de school behoort tot een ONW ook de vraag op basis waarvan de teamleden voor de ondersteuning werden voorgedragen. Dit was een open vraag zodat de respondenten zelf konden invullen welke criteria er werden gehanteerd voor de voordracht. Daarna volgde nog een open vraag die handelde over de samenwerking binnen het ONW.

Indien de respondenten verklaarden niet te behoren tot een ondersteuningsnetwerk, kregen ze zes stellingen voorgelegd, waarvan twee identiek waren aan degene die net beschreven werden voor scholen die wel tot een ONW behoren. De andere vier stellingen gingen na in welke mate er dan wel samenwerking is met het gewone onderwijs, buiten het ONW. Zo kregen de respondenten onder andere de vraag of er samenwerkingsinitiatieven worden opgezet met scholen voor gewoon onderwijs en of er overleg plaatsvindt rond doorverwijzingen.

Na het beantwoorden van de stellingen rond de samenwerking met het gewoon onderwijs (en voor degene die tot een ONW behoorden nog twee open vragen), kregen de respondenten ook nog enkele open vragen te beantwoorden in verband met de invloed van het M-decreet op de samenwerking. Tot slot kregen de directieleden en zorgverantwoordelijken ook de vraag welke plaats zij zien voor het buitengewoon onderwijs in het toekomstige Vlaamse onderwijslandschap.

Ook de vragenlijst voor de leraren/paramedici/ondersteuners bevatte een open vraag over de samenwerking met het gewoon onderwijs, namelijk de vraag welke ervaringen zij hebben met de ondersteuningsteams.

Overzicht van de vragenreeksen per respondentengroep

Tabel 1 geeft een overzicht van welke vragen aan welke groep respondenten gesteld werd.

Tabel 1: Vergelijking van de inhoud van de vragenlijst per respondentengroep

		LER/PAR/OND	DIR/ZV
M-Decreet	Stellingen M-Decreet	x	x
	Open vraag stellingen M-decreet	x	x
	Open vraag M-decreet algemeen	x	x
	Open vragen gevolgen en aanpassingen		x
Inclusie	Persoonlijke visie op inclusie – fase 1	x	x
	Persoonlijke visie op inclusie – fase 2 & 3	x	x
	Persoonlijke visie op inclusie – open vraag	x	x
Samenwerking	Stellingen ivm samenwerking en ONW		x
	Open vragen samenwerking en ONW		x
	Open vraag ervaring in ondersteuningsteams	x	

*Ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, ONW = ondersteuningsnetwerk

Beschrijving van de scholen en deelnemers

Tot slot geven we een beschrijving van de basis- en secundaire scholen uit het buitengewoon onderwijs die hebben deelgenomen aan de surveystudie en gaan we dieper in op de responsgraad van de verschillende respondentengroepen, met name de leraren/paramedici/ondersteuners en directieleden/zorgverantwoordelijken.

Beschrijving van het schoolprofiel van de deelnemende scholen voor de respondentengroep leraren/paramedici/ondersteuners

Om deelnemers te vinden voor dit onderzoek, contacteerden we dezelfde steekproef van scholen als in het OBPWO 13.01-project over de toeleiding naar zorg. Voor dat OBPWO-onderzoek werden namelijk ook scholen uit het buitengewoon onderwijs bevroegd. De steekproef van OBPWO bevatte 37 scholen voor buitengewoon basisonderwijs en 28 scholen voor buitengewoon secundair onderwijs. Deze scholen werden dus opnieuw gecontacteerd en gevraagd om deel te nemen aan dit onderzoek. Respectievelijk 23 van de 37 gecontacteerde scholen voor buitengewoon basisonderwijs en 23 van de 28 gecontacteerde scholen voor buitengewoon secundair onderwijs zegden toe om deel te nemen. Al deze scholen kregen een link naar de survey toegestuurd. Van de 23 scholen buitengewoon basisonderwijs die hadden toegezegd om deel te nemen, namen er uiteindelijk 19 scholen deel. Ook van de 23 scholen uit het buitengewoon secundair onderwijs die hadden ingestemd om deel te nemen, namen er uiteindelijk 19 deel. De responsgraad voor het BuBaO bedroeg dus 51,35% (19 scholen uit de steekproef van 37 scholen BuBaO namen deel) en de responsgraad voor het BuSO bedroeg 67,86% (19 scholen uit de steekproef van 28 scholen BuSO namen deel).

De respondenten gaven, naast de 19 basisscholen voor buitengewoon onderwijs die hadden toegestemd om deel te nemen, aan nog in 21 verschillende andere scholen te werken. Voor 20 van

deze 21 bijkomende scholen waren er slechts enkele respondenten, steeds minder dan 5. We vermoeden dat deze respondenten in verschillende scholen tewerkgesteld zijn, waaronder een school die wel deel uitmaakt van de steekproef en via deze weg de link naar de survey ontvingen. De school waarvan ze de link ontvingen (en dus de school uit de steekproef) is dan waarschijnlijk niet de school waar ze het meeste uren presteren en daarom gaven ze mogelijk een andere school op, namelijk de school waar ze het meest uren presteren (maar die geen deel uitmaakt van de steekproef). Het is ook mogelijk dat ze de link naar de survey op een andere manier hebben ontvangen, maar dit is moeilijk te controleren. Voor 1 van deze 21 bijkomende scholen waren er echter 20 respondenten. Deze school voor buitengewoon basisonderwijs zat niet in de steekproef maar de gelijknamige school voor buitengewoon secundair onderwijs wel. Waarschijnlijk heeft het schoolbestuur de link naar de vragenlijst dan ook verspreid over zowel de basisschool als de secundaire school voor buitengewoon onderwijs en hebben de respondenten uit deze school voor BuBaO op deze manier toegang gekregen tot de vragenlijst. We besluiten voor onze analyses van de schoolprofielen, de scholen waarvoor er minder dan 5 respondenten de vragenlijst hebben ingevuld, niet mee te nemen. Dit maakt dat we in totaal op 20 deelnemende scholen voor buitengewoon basisonderwijs komen, de 19 scholen uit de steekproef en de school met de 20 respondenten die zelf niet in de steekproef zat maar waarvoor de school voor secundair onderwijs wel in de steekproef zat. Van deze 20 scholen zullen we het schoolprofiel analyseren (zie infra).

Voor het buitengewoon secundair onderwijs gaven de respondenten, naast de 19 scholen die hadden ingestemd om deel te nemen, ook nog aan in 6 andere scholen te werken. Voor 5 van deze 6 bijkomende scholen, waren er minder dan 5 respondenten en deze scholen zullen dan ook niet meegenomen worden in de analyses van de schoolprofielen. Ook hier is het waarschijnlijk zo dat deze respondenten in meerdere scholen voor buitengewoon onderwijs werken, waaronder een school uit de steekproef en hebben ze via de school die deel uitmaakt van de steekproef de link naar het onderzoek ontvangen. Voor 1 van deze bijkomende scholen waren er echter meer dan 5 respondenten, namelijk 7. Deze school bevindt zich in de ruime omgeving van Antwerpen en we vermoeden dan ook dat de respondenten die aangaven in deze school te werken, ook in andere scholen in het Antwerpse werken, namelijk in scholen die wel tot de steekproef behoorden en dat ze op deze manier de link naar de vragenlijst hebben doorgekregen. Aangezien er voor deze school relatief veel respondenten hebben deelgenomen, nemen we deze school mee in de analyses voor de schoolprofielen, ook al zat ze niet in de steekproef. Voor het buitengewoon secundair onderwijs beschouwen we dan ook 20 scholen als deelnemende scholen, namelijk de 19 scholen die hebben deelgenomen uit de steekproef en daarbovenop ook nog de bijkomende school met 7 respondenten.

Tabel 2: Aantal deelnemende scholen

	BuBaO	BuSO
Aantal scholen in steekproef	37	28
Aantal scholen die toezegden om deel te nemen	23	23
<i>Aantal scholen uit de steekproef die effectief deelnamen</i>	<i>19</i>	<i>19</i>
Bijkomende scholen (niet in steekproef)	21	6
<i>Bijkomende scholen met meer dan 5 respondenten</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
Scholen voor analyse schoolprofielen	20	20

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

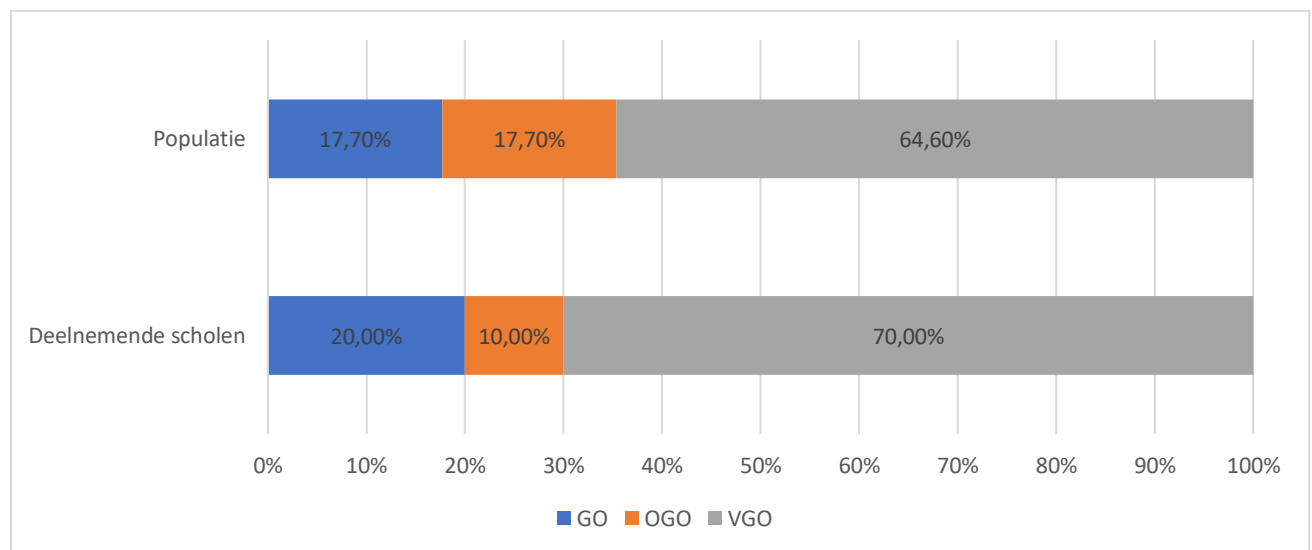
Tabel 3: Gemiddeld aantal respondenten per school opgesplitst naar onderwijsniveau

	N	Gemiddelde
BuBaO	20	12,20
BuSO	20	15,20
Totaal	40	13,70

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

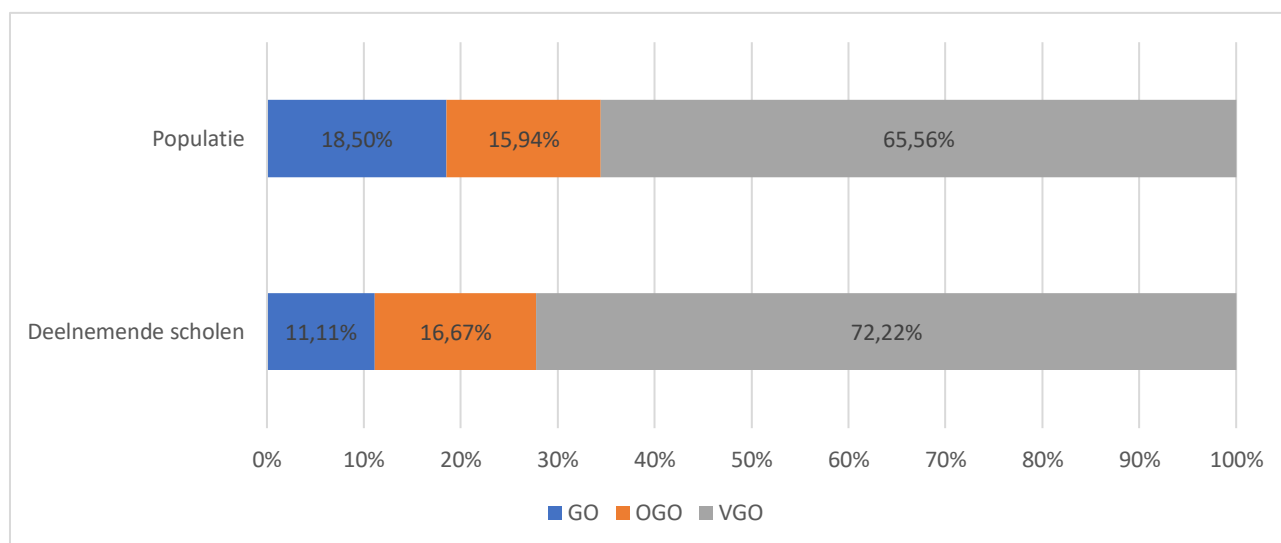
Tabel 3 geeft het gemiddelde aantal respondenten weer per school. Voor het buitengewoon basisonderwijs, vulden gemiddeld 12 respondenten per school de vragenlijst in. Voor het buitengewoon secundair onderwijs was het gemiddelde aantal respondenten per school 15.

Figuur 3 en Figuur 4 geven een overzicht van de verdeling over de drie onderwijsnetten (gemeenschapsonderwijs, officieel gesubsidieerd onderwijs en vrij gesubsidieerd onderwijs) van de populatie scholen voor buitengewoon onderwijs enerzijds en van de deelnemende scholen voor buitengewoon basisonderwijs en secundair onderwijs anderzijds. De afwijking van de verdeling in de populatie wordt getest met een Chi-kwadraat toets. In beide onderwijsniveaus is de verdeling van deelnemende scholen over de drie verschillende onderwijsnetten (GO!, OGO en VGO) niet significant verschillend van de schoolverdeling in de hele populatie scholen (BuBaO: $\chi^2(df=2, N=20) = 0,82, p = .66$; BuSO: $\chi^2(df=2, N=20) = 0,66, p = .72$).

Figuur 3: Vergelijking van de verdeling volgens onderwijsnet tussen de populatie en de deelnemende basisscholen BuO

*GO = Gemeenschapsonderwijs, OGO = Officieel Gesubsidieerd Onderwijs, VGO = Vrij Gesubsidieerd Onderwijs

Figuur 4: Vergelijking van de verdeling volgens onderwijsnet tussen de populatie en de deelnemende secundaire scholen BuO
 *GO = Gemeenschapsonderwijs, OGO = Officieel Gesubsidieerd Onderwijs, VGO = Vrij Gesubsidieerd Onderwijs

Beschrijving van het schoolprofiel van de deelnemende scholen voor de respondentengroep directieleden/ZV

De vragenlijst werd ingevuld door directieleden en zorgverantwoordelijken uit 16 scholen buitengewoon basisonderwijs, 15 scholen buitengewoon secundair onderwijs en 2 scholen die zowel buitengewoon basisonderwijs als buitengewoon secundair onderwijs aanbieden. Voor 17 scholen werd de vragenlijst meermaals ingevuld, variërende van 2 tot 9 keer. Tabel 4 geeft een overzicht van de verdeling van deelnemende scholen naargelang hun al dan niet behoren tot een ondersteuningsnetwerk.

Tabel 4: Aantal scholen in een ondersteuningsnetwerk per onderwijsniveau

	Zit uw school in een ondersteuningsnetwerk?					
	Ja		Nee		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
BuBaO	13	39,39	3	9,09	16	48,48
BuSO	12	36,36	3	9,09	15	45,45
BuBaO + BuSO	1	3,03	1	3,03	2	6,06
Totaal	26	84,85	7	21,21	33	100

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Zoals blijkt uit Tabel 4 maken van de deelnemende scholen uit het buitengewoon onderwijs (N=33) 26 scholen (of 84,85%) deel uit van een ondersteuningsnetwerk; 13 van deze scholen zijn scholen uit het basisonderwijs, 12 van deze scholen zijn scholen uit het secundair onderwijs en 1 school biedt zowel buitengewoon basisonderwijs als buitengewoon secundair onderwijs aan. Zeven van de deelnemende scholen (of 21,21%) behoren niet tot een ondersteuningsnetwerk; drie daarvan zijn BuBaO-scholen, drie zijn BuSO-scholen en 1 school biedt zowel BuBaO als BuSO aan. Op basis van deze verdeling zijn

er geen opvallende verschillen tussen deelnemende basisscholen en secundaire scholen wat betreft het al dan niet behoren tot een ondersteuningsnetwerk.

Tabel 5 geeft een overzicht van de verdeling van deelnemende school naargelang onderwijsniveau, type en opleidingsvorm (OV). Tabel 6 geeft een overzicht van de verdeling van deelnemende school naargelang al dan niet behoren tot een ONW, type en OV.

Tabel 5: Verdeling van deelnemende scholen naar onderwijsniveau, type en opleidingsvorm

	BuBaO		BuSO		BuBaO+BuSO		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Type basisaanbod	10	62,50	7	46,67	1	50,00	18	54,55
Type 2	4	25,00	7	46,67	1	50,00	12	36,36
Type 3	4	25,00	5	33,33	0	0,00	9	27,27
Type 4	3	18,75	6	40,00	1	50,00	10	30,30
Type 5	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Type 6	1	6,25	1	6,67	0	0,00	2	6,06
Type 7	1	6,25	1	6,67	0	0,00	2	6,06
Type 9	12	75,00	10	66,67	1	50,00	23	69,70
OV1	0	0,00	10	66,67	2	100,00	12	36,36
OV2	0	0,00	6	40,00	1	50,00	7	21,21
OV3	0	0,00	7	46,67	0	0,00	7	21,21
OV4	0	0,00	8	53,33	0	0,00	8	24,24
Totaal aantal scholen	16	100	15	100	2	100	33	100

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, OV = Opleidingsvorm

Tabel 6: Verdeling van deelnemende scholen volgens al dan niet behoren tot een ONW naar type en opleidingsvorm.

	Wel in ONW		Niet in ONW		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Type Basisaanbod	15	57,69	3	42,86	18	54,55
Type 1	14	53,85	1	14,29	15	45,45
Type 2	10	38,46	2	28,57	12	36,36
Type 3	7	26,92	2	28,57	9	27,27
Type 4	7	26,92	3	42,86	10	30,30
Type 5	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Type 6	1	3,85	1	14,29	2	6,06
Type 7	1	3,85	1	14,29	2	6,06
Type 8	7	26,92	1	14,29	8	24,24
Type 9	21	80,77	2	28,57	23	69,70
OV1	8	30,77	4	57,14	12	36,36
OV2	6	23,08	1	14,29	7	21,21
OV3	7	26,92	0	0,00	7	21,21
OV4	6	23,08	2	28,57	8	24,24
Totaal aantal scholen	26	100	7	100	33	100

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, OV = Opleidingsvorm

Beide tabellen tonen aan dat ongeveer 70% van de scholen ondersteuning biedt voor type 9 (kinderen met autismespectrumstoornis zonder mentale beperking). Meer dan de helft van de deelnemende scholen biedt ondersteuning voor type basisaanbod aan (vroegere types 1 en 8). Daarnaast bieden nog veel scholen ondersteuning voor type 2 (36,36%), type 4 (30,3%) en type 3 (27,7%). Slechts enkele van

de deelnemende scholen hebben een aanbod voor type 6 en type 7 (telkens 6,06% van de deelnemende scholen). De deelnemende secundaire scholen bieden voornamelijk OV1 aan (36,36%), naast OV4 (24,24%) en OV2 (21,21%) en OV3 (21,21%). Zowel deelnemers uit scholen met een aanbod voor enerzijds ondersteuning voor Type 2, 4, 6 en 7 (auditief) als voor Type BA, 3, 7 (STOS) en 9 anderzijds, vulden een vragenlijst in.

Beschrijving van de respondenten

In totaal vulden 598 leraren/paramedici en ondersteuners en 71 directies/zorgverantwoordelijken of beleidsmedewerkers de vragenlijst (volledig of gedeeltelijk) in. In wat volgt gaat we dieper in op het profiel van deze respondenten.

Leraren, paramedici en ondersteuners

Tabel 7 geeft een overzicht van de functies die de respondenten uit de deelnemerscategorie leraren/paramedici/ondersteuners uitoefenen en het opleidingsniveau waarbinnen zij actief zijn. 598 respondenten vulden de vragenlijst (geheel of gedeeltelijk) in, maar 1 respondent gaf niet aan in welk onderwijsniveau hij/zij tewerkgesteld is. Omdat sommige respondenten aangaven meerdere functies uit te oefenen, is de som van de functies groter dan het totaal aantal respondenten per onderwijsniveau. De percentages in de tabel zijn berekend op basis van het totaal aantal respondenten dat de vragen naar geslacht en functie invulden, namelijk 597.

272 respondenten zijn tewerkgesteld in het buitengewoon basisonderwijs. Hiervan geven 173 respondenten aan dat ze de functie van leraar uitoefenen (of 63,6%). 291 respondenten werken in het buitengewoon secundair onderwijs waarvan er 237 als leraar werken (of 81,4%). Van de respondenten die tewerkgesteld zijn in het BuSO geeft dus een groter aandeel dan in het BuBaO aan dat ze werken in de functie van leraar. 34 respondenten geven aan zowel in het buitengewoon basisonderwijs als in het buitengewoon secundair onderwijs te werken. Over de verschillende onderwijsniveaus heen zijn 429 van de respondenten tewerkgesteld in de functie van leraar. Daarnaast is ook de functie van logopedist goed vertegenwoordigd onder de respondenten, 56 respondenten zijn namelijk logopedist. Naast de aangegeven categorieën, hadden de respondenten ook de mogelijkheid om de optie 'andere' aan te duiden. Van deze mogelijkheid maakten 60 respondenten gebruik, over de verschillende onderwijsniveaus. Zij gaven aan te werken als auticoördinator of -coach, muzische vormer, maatschappelijk werker, didactisch of pedagogisch coördinator, beleidsondersteuner, teambegeleider voor basisaanbod, leerlingenbegeleider, ICT-coördinator, stagebegeleider, opvoeder, preventieadviseur, audioloog of yoga docent.

Tabel 7: Respons naargelang onderwijsniveau en functie (N=597)

		N	%
BuBaO	Leraar	173	28,98
	Logopedist	40	6,67
	(Ortho)pedagoog	11	1,84
	Ergotherapeut	16	2,68
	Kinesitherapeut	15	2,51
	Psychotherapeut/psycholoog	5	0,84
	Verpleegkundige	2	0,34
	Kinderverzorgster	1	1,67
	Andere	25	4,19
	Totaal	272	45,56
BuSO	Leraar	237	39,70
	Logopedist	10	1,68
	(Ortho)pedagoog	19	3,18
	Ergotherapeut	7	1,17
	Kinesitherapeut	4	0,67
	Psychotherapeut/psycholoog	4	0,67
	Verpleegkundige	3	0,50
	Kinderverzorgster	0	0,00
	Andere	33	5,53
	Totaal	291	48,74
BuBaO + BuSO	Leraar	19	3,18
	Logopedist	6	1,00
	(Ortho)pedagoog	2	0,33
	Ergotherapeut	3	0,50
	Kinesitherapeut	2	0,33
	Psychotherapeut/psycholoog	2	0,33
	Verpleegkundige	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00
	Andere	2	0,33
	Totaal	34	5,70
Totaal		597	100

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

In wat volgt geven we een overzicht van de verdeling van respondenten over de kenmerken: geslacht, leeftijd, hoogst behaalde diploma, gevolgde lerarenopleiding, bijkomend diploma rond zorg en praktijkervaring.

Profiel ondersteuners

138 van de 598 respondenten gaven aan in het gewoon onderwijs te werken of in het gewoon én het buitengewoon onderwijs. We gaan er vanuit dat zij een ondersteuningsfunctie uitoefenen. Meer dan de helft van de ondersteuners blijkt deze taak op te nemen vanuit hun functie als leraar (59,42%). Daarnaast zijn ook de logopedisten met bijna 15 procent goed vertegenwoordigd onder de ondersteuners. Ongeveer 10 procent van de ondersteuners is opgeleid als (ortho)pedagoog; iets minder dan 9 procent is opgeleid als ergotherapeut. Tot slot waren er onder de ondersteuners 3 personen die kinesist waren, 2 ondersteuners die psycholoog zijn en 1 verpleegkundige.

Tabel 8: Profiel ondersteuners: verdeling naar functie en onderwijsniveau

	BuBaO		BuSO		BuBaO+BuSO		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Leraar	31	50,00	34	66,67	17	68,00	82	59,42
Logopedist	12	19,35	3	5,88	5	20,00	20	14,49
(Ortho)pedagoog	4	6,45	9	17,65	1	4,00	14	10,14
Ergotherapeut	7	11,29	3	5,88	2	8,00	12	8,70
Kinesitherapeut	3	4,84	0	0,00	0	0,00	3	2,17
Psychotherapeut/psycholoog	1	1,61	1	1,96	0	0,00	2	1,45
Verpleegkundige	1	1,61	0	0,00	0	0,00	1	0,72
Andere	3	4,84	1	1,96	0	0,00	4	2,90
Totaal	62	100	51	100	25	100	138	100

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Geslacht

Tabel 9 geeft een overzicht van de respons naargelang onderwijsniveau, functie en geslacht van de respondenten. 578 respondenten vulden de vraag naar hun geslacht in. Van de respondentengroep leraren/paramedici/ondersteuners bleek bijna 83 procent vrouw te zijn. Ook hier geldt dat sommige respondenten meerdere functies uitoefenen en dus meerdere keren vervat zitten in de cijfers per functie. Ze worden echter maar een keer geteld voor het onderwijsniveau en de totalen per geslacht. Wanneer we de verdeling van de respondenten over de geslachten vergelijken met de populatieverdeling, zien we dat deze niet significant verschilt voor zowel het buitengewoon basisonderwijs (BuBaO: $\chi^2(df=1, N=264)= 1,766, p = .18$), als het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO: $\chi^2(df=1, N=282)= 2,416, p = .1201$).

Tabel 9: Respons naargelang onderwijsniveau, functie en geslacht (N=578).

		Man		Vrouw		Totaal	
		N	%	N	%	N	%
BuBaO	Leraar	21	3,63	151	26,12	172	29,76
	Logopedist	1	0,17	39	6,75	40	6,92
	(Ortho)pedagoog	0	0,00	11	1,90	11	1,90
	Ergotherapeut	0	0,00	16	2,77	16	2,77
	Kinesitherapeut	2	0,35	13	2,25	15	2,60
	Psychotherapeut/psycholoog	0	0,00	5	0,87	5	0,87
	Verpleegkundige	0	0,00	2	0,35	2	0,35
	Kinderverzorgster	0	0,00	1	0,17	1	0,17
	Andere	2	0,34	22	38,06	24	4,15
	Totaal		26	4,50	238	41,18	264
BuSO	Leraar	66	11,42	167	28,89	233	40,31
	Logopedist	0	0,00	9	1,56	9	1,56
	(Ortho)pedagoog	1	0,17	18	3,11	19	3,29
	Ergotherapeut	0	0,00	7	1,21	7	1,21
	Kinesitherapeut	1	0,17	3	0,52	4	0,69
	Psychotherapeut/psycholoog	0	0,00	4	0,69	4	0,69
	Verpleegkundige	0	0,00	3	0,52	3	0,52
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	8	1,38	25	4,33	33	5,71
	Totaal		72	12,46	210	36,33	282
BuBaO + BuSO	Leraar	1	0,17	18	3,11	19	3,28
	Logopedist	0	0,00	6	1,04	6	1,04
	(Ortho)pedagoog	0	0,00	2	0,35	2	0,35
	Ergotherapeut	0	0,00	3	0,52	3	0,52
	Kinesitherapeut	0	0,00	2	0,35	2	0,35
	Psychotherapeut/psycholoog	0	0,00	2	0,35	2	0,35
	Verpleegkundige	0	0,00	5	0,87	5	0,87
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	0	0,00	2	0,35	2	0,35
	Totaal	1	0,17	31	5,36	32	5,53
Totaal		99	17,13	479	82,87	578	100,00

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, OV = Opleidingsvorm

Leeftijd

Niet alle respondenten vulden de vraag naar hun leeftijd in (N=569). De gemiddelde leeftijd van de respondenten groep leraren/paramedici/ondersteuners was 40,16 jaar. De jongste respondent was 21 jaar en de oudste respondent 64 jaar. De respondenten uit het BuSO waren gemiddeld iets ouder dan die uit het BuBaO (40,53 tegenover 39,97 jaar). Ook hier geldt opnieuw dat sommige respondenten meerdere functies uitoefenen dus in meerdere gemiddeldes per functie vervat zitten maar slechts een maal vervat zitten in het totale gemiddelde en in het gemiddelde per onderwijsniveau. Wanneer we de verdeling van de respondenten over de verschillende leeftijdscategorieën vergelijken met de populatiegegevens, stellen we geen significante verschillen vast, zowel voor het buitengewoon basisonderwijs (BuBaO: $\chi^2(df=4, N=261)= 5,965, p = .20$), als voor het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO: $\chi^2(df=4, N=277)= 8,441, p = .08$). De steekproef is dus representatief wat betreft leeftijd.

Tabel 10: Leeftijd naargelang onderwijsniveau en functie. (N=569)

		Leeftijd				
		N	Gemiddelde	Min	Max	SD
BuBaO	Leraar	170	40,02	21,00	60,00	9,62
	Logopedist	39	40,80	26,00	63,00	10,34
	(Ortho)pedagoog	11	34,45	24,00	53,00	8,52
	Ergotherapeut	16	39,29	23,00	51,00	9,14
	Kinesitherapeut	15	43,20	34,00	58,00	8,46
	Psychotherapeut/psycholoog	5	33,60	29,00	42,00	5,32
	Verpleegkundige	2	39,50	25,00	54,00	20,51
	Kinderverzorgster	1	39,00	39,00	39,00	0,00
	Andere	24	42,17	24,00	57,00	9,17
	Totaal	261	39,97	21,00	63,00	9,79
BuSO	Leraar	228	41,10	24,00	61,00	9,73
	Logopedist	9	32,89	24,00	43,00	7,70
	(Ortho)pedagoog	19	31,58	24,00	60,00	9,39
	Ergotherapeut	7	39,29	22,00	61,00	14,78
	Kinesitherapeut	4	46,25	36,00	59,00	11,53
	Psychotherapeut/psycholoog	4	34,00	32,00	37,00	2,16
	Verpleegkundige	3	52,67	46,00	59,00	6,51
	Kinderverzorgster	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Andere	32	39,94	22,00	64,00	11,42
	Totaal	277	40,53	22,00	64,00	10,23
BuBaO+BuSO	Leraar	19	37,74	22,00	58,00	9,28
	Logopedist	6	39,50	26,00	47,00	8,07
	(Ortho)pedagoog	2	43,00	30,00	56,00	18,38
	Ergotherapeut	2	39,50	24,00	55,00	21,92
	Kinesitherapeut	2	29,50	26,00	33,00	4,95
	Psychotherapeut/psycholoog	2	33,00	29,00	37,00	5,66
	Verpleegkundige	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Andere	2	52,00	46,00	58,00	8,49
	Totaal	31	38,42	22,00	58,00	9,54
Totaal		569	40,16	21,00	64,00	9,99

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, min = minimum, max = maximum, SD = standaarddeviatie

Hoogst behaalde diploma

Tabel 11 geeft een overzicht van het hoogst behaalde diploma van de respondenten. 581 respondenten beantwoordden de vraag naar hun hoogste diploma. Het grootste deel van de respondenten heeft een professionele bachelor behaald (73,67%). Daarnaast haalden ook een bijna een vijfde van de respondenten een masterdiploma (18,93%). De totalen per rij geven het totaal aantal respondenten (dus de verschillende functies bij elkaar genomen) per onderwijsniveau dat een bepaald diploma behaalde. Aangezien respondenten vaak meerdere functies uitoefenen, zit deze zelfde respondent vervat in de aantallen van meerdere functies. De percentages zijn berekend op basis het totaal aantal respondenten dat deze vraag invulde (N=581).

Tabel 11: Respons naargelang onderwijsniveau, functie en hoogst behaalde diploma (N=581).

		Secundair Onderwijs		Professionele bachelor / Hoger Onderwijs Korte Type		Academische bachelor / kandidaatsdiploma		Master / licentiaatsdiploma / Hoger Onderwijs Lange type (HOLT)		Doctoraat	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
BuBaO	Leraar	1	0,17	155	26,68	6	1,03	8	1,38	0	0,00
	Logopedist	0	0,00	22	3,79	4	0,69	14	2,41	0	0,00
	(Ortho)pedagoog	0	0,00	2	0,34	0	0,00	9	1,55	0	0,00
	Ergotherapeut	0	0,00	13	2,24	2	0,34	1	0,17	0	0,00
	Kinesitherapeut	0	0,00	7	1,20	0	0,00	8	1,38	0	0,00
	Psycholoog	0	0,00	0	0,00	0	0,00	5	0,86	0	0,00
	Verpleegkundige	0	0,00	1	0,17	0	0,00	1	0,17	0	0,00
	Kinderverzorgster	1	0,17	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	0	0,00	22	3,79	1	0,17	1	0,17	0	0,00
Totaal	2	0,34	203	34,94	13	2,24	44	7,57	0	0,00	
BuSO	Leraar	21	3,61	179	30,81	4	0,69	33	5,68	0	0,00
	Logopedist	0	0,00	9	1,55	0	0,00	1	0,17	0	0,00
	(Ortho)pedagoog	0	0,00	1	0,17	0	0,00	18	3,10	0	0,00
	Ergotherapeut	0	0,00	6	1,03	0	0,00	1	0,17	0	0,00
	Kinesitherapeut	0	0,00	1	0,17	0	0,00	3	0,52	0	0,00
	Psycholoog	0	0,00	0	0,00	0	0,00	4	0,69	0	0,00
	Verpleegkundige	0	0,00	3	0,52	0	0,00	0	0,00	0	0,00

		Secundair Onderwijs		Professionele bachelor / Hoger Onderwijs Korte Type		Academische bachelor / kandidaatsdiploma		Master / licentiaatsdiploma / Hoger Onderwijs Lange type (HOLT)		Doctoraat	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	0	0,00	25	4,30	0	0,00	8	1,38	0	0,00
	Totaal	21	3,61	205	35,28	4	0,69	57	9,81	0	0,00
BuBaO+BuSO	Leraar	0	0,00	13	2,24	2	0,34	3	0,52	1	0,17
	Logopedist	0	0,00	5	0,86	0	0,00	1	0,17	0	0,00
	(Ortho)pedagoog	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,34	0	0,00
	Ergotherapeut	0	0,00	3	0,52	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Kinesitherapeut	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,34	0	0,00
	Psycholoog	0	0,00	1	0,17	0	0,00	1	0,17	0	0,00
	Verpleegkundige	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	0	0,00	2	0,34	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Totaal	0	0,00	20	3,44	2	0,34	9	1,55	1	0,17
Totaal	581	23	3,96	428	73,67	19	3,27	110	18,93	1	0,17

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Gevolgde lerarenopleiding

Tabel 12 geeft een overzicht van de gevolgde lerarenopleiding van onze respondenten. 575 respondenten beantwoordden deze vraag. De meeste respondenten hebben een geïntegreerde lerarenopleiding gevolgd aan een hogeschool (normaalschool, regentaat, professionele bachelor; 54,43%). Exact een vijfde van de deelnemers volgde de specifieke lerarenopleiding aan een Centrum voor volwassenonderwijs (20,00%) en 18,26 procent volgde geen lerarenopleiding.

Tabel 12: respons naargelang onderwijsniveau, functie en gevolgde lerarenopleiding (N=575).

		<i>Ik heb geen lerarenopleiding gevolgd</i>		<i>Geïntegreerde lerarenopleiding aan een hogeschool (normaalschool, regentaat, professionele bachelor)</i>		<i>Specifieke lerarenopleiding aan een Centrum voor Volwassenenonderwijs (GPB – opleiding, D- cursus)</i>		<i>Specifieke lerarenopleiding aan een hogeschool (m.b.t. economie, conservatorium, academie)</i>		<i>Specifieke lerarenopleiding aan een universiteit (aggregaat)</i>	
		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
BuBaO	Leraar	3	0,52	160	27,83	5	0,87	3	0,52	0	0,00
	Logopedist	29	5,04	2	0,35	2	0,35	0	0,00	4	0,70
	(Ortho)pedagoog	7	1,21	1	0,17	1	0,17	0	0,00	2	0,35
	Ergotherapeut	10	1,74	2	0,35	2	0,35	0	0,00	0	0,00
	Kinesitherapeut	13	2,26	0	0,00	1	0,17	0	0,00	1	0,17
	Psychotherapeut/psycholoog	4	0,70	1	0,17	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Verpleegkundige	2	0,35	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	1	0,17	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	6	1,04	18	3,13	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Totaal	68	11,83	170	29,57	11	1,91	3	0,52	6	1,04	
BuSO	Leraar	7	1,21	127	22,09	79	13,74	6	1,04	16	13,73
	Logopedist	7	1,21	1	0,17	2	0,35	0	0,00	0	0,00
	(Ortho)pedagoog	2	0,35	2	0,35	9	1,57	1	0,17	5	0,87
	Ergotherapeut	5	0,87	0	0,00	2	0,35	0	0,00	0	0,00
	Kinesitherapeut	1	0,17	0	0,00	3	0,52	0	0,00	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,17	0	0,00	1	0,17	0	0,00	2	0,35
	Verpleegkundige	2	0,35	0	0,00	1	0,17	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00

		<i>Ik heb geen lerarenopleiding gevolgd</i>		<i>Geïntegreerde lerarenopleiding aan een hogeschool (normaalschool, regentaat, professionele bachelor)</i>		<i>Specifieke lerarenopleiding aan een Centrum voor Volwassenenonderwijs (GPB – opleiding, D- cursus)</i>		<i>Specifieke lerarenopleiding aan een hogeschool (m.b.t. economie, conservatorium, academie)</i>		<i>Specifieke lerarenopleiding aan een universiteit (aggregaat)</i>	
		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
	Andere	5	0,87	14	2,43	12	2,09	1	0,17	1	0,17
	Totaal	25	4,35	133	23,13	97	16,87	8	1,39	22	3,83
BuBaO+BuSO	Leraar	1	0,17	10	1,74	6	1,04	1	0,17	1	0,17
	Logopedist	6	1,04	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	(Ortho)pedagoog	1	0,17	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,17
	Ergotherapeut	1	0,17	0	0,00	2	0,35	0	0,00	0	0,00
	Kinesitherapeut	2	0,35	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,17	1	0,17	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Verpleegkundige	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	1	0,17	0	0,00	0	0,00	1	0,17	0	0,00
	Totaal	12	2,09	10	1,74	7	1,21	1	0,17	2	0,35
Totaal		105	18,26	313	54,43	115	20,00	12	2,09	30	5,22

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Bijkomend diploma rond zorg

Tabel 13 geeft een overzicht van eventuele bijkomende diploma('s) van de respondenten. 521 respondenten antwoordden op deze vraag. De respondenten konden meerdere diploma's aanduiden. De percentages per rij zijn berekend ten opzichte van het totaal aantal respondenten dat deze vraag invulde (N=521). Het grootste deel van de respondenten (60,27%) haalde een bijkomend diploma zorg. Iets minder dan 40 procent van de leraren/paramedici/ondersteuners haalden geen bijkomend diploma rond zorg (39,73%). Van de respondenten die een extra diploma haalt, had het grootste deel, iets meer dan 36 procent, een bachelor rond zorg. Daarnaast haalde ook bijna 10 procent een bachelor in de humane wetenschappen. Tot slot haalde ook 7 procent van de respondenten een postacademische vorming en 7 procent haalde een master in de humane wetenschappen.

Tabel 13: Eventueel bijkomend diploma rond zorg van respondenten (N=521)

		<i>Geen bijkomend diploma rond zorg behaald</i>		<i>Bachelor rond zorg (bv. banaba zorgverbreding en remediërend leren, buitengewoon onderwijs)</i>		<i>Postacademische vorming of bijkomende opleiding rond zorg (bv. socio-emotionele leerlingenbegeleiding, leerzorg)</i>		<i>Bachelor in de humane wetenschappen (bv. (ortho)pedagogiek, psychologie, logopedie, of aanverwanten)</i>		<i>Master in de humane wetenschappen (bv. (ortho)pedagogiek, psychologie, logopedie, of aanverwanten)</i>	
		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
BuBaO	Leraar	44	8,45	101	19,39	8	1,54	5	0,96	1	0,19
	Logopedist	21	4,03	0	0,00	0	0,00	8	1,54	5	0,96
	(Ortho)pedagoog	4	0,77	2	0,38	1	0,19	2	0,38	2	0,38
	Ergotherapeut	4	0,77	2	0,38	2	0,38	3	0,58	0	0,00
	Kinesitherapeut	3	0,58	0	0,00	1	0,19	3	0,58	2	0,38
	Psychotherapeut/psycholoog	4	0,77	1	0,19	0	0,00	0	0,00	2	0,38
	Verpleegkundige	1	0,19	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	5	0,96	9	1,73	1	0,19	2	0,38	1	0,19
Totaal	82	15,74	108	20,73	13	2,50	19	3,65	13	2,50	
BuSO	Leraar	101	19,39	69	13,24	15	2,88	17	3,26	7	1,34
	Logopedist	5	0,96	3	0,58	0	0,00	2	0,38	1	0,19

		<i>Geen bijkomend diploma rond zorg behaald</i>		<i>Bachelor rond zorg (bv. banaba zorgverbreding en remediërend leren, buitengewoon onderwijs)</i>		<i>Postacademische vorming of bijkomende opleiding rond zorg (bv. socio-emotionele leerlingenbegeleiding, leerzorg)</i>		<i>Bachelor in de humane wetenschappen (bv. (ortho)pedagogiek, psychologie, logopedie, of aanverwanten)</i>		<i>Master in de humane wetenschappen (bv. (ortho)pedagogiek, psychologie, logopedie, of aanverwanten)</i>	
		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
	(Ortho)pedagoog	4	0,77	3	0,58	1	0,19	5	0,96	11	2,11
	Ergotherapeut	1	0,19	1	0,19	0	0,00	5	0,96	1	0,19
	Kinesitherapeut	1	0,19	1	0,19	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,19	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3	0,58
	Verpleegkundige	2	0,38	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	10	1,92	10	1,92	2	0,38	7	1,34	3	0,58
	Totaal	116	22,26	78	15,16	17	3,26	29	5,57	20	3,84
BuBaO+BuSO	Leraar	5	0,96	3	0,58	4	0,77	2	0,38	0	1,67
	Logopedist	3	0,58	1	0,19	0	0,00	0	0,00	1	0,19
	(Ortho)pedagoog	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,38
	Ergotherapeut	0	0,00	1	0,19	2	0,38	0	0,00	0	0,00
	Kinesitherapeut	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,19	1	0,19
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,19	0	0,00	0	0,00	1	0,19	0	0,00
	Verpleegkundige	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Andere	1	0,19	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Totaal	9	1,73	4	0,77	5	0,96	4	0,77	4	0,77
Totaal		207	39,73	190	36,47	35	6,72	52	9,98	37	7,10

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Aantal jaren ervaring in...

455 respondenten vulde de vraag in naar het aantal jaren ervaring in het onderwijs. De respondenten hadden gemiddeld 13,26 jaar ervaring in het onderwijs. De personen met de minste ervaring hadden 0 jaar ervaring en de personen met de meeste ervaring hadden 39 jaar ervaring. 311 respondenten vulden de vraag in naar hun ervaring als ondersteuner in het gewoon onderwijs. Het gemiddelde aantal jaar ervaring als ondersteuner bedroeg 3,11 jaar. De respondenten in het BuSO hadden gemiddeld iets meer ervaring in het ondersteunen dan de respondenten uit het BuBaO (3,16 ten opzichte van 2,92).

Tabel 14: Aantal jaar ervaring naargelang onderwijsniveau en functie (N=455)

		<i>Aantal jaren ervaring in het onderwijs</i>					<i>Aantal jaren ervaring als ondersteuner in het gewoon onderwijs</i>				
		<i>N</i>	<i>Gemiddelde</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>Gemiddelde</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>SD</i>
BuBaO	Leraar	141	13,75	0,00	38,00	9,47	91	2,63	0,00	21,00	4,27
	Logopedist	21	11,43	0,00	29,00	7,67	16	3,75	0,00	15,00	4,31
	(Ortho)pedagoog	6	8,58	2,00	17,00	6,26	6	3,75	0,00	13,00	4,84
	Ergotherapeut	9	10,28	0,00	30,00	10,15	11	7,05	0,00	24,00	8,69
	Kinesitherapeut	8	16,13	2,00	34,00	12,55	7	3,86	0,00	22,00	8,03
	Psychotherapeut/psycholoog	3	9,00	0,00	21,00	10,82	3	1,67	0,00	5,00	2,89
	Verpleegkundige	2	17,50	3,00	32,00	20,51	2	1,50	0,00	3,00	2,12
	Kinderverzorgster	1	2,00	2,00	2,00	0,00	1	39,00	39,00	39,00	0,00
	Andere	22	17,57	0,00	37,00	10,64	13	2,19	0,00	10,00	3,25
	Totaal	197	13,53	0,00	38,00	9,71	139	2,92	0,00	24,00	4,74
BuSO	Leraar	198	13,75	0,00	39,00	9,96	117	3,48	0,00	38,00	6,02
	Logopedist	6	7,08	3,00	20,00	6,56	6	1,50	0,00	6,00	2,35
	(Ortho)pedagoog	14	4,64	0,00	30,00	7,78	11	2,41	0,00	10,00	3,18
	Ergotherapeut	5	5,40	0,00	18,00	7,30	6	5,17	0,00	18,00	6,91
	Kinesitherapeut	2	10,50	6,00	15,00	6,36	1	1,00	0,00	1,00	1,00
	Psychotherapeut/psycholoog	3	7,67	6,00	10,00	2,08	3	0,00	0,00	0,00	0,00
	Verpleegkundige	2	4,00	3,00	5,00	1,41	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Andere	28	12,65	0,00	38,00	11,31	20	2,19	0,00	10,00	3,08
	Totaal	232	13,02	0,00	39,00	9,85	144	3,16	0,00	38,00	5,60

		Aantal jaren ervaring in het onderwijs					Aantal jaren ervaring als ondersteuner in het gewoon onderwijs				
		N	Gemiddelde	Min	Max	SD	N	Gemiddelde	Min	Max	SD
BuBaO+BuSO	Leraar	16	14,13	2,00	36,00	9,76	16	3,55	0,00	12,00	4,09
	Logopedist	5	17,80	3,00	25,00	8,70	6	5,50	0,00	18,00	7,12
	(Ortho)pedagoog	2	16,50	0,00	33,00	23,34	2	1,00	0,00	1,00	1,00
	Ergotherapeut	2	1,00	0,00	2,00	1,41	3	4,67	0,00	13,00	7,23
	Kinesitherapeut	1	0,00	0,00	0,00	0,00	1	1,00	1,00	1,00	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	2	3,00	0,00	6,00	4,23	2	1,00	1,00	1,00	0,00
	Verpleegkundige	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Andere	2	28,00	20,00	36,00	11,31	2	6,50	1,00	12,00	7,78
Totaal	26	13,38	0,00	18,00	10,84	28	3,79	0,00	18,00	4,93	
Totaal	455	13,26	0,00	39,00	9,83	311	3,11	0,00	38,00	5,16	

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

De respondenten hadden gemiddeld 13,67 jaar ervaring in het buitengewoon onderwijs. Het gemiddelde aantal jaar ervaring op de school waar de respondenten op dit moment tewerkgesteld zijn, bedraagt 12,66 jaar (zie Tabel 15).

Tabel 15: Aantal jaar ervaring naargelang onderwijsniveau en functie.

		Aantal jaren ervaring in het buitengewoon onderwijs					Aantal jaren ervaring in deze school voor buitengewoon onderwijs				
		N	Gemiddelde	Min	Max	SD	N	Gemiddelde	Min	Max	SD
BuBaO	Leraar	154	15,44	0,00	39,00	9,47	130	14,06	0,00	36,00	9,83
	Logopedist	34	10,94	1,00	25,00	10,73	31	13,47	1,00	38,00	11,23
	(Ortho)pedagoog	9	9,50	2,00	30,00	9,58	7	9,64	1,00	26,00	9,38
	Ergotherapeut	10	11,25	2,00	30,00	9,23	11	11,14	2,00	30,00	10,71
	Kinesitherapeut	13	16,85	2,00	34,00	11,159	12	17,92	1,00	34,00	12,76
	Psychotherapeut/psycholoog	5	8,00	2,00	19,00	6,67	4	8,75	3,00	19,00	7,32
	Verpleegkundige	2	17,00	2,00	32,00	21,21	2	17,00	21,21	2,00	32,00
	Kinderverzorgster	1	18,00	18,00	18,00	0,00	1	17,00	17,00	17,00	0,00
	Andere	23	16,98	0,00	30,00	8,88	22	15,30	1,00	30,00	9,10

		<i>Aantal jaren ervaring in het buitengewoon onderwijs</i>					<i>Aantal jaren ervaring in deze school voor buitengewoon onderwijs</i>				
		<i>N</i>	<i>Gemiddelde</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>Gemiddelde</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>SD</i>
	Totaal	234	15,33	0,00	39,00	9,73	205	14,04	0,00	38,00	10,24
BuSO	Leraar	213	12,64	0,00	40,00	9,08	183	12,20	0,00	40,00	9,32
	Logopedist	9	10,94	1,00	25,00	8,97	6	5,67	1,00	19,00	6,86
	(Ortho)pedagoog	16	6,63	1,00	30,00	6,86	15	6,53	0,00	30,00	7,19
	Ergotherapeut	6	11,50	4,00	38,00	13,16	6	15,67	1,00	40,00	18,20
	Kinesitherapeut	4	16,75	6,00	35,00	12,71	3	3,67	0,00	10,00	5,51
	Psychotherapeut/psycholoog	3	6,00	1,00	10,00	4,58	3	0,00	0,00	0,00	0,00
	Verpleegkundige	3	9,67	2,00	22,00	10,79	2	3,50	2,00	5,00	2,12
	Kinderverzorgster	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Andere	33	12,74	0,00	37,00	10,34	30	13,30	1,00	37,00	10,37
		Totaal	259	12,43	0,00	40,00	9,20	222	11,86	0,00	40,00
BuBaO+BuSO	Leraar	17	10,65	0,00	36,00	10,57	16	6,95	0,00	32,00	9,64
	Logopedist	4	17,25	3,00	25,00	9,95	5	13,40	1,00	25,00	10,74
	(Ortho)pedagoog	2	20,00	7,00	33,00	18,39	2	14,50	7,00	22,00	10,61
	Ergotherapeut	3	3,00	2,00	5,00	1,73	3	8,00	0,00	22,00	12,17
	Kinesitherapeut	2	4,50	1,00	8,00	4,95	2	4,25	1,00	8,00	5,30
	Psychotherapeut/psycholoog	2	6,50	2,00	11,00	6,36	2	6,00	7,07	1,00	11,00
	Verpleegkundige	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00
	Andere	1	36,00	36,00	36,00	0,00	2	22,00	20,00	24,00	2,83
		Totaal	28	11,32	0,00	36,00	10,48	28	8,88	0,00	32,00
Totaal		521	13,67	0,00	40,00	9,62	455	12,66	0,00	40,00	9,94

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Directieleden en zorgverantwoordelijken

De vragenlijst werd ingevuld door 71 zorgverantwoordelijken en/of directieleden uit het buitengewoon onderwijs. 61 van de deelnemers vulden de vragenlijst tot op het einde in⁵, terwijl 10 van hen de vragenlijst gedeeltelijk invulden.

Tabel 16 geeft een overzicht van de respons naargelang onderwijsniveau en functie van de respondenten. Exact 50 procent van de responsen waren afkomstig van directieleden of beleidsmedewerkers en 50 procent van de responsen waren afkomstig van zorgverantwoordelijken of zorgcoördinatoren.

Tabel 16: Respons naargelang onderwijsniveau en functie (N=60).

		N	%
BuBaO	Directie of beleidsmedewerker	11	18,33
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	17	28,33
	Totaal	28	46,67
BuSO	Directie of beleidsmedewerker	18	30,00
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	12	20,00
	Totaal	30	50,00
BuBaO + BuSO	Directie of beleidsmedewerker	1	1,67
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	1	1,67
	Totaal	2	3,33
Totaal		60	100

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

In wat volgt geven we een overzicht van de verdeling van respondenten over de kenmerken: geslacht, leeftijd, hoogst behaalde diploma, gevolgde lerarenopleiding, bijkomend diploma rond zorg en praktijkervaring.

⁵ Eén van deze deelnemers heeft evenwel vraag naar functie niet ingevuld

Geslacht

Tabel 17 geeft een overzicht van de respons naargelang onderwijsniveau, functie en geslacht van de respondenten. Hieruit blijkt dat 85 procent van de respondenten uit de groep directieleden en zorgverantwoordelijken vrouwen waren.

Tabel 17: Respons naargelang onderwijsniveau, functie en geslacht (N=60).

		<i>Man</i>		<i>Vrouw</i>		<i>Totaal</i>	
		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
BuBaO	Directie of beleidsmedewerker	2	3,33	9	15,00	11	18,33
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	1	1,67	16	26,67	17	28,33
	Totaal	3	5,00	25	41,67	28	46,67
BuSO	Directie of beleidsmedewerker	5	8,33	13	21,67	18	30,00
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	1	1,67	11	18,33	12	20,00
	Totaal	6	10,00	24	40,00	30	50,00
BuBaO + BuSO	Directie of beleidsmedewerker	0	0,00	1	1,67	1	1,67
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	0	0,00	1	1,67	1	1,67
	Totaal	0	0,00	2	3,33	2	3,33
Totaal		9	15,00	51	85,00	60	100,00

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd van de deelnemende directieleden of beleidsmedewerkers in het BuBaO (N=11) is 45,27 jaar ($SD= 7,42$) en van de zorgverantwoordelijken (N=17) 37,00 jaar ($SD= 8,28$). In het BuSO is de gemiddelde leeftijd respectievelijk 49,44 jaar (N= 18; $SD= 9,47$) voor directieleden of beleidsmedewerkers en 34,81 jaar (N=11; $SD= 6,33$) voor de zorgverantwoordelijken. Voor deelnemers die op een school voor buitengewoon onderwijs werken die zowel BuBaO als BuSO aanbiedt, is de gemiddelde leeftijd voor directieleden 31,00 jaar (N=1) en voor ZV 38,00 jaar (N=1).

Hoogst behaalde diploma

Tabel 18 geeft een overzicht van het hoogst behaalde diploma van de respondenten. Hieruit blijkt dat 80,65% van de deelnemers maximum een professionele bachelor of een diploma van het hoger onderwijs korte type heeft behaald, 9,68% van de deelnemers behaalde een academische bachelor of een kandidaatsdiploma en de overige 9,68% behaalde een master, licentiaatsdiploma of een diploma van het hoger onderwijs lange type. Ongeveer de helft van de respondenten heeft deze vraag echter niet ingevuld.

Tabel 18: Respons naargelang onderwijsniveau, functie en hoogst behaalde diploma (N=60).

		<i>Professionele bachelor / Hoger Onderwijs Korte Type</i>		<i>Academische bachelor / kandidaatsdiploma</i>		<i>Master / licentiaatsdiploma / Hoger Onderwijs Lange type (HOLT)</i>	
		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
BuBaO	Directie of beleidsmedewerker	8	13,33	1	1,67	2	3,33
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	6	10,00	1	1,67	10	32,26
	Totaal	14	23,33	2	3,33	12	16,67
BuSO	Directie of beleidsmedewerker	8	13,33	1	1,67	9	15,00
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	2	3,33	0	0,00	10	32,26
	Totaal	10	32,26	1	1,67	19	31,67
BuBaO+BuSO	Directie of beleidsmedewerker	0	0,00	0	0,00	1	1,67
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	1	1,67	0	0,00	0	0,00
	Totaal	1	1,67	0	0,00	1	1,67
Totaal		25	41,67	3	5,00	32	53,33

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Gevolgte lerarenopleiding

Tabel 19 geeft een overzicht van de gevolgte lerarenopleiding van onze respondenten. De meeste respondenten hebben een specifieke lerarenopleiding gevolgd aan een universiteit (aggregaat; 37,25%) of hebben een geïntegreerde lerarenopleiding gevolgd aan een hogeschool (normaalschool, regentaat, professionele bachelor; 29,41%). Ongeveer één op vijf deelnemers heeft geen lerarenopleiding gevolgd (19,61%) en 13,73% van de deelnemers volgde de specifieke lerarenopleiding aan een Centrum voor volwassenonderwijs.

Tabel 19: Respons naargelang onderwijsniveau, functie en gevolgte lerarenopleiding (N=51).

		<i>Ik heb geen lerarenopleiding gevolgd</i>		<i>Geïntegreerde lerarenopleiding aan een hogeschool (normaalschool, regentaat, professionele bachelor)</i>		<i>Specifieke lerarenopleiding aan een Centrum voor Volwassenonderwijs (GPB – opleiding, D-cursus)</i>		<i>Specifieke lerarenopleiding aan een universiteit (aggregaat)</i>	
		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
BuBaO	Directie of beleidsmedewerker	1	1,96	8	15,69	1	1,96	1	1,96
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	5	9,80	6	11,76	1	1,96	5	9,80
	Totaal	6	11,76	14	27,45	2	3,92	6	11,76
BuSO	Directie of beleidsmedewerker	2	3,92	7	13,73	2	3,92	7	13,73
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	2	3,92	2	3,92	3	5,88	5	9,80
	Totaal	4	7,84	9	17,65	5	9,80	12	23,53
BuBaO+BuSO	Directie of beleidsmedewerker	0	0,00	0	0	0	0,00	1	1,96
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	0	0,00	1	1,96	0	0,00	0	0,00
	Totaal	0	0,00	1	1,96	0	0,00	1	1,96
Totaal		10	19,61	15	29,41	7	13,73	19	37,25

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Bijkomend diploma rond zorg

Tabel 20 geeft een overzicht van eventuele bijkomende diploma('s) van de respondenten. De respondenten konden meerdere diploma's aanduiden. De meerderheid van de bijkomende diploma's van respondenten betrof een master in de humane wetenschappen (38,33%) en/of een bachelor rond zorg (33,33%), gevolgd door een postacademische vorming of bijkomende opleiding rond zorg (15%) en/of een bachelor in de humane wetenschappen (5%). 8,33% van de respondenten behaalde geen bijkomend diploma rond zorg.

Tabel 20: Eventueel bijkomend diploma rond zorg van respondenten (N=53)

		Geen bijkomend diploma rond zorg behaald		Bachelor rond zorg (bv. banaba zorgverbreding en remediërend leren, buitengewoon onderwijs)		Postacademische vorming of bijkomende opleiding rond zorg (bv. socio-emotionele leerlingenbegeleiding, leerzorg)		Bachelor in de humane wetenschappen (bv. (ortho)pedagogiek, psychologie, logopedie, of aanverwanten)		Master in de humane wetenschappen (bv. (ortho)pedagogiek, psychologie, logopedie, of aanverwanten)	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
BuBaO	Directie of beleidsmedewerker	2	3,33	5	8,33	2	3,33	1	1,67	2	3,33
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	0	0,00	7	11,67	1	1,67	2	3,33	9	15,00
	Totaal	2	3,33	12	20,00	3	5,00	3	5,00	11	18,33
BuSO	Directie of beleidsmedewerker	2	3,33	7	11,67	5	8,33	0	0,00	5	8,33
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	1	1,67	0	0,00	1	1,67	0	0,00	6	10,00
	Totaal	3	5,00	7	11,67	6	10,00	0	0,00	11	18,33
BuBaO+BuSO	Directie of beleidsmedewerker	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	1,67
	Zorgverantwoordelijke / zorgcoördinator	0	0,00	1	1,67	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	Totaal	0	0,00	1	1,67	0	0,00	0	0,00	1	1,67
Totaal		5	8,33	20	33,33	9	15	3	5	23	38,33

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Aantal jaren ervaring in...

Wat de ervaring van de deelnemers betreft, maken we een onderscheid tussen algemene onderwijservaring, ervaring in het buitengewoon onderwijs, in de huidige school, ervaring als directie- of beleidsmedewerker en ervaring als zorgverantwoordelijke.

Verdeling volgens ervaring in het onderwijs

In het BuBaO hebben de deelnemende directieleden en beleidsmedewerkers (N=10) gemiddeld 21,10 jaar ($SD= 7,74$) onderwijservaring. Voor hun collega's zorgverantwoordelijken (N=14) is dit 14,40 jaar ($SD= 9,53$). In de secundaire scholen is dit respectievelijk 23,10 jaar ($SD= 10,90$) voor directieleden en beleidsmedewerkers (N=15) en 8,67 jaar ($SD= 6,16$) voor de zorgverantwoordelijken (N=9). Het ene directielid dat werkzaam is op een school die zowel BuBaO als BuSO aanbiedt heeft 8 jaar onderwijservaring. De ene zorgverantwoordelijke die op zo'n school werkzaam is heeft 18 jaar onderwijservaring.

Verdeling volgens ervaring in het buitengewoon onderwijs

In het BuBaO hebben de deelnemende directieleden en beleidsmedewerkers (N=11) gemiddeld 15,91 jaar ($SD= 9,02$) ervaring in het BuO. Voor hun collega's zorgverantwoordelijken (N=17) is dit 13,86 jaar ($SD= 8,76$). In de secundaire scholen is dit respectievelijk 22,64 jaar ($SD= 10,35$) voor directieleden en beleidsmedewerkers (N=18) en 8,96 jaar ($SD= 3,56$) voor de zorgverantwoordelijken (N=12). Het ene directielid en de ene zorgverantwoordelijke dat werkzaam is op een school die zowel BuBaO als BuSO aanbiedt hebben beiden 8 jaar ervaring in het BuO.

Verdeling volgens ervaring in de huidige school

In het BuBaO hebben de deelnemende directieleden en beleidsmedewerkers (N=11) gemiddeld 13,27 jaar ($SD= 10,04$) ervaring op de huidige school. Voor hun collega's zorgverantwoordelijken (N=16) is dit 11,16 jaar ($SD= 9,67$). In de secundaire scholen is dit respectievelijk 18,56 jaar ($SD= 11,00$) voor directieleden en beleidsmedewerkers (N=18) en 7,91 jaar ($SD= 4,30$) voor de zorgverantwoordelijken (N=11). Het ene directielid dat werkzaam is op een school die zowel BuBaO als BuSO aanbiedt heeft 8 jaar ervaring op de huidige school. De ene zorgverantwoordelijke die op zo'n school werkzaam is heeft 3 jaar ervaring op de huidige school.

Verdeling volgens ervaring als directie of beleidsmedewerker

In het BuBaO hebben de deelnemende directieleden en beleidsmedewerkers (N=11) gemiddeld 6,55 jaar ($SD= 4,70$) ervaring als directie of beleidsmedewerker. Voor hun collega's zorgverantwoordelijken (N=7) is dit 6,43 jaar ($SD= 6,53$). In de secundaire scholen is dit respectievelijk 12,03 jaar ($SD= 7,76$) voor directieleden en beleidsmedewerkers (N=18) en ,86 jaar ($SD= 2,67$) voor de zorgverantwoordelijken (N=7). Het ene directielid dat werkzaam is op een school die zowel BuBaO als BuSO aanbiedt heeft 3 jaar ervaring als directie of beleidsmedewerker. De ene zorgverantwoordelijke die op zo'n school werkzaam is heeft deze vraag niet ingevuld.

Verdeling volgens ervaring als zorgverantwoordelijke

In het BuBaO hebben de deelnemende directieleden en beleidsmedewerkers (N=5) gemiddeld 6,00 jaar ($SD= 7,04$) ervaring als zorgverantwoordelijke. Voor hun collega's zorgverantwoordelijken (N=15) is dit 7,24 jaar ($SD= 5,35$). In de secundaire scholen is dit respectievelijk 8,00 jaar ($SD= 9,71$) voor directieleden en beleidsmedewerkers (N=8) en 4,77 jaar ($SD= 3,45$) voor de zorgverantwoordelijken (N=11). Het ene directielid en de ene zorgverantwoordelijke die werkzaam zijn op een school die zowel BuBaO als BuSO aanbiedt hebben deze vraag niet ingevuld.

Resultaten

We bespreken in deze sectie achtereenvolgens de resultaten van de bevraging bij directieleden/zorgverantwoordelijken en leraren/paramedici/ondersteuners in verband met hun percepties over het M-decreet, hun persoonlijke visie op inclusie en de samenwerking met het gewoon onderwijs.

Percepties schoolteamleden BuO over het M-Decreet

In de survey werden 9 stellingen die betrekking hebben op de kennis van en de ideeën over het M-decreet voorgelegd aan de leraren/paramedici/ondersteuners en directies/zorgverantwoordelijken in de deelnemende scholen van het buitengewoon onderwijs. In totaal werden de stellingen beantwoord door 270 leraren/paramedici/ondersteuners en 31 zorgverantwoordelijken/directieleden uit het buitengewoon basisonderwijs. 289 leraren/paramedici/ondersteuners en 35 zorgverantwoordelijken/directieleden uit het buitengewoon secundair onderwijs beoordeelden deze stellingen. 33 leraren/paramedici en 5 zorgverantwoordelijken/directieleden gaven aan in beide onderwijsniveaus te werken. Deze werden niet opgenomen in de (vergelijkende) analyses. Op het einde van de stellingen konden respondenten indien gewenst extra informatie meegeven in een open vraag. De inzichten uit deze antwoorden presenteren we op het einde van de paragraaf.

De negen stellingen werden onderverdeeld in 5 thema's. Per thema bespreken we de resultaten van de beschrijvende analyses van de antwoorden van de respondenten in het buitengewoon onderwijs. Vervolgens vergelijken we de resultaten met de antwoorden van de respondenten uit het gewoon onderwijs (zie Rapport: Percepties van schoolteamleden uit het gewoon onderwijs over de implementatie van het M-decreet, geïntegreerde zorg en inclusie; Struyf, et al., 2019a).

Stelling 1 en 2: kennis over het M-decreet

Resultaten buitengewoon onderwijs

Tabel 21 toont de resultaten van de beschrijvende analyses voor twee stellingen die de kennis over het M-decreet toetsen; ***'ik werd geïnformeerd over wat het M-decreet precies inhoudt'* (S1)** en ***'ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet'* (S2)**. We doelen hier op de doelstellingen 'eerst gewoon onderwijs, dan buitengewoon onderwijs'; 'recht op redelijke aanpassingen'; 'recht op inschrijven in een school voor gewoon onderwijs' en 'ondersteuning voor het gewoon onderwijs'.

Tabel 21: Beschrijvende analyses met betrekking tot de kennis over het M-decreet, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau ter vergelijking van de antwoorden van twee respondentengroepen

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>P waarde</i>	<i>Cohen's d</i>
<i>S1: ik werd geïnformeerd over wat het M-decreet precies inhoudt</i>							
BuBaO	LER/PAR/OND	4,94	1,27	-1,61	299	.11	
	ZV/DIR	5,32	1,08				
BuSO	LER/PAR/OND	4,58	1,39	-2,92	322	<.01	.61
	ZV/DIR	5,29	0,86				
<i>S2: ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet</i>							
BuBaO	LER/PAR/OND	4,60	1,31	-3,13	299	<.01	.69
	ZV/DIR	5,35	0,80				
BuSO	LER/PAR/OND	4,38	1,33	-3,95	322	<.001	.81
	ZV/DIR	5,29	0,86				

Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet akkoord) tot 6 (helemaal akkoord)

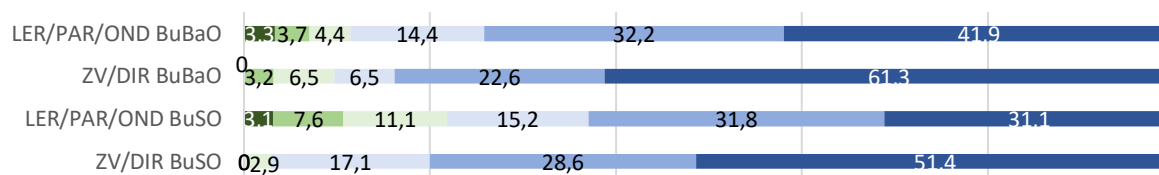
Effectgrootte Cohen's *d* : klein |.20|, matig |.50| en groot effect |.80|

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, df = degrees of freedom

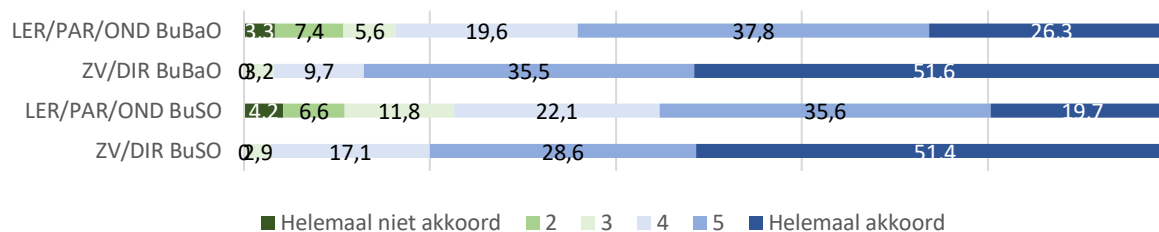
We kunnen stellen dat enerzijds leraren, paramedici en ondersteuners en anderzijds zorgverantwoordelijken en directieleden, op beide onderwijsniveaus op de hoogte zijn van de inhoud en doelstellingen van het M-decreet. Wel merken we op basis van de resultaten van de vergelijkende toetsen per onderwijsniveau een statistisch significant verschil op tussen de gemiddelde scores van de respondentengroepen. De resultaten tonen aan dat leraren, paramedici en ondersteuners in het buitengewoon secundair onderwijs op beide stellingen minder akkoord gaan dan zorgverantwoordelijken en directies. In het buitengewoon basisonderwijs gaan leraren, paramedici en ondersteuners minder akkoord met de stelling 'ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet' in vergelijking met hun zorgverantwoordelijken en directieleden. De gemiddelde scores op de eerste stelling verschillen niet significant van elkaar.

De antwoorden van directies en zorgverantwoordelijken in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs zijn vergelijkbaar en verschillen dus niet significant van elkaar (S1: $t_{(64)} = 0,15$, $p = .88$; S2: $t_{(64)} = 0,34$, $p = .74$). Wat de antwoorden van leraren, paramedici en ondersteuners betreft, zien we wel een significant hogere gemiddelde score op beide stellingen in het basisonderwijs in vergelijking met het secundair onderwijs (S1: $t_{(557)} = 3,16$, $p < .01$, Cohen's $d = .27$; S2: $t_{(557)} = 1,99$, $p < .05$, Cohen's $d = .17$). De effectmaten geven echter aan dat dit eerder kleine verschillen zijn.

Ik werd geïnformeerd over wat het M-decreet precies inhoudt

Ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet

Figuur 5: frequentieverdeling antwoorden kennis over M-decreet

*LER/PAR/OND BuBaO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners Buitengewoon Basisonderwijs, ZV/DIR BuBaO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Basisonderwijs, LER/PAR/OND BuSO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, Buitengewoon Secundair Onderwijs, ZV/DIR BuSO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Secundair Onderwijs

De frequentieverdeling van de antwoorden van de respondenten op de twee stellingen die de kennis over het M-decreet toetsen, geven een meer gedetailleerd inzicht (Figuur 5). Hier valt meteen op dat zowel in het buitengewoon basis- als in het buitengewoon secundair onderwijs de grote meerderheid van de respondenten zich geïnformeerd voelt over het M-decreet (blauwe balkjes). In het buitengewoon basisonderwijs gaat ongeveer 12% van de leraren, paramedici en ondersteuners minder akkoord met de stelling, in het buitengewoon secundair onderwijs gaat het om ongeveer 2 op tien leraren, paramedici en ondersteuners (groene balkjes). Een gelijkaardig patroon merken we op bij de vraag of respondenten vinden dat ze op de hoogte zijn van de doelstellingen van het M-decreet.

Vergelijking met het gewoon onderwijs

Tabel 22 (en Figuur 6) toont de beschrijvende resultaten van de vergelijkingen tussen de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs op de stellingen die betrekking hebben op de kennis van het M-decreet. In tegenstelling tot de resultaten in het rapport: 'Percepties van schoolteamleden uit het gewoon onderwijs over de implementatie van het M-decreet, geïntegreerde zorg en inclusie' (Struyf, et al., 2019a), werden de antwoorden van directies en zorgverantwoordelijken in het gewoon onderwijs voor de vergelijking met het buitengewoon onderwijs samengenomen.

We besluiten dat de verschillende respondentengroepen in het gewoon en het buitengewoon onderwijs gemiddeld genomen van mening zijn dat ze geïnformeerd zijn over en op de hoogte zijn van (de verschillende doelstellingen) van het M-decreet. Respondentengroepen in gewoon en buitengewoon onderwijs lijken vergelijkbaar geïnformeerd te zijn, met uitzondering van de leraren, paramedici en ondersteuners in het BuBaO die significant hoger scores op deze stelling in vergelijking met hun collega leraren in het GeO. Op de stelling of respondenten op de hoogte zijn van de

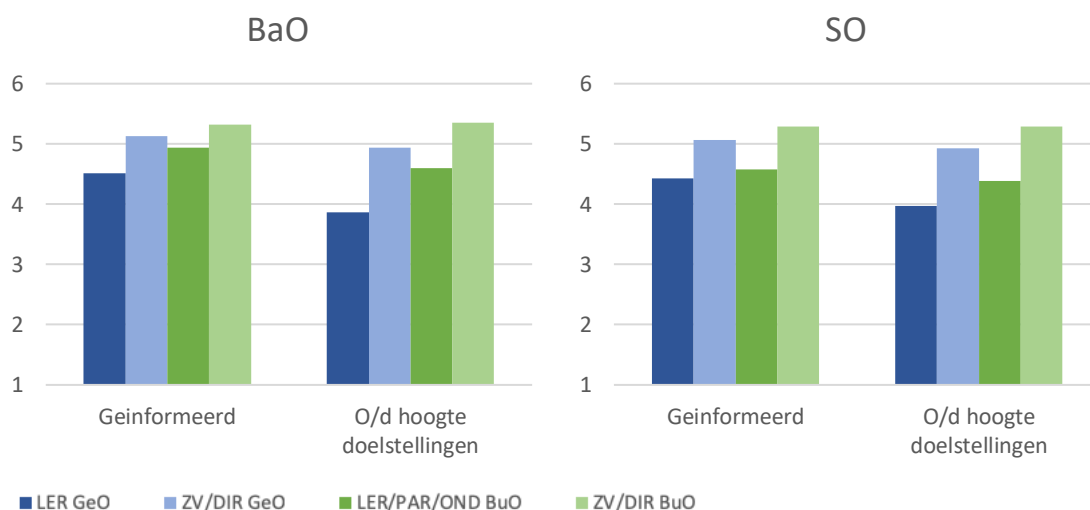
doelstellingen van het M-decreet kunnen we besluiten dat respondenten in het BuO aangeven meer op de hoogte te zijn dan hun collega's in het GeO.

Tabel 22: Beschrijvende analyses met betrekking tot de kennis over het M-decreet, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau en per respondentengroep ter vergelijking van de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs

GeO					BuO					t	df	p	Cohen's d
N	M	SD			N	M	SD						
<i>S1: ik werd geïnformeerd over wat het M-decreet precies inhoudt</i>													
BaO	LER	412	4,51	1,36	LER/PAR/OND	270	4,94	1,27	-4,10	680	<.001	.33	
	DIR/ZV	141	5,13	1,16	DIR/ZV	31	5,32	1,08	-0,86	170	.39		
SO	LER	662	4,43	1,41	LER/PAR/OND	289	4,58	1,39	-1,55	949	.12		
	DIR/ZV	95	5,06	1,30	DIR/ZV	35	5,29	0,86	-0,94	128	.35		
<i>S2: ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet</i>													
BaO	LER	412	3,86	1,44	LER/PAR/OND	270	4,60	1,31	-6,82	680	<.001	.54	
	DIR/ZV	141	4,94	1,08	DIR/ZV	31	5,35	0,80	-2,00	170	<.05		.43
SO	LER	662	3,97	1,42	LER/PAR/OND	289	4,38	1,33	-4,14	949	<.001	.30	
	DIR/ZV	95	4,93	1,07	DIR/ZV	35	5,29	0,86	-1,78	128	.08		.37

Effectgrootte t-test wordt beschreven in Cohen's d = M1-M2/ SDpooled (klein |.20|, matig |.50| en groot effect |.80|)

*GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon onderwijs, BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, N = aantal, SD = standaarddeviatie, t = teststatistiek, df = degrees of freedom, p = p-waarde

S1: ik werd geïnformeerd over wat het M-decreet precies inhoudt

S2: ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet

Figuur 6: Gemiddelde scores op S1: 'ik werd geïnformeerd over wat het M-decreet precies inhoudt' en S2: 'ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet', ter vergelijking van het gewoon en buitengewoon onderwijs

*BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair Onderwijs, LER GeO = leraren Gewoon Onderwijs, ZV/DIR GeO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Gewoon Onderwijs, LER/PAR/OND BuO = leraren/paramedici/ondersteuners Buitengewoon Onderwijs, ZV/DIR BuO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Onderwijs

Stelling 3: Het M-decreet is een besparingsmaatregel

Resultaten buitengewoon onderwijs

Vervolgens gingen we na in welke mate de verschillende respondenten akkoord gaan met de stelling of het **M-decreet een besparingsmaatregel is**. Tabel 23 toont de beschrijvende resultaten voor deze stelling.

Tabel 23: Beschrijvende analyses met betrekking tot S3: 'Het M-decreet is een besparingsmaatregel', met de resultaten van de t-toets per onderwijsniveau ter vergelijking van de antwoorden van twee respondentengroepen

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>P waarde</i>	<i>Cohen's d</i>
BuBaO	LER/PAR/OND	5,01	1,25	1,00	299	.32	
	DIR/ZV	4,77	1,31				
BuSO	LER/PAR/OND	4,74	1,44	-0,12	322	.90	
	DIR/ZV	4,77	1,24				

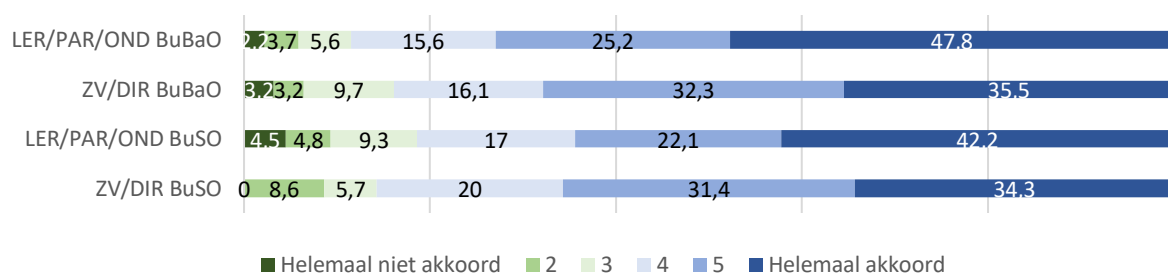
Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet akkoord) tot 6 (helemaal akkoord)

Effectgrootte Cohen's *d* : klein [.20], matig [.50] en groot effect [.80]

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, df = degrees of freedom

We besluiten dat de verschillende respondentengroepen gemiddeld genomen van mening zijn dat het M-decreet een besparingsmaatregel is. De leraren, paramedici en ondersteuners in het buitengewoon basisonderwijs gaan hier het sterkst mee akkoord, maar deze gemiddelde score verschilt niet van deze van hun zorgverantwoordelijken en directies. Ook in het buitengewoon secundair onderwijs merken we een gelijke gemiddelde score op tussen de twee respondentengroepen.

De directieleden en zorgverantwoordelijken in het BuBaO gaan tevens even akkoord dan hun collega's uit het BuSO ($t_{(64)} = 0,01, p = .99$). Leraren, paramedici en ondersteuners in het BuBaO zijn anderzijds wel meer overtuigd dat het M-decreet een besparingsmaatregel is dan hun collega's uit het BuSO, hoewel dit een klein effect is ($t_{(557)} = 2,37, p < .05, \text{Cohen's } d = .20$).

Figuur 7: Frequentieverdeling stelling 3: 'Het M-decreet is een besparingsmaatregel'

*LER/PAR/OND BuBaO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners Buitengewoon Basisonderwijs, ZV/DIR BuBaO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Basisonderwijs, LER/PAR/OND BuSO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, Buitengewoon Secundair Onderwijs, ZV/DIR BuSO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Secundair Onderwijs

De frequentieverdeling van de antwoorden van de verschillende respondentengroepen (Figuur 7) tonen duidelijk aan dat de meerderheid van de respondenten enigszins tot helemaal akkoord gaan met de stelling. Meer dan 80% van de respondenten in beide onderwijsniveaus duiden een score van 4 tot 6 aan. Bijna de helft van de leraren, paramedici en ondersteuners in het buitengewoon basisonderwijs gaat zelfs helemaal akkoord gaan met de stelling.

Vergelijking met het gewoon onderwijs

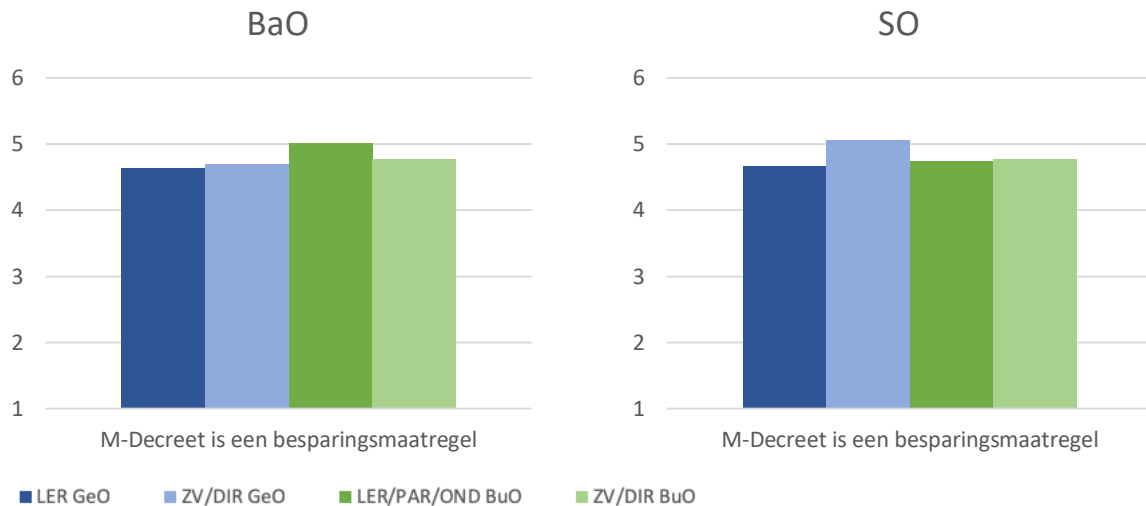
Tabel 24 (en Figuur 8) toont de beschrijvende resultaten van de vergelijkingen tussen de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs op de derde stelling: het M-decreet is een besparingsmaatregel. De verschillende respondentengroepen in het gewoon en het buitengewoon onderwijs zijn overtuigd dat het M-decreet een besparingsmaatregel is, met gemiddelde scores duidelijk boven het schaal midden van 3,50. Respondentengroepen in gewoon en buitengewoon onderwijs lijken ook vergelijkbaar overtuigd te zijn, met uitzondering van de leraren, paramedici en ondersteuners in het BuBaO die nog hoger scores op deze stelling dan hun collega leraren in het GeO.

Tabel 24: Beschrijvende analyses met betrekking tot S3: 'Het M-decreet is een besparingsmaatregel', met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau en per respondentengroep ter vergelijking van de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs

		GeO			BuO						Cohen's d	
		N	M	SD	N	M	SD	t	df	p		
BaO	LER	412	4,64	1,45	LER/PAR/OND	270	5,01	1,25	-3,46	680	<.01	.27
	DIR/ZV	141	4,69	1,32	DIR/ZV	31	4,77	1,31	-0,33	170	.74	
SO	LER	662	4,67	1,52	LER/PAR/OND	289	4,74	1,44	-0,63	949	.53	
	DIR/ZV	95	5,06	1,19	DIR/ZV	35	4,77	1,23	1,23	128	.22	

Effectgrootte t-test wordt beschreven in Cohen's $d = M1 - M2 / SD_{pooled}$ (klein $|.20|$, matig $|.50|$ en groot effect $|.80|$)

*GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon onderwijs, BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, N = aantal, SD = standaarddeviatie, t = teststatistiek, df = degrees of freedom, p = p-waarde

Figuur 8: Gemiddelde scores op S3: 'Het M-decreet is een besparingsmaatregel', ter vergelijking van het gewoon en buitengewoon onderwijs

*BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair Onderwijs, LER GeO = leraren Gewoon Onderwijs, ZV/DIR GeO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Gewoon Onderwijs, LER/PAR/OND BuO = leraren/paramedici/ondersteuners Buitengewoon Onderwijs, ZV/DIR BuO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Onderwijs

Stelling 4 en 5: veranderingen in mijn werk als gevolg van het M-decreet

Resultaten buitengewoon onderwijs

De vierde en vijfde stelling exploreerden de mening van de respondenten over de mate van veranderingen in hun werk ten gevolge van het M-decreet, met name **veranderingen in hun dagdagelijkse praktijken (S4) en op vlak van werkdruk (S5)**.

Tabel 25: Beschrijvende analyses met betrekking tot veranderingen in mijn werk als gevolg van het M-decreet, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau ter vergelijking van de antwoorden van twee respondentengroepen

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>P waarde</i>	<i>Cohen's d</i>
<i>S4: Mijn dagdagelijkse klaspraktijk/werk op school is hetzelfde gebleven na de invoering van het M-decreet</i>							
BuBaO	LER/PAR/OND	2,97	1,74	2,59	299	<.05	.54
	DIR/ZV	2,13	1,34				
BuSO	LER/PAR/OND	3,54	1,84	1,93	322	.06	
	DIR/ZV	2,91	1,60				
<i>S5: Mijn werkdruk is gestegen als gevolg van het M-decreet</i>							
BuBaO	LER/PAR/OND	4,41	1,59	-2,10	299	<.05	.42
	DIR/ZV	5,03	1,38				
BuSO	LER/PAR/OND	3,95	1,75	1,00	322	.32	
	DIR/ZV	4,26	1,58				

Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet akkoord) tot 6 (helemaal akkoord)

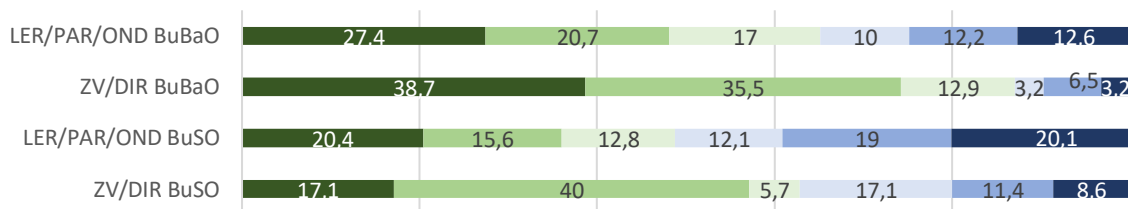
Effectgrootte Cohen's *d* : klein [.20], matig [.50] en groot effect [.80]

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, df = degrees of freedom

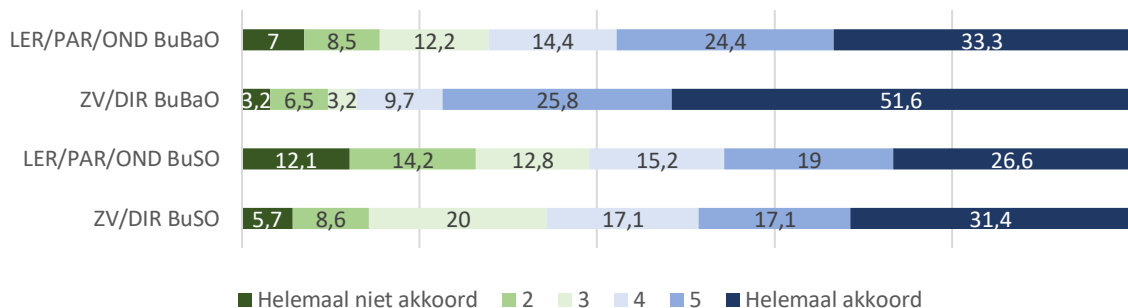
Op basis van de resultaten in Tabel 25 concluderen we dat, met uitzondering van de leraren, paramedici en ondersteuners BuSO, de respondentengroepen in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs gemiddeld genomen vinden dat dagdagelijkse praktijk van hun werk veranderd is na de invoering van het M-decreet. Leraren, paramedici en ondersteuners BuSO scoren rond het schaal midden en zijn dus eerder neutraal wat deze stelling betreft. Zorgverantwoordelijken en directies BuBaO zijn het minst van mening dat hun werk hetzelfde is gebleven sinds de invoering van het M-decreet en hun gemiddelde score ligt ook significant lager dan de gemiddelde score van hun collega leraren, paramedici en ondersteuners. Alle respondentengroepen vinden verder dat de werkdruk is gestegen door de invoering van het M-decreet. Ook hier zien we dat zorgverantwoordelijken en directieleden BuBaO hier meer van overtuigd zijn dan de leraren, paramedici en ondersteuners op dit onderwijsniveau. Leraren, paramedici en ondersteuners BuSO zijn ook hier het meest optimistisch, maar de gemiddelde score ligt nog wel duidelijk boven het schaal midden. Met andere woorden, ook zij zijn overtuigd dat de werkdruk gestegen is als gevolg van het M-decreet. Hun gemiddelde score verschilt niet significant van deze van hun collega zorgverantwoordelijken en directies.

Tussen de onderwijsniveaus merken we op dat voor beide respondentengroepen geldt dat respondenten in het buitengewoon basisonderwijs meer overtuigd zijn dat hun dagelijkse werk veranderd is (LER/PAR/OND: $t_{(557)} = -3,78, p < .001$, Cohen's $d = .32$; ZV/DIR: $t_{(64)} = -2,15, p < .05$, Cohen's $d = .53$) en dat de werkdruk gestegen is als gevolg van het M-decreet (LER/PAR/OND: $t_{(557)} = 3,25, p < .01$, Cohen's $d = .28$; ZV/DIR: $t_{(64)} = 2,11, p < .05$, Cohen's $d = .52$) dan hun collega's in het buitengewoon secundair onderwijs.

Mijn dagdagelijkse klaspraktijk/werk op school is hetzelfde gebleven na de invoering van het M-decreet

Mijn werkdruk is gestegen als gevolg van het M-decreet

Figuur 9: Frequentieverdelingen stellingen over veranderingen op vlak van werk ten gevolge van het M-decreet

*LER/PAR/OND BuBaO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners Buitengewoon Basisonderwijs, ZV/DIR BuBaO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Basisonderwijs, LER/PAR/OND BuSO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, Buitengewoon Secundair Onderwijs, ZV/DIR BuSO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Secundair Onderwijs

Figuur 9 geeft een meer gedetailleerd beeld van de antwoorden van de respondenten over de veranderingen op vlak van hun werk ten gevolge van het M-decreet. In het basisonderwijs vindt ongeveer één op drie leraren, paramedici en ondersteuners en slechts ongeveer één op tien zorgverantwoordelijken of directieleden dat hun werk hetzelfde is gebleven sinds de invoering van het M-decreet. Ongeveer vier op tien zorgverantwoordelijken en directieleden in het BuBaO is zelfs helemaal niet akkoord met de stelling. In het buitengewoon secundair onderwijs zien we een ander patroon. Hier vindt bijna vier op tien zorgverantwoordelijken en directieleden en zelfs meer dan de helft van de leraren, paramedici en ondersteuners dat het werk sinds de invoering van het M-decreet hetzelfde is gebleven. Verder valt op dat meer dan 70% van de leraren, paramedici en zorgverantwoordelijken en zelfs bijna 90% van de zorgverantwoordelijken en directieleden in het BuBaO vinden dat hun werkdruk is gestegen. Wat deze laatste groep betreft, is zelfs meer dan de helft hier helemaal mee akkoord. In het buitengewoon secundair onderwijs is 60 tot 65% van de respondenten van mening dat de werkdruk gestegen is sinds de invoering van het M-decreet. Wat de leraren, paramedici en ondersteuners betreft betekent dit dat ongeveer vier op tien respondenten uit deze groep niet vinden dat de werkdruk gestegen is sinds de invoering van het M-decreet.

Vergelijking met het gewoon onderwijs

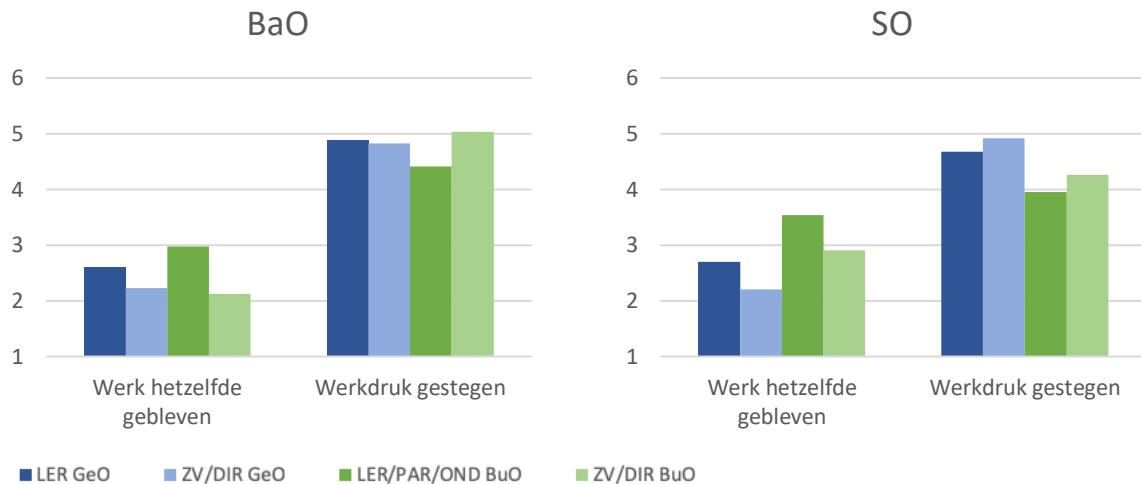
De beschrijvende resultaten van de vergelijkingen tussen de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs op de stellingen die betrekking hebben op eventuele veranderingen in het werk ten gevolge van het M-decreet worden getoond in Tabel 26 en Figuur 10.

Tabel 26: Beschrijvende analyses met betrekking tot veranderingen in mijn werk ten gevolge van het M-decreet, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau en per respondentengroep ter vergelijking van de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs

		GeO			BuO							Cohen's d
		N	M	SD	N	M	SD	t	df	p		
<i>S4: Mijn dagdagelijkse klaspraktijk/werk op school is hetzelfde gebleven na de invoering van het M-decreet</i>												
BaO	LER	412	2,61	1,60	LER/PAR/OND	270	2,97	1,74	-2,75	680	<.01	.22
	DIR/ZV	141	2,23	1,45	DIR/ZV	31	2,13	1,34	0,37	170	.71	
SO	LER	662	2,70	1,58	LER/PAR/OND	289	3,54	1,84	-7,18	949	<.001	.49
	DIR/ZV	95	2,20	1,39	DIR/ZV	35	2,91	1,58	-2,50	128	<.05	.48
<i>S5: Mijn werkdruk is gestegen als gevolg van het M-decreet</i>												
BaO	LER	412	4,88	1,43	LER/PAR/OND	270	4,41	1,59	4,03	680	<.001	.31
	DIR/ZV	141	4,83	1,56	DIR/ZV	31	5,03	1,38	-0,67	170	.51	
SO	LER	662	4,67	1,50	LER/PAR/OND	289	3,95	1,75	6,51	949	<.001	.44
	DIR/ZV	95	4,92	1,43	DIR/ZV	35	4,26	1,58	2,26	128	<.01	.44

Effectgrootte t-test wordt beschreven in Cohen's d = $(M1-M2)/SD_{pooled}$ (klein |.20|, matig |.50| en groot effect |.80|)

*GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon onderwijs, BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, N = aantal, SD = standaarddeviatie, t = teststatistiek, df = degrees of freedom, p = p-waarde

S4: Mijn dagdagelijkse klaspraktijk/werk op school is hetzelfde gebleven na de invoering van het M-decreet

S5: Mijn werkdruk is gestegen als gevolg van het M-decreet

Figuur 10: Gemiddelde scores op de stellingen met betrekking tot veranderingen in mijn werk ten gevolge van het M-decreet, ter vergelijking van het gewoon en buitengewoon onderwijs

*BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair Onderwijs, LER GeO = leraren Gewoon Onderwijs, ZV/DIR GeO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Gewoon Onderwijs, LER/PAR/OND BuO = leraren/paramedici/ondersteuners Buitengewoon Onderwijs, ZV/DIR BuO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Onderwijs

We besluiten dat de verschillende respondentengroepen in het gewoon en het buitengewoon onderwijs gemiddeld genomen van mening zijn dat de werkdruk is gestegen ten gevolge van het M-decreet. Met uitzondering van de leraren, paramedici en ondersteuners in het BuSO die eerder neutraal zijn, vinden alle andere respondentengroepen in het gewoon en buitengewoon onderwijs ook dat hun dagdagelijkse klaspraktijk of hun dagelijkse werk is veranderd sinds de invoering van het M-decreet. Verder valt op dat enkel de zorgverantwoordelijken en directieleden in het gewoon en het buitengewoon basisonderwijs er een gelijkaardige mening op na houden, met name sterk overtuigd dat het werk veranderd is en dat de werkdruk gestegen is. Wat de overige respondentengroepen betreft zien we dat respondenten uit het gewoon onderwijs enerzijds nog minder overtuigd zijn dat hun werk hetzelfde is gebleven en anderzijds nog meer overtuigd zijn dat de werkdruk is gestegen in vergelijking met hun collega's uit het buitengewoon onderwijs.

Stelling 6 en 7: veranderingen op school als gevolg van het M-decreet

Resultaten buitengewoon onderwijs

Stelling 6 en 7 hebben betrekking op veranderingen op school ten gevolge van het M-decreet, met name **'Onze school is niet klaar om met de gevolgen van het M-decreet om te gaan' (S6)** en **'Het M-decreet heeft positieve veranderingen op onze school teweeggebracht' (S7)**.

Tabel 27: Beschrijvende analyses met betrekking tot veranderingen op school als gevolg van het M-decreet, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau ter vergelijking van de antwoorden van twee respondentengroepen

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>P waarde</i>	<i>Cohen's d</i>
<i>S6: Onze school is niet klaar om met de gevolgen van het M-decreet om te gaan</i>							
BuBaO	LER/PAR/OND	3,18	1,44	0,20	299	.85	
	DIR/ZV	3,13	1,26				
BuSO	LER/PAR/OND	3,33	1,46	2,39	322	<.05	.45
	DIR/ZV	2,71	1,30				
<i>S7: Het M-decreet heeft positieve veranderingen op onze school teweeggebracht</i>							
BuBaO	LER/PAR/OND	2,01	1,14	-2,55	299	<.05	.43
	DIR/ZV	2,58	1,48				
BuSO	LER/PAR/OND	2,02	1,18	-4,47	322	<.001	.80
	DIR/ZV	2,97	1,20				

Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet akkoord) tot 6 (helemaal akkoord)

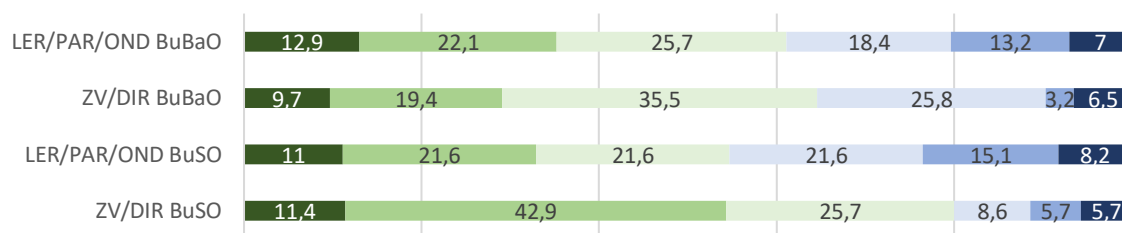
Effectgrootte Cohen's *d* : klein [.20], matig [.50] en groot effect [.80]

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, df = degrees of freedom

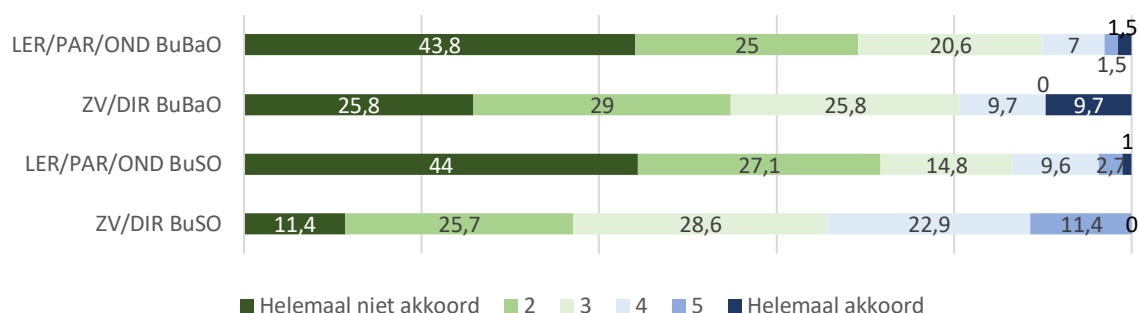
De respondentengroepen in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs scoren gemiddeld onder het schaal midden van 3,50 op beide stellingen. Met andere woorden, onze respondenten vinden, gemiddeld genomen, dat hun school wel klaar is om met eventuele veranderingen op school ten gevolge van het M-decreet om te gaan, maar de gemiddelde respondent beschouwt deze veranderingen niet als positief. Zorgverantwoordelijken en directieleden in het BuSO vinden meer dan hun leraren, paramedici en ondersteuners dat de school klaar is om met de gevolgen van het M-decreet om te gaan, maar ook deze laatste groep scoort gemiddeld nog net onder het schaal midden en geven dus aan dat de school eerder wel klaar dan niet klaar is. Aan de andere kant valt in beide onderwijsniveaus op dat leraren, paramedici en ondersteuners minder overtuigd zijn dat het M-decreet voor positieve veranderingen op school heeft gezorgd dan hun zorgverantwoordelijken en directies, maar ook deze laatste groep scoort nog duidelijk onder het schaal midden en zijn met andere woorden ook niet overtuigd van de positieve gevolgen van het M-decreet op de werking op school.

Tussen de onderwijsniveaus bemerken we geen significante verschillen bij zowel leraren, paramedici en ondersteuners (S6: $t_{(557)} = -1,23$, $p = .22$; S7: $t_{(557)} = -0,13$, $p = .89$) als zorgverantwoordelijken en directies (S6: $t_{(64)} = 1,32$, $p = .19$; S7: $t_{(64)} = -1,18$, $p = .24$) en dit op beide stellingen.

Onze school is niet klaar om met de gevolgen van het M-decreet om te gaan

Het M-decreet heeft positieve veranderingen op onze school

Figuur 11: Frequentieverdelingen stellingen over veranderingen op school ten gevolge van het M-decreet

*LER/PAR/OND BuBaO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners Buitengewoon Basisonderwijs, ZV/DIR BuBaO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Basisonderwijs, LER/PAR/OND BuSO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, Buitengewoon Secundair Onderwijs, ZV/DIR BuSO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Secundair Onderwijs

Figuur 11 toont de frequentieverdelingen van de antwoorden van de respondenten op de twee stellingen. Ongeveer vier op tien leraren, paramedici en ondersteuners in beide onderwijsniveaus geven aan dat hun school eerder niet klaar is om met de gevolgen van het M-decreet om te gaan, de meerderheid geeft dus aan dat de school wel klaar is. Waar ongeveer twee op drie zorgverantwoordelijken en directieleden in het BuBaO van mening zijn dat hun school er klaar voor is, stijgt dit aantal bij de directieleden en zorgverantwoordelijken in het BuSO tot acht op tien. Respondenten zijn het meer eens over de vraag of de implementatie van het M-decreet positieve veranderingen heeft teweeggebracht, tussen de 80 à 90% van de respondenten is hier namelijk niet van overtuigd. Ongeveer 44% van de leraren, paramedici en ondersteuners is hier zelfs helemaal niet van overtuigd. De zorgverantwoordelijken en directieleden BuSO zijn wel meer optimistisch, want hier valt op dat toch ongeveer één op drie eerder wel positieve veranderingen zien.

Vergelijking met het gewoon onderwijs

De beschrijvende resultaten van de vergelijkingen tussen de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs op de stellingen die betrekking hebben op veranderingen op school ten gevolge van het M-decreet worden getoond in Tabel 28 en Figuur 12.

Waar respondenten in het gewoon onderwijs aangeven dat hun school niet klaar is met de gevolgen van het M-decreet om te gaan, zijn respondenten in het buitengewoon onderwijs eerder wel van mening dat ze er klaar voor zijn. Deze verschillen tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs

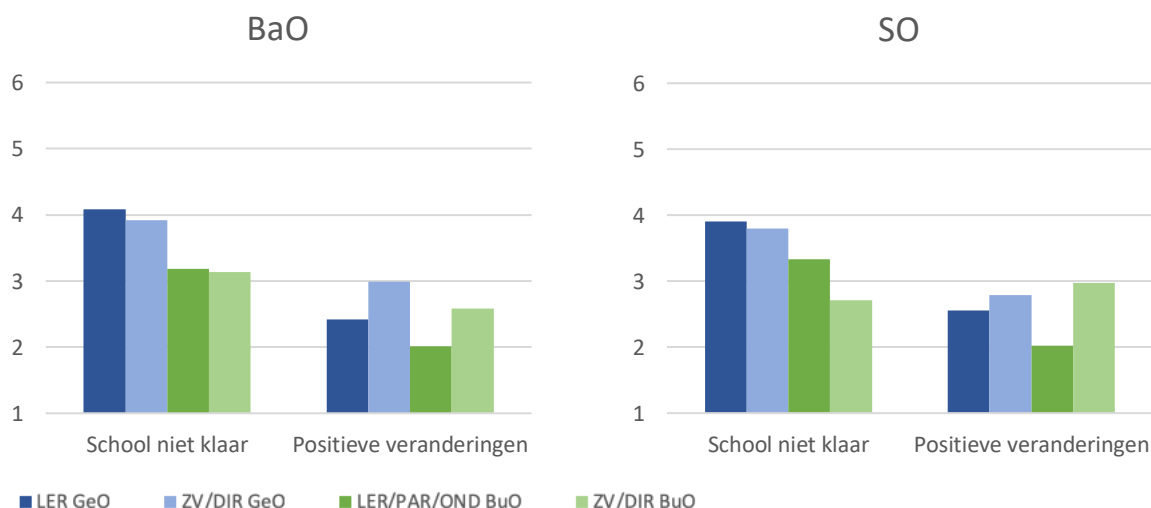
zijn voor beide respondentengroepen in beide onderwijsniveaus significant. Daarentegen zien we dat zowel in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs respondenten gemiddeld aangeven dat het M-decreet niet voor positieve gevolgen op school heeft gezorgd. Leraren, paramedici en ondersteuners in het buitengewoon onderwijs zijn hier nog minder van overtuigd dan hun collega leraren in het gewoon onderwijs.

Tabel 28: Beschrijvende analyses met betrekking tot veranderingen op school ten gevolge van het M-decreet, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau en per respondentengroep ter vergelijking van de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs

		GeO			BuO			t	df	p	Cohen's d	
		N	M	SD	N	M	SD					
<i>S6: Onze school is niet klaar om met de gevolgen van het M-decreet om te gaan</i>												
BaO	LER	412	4,08	1,44	LER/PAR/OND	270	3,18	1,44	8,01	680	<.001	.63
		DIR/ZV	141	3,92	1,31	DIR/ZV	31	3,13				
SO	LER	662	3,90	1,53	LER/PAR/OND	289	3,33	1,46	5,37	949	<.001	.38
		DIR/ZV	95	3,80	1,42	DIR/ZV	35	2,71				
<i>S7: Het M-decreet heeft positieve veranderingen op onze school teweeggebracht</i>												
BaO	LER	412	2,42	1,23	LER/PAR/OND	270	2,01	1,14	4,42	680	<.001	.35
		DIR/ZV	141	2,99	1,23	DIR/ZV	31	2,58				
SO	LER	662	2,56	1,26	LER/PAR/OND	289	2,02	1,18	6,14	949	<.001	.44
		DIR/ZV	95	2,79	1,20	DIR/ZV	35	2,97				

Effectgrootte t-test wordt beschreven in Cohen's d = M1-M2/Sdpooled (klein [.20], matig [.50] en groot effect [.80])

*GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon onderwijs, BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, N = aantal, SD = standaarddeviatie, t = teststatistiek, df = degrees of freedom, p = p-waarde

S6: Onze school is niet klaar om met de gevolgen van het M-decreet om te gaan

S7: Het M-decreet heeft positieve veranderingen op onze school teweeggebracht

Figuur 12: Gemiddelde scores op de stellingen met betrekking tot veranderingen op school ten gevolge van het M-decreet, ter vergelijking van het gewoon en buitengewoon onderwijs

*BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair Onderwijs, LER GeO = leraren Gewoon Onderwijs, ZV/DIR GeO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Gewoon Onderwijs, LER/PAR/OND BuO = leraren/paramedici/ondersteuners Buitengewoon Onderwijs, ZV/DIR BuO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Onderwijs

Stelling 8 en 9: samenwerking met het gewoon onderwijs

Resultaten buitengewoon onderwijs

De laatste twee stellingen onderzochten eventuele veranderingen op vlak van samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs door de invoering van het M-decreet: **'Het M-decreet zorgt voor een intensievere samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs' (S8)** en **'Het M-decreet biedt de mogelijkheid om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs' (S9)**.

We merken opnieuw op dat het nieuwe ondersteuningsmodel pas recent in voege was en dat dit mogelijks de evaluatie van de samenwerking met het gewoon onderwijs mee gekleurd heeft.

Tabel 29: Beschrijvende analyses met betrekking tot de samenwerking met het gewoon onderwijs ten gevolge van het M-decreet, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau ter vergelijking van de antwoorden van twee respondentengroepen

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>P waarde</i>	<i>Cohen's d</i>
<i>S8: Het M-decreet zorgt voor een intensievere samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs</i>							
BuBaO	LER/PAR/OND	2,81	1,54	-1,87	299	.06	
	DIR/ZV	3,35	1,38				
BuSO	LER/PAR/OND	2,74	1,51	-2,12	322	<.05	.38
	DIR/ZV	3,31	1,49				
<i>S9: Het M-decreet biedt de mogelijkheid om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs</i>							
BuBaO	LER/PAR/OND	3,14	1,55	-1,30	299	.20	
	DIR/ZV	3,52	1,41				
BuSO	LER/PAR/OND	2,98	1,45	-2,07	322	<.05	.37
	DIR/ZV	3,51	1,38				

Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet akkoord) tot 6 (helemaal akkoord)

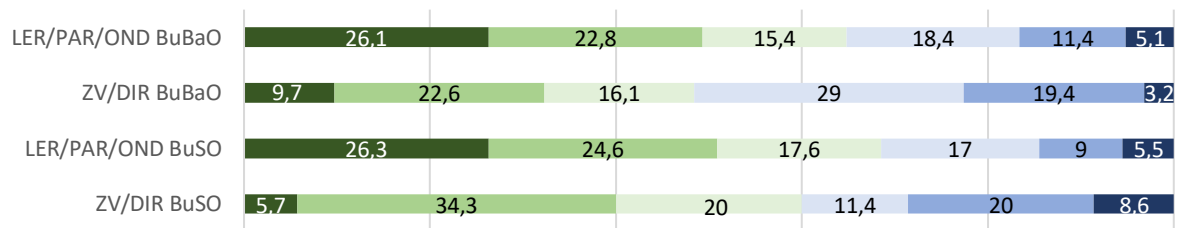
Effectgrootte Cohen's *d* : klein |.20|, matig |.50| en groot effect |.80|

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, df = degrees of freedom

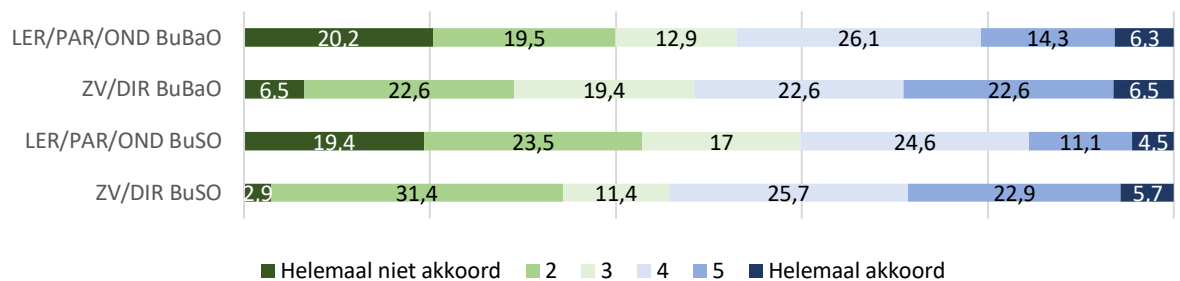
De gemiddelde scores getoond in Tabel 29 duiden aan dat de gemiddelde respondent eerder niet akkoord gaat met de stelling dat het M-decreet heeft gezorgd voor een intensievere samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs. Leraren, paramedici en ondersteuners zijn hier minder van overtuigd dan hun zorgverantwoordelijken en directieleden. In het buitengewoon basisonderwijs is dit verschil randsignificant, in het buitengewoon secundair onderwijs is het verschil significant met een klein tot matig effect ($d=0,38$). Leraren, paramedici en ondersteuners vinden bovendien niet dat het M-decreet de mogelijkheid biedt om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs. Zorgverantwoordelijken en directieleden scoren in beide onderwijsniveaus rond het schaal midden en zijn dus eerder neutraal wat deze stelling betreft. Dit verschil tussen leraren, paramedici en ondersteuners enerzijds en zorgverantwoordelijken en directieleden in significant in het buitengewoon secundair onderwijs.

Tussen de onderwijsniveaus bemerken we geen significante verschillen bij zowel leraren, paramedici en ondersteuners (S8: $t_{(557)} = 0,55$, $p = .58$; S9: $t_{(557)} = 1,24$, $p = .22$) als zorgverantwoordelijken en directies (S8: $t_{(64)} = 0,11$, $p = .91$; S9: $t_{(64)} = 0,01$, $p = .99$) en dit op beide stellingen.

Het M-decreet zorgt voor een intensievere samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs

Het M-decreet biedt de mogelijkheid om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs

Figuur 13: Frequentieverdelingen stellingen over samenwerking met het gewoon onderwijs ten gevolge van het M-decreet

*LER/PAR/OND BuBaO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners Buitengewoon Basisonderwijs, ZV/DIR BuBaO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Basisonderwijs, LER/PAR/OND BuSO = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, Buitengewoon Secundair Onderwijs, ZV/DIR BuSO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Secundair Onderwijs

Figuur 13 ondersteunt deze resultaten en geeft een meer gedetailleerd beeld van de verdeling van de antwoorden van de respondenten. Waar ongeveer één op drie van de leraren, paramedici en ondersteuners akkoord gaan met de stelling dat de implementatie van het M-decreet heeft gezorgd voor een intensievere samenwerking met het gewoon onderwijs, zien we dat dit percentage bij de zorgverantwoordelijken en directieleden hoger ligt. Vier op tien zorgverantwoordelijken en directieleden in het BuSO en zelfs vijf op tien zorgverantwoordelijken en directieleden in het BuBaO vinden dat de samenwerking erop is vooruitgegaan. Meer dan de helft van de zorgverantwoordelijken en directieleden in beide onderwijsniveaus ziet ook eerder de mogelijkheden die het M-decreet biedt om expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs. Maar ook bij de leraren, paramedici en ondersteuners vindt meer dan vier op tien leraren dat het M-decreet kansen biedt voor meer expertisedeling tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs.

Vergelijking met het gewoon onderwijs

De beschrijvende resultaten van de vergelijkingen tussen de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs op de stellingen die betrekking hebben op de samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs sinds het M-decreet worden getoond in Tabel 30 en Figuur 14.

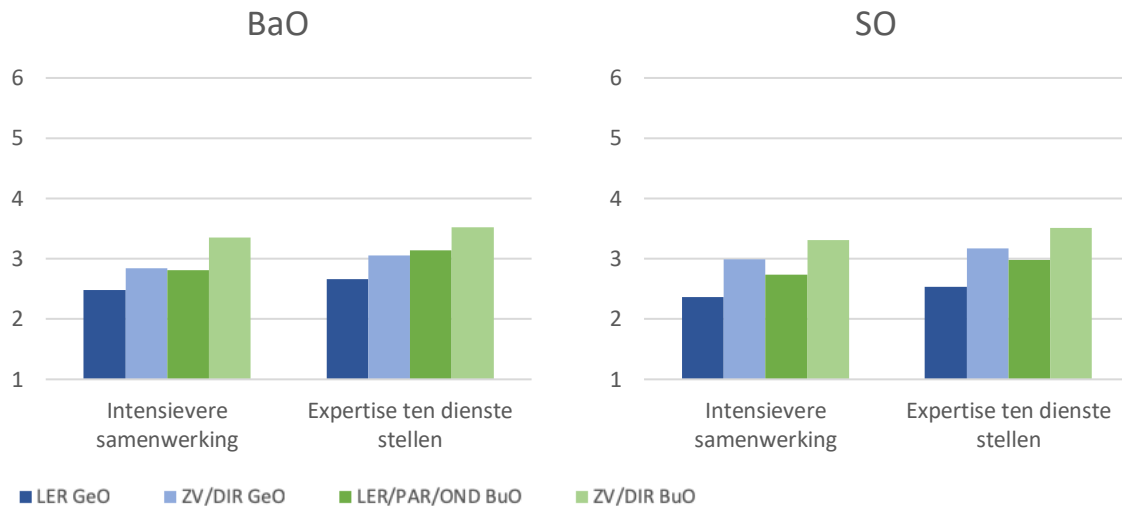
We besluiten dat de verschillende respondentengroepen in het gewoon en het buitengewoon onderwijs gemiddeld genomen niet vinden dat het M-decreet voor een intensievere samenwerking heeft gezorgd tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs. Met uitzondering van de zorgverantwoordelijken en directieleden in het buitengewoon onderwijs, vinden respondenten gemiddeld genomen ook niet dat het M-decreet de mogelijkheid biedt om de expertise uit het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs. De zorgverantwoordelijken en directieleden uit het BuBaO en BuSO zijn eerder neutraal. We zien dat respondentengroepen uit het buitengewoon onderwijs wel hoger scoren dan hun collega's in het gewoon onderwijs. Deze verschillen zijn enkel significant voor leraren, paramedici en ondersteuners, omdat deze respondentengroep groter is en dus sneller leidt tot significante verschillen.

Tabel 30: Beschrijvende analyses met betrekking tot de samenwerking met het gewoon onderwijs ten gevolge van het M-decreet, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau en per respondentengroep ter vergelijking van de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs

		GeO			BuO			t	df	p	Cohen's d	
		N	M	SD	N	M	SD					
<i>S8: Het M-decreet zorgt voor een intensievere samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs</i>												
BaO	LER	412	2,48	1,47	LER/PAR/OND	270	2,81	1,54	-2,89	680	<.01	.22
	DIR/ZV	141	2,84	1,49	DIR/ZV	31	3,35	1,38	-1,75	170	.08	
SO	LER	662	2,37	1,46	LER/PAR/OND	289	2,74	1,51	-3,58	949	<.001	.25
	DIR/ZV	95	2,99	1,64	DIR/ZV	35	3,31	1,49	-1,03	128	.31	
<i>S9: Het M-decreet biedt de mogelijkheid om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs</i>												
BaO	LER	412	2,66	1,46	LER/PAR/OND	270	3,14	1,55	-4,12	680	<.001	.32
	DIR/ZV	141	3,06	1,53	DIR/ZV	31	3,52	1,41	-1,53	170	.13	
SO	LER	662	2,53	1,43	LER/PAR/OND	289	2,98	1,45	-4,42	949	<.001	.31
	DIR/ZV	95	3,17	1,50	DIR/ZV	35	3,51	1,38	-1,19	128	.24	

Effectgrootte t-test wordt beschreven in Cohen's d = $M1-M2/Sd_{pooled}$ (klein [.20], matig [.50] en groot effect [.80])

*GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon onderwijs, BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair onderwijs, ler/par/ond = leraren/paramedici/ondersteuners, dir/zv = directieleden/zorgverantwoordelijken, N = aantal, SD = standaarddeviatie, t = teststatistiek, df = degrees of freedom, p = p-waarde

S8: Het M-decreet zorgt voor een intensievere samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs
 S9: Het M-decreet biedt de mogelijkheid om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs

Figuur 14: Gemiddelde scores op de stellingen met betrekking tot de samenwerking met het gewoon onderwijs ten gevolge van het M-decreet, ter vergelijking van het gewoon en buitengewoon onderwijs

*BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair Onderwijs, LER GeO = leraren Gewoon Onderwijs, ZV/DIR GeO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Gewoon Onderwijs, LER/PAR/OND BuO = leraren/paramedici/ondersteuners Buitengewoon Onderwijs, ZV/DIR BuO = Zorgverantwoordelijken/Directieleden Buitengewoon Onderwijs

Open vraag percepties M-decreet

Na het beoordelen van de mate waarin men akkoord ging met de negen stellingen over het M-decreet, zoals hierboven besproken, kregen de respondenten de mogelijkheid om in een open vraag nog extra duiding te geven bij deze stellingen. Verder konden de respondenten aan het einde van de vragenlijst in een open vraag ook nog extra duiding geven bij het thema van de survey, met name het M-decreet in het algemeen. Aangezien beide vragen peilden naar de percepties van de respondenten over het M-decreet, analyseren we de antwoorden op beide vragen in deze paragraaf samen en formuleren we een samenvattende conclusie. We behandelen eerst de antwoorden van de leraren/paramedici/ondersteuners en daarna de antwoorden van de directies/zorgverantwoordelijken.

Leraren/paramedici/ondersteuners

De eerste vraag, na de 9 stellingen over het M-decreet, luidde als volgt: *“Zijn er bepaalde aspecten met betrekking tot deze stellingen over het M-decreet waarover u graag extra duiding wil geven?”* Deze vraag werd beantwoord door 150 leraren/paramedici/ondersteuners.

De tweede vraag, die in het algemeen peilde naar extra bemerkings over het M-decreet, werd als volgt gesteld: *“Zijn er nog bepaalde aspecten over het M-decreet waarover u graag extra duiding wil geven?”* Deze vraag werd beantwoord door 166 leraren/paramedici/ondersteuners.

Voor beide vragen samen genomen werden er dus 316 antwoorden geanalyseerd. Het percentage bij de thema's is dan ook berekend op het aantal keer dat dit thema voorkwam in de 316 antwoorden.

Tabel 31 geeft een overzicht weer per onderwijsniveau en functie van de respondenten die op (een van) beide vragen hebben geantwoord. Tabel 32 geeft weer welke thema's in de antwoorden vermeld werden en hoe vaak deze vermeld werden. Elk thema wordt achtereenvolgens onder de tabel verder besproken en toegelicht.

Tabel 31: Responsen bij open vragen M-decreet

		Stellingen ivm M-decreet		M-decreet in het algemeen	
		N	%*	N	%*
BuBaO	Leraar	47	31,33	54	32,53
	Logopedist	11	7,33	6	3,61
	(Ortho)pedagoog	5	3,33	7	4,22
	Ergotherapeut	10	6,67	7	4,22
	Kinesitherapeut	5	3,33	4	2,41
	Psychotherapeut/psycholoog	2	1,33	1	0,60
	Verpleegkundige	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	1	0,67	0	0,00
	Andere	5	3,33	7	4,22
	Totaal	79	52,67	77	46,39
BuSO	Leraar	46	30,67	63	37,95
	Logopedist	3	2,00	3	1,81
	(Ortho)pedagoog	3	2,00	7	4,22
	Ergotherapeut	2	1,33	3	1,81
	Kinesitherapeut	0	0,00	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	2	1,33	0	0,00
	Verpleegkundige	0	0,00	1	0,60
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00
	Andere	7	4,67	9	5,42
	Totaal	56	37,33	77	46,39
BuBaO+BuSO	Leraar	12	8,00	9	5,42
	Logopedist	1	0,67	0	0,00
	(Ortho)pedagoog	1	0,67	0	0,00
	Ergotherapeut	1	0,67	3	1,81
	Kinesitherapeut	0	0,00	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,67	0	0,00
	Verpleegkundige	0	0,00	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00	0	0,00
	Andere	1	0,67	0	0,00
	Totaal	15	10,00	11	6,63
Totaal	150	100,00	166	100,00	

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vragen hebben beantwoord

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Tabel 32: Verdeling van subthema's bij 'extra duiding bij M-decreet'

	Aantal	%*
Filosofie achter het M-decreet	91	28,80
Welzijn leerling	68	21,52
M-decreet als nobel idee	16	5,06
Paradigmashift moet zich nog voltrekken	4	1,27
Inclusie enkel voor lln met bepaalde problematiek, niet voor iedereen	1	0,32
M-decreet als uitdaging	1	0,32
Kinderen weghalen om apart te ondersteunen is geen inclusie	1	0,32
Invoering M-decreet	62	19,62
Te snel ingevoerd	23	7,28
Besparingsmaatregel	19	6,01
Verschil tussen theorie en praktijk	15	4,75
Onvoldoende ingelicht	5	1,58
Gevolgen/veranderingen M-decreet	120	37,97
Hogere werkdruk	57	18,04
Veranderde instroom BuO	24	7,60
Inrichten type basisaanbod	11	3,48
Vrees voor daling niveau GeO	6	1,90
Geen verandering door M-decreet	6	1,90
Onzekerheid	5	1,58
Aanvaarding BuO moeilijk voor ouders	4	1,27
IQ-grens	4	1,27
Meer administratie	3	0,95
Voorwaarden om M-decreet te laten werken	97	30,70
Middelen	49	15,51
Doorverwijzing moet vlotter	33	10,44
Opleiding	9	2,85
Integratie maatschappij en arbeidsmarkt	6	1,90
Kenmerken buitengewoon onderwijs	40	12,66
Expertise	24	7,59
Belang context	3	0,95
Imagoprobleem	2	0,63
Problemen in het gewoon onderwijs	76	24,05
Gebrek aan ondersteuning	48	15,19
Grote klasgroepen	17	5,38
Gebrek aan expertise	11	3,48
Samenwerking	78	24,68
Samenwerking moet (nog) intensiever	20	6,33
Verslechtering tov GON	7	2,22
Weigerachtige houding GeO: voelen zich bedreigd	6	1,90
Minder goede samenwerking sinds M-decreet	6	1,90
Goede samenwerking al van voor M-decreet	5	1,58
Betere samenwerking sinds M-decreet	1	0,32
Organisatie ondersteuning		
Gebrek aan expertise in ONW	23	7,28
Ondersteuners hebben te weinig contact met BuO	3	0,95
Ondersteuners hebben te weinig contact met elkaar	3	0,95
Veel onderlinge verschillen tussen ONW's	2	0,63
Ondersteuners doen goed werk	1	0,32

*Percentage berekend op aantal antwoorden dat in beschouwing is genomen voor de open vraag met betrekking tot percepties over het M-decreet N=316, lln = leerlingen, BuO = Buitengewoon Onderwijs, GeO = Gewoon Onderwijs, GON = Geïntegreerd Onderwijs, ONW = Ondersteuningsnetwerk

De opmerkingen die door leraren/paramedici/ondersteuners gemaakt werden over het M-decreet, hebben we ondergebracht in zeven thema's. Een eerste thema betreft reflecties bij de filosofie achter het M-decreet. Sommigen gaven aan dat ze akkoord waren met deze filosofie, terwijl anderen hier ernstige kanttekeningen bij plaatsten. Een tweede thema verwijst naar elementen die we kunnen relateren aan de invoering van het M-decreet. Een derde thema behandelt gevolgen of veranderingen die het M-decreet teweeg heeft gebracht. Een vierde thema betreft voorwaarden waaraan voldaan moet worden om het M-decreet te laten werken. Een vijfde en zesde thema bundelen kenmerken of problemen die specifiek van toepassing zijn op het buitengewoon onderwijs enerzijds en het gewoon onderwijs anderzijds. Vervolgens werden in een zevende thema aanvullende opmerkingen van respondenten over de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs gebundeld. Tot slot bundelt het achtste thema de opmerkingen die worden gemaakt over de organisatie van de ondersteuning. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat sommige aspecten die door de respondenten werden aangehaald, onder meerdere thema's geplaatst kunnen worden. Hieronder bespreken we de thema's en illustreren we de thema's met antwoorden van respondenten.

Filosofie achter het M-decreet

In verband met de filosofie achter het M-decreet, met name het idee van de inclusie van elke leerling in het gewoon onderwijs en dat iedere leerling recht heeft op gewoon onderwijs met redelijke aanpassingen, werden door de leraren/paramedici/ondersteuners 91 opmerkingen gemaakt.

Wat het vaakst vermeld werd (N=68), was dat bij de beslissing voor gewoon of buitengewoon onderwijs het **welzijn van de leerling** steeds voorop moet staan. Wanneer een leerling in staat is om school te lopen in het gewoon onderwijs en de leerling voelt zich hier goed bij, is inclusie in het gewoon onderwijs volgens de respondenten een zeer goede zaak. Wanneer een kind echter wel in staat is om hier onderwijs te volgen maar zich in het gewoon onderwijs niet goed voelt of duidelijk nood heeft aan een persoonlijkere aanpak, is het volgens de respondenten onverantwoord om hen te dwingen in het gewoon onderwijs te blijven. Er worden dan ook verschillende situaties beschreven van leerlingen waarvan het welzijn sterk gedaald was door te lang in het gewoon onderwijs te blijven. Het is dus in het belang van het welzijn van leerlingen die zich niet goed voelen in het gewoon onderwijs of nood hebben aan intensievere ondersteuning, dat de mogelijkheid moet blijven bestaan om naar het buitengewoon onderwijs te gaan. Deze doorverwijzing moet liefst ook zo vlot mogelijk verlopen (hierop komen we verder nog terug).

Samengevat werd dus 68 keer aangehaald dat het welzijn van het kind steeds voorop moet staan bij de beslissing welke onderwijsvorm het meest gepast is voor een leerling.

"De grootste zorg is het welbevinden van de leerlingen met specifieke zorg. Ze dreigen te verdrinken in het gewone onderwijs." (Leerlingenbegeleider, BuSO)

"Het kind op de eerste plaats stellen. Dit is niet bij het M-decreet. Leerlingen worden veel sneller in het gewoon onderwijs ondergebracht terwijl zij dit niet altijd aankunnen." (Leraar, BuSO)

"Ik vind dat we nog meer naar de noden van de kinderen moeten kijken en hieruit moeten vertrekken. Niet vanuit het streven naar cijfers, omdat zoveel mogelijk kinderen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs zouden les volgen." (Ergotherapeut, BuBaO)

16 respondenten zijn van mening dat de filosofie achter het M-decreet goed is en dat **inclusie een nobel principe** is dat moet worden **nagestreefd** in het onderwijs. Er wordt hier echter wel de kanttekening bij gemaakt dat de concrete uitvoering van het M-decreet en het implementeren van inclusie in de praktijk nog voor verbetering vatbaar is. 4 respondenten halen aan dat de **paradigmashift**, die volgens hen noodzakelijk is om het M-decreet op een goede manier te implementeren, zich nog moet voltrekken. Een respondent omschrijft het M-decreet dan ook als een **uitdaging**. Daarnaast wordt ook het ter beschikking stellen van voldoende middelen als cruciaal gezien voor een goede implementatie en uitvoering van het M-decreet (hier komen we later nog op terug). De respondenten halen ook regelmatig aan dat hun steun voor de filosofie achter het M-decreet **niet betekent dat het buitengewoon onderwijs dient te verdwijnen**. Deze manier van aanpak is namelijk zeer nuttig en noodzakelijk voor een groep kinderen met SOB die niet kunnen aarden in het gewoon onderwijs. Deze groep zal er volgens hen namelijk altijd zijn, hoe goed de ondersteuning in het gewoon onderwijs ook wordt uitgebouwd. Voor bepaalde kinderen zal het gewoon onderwijs tekort schieten; deze kinderen moeten dan ook nog steeds terecht kunnen in het buitengewoon onderwijs. Een respondent verwoordt bovenstaande redenering door te stellen dat inclusie een nobel principe is en dat het voor sommige leerlingen een goede zaak is, maar **niet voor alle leerlingen**. Tot slot haalt een respondent ook aan dat volgens hem/haar het **weghalen van leerlingen in de klas** om hen extra ondersteuning te bieden wanneer ze in het gewoon onderwijs lesvolgen, **niet overeenkomt met het idee van inclusie**. De leerlingen worden dan namelijk nog steeds apart ondersteund.

“Het idee om meer leerlingen met SOB te integreren in het gewoon onderwijs is een mooi ideaal. Leerlingen en hun ouders zouden inderdaad die mogelijkheid moeten krijgen, maar niet ten koste van de leerling en zijn welbevinden én alleen indien zij dat zelf absoluut willen.”
(Leerlingenbegeleider, BuSO)

“De visie van meer inclusie en integratie is prachtig en moet worden nagestreefd. Hiervoor is budget, tijd en vernieuwing binnen de lerarenopleiding nodig. De samenwerking tussen buitengewoon en gewoon onderwijs zou nog zinvoller kunnen worden uitgebouwd mits het gewoon onderwijs de middelen zou krijgen om tijd te kunnen investeren in een nieuwe visie.”
(Leraar, BuBaO)

“Ik had graag gezien dat leraren meer kansen zagen in de veranderingen, en zich medeverantwoordelijk voelen om hieraan mee te werken om dit te doen slagen. Er dient structureel iets te veranderen in het oude systeem van lesgeven.” (Leraar, BuSO)

“Ik volg de inclusie-gedachte tot op een bepaalde hoogte. Er zijn echter leerlingen die omwille van hun grote zorgvragen nooit zullen kunnen aarden in het gewoon onderwijs. De nood aan gespecialiseerde ondersteuning in het buitengewoon onderwijs blijft voor hen een noodzaak. Het welbevinden van het kind en de goesting om te willen bijleren in een aangepaste omgeving blijft cruciaal.” (Logopedist, BuBaO)

Invoering M-decreet

66 keer werd in de antwoorden van de respondenten verwezen naar aspecten die te maken hebben met de invoering van het M-decreet of hoe ze deze invoering ervaren. Het vaakst aangehaalde kenmerk was dat het M-decreet **te snel werd ingevoerd** (N=23). De respondenten geven aan dat sommige scholen hier **onvoldoende op voorbereid** waren en dat ze meer tijd nodig hebben om het M-decreet te implementeren.

“De realisatie van het M-decreet is er te snel gekomen. Eind juni en begin september waren er nog veel onduidelijkheden naar de ondersteuningsteams toe. Ook het gewoon onderwijs is hier nog niet aan toe. Sommige scholen staan echt wel ver in zorg en andere helemaal niet.” (Leraar, BuBaO)

“Het buitengewoon onderwijs mag dan klaar zijn voor het M-decreet, dat betekent niet dat het gewoon onderwijs daar klaar voor is. Dit vraagt middelen én tijd. De overgang is te bruusk gegaan.” (Leraar, BuSO)

Daarnaast zagen 19 respondenten het M-decreet ook als een **besparingsmaatregel**, terwijl er volgens hen juist meer middelen nodig zijn om deze het M-decreet adequaat te kunnen uitvoeren. Dit komt overeen met wat er uit de stellingen naar voor kwam: stelling 3 vroeg namelijk of de respondenten het M-decreet als een besparingsmaatregel zagen. Dit was duidelijk het geval want de scores lagen ruim boven het theoretische schaal midden van 3,5: $\bar{x}_{BuBaO} = 5,01$; $\bar{x}_{BuSO} = 4,74$.

“Ik ben helemaal te vinden voor het idee achter het M-decreet. Helaas moet ik ondervinden dat er veel te weinig middelen zijn om voldoende ondersteuning te kunnen bieden in het gewoon onderwijs. Hierdoor voelt het eerder als een besparing en lijken de echte doelstellingen van het M-decreet ver op de achtergrond te verdwijnen.” (Leraar, BuBaO)

“Als leerlingen in het gewoon onderwijs nu slechts enkele momentjes per week ondersteuning krijgen (en klasgroepen even groot blijven met 1 leraar) komt dit natuurlijk over als een besparingsmaatregel. Als je leerlingen met specifieke onderwijsbehoeftes clustert in het BuO, bespaar je natuurlijk veel meer dan wanneer die leerlingen verspreid zitten in het gewoon onderwijs. Met dezelfde middelen kun je nooit hetzelfde bieden als het BuO.” (Logopedist, BuBaO)

15 respondenten zien een **discrepantie** tussen de manier waarop het M-decreet in **theorie** zou moeten functioneren en de manier waarop het effectief in de **praktijk** wordt uitgevoerd. Ze zijn ook van mening dat het M-decreet tot stand is gekomen zonder het bevragen van de mensen die elke dag in deze situaties werken. Indien zij grondiger geconsulteerd waren geweest, had dit veel problemen kunnen vermijden en zou de praktijkuitvoering beter verlopen, volgens hen.

“Er is een grote discrepantie tussen wat het M-decreet beoogt in theorie en wat de haalbaarheid daarvan is op de werkvloer.” (Leraar, BuSO)

“Het M-decreet is een theorie maar in de praktische uitwerking zijn er toch nog veel onduidelijkheden en valkuilen.” (Leraar, BuSO)

Tot slot stellen ook 5 respondenten dat ze **onvoldoende ingelicht** werden over de inhoud van het decreet en de mogelijke veranderingen die het voor hen en hun school met zich mee zou brengen. Dit is echter in tegenspraak met wat er uit de stellingen naar voor kwam. Hier gaven leraren/paramedici/ondersteuners aan voldoende geïnformeerd te zijn over de inhoud en de verschillende doelstellingen van het M-decreet (stelling 1: “Ik werd geïnformeerd over wat het M-decreet precies inhoudt”: $\bar{x}_{BuBaO} = 4,94$; $\bar{x}_{BuSO} = 4,58$, stelling 2: “Ik ben op de hoogte van de verschillende doelstellingen van het M-decreet.”: $\bar{x}_{BuBaO} = 4,60$; $\bar{x}_{BuSO} = 4,30$; beide gemiddelde scores liggen boven het theoretische schaal midden van 3,50). Er zijn dus respondenten (zoals deze 5) die menen dat de inlichtingen onvoldoende waren maar het gaat hier om een heel klein aantal respondenten in vergelijking met het totaal. Gemiddelde genomen geven de respondenten dus wel

aan dat ze voldoende kennis hebben van de inhoud en doelstellingen van het M-decreet, dit kwam namelijk uit de stellingen naar voor.

“Ik vind het jammer dat de scholen van het buitengewoon onderwijs onvoldoende werden en zijn ingelicht over het M-decreet.” (Leraar, BuSO)

“Naar mijn mening is het M-decreet niet concreet genoeg uitgelegd aan het werkveld. Heel wat directeurs zijn hier te licht overgegaan. Hierdoor hebben de leraren geen duidelijk beeld over de opportuniteiten en vooral de inhoud van het M-decreet. Enkel via de media wordt hiervan wat opgevangen. Maar deze uiteenzettingen zijn vaak gekleurd door een mening van een politicus of een vooringenomen journalist.” (Leraar, BuSO)

Gevolgen/veranderingen M-decreet

57 keer wordt vermeld dat het M-decreet heeft gezorgd voor een **verhoging van de werkdruk**. Dit is dan ook belangrijkste verandering sinds het M-decreet. De werkdruk zou niet alleen hoger zijn in het buitengewoon onderwijs maar ook in het gewoon onderwijs. De respondenten geven aan een hogere werkdruk te ervaren omdat ze van mening zijn dat de klassen steeds groter worden (omdat ze over minder personeel beschikken) en de problematieken van leerlingen in het buitengewoon onderwijs steeds complexer. Daarnaast verwijzen 3 respondenten ook naar het ervaren van een hogere administratieve last, wat in verband kan worden gebracht met een hogere werkdruk.

“Ook al is mijn job niet veranderd door het M-decreet, toch moeten we met minder mensen hetzelfde werk doen wat ook voor ons de werkdruk verhoogt” (Leraar, BuSO)

De werkdruk wordt groter, er moet meer gebeuren, meer papierwerk, minder tijd om nuttig met de kinderen te werken, laat staan tijd hebben of krijgen om samen te werken met het gewoon onderwijs. (Leraar, BuBaO)

De leraren/paramedici/ondersteuners geven ook aan dat ze in het buitengewoon onderwijs geconfronteerd worden met een veranderde instroom (N=24). De leerlingen hebben vaak zwaardere problematieken dan vroeger of hun welzijn is sterk verminderd door een (te) lang verblijf in het gewoon onderwijs. Sommige respondenten geven aan dat zij grotere klassen hebben dan voor het M-decreet, terwijl andere respondenten aangeven dat het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs afneemt, dit verschilt dus sterk van school tot school en hangt mogelijks ook samen met welke types een school aanbiedt. Ook de invoering van type basisaanbod zorgde voor een verandering van de instroom in sommige scholen en vroeg van de scholen zelf een aanpassing om zich hiernaar te organiseren.

“De populatie in het buitengewoon onderwijs wordt zwaarder: meer complexere problematieken, algemeen cognitief zwakker (basisaanbod), meer gedragsmoeilijke leerlingen (T9 en Basisaanbod).” (Leraar, BuBaO)

“Sinds M-decreet is de weg naar BuO veranderd. Dit maakt dat kinderen later instromen, dat het kinderen zijn met ernstiger problematiek die instromen én dat de kinderen zelf al langer en meer faalervaringen hebben gehad, dus meer gekwetst toekomen.” ((Ortho)pedagoog, BuBaO)

Verder worden er ook problemen gemeld met het **type basisaanbod** dat onlangs werd ingevoerd en de types 1 en 8 vervangt (N=11). De respondenten merken hierbij op dat type 1 en type 8 een heel andere benadering en aanpak vereisen en dat het dus in het nadeel van deze kinderen is dat zij nu als een groep gezien worden. Ook zouden er in het type basisaanbod nu veel leerlingen terecht komen

die lijden aan zware gedragsproblemen, waardoor de taak van de leraar zwaarder wordt en men bijna niet aan lesgeven toekomt omdat er veel aandacht besteed moet worden aan het aanpakken van de gedragsproblemen.

“Binnen het buitengewoon onderwijs is het jammer dat leerlingen type 1 en type 8 samen in basisaanbod terechtgekomen zijn. Deze type leerlingen moeten qua aanpak zo verschillend worden benaderd dat ondanks een goede voorbereiding en een weldoordachte organisatie van de klasleraar er toch inoefen- en instructietijd verloren gaat.” (Leraar, BuBaO)

“We moeten ons in het basisaanbod meer gaan verdiepen in faalangst, gedragsproblemen en diagnostiek en dus wordt het accent van “basisaanbod” bijna verschoven naar pedagogisch begeleider in gedragsprocessen in plaats van het schools lesgeven.” (Leraar, BuBaO)

De respondenten maken zich ook zorgen om het niveau van het gewoon onderwijs en vrezen dat het M-decreet voor een **daling in het niveau** gezorgd heeft (N=6). 6 respondenten geven aan dat ze **geen verandering** ervaren sinds de invoering van het M-decreet. Er zijn echter ook 5 respondenten die aangeven dat het M-decreet voor **meer onzekerheid** gezorgd heeft in hun werk, met name inzake continuïteit en werkzekerheid.

“Ik vrees ervoor dat de leraren van het gewoon onderwijs meer werk gaan krijgen om bij de leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften specifieke taken/werkmethoden toe te passen die niet altijd tot het gewenste resultaat gaan leiden en een rem kunnen zijn op het ‘gewone curriculum’ van de gehele klasgroep.” (Leraar, BuSO)

“De ondersteuningsteams zijn veel te snel ingevoerd, veel verwarring, stress en onzekerheid, ook naar werkzekerheid toe.” (Ondersteuner, BuBaO)

Het M-decreet zou er verder ook voor zorgen dat ouders het moeilijker hebben om te aanvaarden dat hun kind beter in het buitengewoon onderwijs past. De ouders hebben dankzij het M-decreet namelijk het idee dat hun kind de volledige schoolloopbaan in het gewoon onderwijs zal kunnen voltooien, terwijl dit niet bij elk kind succesvol zal lukken. Het M-decreet heeft dus voor **illusies en valse verwachtingen** gezorgd bij sommige ouders, stellen deze 4 respondenten. Ook het aanpassen van de IQ-grens zorgt voor ontevredenheid bij de respondenten (N=4).

“De ouders hebben met het M-decreet de wet achter zich om te eisen dat hun kind in het gewoon onderwijs blijft. Maar uiteindelijk vergeten ze het sociaal emotioneel aspect van hun leerlingen in het gewoon onderwijs te laten meevolgen en altijd te voelen dat ze niet meekunnen. De aanvaarding van de beperking van hun kind is er zeker niet gemakkelijker op door dit M-decreet!” (Leraar, BuBaO)

“De aanpassing van de IQ-grens heeft tot grote verschuivingen geleid binnen het buitengewoon onderwijs. De kinderen zijn overal zwakker of er komen klassen met grote variatie in intelligentie en leermogelijkheden. Hiervoor was het buitengewoon onderwijs niet klaar.” (Logopedist, BuBaO)

Voorwaarden om het M-decreet te laten werken

De belangrijkste voorwaarde om het M-decreet te kunnen uitvoeren en de implementatie ervan vlotter te laten verlopen is volgens de respondenten het toekennen van **meer middelen** om de uitvoering mogelijk te maken. Dit werd namelijk 49 keer aangehaald. Met meer geld om **meer uren en**

meer mensen te voorzien om **ondersteuning** te bieden in het gewoon onderwijs zouden er al veel problemen opgelost kunnen worden, volgens de leraren/paramedici/ondersteuners.

“Er zijn te weinig middelen om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs. Hier is veel meer intensievere samenwerking en opvolging voor nodig. Dit gaat nu verloren door te weinig uren, afstanden overbruggen, verantwoordelijkheid voor verschillende scholen...” (Leraar, BuBaO)

“Het M-Decreet is een prachtige visie maar kan volgens mij pas echt goed werken wanneer er nog veel meer middelen voor zorgleraren en ondersteuners worden vrijgemaakt.” (Leraar, BuBaO)

Zoals hierboven aangehaald, geven verschillende respondenten expliciet aan achter de filosofie van het M-decreet te staan. Ze zijn er dan ook van overtuigd dat inclusie in het gewoon onderwijs een goede zaak kan zijn voor sommige leerlingen. Dit is volgens hen echter niet zo voor alle leerlingen en daarom zijn ze ook van mening dat wanneer duidelijk wordt dat een leerling niet kan aarden in het gewoon onderwijs, deze op korte termijn moet kunnen doorverwezen worden naar het buitengewoon onderwijs. Dit is volgens hen nu niet het geval. **De doorverwijzing van het gewoon naar het buitengewoon onderwijs** zou namelijk te lang aanslepen. De respondenten halen in dit verband verschillende verhalen aan van leerlingen die het maanden lang op een school voor gewoon onderwijs moeten volhouden omdat hun doorverwijzing niet op korte termijn kan gebeuren, wat hun welzijn op een sterk negatieve manier beïnvloedt. Wanneer ze dan uiteindelijk in het buitengewoon onderwijs terecht komen, hebben ze al een grote emotionele bagage verzameld, waarmee de teams van het buitengewoon onderwijs aan de slag moeten, wat niet altijd makkelijk is volgens de respondenten. Dit kan vermeden worden door een snellere doorverwijzing.

De respondenten geven dus aan achter de filosofie van het M-decreet te staan, maar ze maken hier de belangrijke kanttekening bij dat de doorverwijzing van het buitengewoon naar het gewoon onderwijs op dit moment onvoldoende vlot verloopt (N=33). Hierdoor komt het welzijn van leerlingen die zich in het gewoon onderwijs niet goed voelen, onder druk te staan. Een snellere doorverwijzing is dan ook cruciaal om het M-decreet te laten werken, alle leerlingen moeten op de voor hen best mogelijke plaats terecht komen: de leerlingen met SOB die meekunnen in het gewoon onderwijs kunnen best hier lesvolgen, de leerlingen met SOB die zich niet goed voelen in het gewoon onderwijs moeten snel in het buitengewoon onderwijs terecht kunnen. Sommige respondenten geven ook aan dat de doorverwijzing net door de invoering van het M-decreet en de bijbehorende regelgeving meer tijd in beslag neemt en langer op zich laat wachten, dan ervoor.

“Het basisidee dat elke leerling recht heeft op inschrijving in een gewone school en op redelijke aanpassingen is een goed uitgangspunt. Maar momenteel MOETEN veel leerlingen starten in het gewoon onderwijs, ze mogen niet naar het buitengewoon onderwijs ondanks de noden. Deze leerlingen moeten eerst falen.”(Leraar, BuSO)

“Wanneer een leerling start in het gewoon onderwijs, maar dit lukt niet, dan duurt het zo lang voor deze leerling bij ons terecht kan... Helaas heeft dit heel veel negatieve effecten op die persoon waardoor dit bepalend kan zijn voor de rest van zijn/haar leven.” (Leraar, BuSO)

“De regel om niet te heroriënteren tijdens het schooljaar, werkt zeer beperkend voor veel van onze leerlingen, die niet op de juiste plaats zitten en het nog een volledig schooljaar op die foute plek moeten uitzingen.” (Orthopedagoog, BuSO)

Ook aanpassingen in de **opleiding** tot leraar en extra bijscholingen voor het personeel in het gewoon onderwijs, zouden bijdragen tot de vlottere uitvoering van het M-decreet aangezien het gewoon onderwijs nu niet de expertise heeft om met elke beperking om te gaan zoals dit in het buitengewoon onderwijs meer het geval is. Op vorming en het aanpassen van de lerarenopleiding moet dan ook bijkomend worden ingezet, volgens 9 respondenten.

“Belangrijk is dat nieuwe onderwijsvormen vanaf de opleiding dienen te worden aangepakt. Het is nu erg moeilijk om de mensen die zolang in het veld staan, een andere visie mee te geven.”
(Leraar, BuBaO)

“Er is meer financiering nodig voor vormen over verschillende extra beperkingen.”
((Ortho)pedagoog, BuSO)

Tot slot zou het gewoon onderwijs ook meer aandacht moeten besteden aan de **integratie in de maatschappij en op de arbeidsmarkt** van leerlingen met SOB (N=6). Hier wordt in het buitengewoon onderwijs namelijk expliciet op ingezet. Wanneer binnen het gewoon onderwijs onvoldoende begeleiding wordt aangeboden bij deze integratie, zal dit het welzijn van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs niet ten goede komen.

“Binnen het buitengewoon onderwijs bereiden we de leerlingen voor op een zo zelfstandig mogelijke redzaamheid: persoonlijke, maatschappelijke en huishoudelijke. Gebeurt dit ook via het M-decreet? Dit is een must zodat leerlingen met SOB zich zo goed mogelijk integreren in de maatschappij.” (Leraar, BuSO)

Kenmerken buitengewoon onderwijs

De respondenten haalden ook enkele elementen aan die specifiek van toepassing zijn op het buitengewoon onderwijs. De belangrijkste opmerking was dat het buitengewoon onderwijs beschikt over een **specifieke expertise** in verband met kinderen met SOB, dit werd 24 keer vermeld. De respondenten die dit vermelden zijn bezorgd dat deze expertise van het buitengewoon onderwijs zou verdwijnen door het M-decreet, de expertise raakt namelijk **meer versnipperd** door het inzetten van de personen met expertise in het ONW. Het inzetten van de expertise uit het buitengewoon onderwijs in een ONW vereist ook dat de ondersteuners zich verdiepen in meerdere problematieken terwijl ze bij hun taak in het buitengewoon onderwijs vaak gespecialiseerd waren in een specifieke problematiek. De vereiste om kennis te hebben van meerdere problematieken in een ONW, zorgt er dus voor dat men zich minder intensief in een specifieke problematiek kan verdiepen. De respondenten twijfelen er ook aan of men in het gewoon onderwijs over dezelfde expertise beschikt en in staat is om kinderen met SOB op dezelfde intensieve en persoonlijke manier te begeleiden als in het buitengewoon onderwijs.

“Expertise in het buitengewoon onderwijs zit hem ook in de kracht van een team. Dit valt volledig weg.” (Kinesitherapeut, BuBaO)

“Door het M-decreet is de mate van expertise wel veranderd. Vroeger had iedereen één problematiek waar hij veel over wist en waar hij in uitgediept was. Nu kent iedereen verschillende problematieken, maar eerder oppervlakkig. De vraag is of dit positief of negatief is.” (Leraar, BuBaO)

“Ik hoop vooral dat deze expertise kan blijven behouden blijven en we niet verplicht worden als ondersteuners om alle zorgvragen te kunnen dragen...” (Leraar, BuSO)

Ook de specifieke context die in het buitengewoon onderwijs gecreëerd wordt, is zeer belangrijk volgens 3 respondenten en mag dan ook niet verdwijnen aangezien er kinderen zijn die enkel in deze context van **persoonlijke aanpak en intensieve begeleiding** kunnen functioneren.

“Er gaat een wereld open als ze bij ons op school komen en mee kunnen volgen in groep. Onderwijs op maat krijgen met directe feedback en begeleiding.” (Leraar, BuBaO)

“Het gaat ook over een leeromgeving creëren die veilig is voor kinderen met specifieke noden, dit zie ik in het gewoon onderwijs niet gebeuren... Gewoon onderwijs blijft gewoon onderwijs met een paar ondersteuners...” ((Ortho)pedagoog, BuBaO)

2 leraren/paramedici/ondersteuners halen wel aan dat het buitengewoon onderwijs met een **imagoprobleem** kampt en door sommigen nog steeds gezien wordt als een minderwaardige onderwijsvorm. Dit negatieve imago staat integratie van leerlingen uit het buitengewoon onderwijs in de maatschappij en arbeidsmarkt in de weg.

“Ik ben helemaal voor inclusief onderwijs en vindt dat leerlingen alle kansen moeten krijgen. Helaas heb ik het gevoel alsof doorverwijzen naar het buitengewoon onderwijs nu een nog negatievere klank krijgt. Zelfs binnen het ondersteuningsnetwerk hebben coördinatoren schrik op negatieve feedback van bovenaf, wanneer ondersteuners een leerling willen doorverwijzen naar het buitengewoon onderwijs.” (Ergotherapeut, BuBaO en BuSO)

Problemen in het gewoon onderwijs

De leraren/paramedici/ondersteuners maakten ook enkele opmerkingen over hun perceptie van de organisatie in het gewone onderwijs. Ze geloofden namelijk dat er in het gewoon onderwijs een groot gebrek is aan ondersteuning voor leerlingen met SOB, dat de klasgroepen in het gewoon onderwijs te groot zijn en dat er binnen deze onderwijsvorm een gebrek is aan expertise.

Het **gebrek aan ondersteuning voor leerlingen met bijzondere onderwijsbehoeften** binnen het gewoon onderwijs, situeert zich volgens de respondenten voornamelijk op het vlak van paramedische ondersteuning, dus extra ondersteuning naast de onderwijskundige ondersteuning. In het buitengewoon onderwijs krijgen leerlingen deze paramedische ondersteuning wel omdat dit in de organisatie van het buitengewoon onderwijs ingebakken zit om hulp en begeleiding te bieden op alle vlakken. Het gebrek aan ondersteuning in het gewoon onderwijs werd door de respondenten 48 keer aangehaald.

“De noden van veel kinderen die ondersteuning krijgen zijn dermate, dat daar blijvend en voldoende extra ondersteuning voor nodig is. Je kunt niet verwachten van leraren in de gewone scholen dat ze dat ook nog allemaal kunnen waarmaken. Inclusief onderwijs zal er alleen maar op een degelijke manier kunnen komen als de mensen van het ondersteuningsteam behoorlijk kunnen blijven ondersteunen: meer uren per leerling en voor een langere tijd.” (Leraar, BuBaO)

“De leraren in het gewoon onderwijs zijn helemaal nog niet klaar voor het M-decreet. Er zijn te weinig middelen en ondersteuningsmaatregelen.” (Leraar, BuBaO)

De respondenten halen ook aan dat de **klasgroepen** binnen het gewoon onderwijs vaak heel **groot** zijn, waardoor er onvoldoende aandacht is voor leerlingen met SOB en de werkdruk voor leraren in het gewoon onderwijs steeds hoger wordt.

“Het M-decreet zorgt ervoor dat leraren in het gewoon onderwijs meer en meer leerlingen krijgen in een klas met een beperking. Deze mensen zitten soms al met meer dan 20 leerlingen in een klas. Hierdoor kunnen zij niet altijd op de juiste manier onderwijs en zorg bieden voor deze leerlingen.” (Leraar, BuBaO)

“Ik denk dat de leraren in het gewoon onderwijs het zeer moeilijk hebben. Zij hebben reeds grote klassen (groot leerlingenaantal) en hebben er dan nog een aantal kinderen bij die extra zorg nodig hebben.” (Leraar, BuSO)

Tot slot wordt er ook 11 keer opgemerkt dat men in het gewoon onderwijs **niet over dezelfde expertise** beschikt als in het buitengewoon onderwijs. De mate van expertise in verband met leerlingen met een SOB in het gewoon onderwijs zou dan ook ontoereikend zijn om deze kinderen even goed te begeleiden als in het gewoon onderwijs.

“Ik heb het gevoel dat er nog steeds te weinig expertise is in het gewone onderwijs inzake specifieke onderwijsnoden. Zelfs bij bijvoorbeeld bij ADHD is er nog steeds te weinig inzicht in wat het echt betekent voor een leerling, waar je als leraar op moet letten... En dit is dan nog een vrij simpele diagnose, die al jaren gekend is.” (Leraar, BuSO)

“De mensen van het gewoon onderwijs hebben niet de expertise en materiaal en kennis van de gespecialiseerde mensen uit het buitengewoon onderwijs.” (Leraar, BuBaO)

Samenwerking

Inzake samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs, werden er opmerkingen gemaakt over het samenwerken in het algemeen en over de organisatie van de ondersteuning (in een ondersteuningsnetwerk). We bespreken als eerste de opmerkingen in verband met de samenwerking in het algemeen. 20 respondenten zijn van mening dat de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs nog verbeterd kan worden en dat er nog intensiever moet worden samengewerkt met als doel leerlingen het best mogelijke onderwijs te geven door het combineren van de expertise uit het gewoon en het buitengewoon onderwijs. 7 respondenten vinden daarnaast ook dat de samenwerking zoals die nu georganiseerd wordt een verslechtering is ten opzichte van de GON-werking zoals die vroeger bestond.

6 respondenten geven aan dat hun samenwerking met het gewoon onderwijs minder goed verloopt sinds het M-decreet. 5 andere respondenten geven daarentegen aan dat zij al een goede samenwerking met het gewoon onderwijs voor de invoering van het M-decreet. Tot slot stelt 1 respondent dat de samenwerking met het gewoon onderwijs verbeterd is sinds de invoering van het M-decreet. We stellen dus vast dat de mate van samenwerking tussen het gewoon onderwijs en het buitengewoon onderwijs sterk verschilt tussen de respondenten en de scholen onderling. Sommige scholen onderhouden reeds een goede samenwerking met het gewoon onderwijs, terwijl dit bij andere scholen minder goed verloopt en er nog ruimte is voor verbetering.

Organisatie ondersteuning

De opmerking die het meest gemaakt werd over de organisatie van de ondersteuning(snetwerken) (N=23), was dat de personen die binnen een ONW werken vaak over **onvoldoende expertise** beschikken over de verschillende problematieken waarmee ze geconfronteerd worden tijdens hun ondersteuningsopdracht. De ondersteuners die in dit netwerk tewerkgesteld worden, zijn vaak

beginnende leraren, die dus nog niet veel expertise opgebouwd hebben. De respondenten vragen zich dan ook af of de expertise die deze ondersteuners inbrengen wel voldoende is en of deze wel een meerwaarde biedt. Ook in het rapport voor het gewoon onderwijs werd deze opmerking gemaakt. Hier stelde men namelijk ook dat de ondersteuningsteams over onvoldoende expertise beschikken of over veel expertise beschikken maar niet altijd de juiste expertise om alle leerlingen te kunnen verder helpen (Struyf et al., 2019a).

“Wie stapt in het ondersteuningsnetwerk? De jonge niet benoemde leraren die door het dalend aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs hun opdracht verliezen. Namelijk de personen met de minste expertise of zelfs geen expertise.” (Kinesitherapeut, BuBaO)

“De ondersteuners zijn meestal mensen zonder of met amper ervaring en veelal mensen die geen kaas hebben gegeten van klaspraktijk.” (Leraar, BuBaO)

6 respondenten halen aan dat het soms moeilijk is om ondersteuning te verlenen aan het gewoon onderwijs omdat het personeel van het gewoon onderwijs niet open staat voor deze ondersteuning. Ze zouden zich volgens deze respondenten bedreigd voelen en het idee hebben dat de ondersteuners niet komen om hen te helpen maar om hen te controleren. Deze foutieve opvattingen bemoeilijken vanzelfsprekend de samenwerking.

“Een (groot) deel leraren uit het gewoon onderwijs willen geen ondersteuning van leraren uit het buitengewoon onderwijs. Er is geen toegang tot hun klas. Ze worden gezien als 'indringer'. Men houdt zich vast aan het gekende en staat niet open voor veranderingen/nieuwe dingen. Men is heel argwanig en denken dat ze ondersteuning krijgen omdat ze niet 'goed' genoeg zijn als leraar.” (Leraar, BuBaO)

Er wordt ook opgemerkt dat wanneer iemand gaat werken in een ONW hij eigenlijk loskomt van het BuO en zijn of haar expertise niet verder kan uitdiepen en onderhouden (N=3). Ook zouden de ondersteuners te weinig contact hebben met elkaar (N=3). Dit maakt dat de job van ondersteuner eenzaam is. Daarnaast wordt ook melding gemaakt van veel verschil tussen de verschillende netwerken in de manier waarop ondersteuning georganiseerd wordt (N=2). De respondenten vinden dan ook dat hier meer duidelijkheid over mag komen en dat de manier van werken van de verschillende netwerken meer uniform en op elkaar afgesteld moet zijn. Sommige netwerken vragen namelijk aan hun ondersteuners om ondersteuning te bieden voor elk type beperking, terwijl andere de ondersteuners vragen om zich toe te leggen op een paar specifieke types, die gekozen worden aan de hand van de expertise die ze in het verleden al opbouwden. Vooral wanneer ondersteuners hulp moeten bieden bij alle beperkingen, wordt in vraag gesteld in hoeverre de ondersteuners expertise kunnen aandragen. 1 respondent geeft tot slot ook expliciet aan dat de ondersteuners goed werk leveren.

“Waar gaan de mensen uit de ondersteuningsnetwerken hun expertise blijven halen? Ze komen niet meer in contact met het buitengewoon onderwijs.” (Leraar, BuBaO)

“Ik heb nu als ondersteuner veel minder contact met mijn school van Buitengewoon onderwijs, zelfs ook minder met mijn collega-ondersteuners.” (Leraar, BuSO)

“Er is ook geen eenduidigheid over de aanpak, bij het ene ondersteuningsnetwerk wordt van de ondersteuner verwacht dat hij/zij expert is over alle types, in een ander netwerk pleit men dan weer voor een ondersteuner die expertise heeft voor 1 doelgroep. Er is veel verschil tussen de netwerken.” (Leraar, BuSO)

Directieleden/zorgverantwoordelijken

De eerste vraag, na de 9 stellingen over het M-decreet, werd beantwoord door 26 directieleden/beleidsmedewerkers en zorgverantwoordelijken/zorgcoördinatoren.

De tweede vraag, die algemeen peilde naar extra bemerkingen over het M-decreet, werd beantwoord door 35 directieleden/beleidsmedewerkers en zorgverantwoordelijken/zorgcoördinatoren. 11 van deze 35 respondenten gaven echter aan dat ze geen extra duiding wilden geven en antwoordden bijvoorbeeld met nee. Voor beide vragen samengenomen werden dus 50 antwoorden geanalyseerd (de 11 'neen-antwoorden' op de algemene vraag buiten beschouwing gelaten). Het percentage bij de thema's is dan ook berekend op het aantal keer dat dit thema voorkwam in de 50 antwoorden.

Tabel 33: Responsen bij open vragen M-decreet volgens onderwijsniveau en respondentengroep

		Stellingen M-decreet		M-decreet in het algemeen	
		Aantal	%*	Aantal	%*
BuBaO	DIR	6	22,22	5	14,29
	ZV	9	33,33	11	31,43
	Totaal	15	55,56	16	45,71
BuSO	DIR	6	22,22	12	34,29
	ZV	4	18,52	6	17,14
	Totaal	10	40,74	18	51,43
BuBaO+BuSO	DIR	0	0,00	1	2,86
	ZV	1	3,70	0	0,00
	Totaal	1	3,70	1	2,86
Totaal		26	100,00	35	100,00

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=26 voor de vraag bij de stellingen M-decreet en N=35 voor de algemene vraag)

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijk

Tabel 34: Verdeling van subthema's bij 'extra duiding bij M-decreet'

	Aantal	%*
Algemene bemerkingen bij het M-decreet	30	60,00
Onvoldoende middelen	13	26,00
Hogere werkdruk	6	12,00
Discrepantie tussen theorie en praktijk	5	10,00
Gebrek aan voorbereidingstijd	3	6,00
Welzijn leerlingen	3	6,00
Samenwerking tussen GeO en BuO	21	42,00
<i>Samenwerking algemeen</i>		
Betere samenwerking door M-decreet	3	6,00
Samenwerking tussen GeO en BuO moet intensiever	3	6,00
Weinig verandering, ervoor al goede samenwerking met GeO	2	4,00
<i>ONW</i>		
Mensen zonder ervaring in ONW	3	6,00
Meer uren nodig voor ONW, ondersteuning ONW nu onvoldoende	2	4,00
Ondersteuning organiseren per type BuO	1	2,00
<i>Samenwerking: overige</i>		
Problemen met doorverwijzing	3	6,00
Schoolcultuur heeft een grote invloed	2	4,00
Multidisciplinaire teams nodig	1	2,00
Polarisatie tussen GeO en BuO	1	2,00
Wijzigingen leerlingenpopulatie door M-decreet	9	18,00
Minder Iln in BuO	4	8,00
Basisaanbod	3	6,00
Type 9	2	4,00

*Percentage berekend op aantal antwoorden dat in beschouwing is genomen voor de open vraag met betrekking tot percepties over het M-decreet (N=50), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon Onderwijs, ONW = Ondersteuningsnetwerk, Iln = leerlingen

Op de vraag of er nog aspecten zijn van het M-decreet waarover men extra duiding wil geven, antwoordden de meeste respondenten met een algemene opmerking over het M-decreet (30 antwoorden bevatten een opmerking over het M-decreet in het algemeen). Daarnaast waren er ook 21 antwoorden die verband hielden met de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs en tot slot waren er ook nog 11 antwoorden die de aandacht vestigden op wijzigingen in de leerlingenpopulatie door het M-decreet. Hieronder geven we toelichting bij de antwoorden van deze drie categorieën en de subcategorieën die hierin te onderscheiden vallen.

Algemene bemerkingen M-decreet

Van de opmerkingen over het M-decreet in het algemeen, wordt het **tekort aan middelen** voor een adequate uitvoering van deze maatregel het vaakst aangehaald, dit werd namelijk in 13 antwoorden vernoemd. Dit werd ook al door de leraren/paramedici/ondersteuners aangehaald. Dit tekort aan middelen zorgt ook voor een **hogere werkdruk** voor de directie volgens 6 respondenten. Ook de leraren/paramedici/zorgverantwoordelijken rapporteerden over een hogere werkdruk.

“De visie achter het M-decreet is positief, echter merken we dat de middelen om de ondersteuning zo goed mogelijk te laten verlopen er niet altijd zijn.” (Zorgverantwoordelijke, BuSO)

“De werkdruk voor directies en administratie is enorm gestegen aangezien we er ook extra personeel bijkregen voor het ondersteuningsnetwerk. Hier werden geen 'extra's' voor voorzien.” (Directielid, BuBaO)

5 respondenten wezen op een **discrepantie** tussen de theoretische manier waarop het M-decreet zou moeten functioneren en de manier waarop het wordt uitgevoerd in de praktijk, ook hier zien we de overeenkomst met wat er aan bod kwam bij de andere respondentengroep (leraren/paramedici/ondersteuners). Men roept dan ook op om meer te luisteren naar degenen die het decreet moeten uitvoeren, namelijk de directies, leraren en andere ondersteuners in het gewoon en buitengewoon onderwijs. De respondenten geven ook aan dat het beleid intensiever met hen in **dialog** zou moeten gaan. De discrepantie tussen theorie en praktijk zou eventueel te wijten kunnen zijn aan een **gebrek aan voorbereidingstijd** op de invoering van het M-decreet. Een gebrek aan tijd om deze transitie in te voeren, wordt door 3 respondenten aangehaald.:

“Het M-decreet werd vrij snel ingevoerd, zonder extra vorming, opleiding, uitleg. Voor zo'n belangrijke maatregel vind ik dit vreemd. Ik heb niet het gevoel dat hierover veel dialoog is gevoerd met de mensen op de werkvloer.” (Directeur, BuSO)

“Het vraagt nog tijd om een transitie met het hele team door te maken, van visieontwikkeling tot inhoudelijke (klas-zorg-)aanpak. Een wijziging van instroom vraagt veel afstemming met de opdracht. Tijd voor professionalisering, coaching, klasondersteuning enzoverder is broodnodig.” (Directeur, BuBaO)

3 respondenten halen aan dat ze veel belang hechten aan het **welzijn** van de leerlingen en dat dit welzijn mogelijk gedaald is omwille van factoren die gelinkt kunnen worden aan het M-decreet (zoals het tekort aan middelen om in te spelen op alle noden). Dit was ook voor de andere respondentengroep een van de belangrijkste bezorgdheden omtrent het M-decreet. We zien dus dat

voor beide groepen dezelfde elementen terugkomen, alleen gebeurt dit in een andere volgorde: ze hechten dus een verschillend belang aan dezelfde elementen.

“Goed voelen is een grote zorg: vele leerlingen komen onder zo'n grote druk te staan in het gewoon onderwijs (met alle goede bedoelingen van het GeO kan je vaak niet hetzelfde klimaat creëren voor enkele leerlingen dan in het BuO) dat hun welbevinden zeer zorgelijk is. Meer noden met minder middelen.” (Zorgverantwoordelijk, BuBaO)

Samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs

Een groot deel van de bijkomende opmerkingen die de respondenten maakten, namelijk 21 van de 45, konden worden gelinkt aan de **ervaringen met de samenwerking tussen het gewoon onderwijs en het buitengewoon onderwijs**. 3 respondenten stellen dat de samenwerking met het gewoon onderwijs sinds het M-decreet verbeterd is, 3 respondenten zijn van mening dat de samenwerking met het gewoon onderwijs nog intensiever zou moeten zijn en 2 personen tot slot merken weinig verandering in de intensiteit van de samenwerking en geven aan dat de mate van samenwerking gelijk is aan die van voor de invoering van het M-decreet. Net zoals bij de leraren/paramedici/ondersteuners, hebben de respondenten dus verschillende opvattingen over de samenwerking.

“De samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs is versterkt door het M-decreet doch is ook weer zeer schoolgerelateerd.” (Directielid, BuSO)

“Er is heel weinig samenwerking tussen gewoon en buitengewoon. Scholen zouden veel meer moeten samenwerken als we het M-decreet willen doen slagen.” (ZV, BuBaO)

“Onze samenwerking met het gewoon onderwijs was reeds intensief.” (Directielid, BuSO)

Naast het verloop van de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs in het algemeen, werd ook verwezen naar de samenwerking tussen beide in het kader van een **ondersteuningsnetwerk**. 3 respondenten zijn van mening dat er te veel personen zonder ervaring en zonder de juiste expertise opereren in het ondersteuningsnetwerk. 2 respondenten zijn daarnaast van mening dat er meer uren ter beschikking zouden moeten komen van het ONW en dat de samenwerking via het ONW moet worden uitgebreid. 1 respondent haalt aan dat het beter zou zijn om ondersteuning te organiseren per type buitengewoon onderwijs.

“Het was de bedoeling om mensen met expertise van het buitengewoon onderwijs in te zetten in het gewoon onderwijs. De realiteit laat zien dat er heel wat nieuwe mensen in het ondersteuningsnetwerk komen die nog geen enkele ervaring hebben, in geen enkele school, laat staan in het BuO.” (ZV, BuSO)

“Expertise brengen naar het gewoon onderwijs kun je niet als je maar enkele uurtjes per week langskomt met het ondersteuningsnetwerk.” (Directie of ZV onbekend, BuBaO)

Naast een aantal opmerkingen over het verloop van de samenwerking in het algemeen en een aantal opmerkingen over de samenwerking met het gewoon onderwijs binnen het ONW, werden er ook nog enkele andere elementen aangehaald in verband met de banden met het gewoon onderwijs. 3 respondenten hadden het over de moeilijke **doorverwijzing** van het gewoon onderwijs naar het buitengewoon onderwijs sinds de invoering van het M-decreet. Daarnaast wordt ook nog gewezen op het belang van de **schoolcultuur en het schoolklimaat** om de context te begrijpen waarbinnen een samenwerking plaatsvindt (N=2). Een andere respondent stelt dat er nood is aan multidisciplinaire teams. Tot slot is er ook nog een respondent die spreekt van een polarisering tussen het gewoon en

het buitengewoon onderwijs ten gevolge van het M-decreet (en de onduidelijkheden die hier volgens hem/haar mee gepaard gaan).

“Ik maak me wel zorgen om kinderen/jongeren die door het M-decreet nu niet kunnen doorstromen naar het BuO (vaak omdat ze moeten aanklampen en men het sociaal emotionele te weinig in rekening brengt), ik hoop geen 'verloren generatie' te zien binnen een aantal jaar.”
(Directielid, BuBaO)

“Een aanpak is vaak ook heel schooleigen, en niet zomaar te klonen of over te nemen in de school van gewoon onderwijs.” (Directielid, BuSO)

“Een intensievere samenwerking zou moeten maar soms heb ik het gevoel dat we meer tegenover elkaar zijn komen te staan, mede door grote onduidelijkheden en een tekort aan middelen.”

Wijzigingen leerlingenpopulatie door M-decreet

Naast opmerkingen in verband met het M-decreet in het algemeen en opmerkingen in verband met de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs ten gevolge van het M-decreet, wordt in 11 bijkomende opmerkingen ook melding gemaakt van een **wijziging in de leerlingenpopulatie** van het buitengewoon onderwijs door het M-decreet. Er wordt 4 keer gesproken over een daling van het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs ten gevolge van het M-decreet. Daarnaast heeft ook 1 respondent het specifiek over een daling in het leerlingenaantal van het type basisaanbod. Daarnaast geven 3 respondenten ook aan dat de complexiteit van de problematiek van de leerlingen in dit type toeneemt. Voor type 9, wordt dan weer een stijging gerapporteerd door 2 respondenten.

“Gevolgen van het M-decreet voor onze school: zwakkere leerlingen stromen in en een substantiële daling in het leerlingenaantal.” (Directielid, BuSO)

“Type Basisaanbod: meer zwakkere leerlingen of leerlingen met complexe problematieken, complexe thuissituaties, kinderen met een grote rugzak.” (Zorgverantwoordelijke, BuBaO)

“Type 9: ook hier meer complexe problematieken bij kinderen, die vaak afhaken in gewoon onderwijs omwille van druk, stress, overprikkeling.” (Zorgverantwoordelijke, BuBaO)

Vergelijking met gewoon onderwijs

We vergelijken in deze paragraaf de kwalitatieve informatie die we uit de open vragen konden halen, met de elementen die in de bevraging van het gewoon onderwijs naar voor gekomen waren (voor het volledige rapport zie Struyf et al., 2019). Een eerste opvallende vaststelling is dat zowel de respondenten uit het gewoon als uit het buitengewoon onderwijs aangeven dat de samenwerking tussen beide nog niet optimaal verloopt. Beide groepen vermelden dan ook dat de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs ideaal gezien nog intensiever zou moeten worden. Men haalt aan dat het aantal uren dat er ondersteuning geboden wordt van het buitengewoon onderwijs aan het gewoon onderwijs zou moeten toenemen. Zowel in het buitengewoon als in het gewoon onderwijs zijn er echter ook enkele respondenten die aangeven dat de samenwerking goed verloopt of dat de samenwerking sinds het M-decreet verbeterd is. Dit is echter een minderheid. Zowel de respondentengroepen uit het gewoon als uit het buitengewoon onderwijs geven aan dat de expertise uit het buitengewoon onderwijs die ingezet wordt in het ondersteuningsnetwerk vaak niet de juiste expertise is. Er zijn bijvoorbeeld personeelsleden werkzaam in het ondersteuningsteam die

wel expertise hebben over één of enkele beperkingen maar die geen ervaring hebben met alle problematieken en hier nu wel ondersteuning voor moeten bieden. Dit wordt aangekaart als een probleem door zowel de respondenten uit het gewoon als uit het buitengewoon onderwijs. Er wordt door sommige respondenten ook aangehaald dat dit nieuwe systeem waarbij een ondersteuner hulp moet bieden bij verschillende problematieken (ook die waar hij/zij geen ervaring mee heeft) een verslechtering is ten opzichte van het vroegere systeem van GON-begeleiding waarbij de ondersteuning geboden werd door iemand met expertise over een specifieke problematiek.

Verder is men er zowel in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs van overtuigd dat het M-decreet voor een grotere administratieve last gezorgd heeft en voor veel onzekerheid. Hoewel men dus in de stellingen aangaf voldoende geïnformeerd te zijn over de inhoud en doelstellingen van het M-decreet, blijkt er in de praktijk toch nog veel onzekerheid te zijn over de concrete uitvoering hiervan. Vooral in verband met de ondersteuning van het BuO aan het GeO heersen er veel vragen. Door beide respondentengroepen (BuO en GeO) werd ook aangehaald dat er een tekort is aan middelen om het M-decreet adequaat te kunnen uitvoeren. Ze geven dan ook beide aan dat de klasgroepen in het gewoon onderwijs als gevolg hiervan te groot zijn om alle leerlingen de zorg te kunnen bieden die ze nodig hebben.

Tot slot blijkt er een consensus te bestaan over het feit dat het M-decreet zorgt voor een hogere werkdruk. In het gewoon onderwijs werd dit namelijk door 32 respondenten aangehaald en in het buitengewoon onderwijs werd dit door 57 leraren/paramedici/ondersteuners aangehaald en door 6 directieleden/zorgverantwoordelijken.

Extra open vragen perceptie M-decreet aan directieleden/zorgverantwoordelijken

In de vragenlijst voor directieleden/zorgverantwoordelijken werden enkele extra vragen gesteld over hun perceptie ten aanzien van het M-decreet. Deze vragen peilden naar de positieve en negatieve veranderingen die de respondenten ervaren sinds de invoering van het M-decreet, de veranderingen in de dagelijkse werking van de school sinds het M-decreet en welke aanpassingen aan het M-decreet zij noodzakelijk achten.

Positieve en negatieve veranderingen sinds het M-decreet volgens directieleden en zorgverantwoordelijken

Aan de directieleden en zorgverantwoordelijken werd gevraagd naar positieve of negatieve veranderingen sinds het M-decreet. 59 respondenten vulden deze open vragen in.

Tabel 35: Responsen bij 'positieve/negatieve veranderingen sinds het M-decreet' volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=59)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	11	18,64
	ZV	17	28,81
BuSO	DIR	18	30,51
	ZV	11	18,64
BuBaO+BuSO	DIR	1	1,69
	ZV	1	1,69
Totaal		59	100,00

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=59
 BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijke

Tabel 36: Verdeling van subthema's bij 'positieve veranderingen sinds het M-decreet'

	Aantal	%*
Meer kansen in het GeO	32	53,33
Mindshift: inclusie in het GeO is een optie voor IJ waarbij dit kan	13	21,67
Meer zorg binnen scholen GeO	7	11,67
Meer aandacht voor SOB in het GeO	5	8,33
Betere afstemming van hulp op noden van IJn	3	5,00
Meer diversiteit in scholen GeO	2	3,33
Zorgplan voor IJn in het GeO	1	1,67
Meer flexibiliteit in ondersteuning	1	1,67
Geen positieve veranderingen	10	16,67
Veranderingen bij personeel GeO	6	10,00
Personeel GeO moet meer expertise ontwikkelen/bijscholingen volgen	3	5,00
Leraren GeO staan meer open voor (communicatie over en zoeken naar) hulp	2	3,33
Bewustmaking bij leraren GeO van de nood aan ondersteuning	2	3,33
Meer schooloverstijgende samenwerkingsverbanden en uitwisseling van expertise	5	8,33
Betere verantwoording doorverwijzing naar school voor BuO	5	8,33
Geen specifieke diagnose meer nodig voor ondersteuning	1	1,67
Nog meer focus op talent (versterkend werken)	1	1,67

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=59), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

GeO = Gewoon Onderwijs, SOB = Specifieke Onderwijsbehoeften, IJ = leerling, IJn = leerlingen, BuO = Buitengewoon Onderwijs

32 respondenten halen als positieve verandering aan dat er door het M-decreet meer kansen zijn voor leerlingen binnen het gewoon onderwijs. Belangrijk hierbij is dat het M-decreet voor een mindshift heeft gezorgd: men gaat er nu vaker dan vroeger vanuit dat een leerling met SOB ook mogelijkheden heeft in het gewoon onderwijs. Daarnaast is er ook meer aandacht voor SOB in het gewoon onderwijs en is er meer diversiteit binnen het gewoon onderwijs.

“Mind switch: in de mate van het mogelijke proberen om meer kinderen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs te integreren.” (Zorgverantwoordelijke, BuBaO)

10 respondenten zien geen positieve veranderingen ten gevolge van het M-decreet. 6 respondenten merken veranderingen bij het personeel op als gevolg van het M-decreet. Zo volgen personeelsleden meer bijscholingen en staan ze meer open voor hulp.

“Scholen gewoon onderwijs worden gedwongen zich open te stellen voor en zich bij te scholen.” (Directielid, BuSO)

Een minderheid van de deelnemers (N=5) haalt aan dat er meer schooloverstijgende samenwerkingsverbanden zijn en dat er meer uitwisseling van expertise is door het M-decreet. Ook zou er nu een betere verantwoording zijn voor de doorverwijzing naar een school voor buitengewoon onderwijs (N=5). Slechts 1 deelnemer noemt als positief gevolg van het M-decreet dat er geen specifieke diagnose meer nodig is voor ondersteuning. Een andere deelnemer benoemt dat de focus nu meer ligt op talent versterkend werken.

“Regionaal en schoolgebonden: meer mogelijkheden/kansen tot uitwisseling, overleg...” (Directielid, BuSO)

“Men moet meer nadenken over waarmee men bezig is. Men kan niet zomaar zeggen 'het gaat niet'. Men moet de inspanningen aantonen en kunnen motiveren waarom het wel of niet lukt met deze leerling.” (Zorgverantwoordelijke, BuSO)

Tabel 37: Verdeling van subthema's bij 'negatieve veranderingen sinds het M-decreet'

	Aantal	%*
Binnen de school voor GeO	41	69,49
Onvoldoende expertise van leraren GeO	8	13,56
Verzwaring/overbelasting leraren GeO	7	11,86
Te weinig middelen voor ondersteuners in GeO	7	11,86
Gebrek aan gepaste ondersteuning voor II met SOB in het GeO	7	11,86
Onvoldoende aandacht voor IIn met SOB in GeO	6	10,17
Aandacht voor IIn met SOB gaat ten koste van aandacht voor sterke IIn	2	3,39
IIn in het GeO die daar niet op hun plaats zitten	2	3,39
Vage criteria voor redelijke aanpassingen: verschillen tussen scholen	2	3,39
Ouders dwingen recht op GeO af, druk om IIn in het GeO op te nemen	2	3,39
Procedures die gevolgd moeten worden	37	62,71
Welzijn IIn daalt door eerst in GeO les te volgen	15	25,42
II voor wie het nodig is zouden sneller moeten kunnen terugkeren naar het BuO – de procedure staat centraler dan de zorgnoden van de II	12	20,34
Meer ongekwalificeerde uitstroom of uitval door GeO te moeten proberen	4	6,78
Meer administratieve planlast voor GeO bij een verwijzing naar BuO	3	5,08
Meer administratieve planlast voor de school BuO bij een verwijzing naar een ander type	3	5,08

	Aantal	%*
Meer administratie om te motiveren waarom terugkeer naar GeO niet aangewezen is	1	1,69
Binnen BuO	17	28,81
Hogere werkdruk	5	8,47
Stigmatisering van het BuO	4	6,78
Onvoldoende expertise van ondersteuners	4	6,78
Complexere zorgvragen in scholen BuO	2	3,39
Ingrijpende keuzes voor personeel BuO (jobwijziging, loopbaanbegeleiding...)	2	3,39
Verzwaring van doelgroepen in type basisaanbod	2	3,39
Te weinig volwaardige uitbouw van BuSO, want BuSO als ondergeschikt aan GeO SO	1	1,69
Personeel uit BuO met meeste expertise maakten overstap naar het GeO	1	1,69
Leraren BuO krijgen geen erkenning voor hun expertise	1	1,69
Verzwaring van doelgroepen in type 9	1	1,69
Geen negatieve gevolgen	4	6,78
Te drastische overstap naar inclusief onderwijs via ondersteuningsteams	3	5,08
Polarisering van voor- of tegen inclusieverhaal	1	1,69

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=59), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

GeO = Gewoon Onderwijs, SOB = Specifieke Onderwijsbehoeften, ll = leerling, lln = leerlingen, BuO = Buitengewoon Onderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, SO = Secundair Onderwijs

Respondenten zien ten eerste negatieve gevolgen van het M-decreet binnen de school voor gewoon onderwijs. Zo zijn ze bijvoorbeeld van mening dat de expertise van de lerarenteams in het gewoon onderwijs onvoldoende is (N=8) om kinderen met specifieke onderwijsbehoeften adequaat te kunnen helpen en ondersteunen. Dit was eerder al naar voor gekomen in de vragen over het M-decreet bij de leraren/paramedici/ondersteuners, ook zij zijn van mening dat de expertise in het gewoon onderwijs onvoldoende is. Ze stellen dan ook dat er een gebrek is aan gepast ondersteuning voor sommige leerlingen (N=7). Daarnaast maken de directieleden/zorgverantwoordelijken zich ook zorgen om de overbelasting van het personeel in het gewoon onderwijs, net als het gebrek aan middelen in het gewoon onderwijs. Ook dit was een bezorgdheid die ook door de leraren/paramedici/ondersteuners werd geuit.

“Te weinig middelen voorzien om alle hulpvragen op te vangen. Leraren (en ondersteuners) zijn niet steeds voldoende opgeleid om alle problematieken aan te pakken.” (ZV, BuSO)

Vervolgens geven ze ook aan dat er onvoldoende aandacht is voor leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs (N=6) en dat de aandacht die wel naar leerlingen met SOB gaat, ten koste gaat van de aandacht voor sterke leerlingen (N=2). 2 respondenten zijn van mening dat er ten gevolge van het M-decreet, in het gewoon onderwijs leerlingen zitten die hier niet op de best mogelijke plaats zitten (N=2). Ook de criteria van redelijke aanpassing zijn een reden tot ontevredenheid (N=2), deze zijn namelijk niet duidelijk genoeg waardoor ze in iedere school verschillend worden ingevuld. Sommige scholen doen hierdoor te veel moeite, terwijl andere scholen te weinig inspanningen doen. 2 respondenten halen ook nog aan dat ouders het recht op gewoon onderwijs afdwingen, waardoor de

druk groot wordt om leerlingen op te nemen ook al zitten ze hier niet op de best mogelijke plaats (volgens de respondenten of school voor buitengewoon onderwijs).

“Vage criteria voor 'redelijke aanpassingen': in praktijk doen sommige scholen weinig inspanning binnen de brede basiszorg naar leerlingen, sommige scholen gaan heel ver met soms negatief effect op leerniveau van de klas (de 'sterke' leerlingen krijgen te weinig aanbod en aandacht).”
(ZV, BuBaO)

“Er zitten teveel jongeren in de B-stroom die beter gediend zouden zijn in het BuSO! Ouders dwingen hun recht van gewoon onderwijs af, zonder adviezen te volgen van de vorige scholen.”
(Directielid, BuSO)

Naast negatieve gevolgen binnen de school voor buitengewoon onderwijs, stellen de respondenten ook negatieve gevolgen vast door de procedures die gevolgd moeten worden. Zo zou het welzijn van leerlingen die door de procedures langer moeten wachten om over te stappen naar het buitengewoon onderwijs, sterk aangetast zijn door hun te lang verblijf in het gewoon onderwijs (N=15). Dit was ook de voornaamste bekommernis van de respondentengroep leraren/paramedici/ondersteuners bij hun bemerkingen over het M-decreet. Een negatief gevolg van het M-decreet is volgens 12 respondenten dan ook dat de doorverwijzing van buitengewoon naar gewoon onderwijs te lang duurt en niet vlot genoeg verloopt. Deze procedure zou dan ook verbeterd moeten worden. Ook deze opmerking was eerder al aan bod gekomen. De respondenten stellen zelf voor om de administratieve planlast te verminderen voor het GeO bij een doorverwijzing naar het BuO als verbetering (N=2) en ook het verminderen van de planlast voor het BuO bij een doorverwijzing naar een ander type, zou een verbetering zijn (N=2). Ook de ongekwalificeerde uitstroom is een probleem wanneer leerlingen te lang moeten volhouden in het gewoon onderwijs (N=4).

“Leerlingen worden minder snel doorverwezen en zijn daarom al meer gefrustreerd voor ze bij ons terecht komen. Hierdoor is hun welbevinden vaak erg aangetast en dit heeft uiteraard een negatief gevolg op het leerproces.” (ZV, BuSO)

“Kinderen worden soms te lang in het gewone onderwijs gehouden waardoor ze steeds meer emotionele problemen krijgen. Ze hebben zich te lang 'anders' gevoeld waardoor hun zelfbeeld enorm aangetast wordt.” (ZV, BuBaO)

Ook binnen het buitengewoon onderwijs vallen enkele negatieve veranderingen op te merken, zoals een hogere werkdruk (N=5) en stigmatisering van het buitengewoon onderwijs doordat het gezien wordt als de laatste optie (N=4). Daarnaast halen de respondenten aan dat de ondersteuners volgens hen te weinig expertise bezitten (N=4), al haalt een andere respondent wel aan dat het net het personeel met het meeste expertise in het buitengewoon onderwijs was dat overstapte naar het ondersteuningsnetwerk. Een andere negatieve verandering sinds het M-decreet is dat de zorgvragen complexer zouden worden (N=2), net zoals er binnen de types basisaanbod (N=2) en 9 (N=1) een verzwaring is op te merken van de zorgnood. Er wordt ook melding gemaakt van ingrijpende keuzes voor het personeel van het buitengewoon onderwijs, onder andere wat betreft jobwijziging, als negatief gevolg (N=1). Ook zou het BuSO niet meer voldoende worden uitgebouwd omdat het als ondergeschikt aan het BuSO wordt gezien (N=1) en krijgen de leraren in het buitengewoon onderwijs geen erkenning meer voor hun expertise (N=1).

“Er is te weinig expertise en middelen in het gewoon onderwijs om deze leerlingen gepast te kunnen begeleiden.” (Directielid, BuSO)

“Taboe rond bijzonder onderwijs wordt versterkt; kinderen moeten te lang blijven ploeteren in gewoon onderwijs waardoor ze wegwijnen ipv openbloeien.” (ZV, BuSO)

Tot slot, zijn 4 respondenten ervan overtuigd dat er geen negatieve gevolgen zijn. 3 andere respondenten zien daarentegen negatieve gevolgen door een te drastische overstap naar de invoering van het ondersteuningsnetwerk. 1 respondent klaagt tot slot de polarisering tussen de voor- en tegenstanders van inclusie aan.

Gevolgen van het M-decreet voor de dagelijkse werking van de school voor BuO

Aan de directieleden/zorgverantwoordelijken werd gevraagd welke gevolgen van het M-decreet zij ervaren voor de dagelijkse werking van de school. 60 respondenten vulden deze open vraag in.

Tabel 38: Responsen bij ‘gevolgen van het M-decreet voor de dagelijkse werking van de school’ volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=60)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	11	18,33
	ZV	17	28,33
BuSO	DIR	18	30,00
	ZV	12	20,00
BuBaO+BuSO	DIR	1	1,67
	ZV	1	1,67

**Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=60
BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijke*

Tabel 39: Verdeling van subthema's bij gevolgen van het M-decreet voor de dagelijkse werking van de school

	N	%*
Leerlingenpopulatie in het BuO	20	33,33
Complexere hulpvragen van IIn in het BuO	9	15,00
Andere doelgroep van IIn binnen de BuO-school	7	11,67
Grotere verscheidenheid binnen eenzelfde type, verzwaring	2	3,33
Daling van niveau van IIn in het BuO	2	3,33
In- en uitstroom in het BuO en GeO	31	51,67
IIn lijden te lang in het GeO, doen faalervaringen op	9	15,00
Aanvankelijke daling van IIn in het BuO en nadien terug stijging: probleem voor organisatie en kwaliteitsvol onderwijs	5	8,33
Meer instroom van IIn doorheen schooljaar: moeilijk voor klasorganisatie	5	8,33
Vertraagde instroom in het BuO	4	6,67
Stijging van IIn aantallen in T9	4	6,67
IIn in type basisaanbod die daar niet op hun plaats zitten, maar juiste diagnose ontbreekt	1	1,67
IIn met BuO-noden moeten langer in het GeO blijven, verhoging van werkdruk in het GeO	1	1,67
Verhoogde werklast GeO om te bewijzen dat een II BuO nodig heeft	1	1,67
Meer IIn proberen ook tegen advies het GeO	1	1,67
Personeel	10	16,67
Verschuiving personeel van BuO naar ondersteuningsteams	5	8,33
Jobonzekerheid	4	6,67
Eenzaamheid in job ondersteuners	1	1,67
Werking	22	36,67
Te weinig uren voor overleg in zowel het GeO als het BuO	6	10,00
Te weinig middelen, verhoogde werkdruk	5	8,33
Meer samenwerking binnen groter ondersteuningsteam	3	5,00
Meer flexibiliteit door ondersteuners	2	3,33
Meer concrete hulpvragen vanuit GeO	2	3,33
Meer nood aan binnenklasdifferentiatie in het BuO	1	1,67
Opnieuw zoeken naar goede samenwerking met CLB	1	1,67
Meer samenwerking met buitenschoolse hulpverleners	1	1,67
Vroeger koppeling aan II, nu aan school	1	1,67
Ouders	4	6,67
Meer vragen om over te stappen naar het GeO	1	1,67
Onterechte vragen om over te stappen naar het GeO	1	1,67
Langer aanvaardings- en verwerkingsproces omtrent leerproblemen	1	1,67
Foutieve verwachtingen over ondersteuningsaanbod BuO	1	1,67
Weinig verandering	4	6,67

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=60), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

BuO = Buitengewoon Onderwijs, IIn = leerlingen, GeO = Gewoon Onderwijs, T9 = Type 9, II = leerling, CLB = Centrum voor Leerlingenbegeleiding

Wat betreft de veranderingen in de dagelijkse werking, ten gevolge van het M-decreet, zien de respondenten veranderingen in de leerlingenpopulatie, zoals eerder ook al werd aangehaald. De hulpvragen waarmee men in het buitengewoon onderwijs geconfronteerd wordt, zouden steeds complexer worden (N=9) en ook de doelgroep van het buitengewoon onderwijs verandert (N=7). Men

ziet onder andere een grotere verscheidenheid binnen eenzelfde type, evenals een verzwaring van de zorgnood binnen de verschillende types (N=2). Dit alles zou leiden tot een daling in het niveau van het buitengewoon onderwijs (N=2).

“Zeer moeilijk werken in buitengewoon onderwijs met zeer veranderd publiek.” (Directielid, BuBaO)

De respondenten zien de gevolgen van het M-decreet ook in de veranderde in- en uitstroom van het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Leerlingen blijven volgens hen te lang in het gewoon onderwijs, waardoor ze faalervaringen opdoen, wat nefast is voor hun welzijn (N=9). Dit werd ook door de leraren/paramedici/ondersteuners sterk benadrukt. Dat het leerlingenaantal aanvankelijk was teruggelopen in het buitengewoon onderwijs maar later weer toenam, maakt het garanderen van de onderwijskwaliteit in de scholen buitengewoon onderwijs moeilijk (N=5). Ook de instroom van leerlingen doorheen het schooljaar, maakt het moeilijk om de schoolorganisatie te optimaliseren (N=5). De respondenten merken sinds het M-decreet een vertraagde instroom in het buitengewoon onderwijs (N=4), evenals een stijging van het leerlingenaantal in type 9 (N=4). 1 respondent is ook van mening dat er in het type basisaanbod leerlingen zitten die hier niet op de best mogelijke plaats zijn maar dat de juiste diagnose ontbreekt voor hen. Een andere respondent stelt ook dat leerlingen te lang in het gewoon onderwijs moeten volhouden, wat de werkdruk in het gewoon onderwijs verhoogt. Ook de bewijzen die een school voor gewoon onderwijs moet aandragen om een leerling te kunnen doorverwijzen zorgen voor een hogere werklust (N=1). Dat meer leerlingen tegen het advies in proberen om in het gewoon onderwijs les te volgen, wordt ook door 1 respondent aangehaald.

“Nu zien we meer leerlingen afhaken in het gewoon onderwijs en deze stromen dan binnen in de loop van het schooljaar.” (ZV, BuBaO)

“Snellere groei van T9: meer instroom in de loop van het schooljaar waardoor leraren steeds even weer in septembermodus moeten, wat ook groepsdynamiek niet altijd ten goede komt...” (Directielid, BuBaO)

“Door een substantiële daling in leerlingenaantal, genereer je minder lestijden. Minder lestijden maken de schoolorganisatie moeilijk...” (Directielid, BuBaO)

Ook voor het personeel van het buitengewoon onderwijs zijn er veranderingen in de dagelijkse werking. Zo stappen er verschillende personeelsleden over van het buitengewoon onderwijs naar de ondersteuningsteams (5 keer vermeld). 4 respondenten halen aan dat er ook veel jobonzekerheid heerst sinds de invoering van het M-decreet. 1 respondent geeft aan dat de job van ondersteuners soms eenzaam kan zijn.

“Vastbenoemd personeel had geen job meer in de school! Hierdoor moest er een mentaliteitswijziging komen. Velen hebben zich geëngageerd voor het ONW: een nieuwe job, met veel onzekerheid...” (Directielid, BuBaO)

Wat betreft de werking in het algemeen vallen er ook verschillende opmerkingen te maken. 6 respondenten verwijzen naar het feit dat er te weinig tijd is voor overleg tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Daarnaast verwijzen nog 5 respondenten naar een hogere werkdruk door het tekort aan middelen als belangrijke verandering in de dagelijkse praktijk. Daarnaast zou er nu ook meer samenwerking plaatsvinden in een groter ondersteuningsteam rond de aanpak, werking en ervaring (N=3). Tegelijkertijd zou er ook wel meer flexibiliteit worden verwacht van de ondersteuners

(N=2) en komen er meer concrete hulpvragen vanuit het gewoon onderwijs (N=2). Er zou nu ook meer nood zijn aan binnenklasdifferentiatie en het is opnieuw zoeken naar een goede samenwerking met het CLB. Een andere respondent haalt echter wel aan dat er nu meer samenwerking is met buitenschoolse hulpverleners. Ook zou men nu als ondersteuner niet meer aan een individuele leerling gekoppeld worden maar aan een school (N=1).

“Alle scholen van buitengewoon onderwijs zorgen voor meer overleg dan het voorziene urenpakket. Dit zorgt voor veel planlast en extra druk bij alle medewerkers.” (Directielid, BuBaO)

De respondenten merken ook veranderingen op bij de ouders, zoals meer vragen om over te stappen naar het gewoon onderwijs (N=1) of onterechte vragen om deze overstap te maken (N=1). Ook zouden ouders er nu langer over doen om te aanvaarden dat hun kind leerproblemen heeft, zoals ook al werd aangehaald door de leraren/paramedici/ondersteuners (N=1). Daarnaast heersen er bij ouders ook foutieve verwachtingen in verband met het ondersteuningsaanbod vanuit het buitengewoon onderwijs (N=1). We moeten echter wel nuanceren dat al deze opmerkingen slechts door telkens 1 respondent werden aangehaald. Tot slot zijn er ook nog 4 respondenten die geen veranderingen in de dagelijkse werking opmerken.

“Meer vragen van ouders en leerlingen om te kunnen overstappen naar gewoon onderwijs. Een aantal leerlingen komt hier niet voor in aanmerking!” (Directielid, BuSO)

“(Soms hardnekkige) foutieve verwachtingen bij ouders (en CLB's die te weinig ervaring hebben met buitengewoon onderwijs) over wat Basisaanbod (of Type 9) met een aantal kinderen kan bereiken. Een langer aanvaardings- en verwerkingsproces bij ouders omtrent de leerproblemen die een kind ervaart.” (ZV, BuBaO)

Noodzakelijke aanpassingen aan M-decreet

Aan de directieleden en zorgverantwoordelijken werd gevraagd naar welke aspecten nog niet of onvoldoende werden uitgewerkt in het M-decreet of welke aanpassingen moeten worden gemaakt om het M-decreet ten volle te laten functioneren. 59 respondenten vulden deze open vraag in.

Tabel 40: Respondentenaantallen bij ‘aspecten die niet of onvoldoende werden uitgewerkt in het M-decreet of nodige aanpassingen om het M-decreet ten volle te laten functioneren’ volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=59)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	11	18,64
	ZV	17	28,81
BuSO	DIR	18	30,51
	ZV	11	18,64
BuBaO+BuSO	DIR	1	1,69
	ZV	1	1,69

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=59
 BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijke

Tabel 41: Verdeling van subthema's bij 'aspecten die niet of onvoldoende werden uitgewerkt in het M-decreet of nodige aanpassingen om het M-decreet ten volle te laten functioneren'

	Aantal	%*
Professionalisering	18	30,51
Aanpassing van de lerarenopleiding: lesgeven aan II met SOB in het GeO	7	11,86
Professionalisering van personeel GeO	6	10,17
Professionalisering van personeel BuO	4	6,78
Professionalisering van ondersteuners	3	5,08
Meer expertise/professionalisering (niet verder gespecificeerd)	2	3,39
Tekorten in procedures en criteria	18	30,51
Leerling moet meer centraal komen te staan	3	5,08
Overstap naar BuO moet sneller kunnen indien nodig	2	3,39
Attestwijzigingen moeten kunnen binnen zelfde schooljaar	2	3,39
Stapsgewijze aanpak voor integratie in GeO en arbeidsmarkt	2	3,39
Accuratere attestering door CLB	1	1,69
Redelijke aanpassingen in het GeO niet voor alle IIn mogelijk	1	1,69
Meer uren in school voor BuO waar II doorheen schooljaar instromen	1	1,69
Duidelijkheid over basiszorg, verhoogde zorg en uitbreiding van zorg	1	1,69
Duidelijkheid over redelijke aanpassingen	1	1,69
Verschillende normen CLB's om te verwijzen naar BuO of ander type	1	1,69
Minder beslissingsrecht CLB's	1	1,69
Tekorten in organisatie ondersteuning	15	25,42
Meer tijd nodig voor overleg tussen GeO en BuO	4	6,78
Verdere uitbouw ondersteuningsnetwerken	2	3,39
Kleinere klassen in het GeO	2	3,39
Meer type-specifieke ondersteuning door ondersteuners	2	3,39
Kilometervergoeding van ondersteuners moet herbekeken worden	2	3,39
Duidelijker profiel en functieomschrijving van ondersteuner	1	1,69
Samenwerking van kleine types met brede types	1	1,69
Meer duidelijkheid nodig in structuren van ONW	1	1,69
Meer middelen	17	28,81
Meer middelen (niet verder gespecificeerd)	8	13,56
Meer middelen ter ondersteuning van (leraren in het) GeO	7	11,86
Meer middelen voor professionalisering	2	3,39
Meer middelen voor type basisaanbod	1	1,69
Meer middelen voor de kleine types	1	1,69
Meer personeel in BuO om om te gaan met complexere hulpvragen in BuO	1	1,69
Meer middelen voor BuO (niet verder gespecificeerd)	1	1,69
Nood aan duidelijk toekomstbeeld voor ondersteuningsnetwerken	3	5,08
Meer erkenning voor expertise BuO en gelijkwaardigheid aan GeO	3	5,08
Andere besteding van middelen	2	3,39
Arbeidsmarkt	2	3,39
Nog te veel II met te weinig ondersteuning in het GeO	2	3,39
Geen	1	1,69

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=59), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

LI = leerling, SOB = Specifieke Onderwijsbehoeften, GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon Onderwijs, CLB = Centrum voor Leerlingenbegeleiding, ONW = Ondersteuningsnetwerk

Respondenten antwoordden uiteenlopend op de vraag naar aspecten die niet of onvoldoende werden uitgewerkt in het M-decreet of nodige aanpassingen om het M-decreet ten volle te laten functioneren. Professionalisering werd als een belangrijke voorwaarde gezien om het M-decreet beter te laten functioneren. De respondenten stelden in het kader hiervan onder andere een aanpassing voor aan de lerarenopleiding, evenals professionalisering van personeel in het gewoon en buitengewoon onderwijs en de ondersteuners.

“Een aanpassing van de lerarenopleiding: toekomstige leraren dienen meer op de hoogte te zijn van wat het kan betekenen om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in de klas te hebben, van welke verschillende manieren van aanpak er mogelijk zijn (vb.: visualisaties, stappenplannen...), van differentiatievormen...” (ZV, BuBaO)

“Leraren moeten veel beter voorbereid worden op wat hun job tegenwoordig inhoudt, anders lopen mensen snel weer weg. Er moet een continu aanbod zijn aan bijleren voor leraren en ondersteuners.” (ZV, BuSO)

Ook wat betreft de procedures, stellen de respondenten enkele mogelijke aanpassingen voor. Zo zijn 3 respondenten van mening dat de leerling meer centraal moet komen te staan: wat het beste is voor het kind zelf en wat het zelf wil, moet belangrijker zijn dan de structuren en procedures. Daarnaast moet ook de overstap naar het BuO sneller gemaakt kunnen worden wanneer dit nodig is (N=2) en moet ook een attestwijziging kunnen gebeuren binnen eenzelfde schooljaar (N=2). Ook zou er een stapsgewijze aanpak moeten komen voor een geleidelijke integratie van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs en in de arbeidsmarkt volgens 2 respondenten. 1 respondent wijst op de noodzaak van een accuratere attestering door het CLB. Hierin worden nu namelijk soms nog fouten gemaakt, zo haalt deze respondent het voorbeeld aan van een leerling met type 9, die foutief onder type basisaanbod werd geplaatst. Een andere respondent stelt dat het niet voor alle leerlingen in het gewoon onderwijs mogelijk is om redelijke aanpassingen uit te voeren. Ook in de verdeling van de middelen zijn aanpassing noodzakelijk: 1 respondent pleit voor een beter opvolging van de personeelsmiddelen aan leerlingenstromen van het gewoon onderwijs naar het buitengewoon onderwijs. Scholen waar doorheen het schooljaar leerlingen instromen zouden meer middelen moeten krijgen. Ook de criteria omtrent basiszorg, verhoogde zorg en uitbreiding van zorg zouden verduidelijkt moeten worden, evenals het begrip ‘redelijke aanpassingen’. Momenteel is het niet voor alle scholen duidelijk wat er hieronder wordt verstaan en er heersen dan ook veel verschillen tussen scholen. Ook tussen de verschillende CLB’s is er een verschil in aanpak om leerlingen te verwijzen naar het buitengewoon onderwijs of naar een ander type. Dit moet dus ook geuniformiseerd worden. Een andere respondent haalt ook aan dat de CLB’s minder beslissingsrecht zouden moeten hebben aangezien zij nu vaak de wil van de school, ouders en leerling tegenhouden.

“Duidelijke criteria van brede basiszorg, fase 1 en fase 2: alle scholen vullen dit naar 'eigen vermogen' in; ook verschillende CLB's hanteren andere normen en criteria om leerlingen te verwijzen naar buitengewoon onderwijs of te herverwijzen naar een ander type BuO.” (ZV, BuBaO)

“Redelijke aanpassingen zijn nog erg schoolgebonden. Het is voor scholen ook niet altijd duidelijk wat redelijke aanpassingen zijn en hoe ze deze ook kunnen evalueren. Dit zorgt voor heel wat zorgen en onduidelijkheid en vragen.” (ZV, BuSO)

“Het CLB moet inboeten aan de beslissingsmacht die ze hebben over een bepaald kind met bepaalde moeilijkheden. Heel vaak houden zij de wil van ouders of kinderen of scholen tegen,

terwijl er net moet geluisterd worden naar deze actoren, want het zijn zij die er dagelijks mee moeten omgaan.” (Directielid, BuBaO)

Vervolgens zijn er ook in de organisatie van de ondersteuning een aantal verbeteringen mogelijk, zoals meer tijd voor overleg tussen het gewoon onderwijs en het buitengewoon onderwijs (N=4) en een verdere uitbouw van de ondersteuningsnetwerken (N=2). Ook kleinere klassen in het gewoon onderwijs zijn een noodzakelijke aanpassing volgens 2 respondenten, net zoals type-specifieke ondersteuning (N=2). Ook zouden er aanpassingen moeten komen in de kilometervergoeding voor ondersteuners en zou er een duidelijk profiel en functieomschrijving voor de ondersteuners ontwikkeld moeten worden. Volgens 1 respondent zou het ook beter zijn als de ‘kleine’ types en de ‘brede’ types met elkaar samenwerken. Een andere respondent haalt aan dat er meer duidelijkheid nodig is in structuren van de ondersteuningsnetwerken.

“Er moet veel meer ondersteuning voorzien worden in het gewoon onderwijs. Mensen moeten eerst deftig opgeleid worden, klassen moeten kleiner, er moeten meer middelen voorzien worden.” (Directielid, BuSO)

Wat betreft de middelen, zien 17 respondenten noodzakelijke aanpassingen. Het vaakst aangehaald (N=8), was de nood aan meer middelen. Daarnaast vermeldden 7 respondenten expliciet de noodzaak aan meer middelen voor de ondersteuning van leraren in het gewoon onderwijs. Ook zouden er volgens 2 respondenten meer middelen moeten komen voor professionalisering. Voor type basisaanbod en de kleinere types zijn ook meer middelen noodzakelijk volgens telkens 1 respondent. Tot slot vraagt 1 respondent om meer personeel in het buitengewoon onderwijs, om het hoofd te bieden aan de complexere hulpvragen en vraagt 1 respondent om meer middelen voor het buitengewoon onderwijs in het algemeen.

“Er moeten meer middelen komen en er moet in kleinere klasgroepen gewerkt worden zodat aan specifieke zorgbehoeften beantwoord kan worden.” (ZV, BuBaO)

Volgens 3 respondenten is een duidelijk toekomstbeeld voor de ondersteuners en de ondersteuningsnetwerken een noodzakelijke aanpassing om de onzekerheid die er nu heerst te doen verdwijnen. Daarnaast gaven 3 respondenten aan dat ze meer erkenning verlangen van de uitgebreide expertise van het buitengewoon onderwijs en dat ze beschouwd willen worden als een gelijkwaardige partner van het gewoon onderwijs. Er zijn ook 2 respondenten die pleiten voor een andere besteding van de middelen voor ondersteuning en een andere verdeling van de middelen tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs. Ook de aandacht voor begeleiding naar de arbeidsmarkt is voor 2 respondenten noodzakelijk, net zoals dit ook al werd aangehaald door de leraren/paramedici/ondersteuners. 2 respondenten zijn ook van mening dat er nu te veel leerlingen met te weinig ondersteuning in het gewoon onderwijs zitten en dit moet dan ook worden aangepast. Tot slot is er ook een respondent die geen noodzakelijke aanpassingen voorstelt.

Belangrijkste conclusies over de opvattingen rond het M-decreet

Hoe beoordelen schoolteams in het buitengewoon onderwijs het M-decreet (in vergelijking met het gewoon onderwijs)?

- Over het algemeen beoordelen de respondenten de implementatie van het M-decreet negatief
- Dit komt zowel uit de stellingen naar voor, als uit de open vragen. In de open vragen is er echter meer ruimte voor nuance en uiten sommige respondenten hun expliciete steun voor de filosofie achter het M-decreet, al wordt er zowel door de voorstanders als door de tegenstanders van de filosofie achter het M-decreet gewezen op de tekortkomingen in de uitvoering ervan.
- De negatieve beoordeling komt zowel bij de leraren/paramedici/ondersteuners als bij de directieleden/ZV naar voor, al zijn de directieleden/ZV iets minder negatief

Uit de stellingen komen volgende resultaten naar voor:

- Beide respondentengroepen zien het M-decreet als een besparingsmaatregel, net zoals in het GeO
- M-decreet heeft de werkdruk verhoogd (voor beide respondentengroepen)
- M-decreet heeft niet gezorgd voor positieve veranderingen op school, leraren/paramedici/ondersteuners zijn hier nog sterker van overtuigd dan directieleden/zorgverantwoordelijken
- M-decreet heeft niet gezorgd voor intensievere samenwerking of expertisedeling tussen BuO en GeO
- Beide respondenten voelen zich wel voldoende ingelicht over de inhoud en doelstellingen van het M-decreet, (directieleden en ZV nog meer dan leraren/paramedici/ondersteuners), in het BuO voelen ze zich meer op de hoogte dan in het GeO
- Scholen zijn voldoende voorbereid om met gevolgen M-decreet om te gaan (verschil met resultaten GeO!)

Uit de open vragen komen volgende elementen naar voor:

- Meer nuance
- Steun voor filosofie M-decreet door sommigen: zien het als een nobel en na te streven doel
- Kanttekening: welzijn van de leerling moet centraal staan in keuze voor GeO of BuO
- Zowel door voor- als tegenstanders van de filosofie achter het M-decreet worden tekortkomingen in de uitvoering aangehaald:
 - Samenwerking tussen GeO en BuO moet intensiever om voldoende ondersteuning te kunnen bieden aan leerlingen met SOB in het GeO

- Meer tijd en middelen nodig voor ondersteuning + meer duidelijkheid omtrent organisatie
- Meer expertise nodig in ONW, ontbreekt nu vaak nog doordat jonge leraren hierin stappen of niet alle leraren ervaring hebben met alle types SOB
- Meer expertise nodig in GeO om leerlingen met SOB op ieder moment gepast te kunnen ondersteunen
- Discrepancie tussen theorie en filosofie van het M-decreet en de uitvoering in de praktijk, die stroef verloopt en niet steeds de goeie integratie van leerlingen met SOB met voldoende ondersteuning kan garanderen.

Percepties van schoolteamleden BuO over inclusie

In dit tweede onderdeel onderzoeken we de persoonlijke visie van de respondenten op zorg en meer specifiek hun idee over de inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. We hanteren een brede definitie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften en maken daarbij een onderscheid tussen leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 1 (verhoogde zorg) enerzijds en leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 of 3 (uitbreiding van zorg en IAC) anderzijds. Dit onderscheid geeft een indicatie van de complexiteit van de zorgnoden van de leerlingen; waar in fase 1 schoolinterne zorg nog volstaat, weerspiegelt fase 2 dat naast schoolinterne zorg ook schoolexterne ondersteuning nodig is.

De *fase van verhoogde zorg* betreft leerlingen waarvoor een school gewoon onderwijs extra maatregelen neemt (zoals remediëren, differentiëren, compenseren en dispensereren) die ervoor zorgen dat de leerling het gemeenschappelijk curriculum zonder extra ondersteuning kan blijven volgen in het gewoon onderwijs. Fase 2 is de *fase van uitbreiding van zorg* waarbij het CLB een diagnostisch traject opzet en nadien eventueel een gemotiveerd verslag opstelt, waarin het de nood aan bijkomende inzet van middelen, hulp of expertise ten aanzien van de school of de leerling motiveert. Ondersteuning van het ondersteuningsnetwerk, een school voor buitengewoon onderwijs of andere schoolexterne hulp kan worden voorgesteld. Fase 3 is de *fase van een individueel aangepast curriculum of kortweg IAC*. Een leerling met een verslag voor toegang tot buitengewoon onderwijs kan een individueel aangepast curriculum volgen in het gewoon onderwijs. Dit is een curriculum waarbij leerdoelen op maat van de leerling worden geformuleerd.

Hierbij moet worden opgemerkt dat uit eerder onderzoek gebleken is dat niet alle scholen het zorgcontinuüm toepassen zoals het bedoeld is (Struyf et al., 2016). Er heerst onduidelijkheid over de manier waarop dit moet worden uitgevoerd en over de operationalisering. Het is dan ook mogelijk dat de respondenten geen duidelijk beeld hebben van wat dit zorgcontinuüm en de verschillende fases hierbinnen inhouden. Dit moet worden meegenomen bij de interpretatie van de resultaten en bij de vergelijking tussen fase 1 enerzijds en fase 2 en 3 anderzijds. Het is namelijk goed mogelijk dat de scores van de respondenten voor de verschillende fases beïnvloed zijn door hun ambigue of onjuiste beeld van het zorgcontinuüm. Voor de respondentengroep die in dit onderzoek bevroegd werd, namelijk personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs, is het aannemelijk dat zij wel een goed beeld hebben van leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 3 van het zorgcontinuüm, de fase van het IAC, aangezien het personeel van het buitengewoon onderwijs net met deze doelgroep werkt. Mogelijks kunnen de respondenten zich wel minder goed voorstellen wat het betekent om te werken met leerlingen met zorg in fase 1 of 2 van het zorgcontinuüm omdat zij met deze groep minder in aanraking komen (tenzij ze ondersteuner zijn, dan werken ze met leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 van het continuüm). Er zit hier dus een verschil met de respondenten van het gewoon onderwijs. Personeel uit het gewoon onderwijs komt namelijk sneller in aanraking met leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 1 of 2 van het zorgcontinuüm en zij kunnen zich dan mogelijks ook een beter beeld vormen van deze groep leerlingen. Zij komen echter minder in aanraking met leerlingen met een IAC en kunnen zich daarom allicht minder een voorstelling maken van wat het

betekent om met deze groep te werken dan de respondenten uit het buitengewoon onderwijs, die elke dag met deze groep omgaan.

Tabel 42: Overzicht items 'persoonlijke visie op inclusie'

-
1. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften doen het in het gewoon onderwijs doorgaans beter dan in het buitengewoon onderwijs
 2. Voor de ontwikkeling van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is het beter dat ze worden opgevangen in het buitengewoon onderwijs (R*)
 3. De ondersteuning van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is in hoofdzaak de taak van (school)externe hulpverleningsinstanties (R*)
 4. Het is een zinvolle doelstelling om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften minder snel naar het buitengewoon onderwijs door te verwijzen
 5. De zorg voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften gaat vaak ten koste van de aandacht voor de andere leerlingen (R*)
 6. In het buitengewoon onderwijs kan men meer op maat van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften werken dan in het gewoon onderwijs (R*)
 7. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften worden in het gewoon onderwijs meer uitgesloten dan in het buitengewoon onderwijs (R*)
 8. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften voelen zich in het buitengewoon onderwijs beter dan in het gewoon onderwijs (R*)
 9. Onderwijs inrichten voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften eist een gespecialiseerde opleiding (R*)
 10. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs hebben na het secundair onderwijs betere kansen op de arbeidsmarkt of in vervolgonderwijs
 11. Wanneer leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften les volgen in het gewoon onderwijs is de kans op integratie in de maatschappij groter
-

*R = Reversed

Hierboven zijn de verschillende items weergegeven aan de hand waarvan de persoonlijke visie op inclusie gemeten werd. Deze items werden samengevoegd tot één schaal. In eerder onderzoek was al gebleken dat deze items samen een valide schaal vormden (Struyf et al., 2019a). Items 2, 3, 5, 6, 7, 8 en 9 werden gespiegeld in functie van de schaalvorming. Beide respondentengroepen, met name enerzijds de leraren/paramedici/ondersteuners en anderzijds de directies/zorgverantwoordelijken, in beide onderwijsniveaus kregen deze items voorgelegd. De vragen werden beantwoord door 272 leraren, paramedici of ondersteuners en 31 directieleden of zorgverantwoordelijken in het buitengewoon basisonderwijs en 291 leraren, paramedici of ondersteuners en 35 directieleden of zorgverantwoordelijken in het buitengewoon secundair onderwijs.

We gaan eerst in op de persoonlijke visie van de respondenten op zorg aan leerlingen in fase 1 enerzijds en leerlingen in fase 2 en 3 anderzijds. Daarna leggen we beide visies naast elkaar om te kijken of de visie op inclusie van onze respondenten wijzigt afhankelijk van de ernst van de specifieke onderwijsbehoeften. Tot slot maken we een vergelijking met de scores van het gewoon onderwijs.

Persoonlijke visie op inclusie – fase 1

Een hogere score op deze schaal (scoremogelijkheid van 1 tot 4) staat gelijk aan een sterkere overtuiging dat leerlingen met specifieke zorgbehoeften uit fase 1 van het zorgcontinuüm - die dus extra maatregelen krijgen op een school gewoon onderwijs om tegemoet te komen aan hun onderwijsbehoeften - meer thuishoren in het gewoon dan in het buitengewoon onderwijs.

Tabel 43: Beschrijvende analyses 'persoonlijke visie op inclusie - fase 1', met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau ter vergelijking van de antwoorden van de twee respondentengroepen

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>P waarde</i>	<i>Cohen's d</i>
BuBaO	LER/PAR/OND	2,10	0,51	-1,74	301	.08	
	DIR/ZV	2,26	0,45				
BuSO	LER/PAR/OND	2,00	0,54	-1,66	324	.10	
	DIR/ZV	2,16	0,53				

Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet akkoord) tot 4 (helemaal akkoord)

Effectgrootte Cohen's *d* : klein [.20], matig [.50] en groot effect [.80]

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, LER/PAR/OND = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, DIR/ZV = Directieleden/Zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, *t* = teststatistiek, *df* = degrees of freedom

Tabel 43 toont de resultaten van de beschrijvende analyses voor de schaal 'persoonlijke visie op inclusie – fase 1'. We kunnen concluderen dat respondenten in het buitengewoon onderwijs geen voorstander zijn van de inclusie in het gewoon onderwijs van leerlingen waarvan de zorg zich situeert in de fase van verhoogde zorg, met gemiddelde schaalscores onder het schaal midden van 2,50. De gemiddelde scores van leraren, paramedici en ondersteuners enerzijds en zorgverantwoordelijken en directies anderzijds verschillen niet significant en dit in beide onderwijsniveaus.

Tussen de onderwijsniveaus merken we een verschil op tussen leraren, paramedici en ondersteuners in het buitengewoon basisonderwijs en het buitengewoon secundair onderwijs. In het buitengewoon secundair onderwijs zijn leraren, paramedici en ondersteuners gemiddeld nog iets minder overtuigd van inclusief onderwijs in het gewoon onderwijs voor leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 1 van het zorgcontinuüm dan hun collega's uit het buitengewoon basisonderwijs ($t_{(561)} = 2,12$, $p < .05$, Cohen's $d = .19$). Rekening houdend met de effectgrootte, is dit echter een klein verschil. Zorgverantwoordelijken en directies in het buitengewoon basisonderwijs verschillen niet significant van mening van hun collega's in het buitengewoon secundair onderwijs ($t_{(64)} = 0,82$, $p = .42$).

Bijlage 3 toont per item de gemiddelde scores per respondentengroep. Personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs (behalve de leraren/paramedici/ondersteuners die zowel in het buitengewoon basisonderwijs als in het buitengewoon secundair onderwijs lesgeven) vinden niet dat leerlingen met SOB het beter doen in het gewoon onderwijs (tem 1: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,98$, $\bar{x}_{DIR} = 2,04$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,84$, $\bar{x}_{DIR} = 1,90$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,59$, $\bar{x}_{DIR} = 2,00$). Daarnaast zijn de respondenten, met uitzondering van de directieleden/ zorgverantwoordelijken uit het BuBaO en de leraren/paramedici/ondersteuners en directieleden/zorgverantwoordelijken BuBaO+BuSO er ook van overtuigd dat het voor de ontwikkeling van leerlingen met SOB beter is dat ze worden opgevangen in het buitengewoon onderwijs (item 2: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 2,10$, $\bar{x}_{DIR} = 2,71$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,88$, $\bar{x}_{DIR} = 2,40$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,79$, $\bar{x}_{DIR} = 3,00$). Men is er ook van overtuigd dat men in het buitengewoon onderwijs meer op maat van deze leerlingen kan werken (item 6: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,35$, $\bar{x}_{DIR} = 1,71$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,34$, $\bar{x}_{DIR} = 1,43$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,97$, $\bar{x}_{DIR} = 2,00$). Het grootste deel van de respondenten (behalve de leraren/paramedici/ondersteuners en de directieleden/zorgverantwoordelijken die zowel in het BuBaO als in het BuSO werken) is er ook van overtuigd dat leerlingen met SOB zich beter voelen in het buitengewoon onderwijs dan in het gewoon onderwijs (item 8: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,94$, $\bar{x}_{DIR} = 2,00$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,01$, $\bar{x}_{DIR} = 2,40$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,65$, $\bar{x}_{DIR} = 3,00$). Men is er daarnaast niet van overtuigd dat leerlingen met SOB die lesvolgen in het gewoon onderwijs betere kansen op de

arbeidsmarkt of in vervolgonderwijs hebben of dat de kans op integratie in de maatschappij groter is (item 10: BuBaO: $\bar{x}_{LER}= 2,16$, $\bar{x}_{DIR}= 2,11$; BuSO: $\bar{x}_{LER}= 2,16$, $\bar{x}_{DIR}= 1,80$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER}= 2,65$, $\bar{x}_{DIR}= 1,00$; item 11: BuBaO: $\bar{x}_{LER}= 2,26$, $\bar{x}_{DIR}= 2,25$; BuSO: $\bar{x}_{LER}= 2,19$, $\bar{x}_{DIR}= 2,13$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER}= 2,97$, $\bar{x}_{DIR}= 2,00$). Tot slot zijn de respondentengroepen ook van mening dat de zorg voor leerlingen met SOB ten koste gaat van aandacht voor andere leerlingen. Enkel de leraren/paramedici/ondersteuners en directieleden/zorgverantwoordelijken die zowel in het BuBaO als in het BuSO lesgeven antwoorden eerder neutraal op deze vraag (item 5: BuBaO: $\bar{x}_{LER}= 1,86$, $\bar{x}_{DIR}= 2,32$; BuSO: $\bar{x}_{LER}= 1,79$, $\bar{x}_{DIR}= 2,27$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER}= 2,44$, $\bar{x}_{DIR}= 2,50$). Ook de antwoorden op de verschillende items afzonderlijk tonen dus geen positief beeld van de visie op inclusie van de respondentengroepen uit het buitengewoon onderwijs, net zoals de schaalscores ook al aangaven.

Persoonlijke visie op inclusie – fase 2 & 3

Dezelfde 11 items werden opnieuw voorgelegd aan beide respondentengroepen per onderwijsniveau, maar deze keer moesten ze de vragenreeks invullen voor leerlingen uit fase 2 & 3. Een hogere score op de schaal ‘persoonlijke visie op inclusie – fase 2&3’ (score mogelijkheid van 1 tot 4) staat gelijk aan een sterkere overtuiging dat leerlingen met specifieke zorgbehoeften uit fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm meer thuishoren in het gewoon onderwijs dan in het buitengewoon onderwijs.

Tabel 44: Beschrijvende analyses ‘persoonlijke visie op inclusie - fase 2’, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau ter vergelijking van de antwoorden van de twee respondentengroepen

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>P waarde</i>	<i>Cohen's d</i>
BuBaO	LER/PAR/OND	1,71	0,40	-1,08	301	.28	
	DIR/ZV	1,80	0,42				
BuSO	LER/PAR/OND	1,81	0,40	0,40	324	.69	
	DIR/ZV	1,78	0,41				

Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet akkoord) tot 4 (helemaal akkoord)

Effectgrootte Cohen's d : klein [.20], matig [.50] en groot effect [.80]

* BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, LER/PAR/OND = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, DIR/ZV = Directieleden/Zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, t = teststatistiek, df = degrees of freedom

Tabel 14 toont de gemiddelde waarden van de respondentengroepen op de schaal ‘persoonlijke visie op inclusie – fase 2&3’. In absolute termen en rekening houdend met het theoretische schaal midden van 2,50, besluiten we dat respondenten helemaal niet van mening zijn dat leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm beter af zijn in het gewoon onderwijs dan in het buitengewoon onderwijs. Met andere woorden, onze respondenten vinden dat niet alleen leerlingen die een IAC volgen, maar ook leerlingen met een gemotiveerd verslag of voor wie een handelingsgericht diagnostisch traject werd opgestart, beter geholpen kunnen worden in het buitengewoon onderwijs. Ook nu verschillen de gemiddelde scores van leraren, paramedici en ondersteuners enerzijds en zorgverantwoordelijken en directies anderzijds niet significant (in beide onderwijsniveaus).

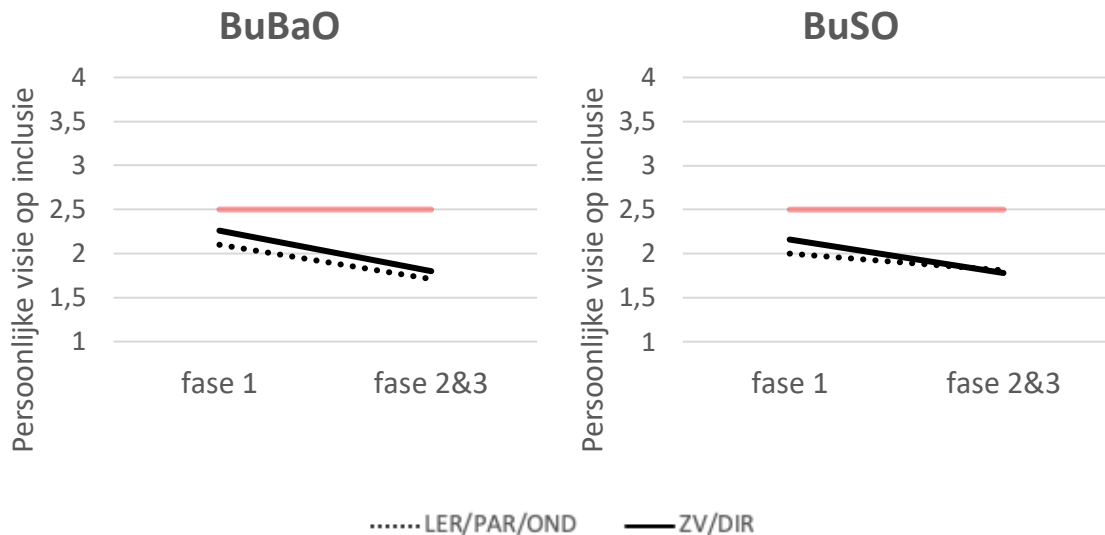
We merken ook hier een significant maar klein verschil op tussen leraren, paramedici en ondersteuners in het buitengewoon basisonderwijs en het buitengewoon secundair onderwijs. Deze keer zijn het echter leraren, paramedici en ondersteuners in het buitengewoon basisonderwijs die gemiddeld nog

iets minder overtuigd zijn van inclusief onderwijs in het gewoon onderwijs voor leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 of 3 van het zorgcontinuüm dan hun collega's uit het buitengewoon secundair onderwijs ($t_{(561)} = -2,75, p < .01$, Cohen's $d = .25$). Zorgverantwoordelijken en directies in het buitengewoon basisonderwijs verschillen opnieuw niet significant van mening van hun collega's in het buitengewoon secundair onderwijs ($t_{(64)} = 0,18, p = .86$).

Bijlage 3 toont de gemiddelde scores op de verschillende items per respondentengroep. Gelijkaardig aan de eerste vragenreeks, zien we opnieuw dat respondenten er niet of toch niet sterk van overtuigd zijn dat leerlingen met zorg die zich situeert in de fase van uitgebreide zorg of die een IAC volgen, meer thuishoren in het gewoon dan in het buitengewoon onderwijs. De scores op item 1, de stelling dat leerlingen met SOB het beter doen in het gewoon onderwijs dan in het buitengewoon onderwijs, zijn dan ook laag (item 1: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,52, \bar{x}_{DIR} = 1,44$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,59, \bar{x}_{DIR} = 1,54$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,00, \bar{x}_{DIR} = 1,50$). De scores op item 2 maken ook duidelijk dat de respondenten van mening zijn dat leerlingen met SOB beter worden opgevangen in het BuO in functie van een betere ontwikkeling (item 2: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,60, \bar{x}_{DIR} = 1,68$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,65, \bar{x}_{DIR} = 2,06$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,44, \bar{x}_{DIR} = 2,00$). Men is er dan ook van overtuigd dat het buitengewoon onderwijs meer op maat van deze leerlingen werkt (item 6: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,12, \bar{x}_{DIR} = 1,35$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,30, \bar{x}_{DIR} = 1,06$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,50, \bar{x}_{DIR} = 1,00$). Daarnaast zijn de respondenten ook van mening dat leerlingen met SOB zich beter voelen in het BuO dan in het GeO (item 8: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,53, \bar{x}_{DIR} = 1,59$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,77, \bar{x}_{DIR} = 1,89$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,26, \bar{x}_{DIR} = 2,50$). De respondenten zijn er niet van overtuigd dat inclusie in het gewoon onderwijs van leerlingen met SOB in fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm zal leiden tot betere kansen op de arbeidsmarkt of het vervolgonderwijs en ze zien ook geen grotere kans op integratie in de maatschappij (item 10: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,88, \bar{x}_{DIR} = 1,88$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,97, \bar{x}_{DIR} = 1,63$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,18, \bar{x}_{DIR} = 1,00$; item 11: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,94, \bar{x}_{DIR} = 1,79$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,05, \bar{x}_{DIR} = 1,91$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,62, \bar{x}_{DIR} = 2,00$). Tot slot zijn de respondenten van mening dat de zorg voor de leerlingen in fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm vaak ten koste gaat van de aandacht voor de andere leerlingen (item 5: BuBaO: $\bar{x}_{LER} = 1,52, \bar{x}_{DIR} = 1,74$; BuSO: $\bar{x}_{LER} = 1,65, \bar{x}_{DIR} = 1,94$; BuBaO+BuSO: $\bar{x}_{LER} = 2,03, \bar{x}_{DIR} = 1,50$). Samenvattend kunnen we stellen dat de scores op de items met betrekking tot fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm duidelijk nog negatiever zijn dan de scores voor fase 1. Dit wijst erop dat de respondenten nog meer afkerig staan ten opzichte van de inclusie van leerlingen in fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm in het gewoon onderwijs dan in fase 1 (waar de scores ook al niet positief waren).

Vergelijking 'persoonlijke visie op inclusie - fase 1' en 'persoonlijke visie op inclusie - fase 2 & 3'

Figuur 15 toont de gemiddelde scores van de verschillende respondentengroepen op de schalen 'persoonlijke visie op inclusie - fase 1' en 'persoonlijke visie op inclusie - fase 2 & 3' opgesplitst per onderwijsniveau. Tabel 45 toont de vergelijkende analyses tussen deze schalen.

Figuur 15: Gemiddelde scores 'persoonlijke visie op inclusie - fase 1' en 'persoonlijke visie op inclusie - fase 2&3'
 BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, LER/PAR/OND = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, DIR/ZV = Directieleden/Zorgverantwoordelijken

Tabel 45: Beschrijvende analyses met per respondentengroep de resultaten van de one-way within subjects anova ter vergelijking van de resultaten 'persoonlijke visie op inclusie - fase 1' en 'persoonlijke visie op inclusie - fase 2 & 3'

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i> waarde	η^2
BuBaO	LER/PAR/OND	2,10	0,51	1,71	0,40	0,42	198,82	(1,271)	<.001	.42
	DIR/ZV	2,26	0,45	1,80	0,42	0,40	45,02	(1,30)	<.001	.60
BuSO	LER/PAR/OND	2,00	0,54	1,81	0,40	0,86	47,36	(1,290)	<.001	.14
	DIR/ZV	2,16	0,53	1,78	0,41	0,44	42,87	(1,34)	<.001	.56

Effectgrootte anova wordt beschreven door $\eta^2 = \text{kwadratensom tussen groepen} / \text{totale kwadratensom}$ (klein [.01], matig [.06] en groot effect [.14])

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, LER/PAR/OND = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, DIR/ZV = Directieleden/Zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, F = teststatistiek, df = degrees of freedom

Onmiddellijk valt op dat voor alle respondentengroepen geldt dat de visie voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften minder inclusief wordt naargelang de ernst en complexiteit van de onderwijsbehoeften en de extra zorg die deze leerlingen nodig hebben. Bij leraren, paramedici en ondersteuners in het buitengewoon secundair onderwijs is deze daling het minst sterk - waarschijnlijk omdat ze reeds lager scores op de eerste vragenreeks - maar op basis van de effectgrootte stellen we vast dat deze daling voor alle respondentengroepen sterk tot zeer sterk is. Met andere woorden, waar respondenten uit het buitengewoon onderwijs al niet overtuigd waren van inclusie in het gewoon onderwijs van leerlingen die verhoogde zorg krijgen, is deze overtuiging nog minder groot wanneer het leerlingen betreft met uitgebreide zorg of die een IAC volgen.

Vergelijking met het gewoon onderwijs

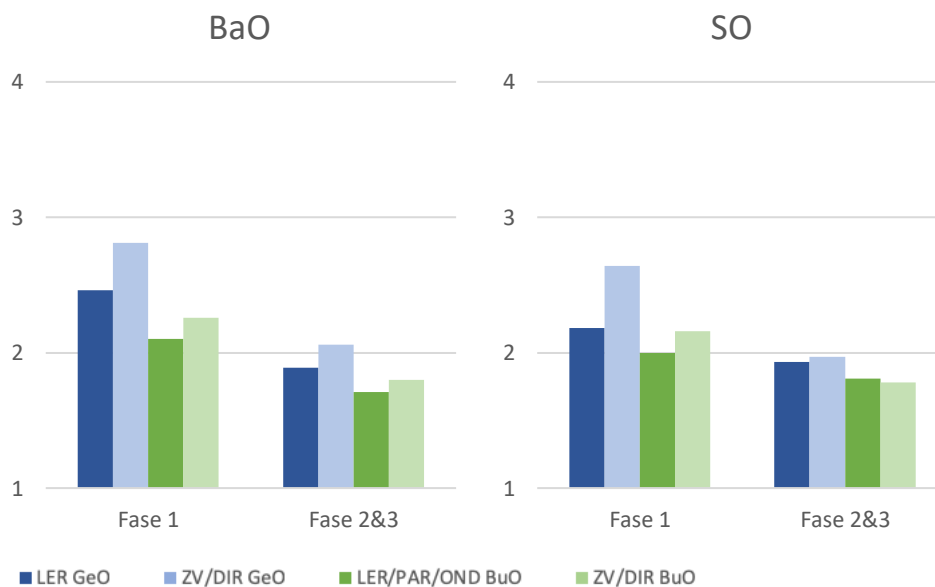
De beschrijvende resultaten van de vergelijkingen tussen de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs op de stellingen die betrekking hebben op hun persoonlijke visie op inclusie worden getoond in Tabel 46 en Figuur 16.

Tabel 46: Beschrijvende analyses met betrekking tot de persoonlijke visie op inclusie, met de resultaten van de t-toetsen per onderwijsniveau en per respondentengroep ter vergelijking van de antwoorden van het gewoon en buitengewoon onderwijs

		GeO			BuO			t	df	p	Cohen's d	
		N	M	SD	N	M	SD					
<i>Persoonlijke visie op inclusie – fase 1</i>												
BaO	LER	414	2,46	0,55	LER/PAR/OND	272	2,10	0,51	8,80	684	<.001	.68
	DIR/ZV	141	2,81	0,51	DIR/ZV	31	2,26	0,45	5,57	170	<.001	1.14
SO	LER	664	2,18	0,56	LER/PAR/OND	291	2,00	0,54	4,65	953	<.001	.33
	DIR/ZV	95	2,64	0,58	DIR/ZV	35	2,16	0,53	4,31	128	<.001	.86
<i>Persoonlijke visie op inclusie – fase 2&3</i>												
BaO	LER	414	1,89	0,42	LER/PAR/OND	272	1,71	0,40	5,50	684	<.001	.43
	DIR/ZV	141	2,06	0,44	DIR/ZV	31	1,80	0,42	2,96	170	<.01	.60
SO	LER	664	1,93	0,50	LER/PAR/OND	291	1,81	0,40	3,56	953	<.001	.27
	DIR/ZV	95	1,97	0,44	DIR/ZV	35	1,78	0,41	2,23	128	<.05	.45

Effectgrootte t-test wordt beschreven in Cohen's d = $M1-M2/SD_{pooled}$ (klein |.20|, matig |.50| en groot effect |.80|)

GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon Onderwijs, BaO = Basisonderwijs, SO = Secundair Onderwijs, LER = Leraren, DIR/ZV = Directieleden/Zorgverantwoordelijken, LER/PAR/OND = Leraren/Paramedici/Ondersteuners, SD = standaarddeviatie, t = teststatistiek, df = degrees of freedom, p = p-waarde

Figuur 16: Gemiddelde scores op de stellingen met betrekking de persoonlijke visie op inclusie, ter vergelijking van het gewoon en buitengewoon onderwijs

Onmiddellijk valt op dat voor alle respondentengroep geldt dat de visie voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften minder inclusief is in het buitengewoon onderwijs dan in het gewoon onderwijs

en dat deze visie nog minder inclusief wordt naargelang de ernst en complexiteit van de onderwijsbehoeften en de noodzaak aan extra zorg die leerlingen nodig hebben.

In absolute termen zien we dat enkel in het gewoon onderwijs de zorgverantwoordelijken en directies voorstander zijn van de inclusie in het gewoon onderwijs van leerlingen waarvan de zorg zich situeert in de fase van verhoogde zorg. Leraren op dit onderwijsniveau zijn hier echter minder van overtuigd, waarbij vooral volgens leraren SO de zorg voor deze leerlingen het best wordt aangeboden in het buitengewoon onderwijs. In het buitengewoon onderwijs zijn de verschillende respondentengroepen minder overtuigd van de inclusie van deze leerlingen.

Zowel in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs vinden respondenten dat leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm beter in het buitengewoon dan gewoon onderwijs zitten.

Hierbij moet echter worden opgemerkt dat niet iedereen die verondersteld wordt het zorgcontinuüm uit te voeren voldoende op de hoogte is van de betekenis en inhoud van de verschillende fases van het zorgcontinuüm. Er heerst namelijk veel onduidelijkheid over de invulling en operationalisering van het zorgcontinuüm en er zijn dan ook veel onderlinge verschillen tussen scholen in de manier waarop dit uitgevoerd wordt (Struyf et al., 2016). Het zou dus kunnen dat de respondenten op de vragen over fase 1 en fase 2 & 3 geantwoord hebben zonder dat ze een juiste inschatting konden maken van wat dit net inhoudt. Het is ook mogelijk dat men in het gewoon onderwijs een concreter beeld heeft van een leerling met zorg in fase 1 van het zorgcontinuüm, omdat zij hier sneller mee in aanraking zullen komen dan de respondenten uit het buitengewoon onderwijs, deze leerlingen zitten namelijk op een school voor gewoon onderwijs. Langs de andere kant is het ook plausibel dat de respondenten uit het buitengewoon onderwijs een concreter beeld hebben van een leerling in fase 3 van het zorgcontinuüm, de fase van het individueel aangepast curriculum, aangezien ze in het buitengewoon onderwijs aan deze leerlingen lesgeven.

Open vraag percepties over inclusie

Na de items over de persoonlijke visie op zorg, kreeg de respondent ook de mogelijkheid om via een open vraag meer duiding te geven over zijn of haar eigen visie. De vraag luidde als volgt: “Zijn er bepaalde aspecten met betrekking tot uw visie op zorg waarover u graag extra duiding wil geven?” We behandelen achtereenvolgens de antwoorden van de leraar/paramedici/ondersteuners en de directieleden/zorgverantwoordelijken.

Leraren/paramedici/ondersteuners

Tabel 47: Respons bij open vraag visie op inclusie

		N	%*
BuBaO	Leraar	43	27,92
	Logopedist	9	5,84
	(Ortho)pedagoog	4	2,60
	Ergotherapeut	9	5,84
	Kinesitherapeut	3	1,95
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,65
	Verpleegkundige	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00
	Andere	4	2,60
	Totaal	66	42,86
BuSO	Leraar	56	36,36
	Logopedist	2	1,30
	(Ortho)pedagoog	9	5,84
	Ergotherapeut	5	3,25
	Kinesitherapeut	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,65
	Verpleegkundige	1	0,65
	Kinderverzorgster	0	0,00
	Andere	10	6,49
	Totaal	75	48,70
BuBaO+BuSO	Leraar	9	5,84
	Logopedist	1	0,65
	(Ortho)pedagoog	2	1,30
	Ergotherapeut	0	0,00
	Kinesitherapeut	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,65
	Verpleegkundige	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00
	Andere	1	0,65
	Totaal	13	8,44
Totaal		154	100,00

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vragen hebben beantwoord (N=154)

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

Tabel 48: Verdeling van subthema's bij 'extra duiding bij persoonlijke visie op zorg'

	Aantal	%*
Leerling	72	46,75
Welzijn van de leerling	38	24,68
Iedere leerling is anders	34	22,08
Integratie in de maatschappij/arbeidsmarkt	12	7,79
School	97	62,99
Nood aan persoonlijke aanpak en voldoende ondersteuning	32	20,78
Onvoldoende middelen/tijd in GeO	19	12,34
Onvoldoende expertise/achtergrondkennis in GeO	16	10,39
Klasgroepen te groot in GeO	15	9,74
Werkdruk voor leraren in GeO te hoog	6	3,90
Niveau gewoon onderwijs daalt door M-decreet	3	1,95
Infrastructuur GeO moet worden aangepast	3	1,95
Onderwijs op maat nodig voor alle leerlingen	3	1,95
Samenwerking	26	16,88
Doorverwijzing problematisch	15	9,74
Inclusie/M-decreet als mooi idee/toekomstperspectief	5	3,25
Samenwerking tussen BuO en GeO versterken	2	1,30
Integratie door fysieke nabijheid	2	1,30
Co-teaching	2	1,30
Andere	3	1,95
Opleiding	3	1,95

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=154), Respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord
GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon Onderwijs

De extra opmerkingen die leraren/paramedici/ondersteuners gaven bij hun visie op inclusie konden worden ingedeeld in de categorieën leerling, school en samenwerking. Daarnaast werd ook de opmerking gemaakt dat om inclusie te verwezenlijken er aanpassingen moeten komen aan de lerarenopleiding. Deze opmerking plaatsen we onder de categorie 'andere'.

Leerling

De opmerking die veruit het vaakst werd gemaakt door de leraren/paramedici/ondersteuners was dat het **welzijn** van de leerling centraal moet staan in het idee van inclusie. Opvallend was dat dit ook centraal stond bij de opvattingen die leraren/paramedici/ondersteuners hebben over het M-decreet. Wat betreft hun visie op inclusie werd door de respondenten 38 keer verwezen naar het welzijn van de leerlingen. Bij de beslissing in welke onderwijsvorm een leerling het best zal functioneren, moet volgens hen het meest belang worden gehecht aan het welzijn van de leerling. Sommige leraren/paramedici/ondersteuners vrezen dat het welzijn van kinderen met SOB niet altijd optimaal is wanneer ze in het gewoon onderwijs les volgen. Ze halen dan ook aan dat het welzijn van kinderen die van het gewoon onderwijs naar het buitengewoon onderwijs overstappen, meestal snel verbetert of dat het welzijn van kinderen in het buitengewoon onderwijs in het algemeen beter is omwille van een meer persoonlijke aanpak.

"Het is een zinvolle doelstelling om ernaar te streven om minder leerlingen naar het buitengewoon onderwijs te sturen, maar ik vind wel dat dit niet ten koste van de leerling mag

gaan. Sommige leerlingen functioneren hoe dan ook beter in het buitengewoon onderwijs en voelen zich ook veel gelukkiger. Daarom lijkt mij dat het voornaamste streefdoel moet zijn dat de leerling zich goed voelt en goed presteert op de school waar hij/zij les volgt en dat de optie voor het buitengewoon onderwijs daar dan zeker ook voor moet blijven bestaan.” (Leraar, BuBaO)

“Leerlingen voelen zich veel beter wanneer ze kansen krijgen in het buitengewoon onderwijs. In het buitengewoon onderwijs krijgen de leerlingen onderwijs op maat tussen leerlingen van hun eigen niveau.” (Leraar, BuSO)

Naast het welzijn van de leerling, hechten leraren/paramedici/ondersteuners ook zeer veel belang aan de **persoonlijke situatie en context** waarin een leerling zich bevindt om een beoordeling te maken over inclusie. 32 respondenten hadden het in hun antwoord over de uniciteit van iedere leerling en situatie en stelden dan ook dat iedere leerling anders en uniek is. Voor sommige leerlingen kan inclusie in het gewoon onderwijs een goede zaak zijn, terwijl dit voor andere leerlingen meer problemen geeft en het dus beter is om hen te begeleiden binnen het buitengewoon onderwijs.

“Eigenlijk moet elke stelling per kind bekeken worden, waarbij de handelingsgerichtheid (bv. veranderen van gewoon naar buitengewoon onderwijs) indien noodzakelijk vlog moet kunnen gebeuren. Indien mogelijk lijkt gewoon onderwijs me de beste optie, maar niet zoals het nu is.” (Pedagogisch coördinator, BuSO)

12 leraren/paramedici/ondersteuners geven aan dat sommige leerlingen met SOB vaak **moeilijkheden** hebben om zich te **integreren in de maatschappij en op de arbeidsmarkt**. Wanneer het gaat over inclusie, zijn zij dan ook van mening dat er voldoende aandacht besteed moet worden aan de begeleiding van deze leerlingen om zich te kunnen integreren in de maatschappij en de arbeidsmarkt. De respondenten geven aan dat hier in het buitengewoon onderwijs zeer veel aandacht aan wordt besteed en dat het er tot de routine behoort om de leerlingen te begeleiden bij de toetreding tot de arbeidsmarkt. Ze doen ook extra inspanningen om de overgang van school naar werk zo vlot mogelijk te laten verlopen. Ze maken zich echter zorgen over de mate waarin leerlingen met SOB in het gewone onderwijs worden begeleid bij hun toetreding tot de arbeidsmarkt. Voor hen is dit dan ook een belangrijke kanttekening in hun visie op inclusie.

“Leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs worden zeer gericht ondersteund op alle vlakken, ook integratie in de maatschappij, arbeidsmarkt, vervolgonderwijs. Hier kan men meer op maat werken, ook dit is niet altijd evident in het buitengewoon onderwijs, we proberen dit wel zo goed als mogelijk te doen. Ik kan me inbeelden dat dit in het gewoon onderwijs helemaal niet evident is.” ((Ortho)pedagoog, BuSO)

School

Naast de leerling, wordt ook de school en de **organisatie en structuur van de school** voor gewoon onderwijs als een belangrijke factor geïdentificeerd door de leraren/paramedici/ondersteuners om een perceptie te vormen over inclusie. Het belangrijkste aspect in de manier waarop de school met de leerlingen werkt, is volgens deze groep respondenten de nood aan een **persoonlijke aanpak en voldoende ondersteuning** bij kinderen met specifieke onderwijsbehoeften. Wanneer er niet genoeg aandacht wordt geschonken aan het geven van voldoende en de juiste begeleiding, maken de respondenten zich zorgen over de inclusie van leerlingen met SOB in het gewone onderwijs. Ze wijzen

er ook op dat er niet enkel aandacht moet zijn voor begeleiding bij het leerproces en remediëring bij eventuele leerproblemen, maar dat er ook gefocust moet worden op ondersteuning in de ruimere context, bijvoorbeeld voor medische behoeften of sociaal-emotionele moeilijkheden. De aanwezigheid van **paramedisch** personeel en andere ondersteuners in het buitengewoon onderwijs is een troef binnen deze onderwijsvorm waar het gewoon onderwijs nog meer op zou moeten inzetten.

“Wat vooral belangrijk is, is de mate van ondersteuning die een kind kan krijgen. Als een leerling met extra zorgnoden voldoende ondersteuning krijgt, kan die functioneren in het gewoon onderwijs. Maar dit gaat niet over één uurtje per dag of een extra zorgleraar op de school. Dit gaat over bijvoorbeeld 2 voltijdse leraren in de klas, die ervoor opgeleid zijn om met leerlingen met speciale noden om te gaan en die de mogelijkheid hebben om kinderen uit de klas te nemen en apart te werken en daarnaast ook voldoende gespecialiseerde begeleiding, zoals logo, ergo, kine, psycho.” (Psycholoog, BuBaO)

19 respondenten zijn van mening dat er op dit moment **onvoldoende middelen** ter beschikking zijn om inclusie van leerlingen in het gewoon onderwijs op een goede manier te kunnen uitvoeren.

“Spijtig genoeg zijn er geen middelen in het gewoon onderwijs om uitgebreid en met de nodige expertise en ondersteuning alle kinderen in de klas, op maat te kunnen ondersteunen. Mochten de middelen en de werkingen er wel zijn zou het geweldig zijn om alle kinderen samen in het gewoon onderwijs te laten groeien.” (Leraar, BuBaO)

Aanvullend bij het gebrek aan een persoonlijke aanpak en voldoende ondersteuning in het gewoon onderwijs, zijn er ook 16 respondenten van mening dat de juiste **expertise en achtergrondkennis** bij het personeel in het gewoon onderwijs ontbreekt om aan inclusie te kunnen doen.

“Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften kunnen het best opgevangen worden in het buitengewoon onderwijs omdat deze leraren hiervoor zijn opgeleid en zij hebben meestal ook al jarenlang expertise. De leraren uit het gewone onderwijs zijn hier niet voor opgeleid. De klassen zijn er ook nog eens veel groter zodat de leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften verloren gaan in de groep.” (Leraar, BuBaO)

15 respondenten duiden de **te grote klasgroepen** in het gewoon onderwijs aan als bepalend voor hun visie op inclusie. Doordat de klassen in het gewoon onderwijs groot zijn, zou de leraar onvoldoende aandacht kunnen schenken aan leerlingen met SOB.

De inclusie van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs in klassen die al vrij groot zijn, maakt ook dat de **werkdruk** voor de leraren in het gewoon onderwijs toeneemt volgens 6 respondenten.

3 respondenten zijn van mening dat wanneer er een leerling met SOB in een al vrij grote klas binnen het gewone onderwijs belandt en de leraar extra aandacht moet hebben voor het bieden van ondersteuning aan een leerling met SOB, dit ten koste gaat van de andere leerlingen. Ze menen dan ook dat het **niveau van het gewoon onderwijs** daalt door de inclusie van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs.

“Leraren in het gewoon onderwijs kunnen niet dezelfde specifieke hulp verlenen aan die leerlingen, alleen al doordat zij met veel grotere leerlingengroepen werken. De tijd die ze tijdens de les moeten spenderen aan de specifieke behoeften van deze leerlingen, is tijd die aan de andere leerlingen van de klas ontnomen wordt om dingen bij te leren.” (Leraar, BuSO)

“Kinderen die naast specifieke onderwijsbehoeften ook gedragsproblemen vertonen zijn moeilijker te 'hanteren' in een grotere groep. Vaak moet er in een crisismoment veel tijd en energie gestoken worden om het kind weer tot rede te brengen, te kalmeren, aan te zetten tot werken... Meestal is daar geen extra opvang voor. Dit maakt de taak van de leraar heel zwaar. Op dat moment kan je vaak niet gewoon verder met de les en de andere leerlingen. Je bereikt meestal niet wat je voorop had gesteld voor die les: frustrerend voor de leraar, maar ook andere leerlingen lijden daaronder.” (Logopedist, BuBaO)

Ook zijn er 3 respondenten van mening dat de **infrastructuur** van scholen binnen het gewoon onderwijs onvoldoende is aangepast om kinderen met een beperking op te vangen, in tegenstelling tot in het buitengewoon onderwijs waar de infrastructuur wel beter aangepast zou zijn. Het is ook voornamelijk bij kinderen met een fysieke beperking en een normale intelligentie dat men inclusie een goed idee vindt. Voor deze groep kinderen is het dan ook belangrijk dat de infrastructuur op hun noden is afgestemd en dat de school voldoende toegankelijk is. Daarnaast geven 3 respondenten nog aan dat hun visie op inclusie inhoudt dat alle kinderen **ondersteuning op maat** zouden moeten krijgen, ongeacht of ze in het gewoon of in het buitengewoon onderwijs les volgen.

“Het zou al veel zijn dat het geld wordt vrijgemaakt om de schoolgebouwen en het personeel aan te passen voor kinderen met type 4, 6 en 7 met een normale intelligentie. Voor hen zou de integratie en de schoolse mogelijkheden haalbaar zijn.” (Logopedist, BuBaO)

“Elke leerling heeft recht op onderwijs op maat... Dit geldt ook voor de 'gewone' leerlingen die kunnen meedraaien in het gewoon onderwijs.” (Leraar, BuSO)

Samenwerking

Naast eigenschappen van de leerling en de school zelf, worden ook de kenmerken van de samenwerking tussen het gewoon onderwijs en het buitengewoon onderwijs gezien als een belangrijke factor in de visie ten aanzien van inclusie bij deze groep respondenten.

15 respondenten stellen dat de **doorverwijzing en de overschakeling van het gewoon naar het buitengewoon onderwijs** nu niet optimaal verloopt. Er wordt vaak te lang gewacht om over te gaan tot een doorverwijzing en daarenboven zou deze doorverwijzing moeilijker geworden zijn sinds de invoering van het M-decreet. De respondenten pleiten er dan ook voor om vlotter te kunnen schakelen tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs, in beide richtingen.

“Er wordt doorgaans veel te lang gewacht om de overstap naar het bijzonder onderwijs te maken. Wanneer je een stevige basis kan leggen in het bijzonder onderwijs, kan de leerling hiermee verder in het gewoon onderwijs mits ondersteuning van de leraar.” (Leraar, BuBaO)

5 respondenten geven aan dat ze de **filosofie van inclusie** en de ideeën achter het M-decreet een **nobel doel** en na te streven toekomstvisie vinden. Hier wordt echter wel steevast de kanttekening bij gemaakt dat er dan meer middelen voorzien moeten worden om deze visie adequaat te kunnen verwezenlijken. Dat het idee achter het M-decreet en de inclusiefilosofie een nobel doel is, werd ook al aangehaald door de respondenten bij hun opvattingen over het M-decreet. Op zich staan de respondenten dus wel achter deze ideeën en achter de inclusiefilosofie, ze hebben echter opmerkingen op de concrete uitvoering van deze ideeën.

“Het doel 'integratie in het gewone onderwijs' is heel mooi, maar dan zou er in principe constant iemand moeten ondersteunen.” (Logopedist, BuBaO)

2 respondenten vermeldden expliciet dat de **samenwerking** tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs verstevigd moet worden. Een eerste stap naar inclusie en een integratie tussen gewoon en buitengewoon onderwijs, zou de **fysieke nabijheid van beide vormen van onderwijs** kunnen zijn. 2 respondenten halen dit aan en suggereren dat het beter zou zijn wanneer scholen van gewoon en buitengewoon onderwijs zich op dezelfde campus zouden bevinden, zodat kinderen elkaar ontmoeten tijdens de speeltijd en ze vaker activiteiten kunnen organiseren met beide groepen kinderen samen. Op deze manier zou de uitwisseling van ervaring ook vlotter kunnen verlopen. Daarnaast pleiten ook 2 respondenten voor **co-teaching** om betere zorg te kunnen bieden aan kinderen met SOB in het gewoon onderwijs. Door de invoering van co-teaching met een leraar van het gewoon onderwijs en een leraar van het buitengewoon onderwijs, zou de expertise uit het buitengewoon onderwijs ook beter kunnen doordringen in het gewoon onderwijs.

“Ik denk dat er vooral moet gekeken worden om meer te gaan samenwerken tussen scholen gewoon en buitengewoon onderwijs. Bijvoorbeeld voor een kind met een lichte mentale beperking: de leervakken op een school buitengewoon onderwijs, maar LO en crea op een gewone school.” ((Ortho)pedagoog/psycholoog, BuBaO)

“Waarom niet een buitengewone school implementeren in een gewone school en de leerlingen tijdens de speeltijden laten samen komen of niveau-overschrijdend werken zoals nu al gebeurt met andere 'gewone' scholen die op bezoek komen.” (Leraar, BuBaO)

“Als leraren (gespecialiseerd, eventueel logo en leraar of ergo en leraar) per twee continu in een kleine klas staan zou er een continuïteit zijn, duidelijkheid, ondersteuning op maat, het ontdubbelen waardoor er rust gecreëerd wordt. Eventueel opvang voor time-out bij kinderen die dit nodig hebben. Dan zou ik meer geloven in het ondersteunen en zorg op maat van het kind.” (Leraar, BuBaO)

Andere

Tot slot wordt er ook nog door 3 respondenten aangehaald dat er aanpassingen zouden moeten worden doorgevoerd in de **lerarenopleiding** om inclusie beter mogelijk te maken. Er zou binnen de opleiding ook meer aandacht moeten zijn voor praktijkervaring met leerling met SOB.

“Algemeen zou de opleiding voor onderwijzend personeel meer aandacht mogen geven aan het omgaan met zorgvragen in de brede zin.” (Ondersteuner, BuBaO)

Directieleden/zorgverantwoordelijken

25 directieleden/zorgverantwoordelijken beantwoordden deze open vraag.

Tabel 49: Respondentenaantallen bij 'extra duiding persoonlijke visie op zorg'

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	6	24,00
	ZV	6	24,00
	Onbekend	2	8,00
	Totaal	12	24,00
BuSO	DIR	7	28,00
	ZV	4	16,00
	Totaal	11	44,00
BuBaO+BuSO	DIR	0	0,00
	ZV	0	0,00
	Totaal	0	0,00
Totaal		25	100,00

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=25

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken

Tabel 50: Verdeling van subthema's bij 'extra duiding bij persoonlijke visie op zorg'

	Aantal	%*
Leerling	13	52,00
Welzijn van de leerling	8	32,00
Iedere leerling is anders	5	20,00
Integratie maatschappij/arbeidsmarkt	5	20,00
School voor GeO	19	76,00
Belang context/schoolklimaat	6	24,00
Nood aan persoonlijke aanpak en voldoende ondersteuning	5	20,00
Onvoldoende middelen/tijd	2	8,00
Samenwerking	6	24,00
Doorverwijzing	3	12,00
Samenwerking met ONW/GeO/multidisciplinaire teams	3	12,00
Andere	10	40,00
Andere soort lerarenopleiding/bijbscholing nodig	4	16,00

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=25), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

GeO = Gewoon Onderwijs, ONW = Onderwijsnetwerk

De antwoorden die het vaakst werden aangehaald, hielden, net zoals bij de leraren/paramedici/ondersteuners, verband met de leerling, de school en de samenwerking tussen de verschillende onderwijsniveaus. Daarnaast werd ook de noodzaak van een andere lerarenopleiding of aanpassingen in deze opleiding, net zoals bij de andere respondentengroep, gezien als belangrijk. Dit classificeren we onder de categorie 'andere'. De antwoorden die werden gegeven in verband met de visie op inclusie, zijn dus heel gelijkaardig voor beide respondentengroepen.

Leerling

Het **welzijn** van de leerlingen werd door de directieleden/zorgverantwoordelijken als belangrijkste factor aangehaald in hun visie op inclusie, net zoals bij de andere respondentengroep. Dit werd namelijk door 8 directieleden of zorgverantwoordelijken vermeld. De respondenten zijn bezorgd dat het welzijn van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs minder goed zou zijn dan in het buitengewoon onderwijs. Er moet dan ook steeds rekening gehouden worden met het welzijn van de leerling bij de keuze tussen gewoon of buitengewoon onderwijs.

“Altijd aan het staartje hangen in het gewoon onderwijs, terwijl men zich uiterst inzet vs. het gevoel hebben dat men de leerstof (op maat) aankan en men geen uitzondering moet zijn door weinig punten of aanpassingen aan je oefeningen. Het zelfvertrouwen kan een grote deuk krijgen in het gewoon onderwijs.” (ZV, BuBaO)

Daarnaast stelden ook 5 respondenten dat iedere leerling uniek is en er steeds gekeken moet worden naar de **individuele situatie** om te kunnen inschatten wat het beste is voor een bepaalde leerling. Inclusie in het gewoon onderwijs kan voor sommige kinderen een goede optie zijn maar dit is niet voor iedereen het geval, de leerlingsspecifieke situatie speelt dan ook een grote rol voor de directieleden/zorgverantwoordelijken bij het maken van een beslissing omtrent inclusie.

“Ook op niveau van de leerling is elke casus anders. Wat voor de ene leerling een goede, krachtige leeromgeving is, is dit immers niet voor de andere.” (Directielid, BuBaO)

Ook het inzetten op **integratie in de arbeidsmarkt en in de maatschappij** in het algemeen is voor de directieleden/zorgverantwoordelijken essentieel in hun visie op inclusie. Inclusie betekent namelijk niet alleen het les volgen op een gewone school, maar gaat breder dan het schoolse alleen en heeft betrekking op alle domeinen in het leven van een leerling met SOB. Op de integratie van leerlingen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij wordt in het buitengewoon onderwijs expliciet ingezet. Inclusie in het gewoon onderwijs kan volgens de directieleden/zorgverantwoordelijken dan ook alleen maar wanneer er voldoende aandacht aan deze brede integratie wordt besteed, aangezien dit ook cruciaal is voor het welzijn van leerlingen met SOB.

“Het welbevinden van leerlingen hangt af van de succeservaringen die ze ervaren, zowel op onderwijsvlak als op vlak van integratie in de groep. De succeservaringen die ze opdoen, zijn noodzakelijk om zich in de maatschappij te kunnen integreren. Het zoeken naar talenten en hierop kunnen inzetten en aangepast werk is vaak wel beter uitgebouwd in het buitengewoon onderwijs. Wat ook integratie in de maatschappij bevordert.” (ZV, BuSO)

School

6 directieleden/zorgverantwoordelijken wijzen op het belang van de **context** waarbinnen leerlingen les moeten volgen en het **schoolklimaat**. Wanneer het schoolklimaat holistische ondersteuning biedt, wordt inclusie sneller mogelijk geacht dan wanneer er geen ondersteuning op verschillende domeinen mogelijk is.

“Wat zorg betreft is het belangrijk om niet alleen in te zetten op rekenen, lezen en alle cognitieve zaken, maar ook op de context. Die is in het buitengewoon onderwijs toch wel helemaal anders.” (Directielid, BuBaO)

Directieleden en zorgverantwoordelijken hechten veel belang aan **voldoende ondersteuning** voor leerlingen die hier nood aan hebben, net zoals een persoonlijke aanpak voor sommige leerlingen met SOB. Dit is voor deze leerling namelijk cruciaal om goed te kunnen functioneren in een onderwijscontext. De 5 respondenten die het belang van een persoonlijke aanpak aanhaalden, zijn dan ook bezorgd dat er in het gewoon onderwijs onvoldoende ondersteuning en aandacht voor een persoonlijke aanpak is. De mate van geboden ondersteuning en individuele behandeling is voor hen heel belangrijk bij het oordelen over inclusie. Daarnaast wordt door 2 respondenten ook nog gewezen op een **tekort aan middelen** in het gewoon onderwijs om inclusie op een adequate manier te verwezenlijken.

“Wij kijken als school enorm naar de kwaliteiten van elk kind/jongvolwassene en gaan hier via individuele handelingsplannen, naast het groepswerkplan van de hele klas, aan de slag. We zetten onze uren individuele zorg erg gericht in om doelen per leerling te bereiken. Deze werkwijze van zorg op maat kan onmogelijk gerealiseerd worden binnen het gewoon secundair onderwijs.” (ZV, BuSO)

“Mits meer middelen en expertise in het gewoon onderwijs rond leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, zouden leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften langer in het gewoon onderwijs kunnen blijven.” (ZV, BuBaO)

Samenwerking

Ook over de **samenwerking** tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs werden enkele opmerkingen gemaakt die de visie over inclusie van de respondenten beïnvloeden. 3 respondenten vermeldden het feit dat de **doorverwijzing** van het gewoon onderwijs naar het buitengewoon onderwijs soms te veel tijd in beslag neemt. De respondenten brengen dit ook in verband met een lager emotioneel welzijn.

“Voor sommige leerlingen wordt er te lang gewacht om de overstap te maken naar het buitengewoon onderwijs, waardoor hun socio-emotioneel welbevinden enorm is aangetast (door o.a. veel faalervaringen).” (Zorgverantwoordelijke, BuSO)

Andere respondenten halen dan ook aan dat er een betere samenwerking moet komen met het gewoon onderwijs en dat de **werking van de ONW** nog verbeterd kan worden (aangehaald door 3 respondenten). Ook het vormen van **multidisciplinaire teams** binnen het gewoon onderwijs wordt gezien als een belangrijke oplossing.

“Er moet een samenwerkingsverband komen tussen scholen gewoon en buitengewoon onderwijs en er moeten ook multidisciplinaire teams gevormd worden met paramedici die specifieke vragen kunnen beantwoorden zodat het niet (zoals nu) allemaal op de leraar terecht komt.” (ZV, BuBaO)

Andere

Tot slot worden ook **tekortkomingen in de huidige lerarenopleiding** door 4 respondenten aangehaald. Deze opleiding zou op dit moment namelijk onvoldoende aangepast zijn aan het hedendaagse spectrum aan beperkingen en leerproblemen waar leraren in de praktijk mee geconfronteerd worden. De respondenten suggereren dan ook om meer aandacht te besteden aan deze elementen in de opleiding en daarnaast ook meer in te zetten op praktijkstages in bijvoorbeeld het buitengewoon

onderwijs zodat de expertise die zich hier bevindt ook overgedragen kan worden naar het gewoon onderwijs.

“In de huidige lerarenopleidingen is zeer weinig aanbod om te specialiseren in deze richting, ook weinig basisinfo rond veel voorkomende problematieken en aangepaste didactische werkvormen.” (Directeur, BuSO)

Vergelijking met eerder onderzoek (OBPWO 13.01)

Er zijn heel wat parallellen te trekken tussen elementen die in dit onderzoek door de respondenten aangehaald werden en bevindingen uit eerder onderzoek. We vergelijken de resultaten uit een eerdere Vlaamse studie over toeleiding naar zorg (OBPWO 13.01) (Struyf et al., 2016) met de resultaten van dit onderzoek waarin dezelfde scholen werden aangeschreven als in het eerste onderzoek. De bevraging van het OBPWO 13.01-onderzoek van Struyf et al. werd uitgevoerd in het schooljaar 2014-2015. Dit onderzoek werd 3 jaar later uitgevoerd, in het schooljaar 2017-2018. In het onderzoek van Struyf et al. (2016) kwam de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs aan bod en expertisedeling tussen beide vormen van onderwijs. Zowel in dit onderzoek als in het OBPWO 13.01 onderzoek werd door de deelnemers benadrukt dat het buitengewoon onderwijs beschikt over een specifieke expertise die niet in het gewoon onderwijs teruggevonden kan worden. De specifieke expertise van het buitengewoon onderwijs wordt in het OBPWO-rapport dan ook gezien als een belangrijke ‘pull-factor’ of aantrekkingsfactor van het buitengewoon onderwijs. Dit kan een reden zijn waarom leerlingen van het gewoon naar het buitengewoon onderwijs overstappen en het ontbreken van deze kennis in het gewoon onderwijs vormt dan ook een belangrijke belemmering voor inclusie van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs. Daarnaast wordt ook in beide onderzoeken aangehaald dat men in het buitengewoon onderwijs ook veel meer omkaderende ondersteuning voorziet van bijvoorbeeld paramedici. Dit is in het gewoon onderwijs te weinig het geval, wat ook kan meespelen in de beslissing om voor het buitengewoon onderwijs te kiezen. Ook de te grote klasgroepen in het gewoon onderwijs worden in het OBPWO-rapport, net zoals in dit rapport, als problematisch beschouwd voor de inclusie van kinderen met SOB. De kleinere klasgroepen in het buitengewoon onderwijs zijn dan ook een troef voor deze onderwijsvorm. Daarnaast geven de respondenten in beide rapporten ook aan dat de infrastructuur van het gewoon onderwijs moet worden aangepast om echte inclusie mogelijk te maken.

Wat in dit rapport de doorslag lijkt te geven in de visie op inclusie, namelijk het welzijn van het kind, blijkt ook in het OBPWO-rapport een cruciale factor. In dit rapport geven de respondenten namelijk aan dat het welzijn van het kind bepalend is om te kiezen voor het gewoon of buitengewoon onderwijs. In het OBPWO-rapport duiden de respondenten het welzijn van het kind ook aan als de belangrijkste bepalende factor om te bepalen of de toeleiding naar zorg in het buitengewoon onderwijs geslaagd is. Wanneer het welzijn van het kind verbeterd is, zal men de toeleiding naar zorg omschrijven als succesvol, eerder dan wanneer men louter meer leerresultaten behaald zonder een hoger welzijn. De respondentengroep van de leraren/paramedici/ondersteuners in dit onderzoek uiten ook hun bezorgdheid dat het niveau van het gewoon onderwijs zal dalen wanneer men leerlingen met extra zorgnoden les laat volgen in het gewoon onderwijs. Dit is voor hen dan ook een argument tegen de inclusie van leerlingen met verhoogde zorgnood in het gewoon onderwijs. Ook in het OBPWO 13.01 rapport komt dit naar boven en stellen de respondenten dat wanneer het niveau van de andere

leerlingen lijdt onder de extra aandacht die nodig is voor een kind met SOB, dit een belangrijke reden is voor de toeleiding naar extra zorg en eventueel naar het buitengewoon onderwijs. Ook hier is er dus bezorgdheid over een daling in het niveau van het gewoon onderwijs.

Tot slot bleek ook uit eerder onderzoek al dat het idee dat het M-decreet een besparingsmaatregel is en dat er onvoldoende middelen zijn om dit uit te voeren, sterk leeft bij onderwijspersoneel. De invoering van het M-decreet was echter maar net aangekondigd op het moment dat de bevraging van OBPWO 13.01 plaatsvond. Deze perceptie bleek dus al te bestaan voor de invoering en is sinds het in voege treden ervan nog niet gekeerd aangezien ook de respondenten in dit rapport aangeven het idee te hebben dat het een besparingsmaatregel is en dat er onvoldoende middelen zijn om dit uit te voeren. We kunnen dus besluiten dat er weinig verschuivingen in de opvattingen over het M-decreet en het buitengewoon onderwijs hebben plaatsgevonden tussen het moment waarop OBPWO 13.01 werd afgenomen en het moment waarop dit onderzoek werd uitgevoerd. Dezelfde ideeën rond het buitengewoon onderwijs blijven overheersen en er zijn veel gelijkenissen tussen de resultaten van beide onderzoeken.

Belangrijkste conclusies over de percepties rond inclusie

Uit de stellingen komt het volgende naar voor:

Persoonlijke visie op inclusie – fase 1

- *Fase 1 zorgcontinuüm*: De fase van verhoogde zorg betreft zorg voor leerlingen waarvoor de school extra maatregelen neemt (zoals remediëren, differentiëren, compenseren en dispenseren) die ervoor zorgen dat de leerling het gemeenschappelijk curriculum zonder extra ondersteuning kan blijven volgen.
- *In absolute termen*: We kunnen concluderen dat zowel zorgverantwoordelijken/directies als leraren/paramedici/ondersteuners geen voorstander zijn van de inclusie in het gewoon onderwijs van leerlingen waarvan de zorg zich situeert in de fase van verhoogde zorg. Vooral volgens leraren BuSO zou de zorg voor deze leerlingen het best worden aangeboden in het buitengewoon onderwijs.
- *Binnen de onderwijsniveaus*: In beide onderwijsniveaus geloven leraren/paramedici/ondersteuners minder in de inclusie van leerlingen in fase 1 van het zorgcontinuüm dan directieleden/zorgverantwoordelijken.
- *Tussen de onderwijsniveaus*: Leraren/paramedici/ondersteuners en directies/zorgverantwoordelijken in het buitengewoon basisonderwijs zijn, in vergelijking met hun collega's uit het buitengewoon secundair onderwijs, iets minder gekant tegen de inclusie in het gewoon onderwijs van leerlingen waarvan de zorg zich situeert in de fase van verhoogde zorg.
- *Vergelijking met het gewoon onderwijs*: respondenten uit het buitengewoon onderwijs zijn duidelijk minder positief over de inclusie van leerlingen in de fase van verhoogde zorg dan respondenten uit het gewoon onderwijs. Directieleden/zorgverantwoordelijken uit het gewoon onderwijs zijn neutraal tot licht positief voor de inclusie van deze leerlingen terwijl de leraren daar licht negatief zijn. Beide respondentengroepen uit het buitengewoon onderwijs zijn echter nog negatiever dan hun respectievelijke collega respondentengroepen uit het gewoon onderwijs.

Persoonlijke visie op inclusie – fase 2 & 3

- *Fase 2 en 3 zorgcontinuüm*: Fase 2 is de fase van uitbreiding van zorg waarbij het CLB een diagnostisch traject opzet en eventueel een gemotiveerd verslag van extra zorgnoden opstelt. Hulp vanuit het ondersteuningsnetwerk of schoolexterne ondersteuning kan voorgesteld worden. Fase 3 is de fase van een individueel aangepast curriculum of kortweg IAC. Een leerling met een verslag voor toegang tot buitengewoon onderwijs kan een IAC volgen in het gewoon onderwijs, waarbij leerdoelen op maat van de leerling worden geformuleerd. Er werd in de vraagstelling geen onderscheid gemaakt tussen de beide fases.
- *In absolute termen*: Respondenten zijn ervan overtuigd dat leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm beter in het buitengewoon dan in het gewoon onderwijs zitten.
- *Binnen de onderwijsniveaus*: Binnen de onderwijsniveaus zijn er geen significante verschillen vast te stellen tussen enerzijds de leraren/paramedici/ondersteuners en

directieleden/zorgverantwoordelijken. Beide groepen scoren gelijkaardig op de tegenstand ten aanzien van de inclusie van leerlingen uit fase 2 en 3 in het gewoon onderwijs.

- *Tussen de onderwijsniveaus:* Leraren uit het buitengewoon secundair onderwijs zijn iets minder gekant tegen de inclusie van leerlingen uit fase 2 en 3 van het zorgcontinuüm in het gewoon onderwijs dan hun collega leraren/paramedici/ondersteuners uit het buitengewoon basisonderwijs. Tussen directieleden/zorgverantwoordelijken uit beide onderwijsniveaus, werden geen significante verschillen vastgesteld.
- *Vergelijking met het gewoon onderwijs:* Zowel de leraren/zorgverantwoordelijken en directieleden uit het gewoon onderwijs als de leraren/paramedici/ondersteuners en directieleden/zorgverantwoordelijken uit het buitengewoon onderwijs staan negatief tegenover inclusie van leerlingen uit fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm in het gewoon onderwijs. De respondentengroepen uit het buitengewoon onderwijs staan hier echter nog negatiever tegenover dan hun respectievelijke collega's in het gewoon onderwijs.

Vergelijking 'persoonlijke visie op inclusie - fase 1' en 'persoonlijke visie op inclusie – fase 2&3'

- Voor alle respondentengroepen geldt dat de houding ten aanzien van inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften negatiever wordt naargelang van de ernst van de onderwijsnoden en de intensiteit van de zorg die leerlingen nodig hebben.
- Deze daling is voor alle respondentengroepen sterk tot zeer sterk. Bij leraren in het buitengewoon secundair onderwijs is deze daling het minst sterk, waarschijnlijk omdat ze reeds het meest kritisch waren bij leerlingen waarvan de zorg zich situeert in de fase van verhoogde zorg.
- *Vergelijking met het gewoon onderwijs:* Ook in het gewoon onderwijs daalt de steun voor de inclusie van kinderen met bepaalde zorgnoden naargelang de zorgnoden ernstiger worden. De daling van de score voor fase 1 ten opzichte van fase 2 & 3 is echter groter in het gewoon onderwijs dan in het buitengewoon onderwijs. Dit zou ook verklaard kunnen worden doordat men in het buitengewoon onderwijs op fase 1 al lager scoort dan in het buitengewoon onderwijs. Voor fase 2 & 3 liggen de scores van het gewoon en buitengewoon onderwijs dicht bij elkaar dan voor fase 1.

Uit de open vraag over de persoonlijke visie op inclusie komt het volgende naar voor

- Respondenten zijn van mening dat iedere leerling en iedere situatie anders is -> iedere situatie moet dan ook individueel beoordeeld worden. Daarom is het voor hen ook moeilijk om een eenduidige visie op inclusie te formuleren.
- Het welzijn van de leerling moet centraal staan in beslissing voor GeO of BuO, het welzijn van de leerling is dan ook van cruciaal belang om al dan niet te kiezen voor inclusie en is de belangrijkste beslissingsbasis.
- Begeleiding van leerlingen met SOB naar maatschappij en arbeidsmarkt is noodzakelijk, het is belangrijk voor het GeO om hier ook op in te zetten. Dit gebeurt nu nog te weinig maar is niettemin cruciaal om inclusie te laten slagen.
- Randvoorwaarden om inclusief onderwijs in GeO te vervullen:

- Individuele aandacht en begeleiding op maat voor leerlingen met SOB + voldoende tijd en middelen hiervoor
- De aanwezigheid van voldoende expertise in het GeO en indien nodig voldoende ondersteuning vanuit het BuO (deze ondersteuning moet ook over de juiste expertise beschikken)
- Aangepaste infrastructuur voor onder meer leerlingen met fysieke beperkingen

Percepties directieleden BuO over samenwerking met GeO

We bevroegen in dit onderzoek het personeel van het buitengewoon onderwijs over hun opvattingen in verband met het M-decreet en inclusie. Daarnaast besteedden we ook aandacht aan de ervaringen met de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Zo werden de respondenten bij de gesloten vragen over het M-decreet al gevraagd naar de samenwerking en expertisedeling tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs (zie stelling 8 en 9 bij opvattingen over het M-decreet). De resultaten die hieruit naar voren kwamen, waren niet positief. De respondenten waren er niet van overtuigd dat de implementatie van het M-decreet had gezorgd voor meer samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Daarenboven waren ze ook niet van mening dat het M-decreet kansen bood om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ter beschikking te stellen van het gewoon onderwijs. We moeten hierbij opmerken dat de bevraging enkele maanden na de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel werd uitgevoerd en dat de moeilijke opstart van dit nieuwe model de antwoorden van de respondenten waarschijnlijk in negatieve zin beïnvloed heeft.

Naast de stellingen over de samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs, werden in de vragenlijst voor de directieleden en zorgverantwoordelijken nog meer gesloten en open vragen gesteld die dieper ingaan op de samenwerking tussen beide onderwijsvormen en het verloop van deze samenwerking. De resultaten hiervan zullen we in dit hoofdstuk behandelen. Als eerste werd aan de directieleden en zorgverantwoordelijken gevraagd of zij al dan niet deel uitmaken van een ondersteuningsnetwerk.

Tabel 51: Aantal scholen in een ONW per onderwijsniveau.

	Zit uw school in een ONW					
	Ja		Nee		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
BuBaO	13	39,39	3	9,09	16	48,48
BuSO	12	36,36	3	9,09	15	45,45
BuBaO + BuSO	1	3,03	1	3,03	2	6,06
Totaal	26	78,78	7	21,21	33	100

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, ONW = Ondersteuningsnetwerk

Zoals blijkt uit Tabel 51 maken van de deelnemende scholen uit het buitengewoon onderwijs (N=33) 26 scholen (of 78,78%) deel uit van een ondersteuningsnetwerk; 13 van deze scholen zijn scholen voor buitengewoon basisonderwijs, 12 van deze scholen zijn scholen voor buitengewoon secundair onderwijs en 1 school biedt zowel buitengewoon basisonderwijs als buitengewoon secundair onderwijs aan. 7 van de deelnemende scholen (of 21,21%) behoren niet tot een ondersteuningsnetwerk; 3 daarvan zijn BuBaO-scholen, drie zijn BuSO-scholen en een school biedt zowel BuBaO als BuSO aan. Op basis van deze verdeling zijn er geen opvallende verschillen tussen deelnemende BuBaO- en BuSO-scholen wat betreft het al dan niet behoren tot een ondersteuningsnetwerk.

Uitbouwen van ondersteuning aan het GeO binnen een ONW

Indien respondenten bij de eerste vraag aanduidden dat hun school wel in een ondersteuningsnetwerk zat, dan volgden 2 stellingen over de uitbouw van de ondersteuning aan het gewoon onderwijs. Het gaat hier om 26 scholen; 54 respondenten vulden de stellingen in. Tabel 52 geeft beschrijvende gegevens met betrekking tot deze 2 stellingen over de samenwerking. In Tabel 53 worden deze beschrijvende gegevens opgesplitst naargelang onderwijsniveau en functie van de respondent.

Tabel 52: Beschrijvende analyses met betrekking tot de ondersteuning van het gewoon onderwijs (N=54)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Pc 25</i>	<i>Pc 75</i>
<i>S1: Onze school zet sterk in op het professionaliseren van onze leraren in het ondersteunen van leraren in het gewoon onderwijs</i>	3,33	1,274	1	5	2,00	4,00
<i>S2: Onze leraren zijn voldoende voorbereid om leraren in het gewone onderwijs te ondersteunen</i>	3,22	1,040	1	5	3,00	4,00

Tabel 53: Beschrijvende analyses met betrekking tot de samenwerking met het gewoon onderwijs opgesplitst naar onderwijsniveau en respondent

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Pc 25</i>	<i>Pc 75</i>
<i>S1: Onze school zet sterk in op het professionaliseren van onze leraren in het ondersteunen van leraren in het gewoon onderwijs</i>							
BuBaO	DIR (N=9)	3,56	1,42	1	5	2,50	5,00
	ZV (N=12)	3,58	1,38	1	4	2,25	5,00
BuSO	DIR (N=15)	3,47	1,30	1	5	3,00	4,00
	ZV (N=7)	3,14	1,57	1	5	1,00	4,00
BuBaO+BuSO	DIR (N=0)						
	ZV (N=1)	2,00		2	2	2,00	2,00
<i>S2: Onze leraren zijn voldoende voorbereid om leraren in het gewone onderwijs te ondersteunen</i>							
BuBaO	DIR (N=9)	3,56	1,24	2	5	2,50	5,00
	ZV (N=12)	3,08	,90	2	5	2,25	3,75
BuSO	DIR (N=15)	3,33	1,29	1	5	3,00	4,00
	ZV (N=7)	2,86	1,07	1	4	2,00	4,00
BuBaO+BuSO	DIR (N=0)						
	ZV (N=1)	3,00		3	3	3,00	3,00

Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet van toepassing) tot 5 (helemaal van toepassing)

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, Min = Minimum, Max = Maximum, Pc 25 = 25ste percentiel, Pc 75 = 75ste percentiel

Ook voor deze stellingen zijn er volgens independent samples t-test geen significante verschil tussen antwoorden BuBaO en BuSO ($t_{s1}(48)=,74$, $p=,46$; $t_{s2}(48)=,45$, $p=,66$), ZV en Dir ($t_{s1}(43)=,41$, $p=,68$; $t_{s2}(43)=1,12$, $p=,27$), ZV BuBaO en ZV BuSO ($t_{s1}(17)=,64$, $p=,53$; $t_{s2}(17)=,49$, $p=,63$), Dir BuBaO en Dir BuSO ($t_{s1}(22)=,16$, $p=,88$; $t_{s2}(22)=,42$, $p=,68$), ZV BuBaO en Dir BuBaO ($t_{s1}(19)=-,05$, $p=,97$; $t_{s2}(19)=1,02$, $p=,32$) en ZV BuSO en Dir BuSO ($t_{s1}(20)=,51$, $p=,62$; $t_{s2}(20)=,85$, $p=,41$).

In absolute termen en rekening houdend met het theoretische schaal midden van 3 (op een schaal gaande van helemaal niet akkoord (=1) tot helemaal akkoord (=5)), besluiten we dat respondenten uit een BuO-school die verbonden is aan een ondersteuningsnetwerk gemiddeld genomen weinig uitgesproken of neutraal antwoorden op de vragen naar de samenwerking met het GeO. De standaarddeviaties duiden evenwel op grote verschillen tussen de antwoorden van respondenten. Hoewel er meer variatie zit in de antwoorden wanneer deze opgesplitst worden naar onderwijsniveau en respondent, zijn de gevonden verschillen niet significant.

We vergelijken tot slot ook de antwoorden vanuit scholen die wel vs. niet tot een ondersteuningsnetwerk behoren op de stellingen 'Onze school zet sterk in op het professionaliseren van onze leraren in het ondersteunen van leraren in het gewoon onderwijs' en 'Onze leraren zijn voldoende voorbereid om leraren in het gewone onderwijs te ondersteunen'.

Wanneer de school in een ondersteuningsnetwerk zit, geven de respondenten in absolute termen gemiddeld genomen iets meer aan dat 'de school sterk in zet op het professionaliseren van onze leraren in het ondersteunen van leraren in het gewoon onderwijs' ($M=3.33$) in vergelijking met wanneer een school niet in een ondersteuningsnetwerk zit ($M=2.94$). Dit verschil is echter niet significant ($t(69)=1,07$; $p=0,29$). Wanneer de school in een ondersteuningsnetwerk zit, geven respondenten gemiddeld genomen iets meer aan dat 'hun leraren voldoende voorbereid zijn om leraren in het gewone onderwijs te ondersteunen' (3.22) in vergelijking met wanneer een school niet in een ondersteuningsnetwerk zit ($M=2.82$). Dit verschil is randsignificant ($t(69)= 2,14$; $p=0,04$).

We besluiten dus dat deelnemers verbonden aan een school die deel uitmaakt van een ondersteuningsnetwerk significant meer overtuigd zijn dat hun leraren voldoende voorbereid zijn om leraren in het gewoon onderwijs te ondersteunen in vergelijking met deelnemers verbonden aan een school die geen deel uitmaakt van een ondersteuningsnetwerk.

Selectie van deelnemers aan ondersteuningsnetwerk

Deze vraag werd enkel aan de directieleden/zorgverantwoordelijken gesteld. Indien hun school verbonden was aan een ondersteuningsnetwerk, volgde de vraag op basis van welke criteria mensen werden voorgedragen aan dit ondersteuningsnetwerk. 45 respondenten in het BuO vulden de vraag in naar de criteria waarop mensen werden voorgedragen in het ondersteuningsteam.

Tabel 54: Respondenten bij 'criteria om voorgedragen te worden in het ondersteuningsteam' volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=45⁶)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	9	20,00
	ZV	11	24,44
BuSO	DIR	15	33,33
	ZV	8	17,78
BuBaO+BuSO	DIR	0	0,00
	ZV	1	2,22

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=45

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken

Tabel 55: Verdeling van subthema's bij 'criteria op basis waarvan mensen werden voorgedragen in het ondersteuningsteam'

	Aantal	%*
Omwille van hun expertise	32	71,11
Inhoudelijke expertise (via GON, ION, lesgeven in het BuO, leerlingen met SOB, of prewaarborgregeling)	18	40,00
Expertise in samenwerken met collega's: communicatieve en coachingsvaardigheden	7	15,56
Expertise niet verder gespecificeerd	12	26,67
Mensen stelden zich kandidaat	13	28,89
Aantoonbare kwalificaties	9	20,00
Sollicitatie / examen	7	15,56
Diploma	3	6,67
Gevolgde nascholing	1	2,22
Varia	8	17,78
Mensen die werk nodig hebben omwille van afbouw van lestijden	4	8,89
Visie op samenwerking tussen GeO en BuO	1	2,22
Zichtbaarheid in de school	1	2,22
Afstand woonplaats tot school	1	2,22
Mensen die hier beschikbaar voor waren	1	2,22
Op zoek naar nieuwe mensen (ook zonder expertise) om plaatsen op te vullen	1	2,22
Geen zicht op criteria	2	4,44
Geen criteria	1	2,22

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=45), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

GON = Geïntegreerd Onderwijs, ION = Inclusief Onderwijs, BuO = Buitengewoon Onderwijs, SOB = Specifieke Onderwijsbehoeften, GeO = Gewoon Onderwijs, BuO = Buitengewoon Onderwijs

⁶ Eén respondent heeft opengelaten of hij directeur of ZV is, deze staat dus niet in deze tabel maar zijn 'respons' werd wel meegeteld bij de N

De respondenten geven aan dat leden voor het ondersteuningsteam meestal werden aangedragen omwille van hun expertise. Deze expertise kan zich op verschillende vlakken bevinden. Ofwel gaat het om inhoudelijke expertise die personeelsleden bijvoorbeeld opgedaan hebben in het vroegere GON-systeem of door het lesgeven in het buitengewoon onderwijs. Daarnaast gaven directieleden/ZV ook aan dat sommige mensen zich spontaan kandidaat stelden. Het was ook mogelijk dat iemand werd voorgedragen op basis van aantoonbare kwalificaties. Zoals het slagen op een examen of het afleggen van een goede sollicitatie. Ook een bijkomend diploma of het volgen van een nascholing zijn kwalificaties op basis waarvan men iemand voordroeg voor het ondersteuningsteam. Tot slot waren er ook enkele praktische redenen zoals de afstand tot de school of mensen die beschikbaar waren (eventueel omdat er andere lestijden weggevallen waren).

Open vraag i.v.m. samenwerking in het ondersteuningsnetwerk

Aan de respondenten wiens school verbonden was aan een ondersteuningsnetwerk, werd de vraag gesteld naar het verloop van de samenwerking binnen het ondersteuningsnetwerk. 43 directieleden/zorgverantwoordelijken in het BuO vulden de vraag in naar het verloop van de samenwerking met het ondersteuningsnetwerk.

Tabel 56: Responsen bij 'verloop samenwerking met ondersteuningsnetwerk' volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=43)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	8	18,60
	ZV	11	25,58
BuSO	DIR	15	34,88
	ZV	8	18,60
BuBaO+BuSO	DIR	0	0,00
	ZV	1	2,33

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=43

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken

Tabel 57: Verdeling van subthema's bij verloop samenwerking met ondersteuningsnetwerk

	Aantal	%*
Minder goede samenwerking	20	46,51
Weinig / beperkte samenwerking en overleg (enkel directie/coördinator heeft contacten met ondersteuningsnetwerk)	11	25,58
Moeilijke opstart, samenwerking moet nog groeien	6	13,95
Niet genoeg middelen voor samenwerking	5	11,63
Moeilijk (niet verder gespecificeerd)	5	11,63
Moeilijk: kleine types vinden moeilijker aansluiting bij bredere types	3	6,98
Moeilijk omwille van onduidelijkheden/veranderingen binnen wetgeving	3	6,98
Moeilijk: gedeelde visie ontbreekt	2	4,65
Minder goede samenwerking dan bij GON	2	4,65
Goede, vlotte samenwerking	12	27,91
Geen zicht op	9	20,93
Verskillende ervaringen met samenwerking (nrgl regio en schoolcontext)	2	4,65
Er is geen samenwerking	1	2,33

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=43), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

GON = Geïntegreerd Onderwijs

Bijna de helft van de respondenten uit het BuO duidt aan dat er doorgaans een minder goede samenwerking is met het ondersteuningsnetwerk (47% van de respondenten) en ze halen hier verschillende redenen voor aan, zoals het gebrek aan overleg, de moeilijke opstart en het gebrek aan middelen. Slechts 28% van de respondenten vermeldt een goede samenwerking. Er moet hierbij echter wel worden opgemerkt dat het om kleine respondentenaantallen gaat, wat veralgemenen voor de hele onderwijsvorm moeilijk maakt. Daarnaast is ook de context waarin deze bevraging afgenomen werd belangrijk: de ondersteuningsteams waren nog maar net ingevoerd op het moment van de bevraging. Deze invoering ging niet altijd vlot, wat ongetwijfeld meespeelt in de antwoorden van de respondenten inzake samenwerking.

Ervaringen met het ondersteuningsteam

In de vragenlijst voor de leraren/paramedici/ondersteuners werd de vraag gesteld naar hun ervaringen in het ondersteuningsteam. Deze vraag werd door 115 respondenten beantwoord. Hieronder is de verdeling van de respondenten naar functie en onderwijsniveau weergegeven. Hierbij moet worden opgemerkt dat sommige respondenten meerdere functies uitoefenen.

Tabel 58: Responsen bij vraag naar ervaringen in ondersteuningsteams

		N	%*
BuBaO	Leraar	28	24,35
	Logopedist	11	9,57
	(Ortho)pedagoog	4	3,48
	Ergotherapeut	7	6,09
	Kinesitherapeut	2	1,74
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,87
	Verpleegkundige	1	0,87
	Kinderverzorgster	0	0,00
	Andere	2	1,74
	Totaal	48	41,74
BuSO	Leraar	34	29,57
	Logopedist	3	2,61
	(Ortho)pedagoog	9	7,83
	Ergotherapeut	3	2,61
	Kinesitherapeut	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,87
	Verpleegkundige	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00
	Andere	1	0,87
	Totaal	43	37,39
BuBaO+BuSO	Leraar	16	13,91
	Logopedist	3	2,61
	(Ortho)pedagoog	2	1,74
	Ergotherapeut	3	2,61
	Kinesitherapeut	0	0,00
	Psychotherapeut/psycholoog	1	0,87
	Verpleegkundige	0	0,00
	Kinderverzorgster	0	0,00
	Andere	1	0,87
	Totaal	24	20,87
Totaal	115	100,00	

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=115

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs

De informatie die de leraren/paramedici/ondersteuners gaven over hun ervaringen kan worden gelinkt aan de organisatie van het ondersteuningsteam enerzijds en de jobinhoud van hun werk in het ondersteuningsteam anderzijds.

Tabel 59: Verdeling van subthema's bij 'ervaringen met het ondersteuningsteam'

	Aantal	%*
Organisatie ondersteuningsteams		
Onvoldoende uren/tijd per leerling	32	27,83
Niet de juiste expertise/onvoldoende expertise/expertise gaat verloren	22	19,13
Onduidelijkheid	21	18,26
Moeilijke opstart	20	17,39
Onvoldoende middelen	19	16,52
Verplaatsingen	10	8,70
Niet alle kinderen kunnen helpen	8	6,70
Gebrek aan vormingen	8	6,70
Tevredenheid leraren/leerlingen/ouders	7	6,09
Weerstand van leraren	6	5,22
Nood aan gemotiveerd verslag voor ondersteuning	4	3,48
Gebrek aan samenwerking met ouders	3	2,61
Gebrek aan profiel voor ondersteuners	2	1,74
Ondersteuners kunnen niet dezelfde kwaliteit bieden als BuO	2	1,74
Onvoldoende overleg met leraren GeO	2	1,74
Te grote teams	2	1,74
Jobinhoud		
Werkdruk	21	18,26
Tevredenheid werk	8	6,70
Administratie	3	2,61
Coaching van leraren GeO	2	1,74
Eenzame job	1	0,87

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=115), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

GeO = Gewoon Onderwijs

Organisatie ondersteuningsteams

Inzake de manier waarop de ondersteuningsteams werken, ervaren 32 respondenten een **tekort aan tijd** om de leerlingen adequaat te kunnen ondersteunen. Ze geven aan zoveel werk te hebben, dat ze niet aan iedere leerling voldoende tijd kunnen besteden. Het gaat hier dan niet enkel over **begeleidingstijd** met het kind zelf, maar ook om tijd voor **overleg** met de klasleraar of de ouders van de leerling. Daarnaast krijgen kinderen op basis van hun problematiek een aantal uren ondersteuning toegekend en dit aantal uren wordt vaak als ontoereikend ervaren om vooruitgang te boeken met de leerling. Ook de vele verplaatsingen en de **verplaatsingstijd** die hiermee gepaard gaat, wordt door 10 respondenten geïdentificeerd. De verplaatsingen nemen namelijk heel wat tijd in beslag van de ondersteuners, tijd die door hen als verloren wordt beschouwd. Enkele respondenten geven dan ook aan dat het beter zou zijn om de ondersteuningsteams zo in te delen dat iedere ondersteuner een of enkele vaste scholen heeft waar hij of zij ondersteuning biedt. Het nadeel hieraan is echter dat men dan ook de ondersteuning op zich moet nemen van leerlingen met problematieken waar men niet vertrouwd mee is, waardoor er dan weer expertise verloren gaat. Wanneer men iedere ondersteuner

leerlingen laat helpen binnen hun eigen expertisedomein, zijn verplaatsingen tussen verschillende scholen echter onvermijdelijk waardoor er dus veel tijd wordt verloren. Daarenboven zijn er ook problemen met de **terugbetaling van de verplaatsingskosten**. De compensatie hiervan laat bij sommige respondenten zeer lang op zich wachten, wat tot een grote ontevredenheid leidt bij de ondersteuners.

“Veel leerlingen die recht hebben op ondersteuning en weinig ondersteuningsuren. De tijd ontbreekt om voldoende ondersteuning te bieden buiten de klas, maar ook in de klas.”
(Orthopedagoog, BuSO)

“We hebben te weinig tijd om voldoende ondersteuning te bieden. De blijvende toestroom van nieuwe kinderen, zorgt ervoor dat we moeten tijd afnemen van andere kinderen.” (Leraar, BuBaO)

“De uitbetaling van de kilometervergoeding, die aan de lage kant is met 30 cent, loopt stroef omdat mijn school dit moet voorschieten. Collega's die in de stad moeten parkeren, moeten zelf hun parkeerbonnetjes betalen terwijl ze van de ene school naar de andere moeten en dikwijls niet zonder de wagen kunnen.” (Leraar, BuBaO)

Vervolgens wordt ook door 22 respondenten opgemerkt dat men in het ondersteuningsteam vaak **niet over de juiste expertise** beschikt. Een ondersteuner is bijvoorbeeld gespecialiseerd in een of twee types maar moet ondersteuning bieden voor alle types. Voor de types waarin de ondersteuner niet gespecialiseerd is, ontbreekt dan de nodige expertise. Daarnaast geeft men ook aan dat er vaak jonge mensen in het ondersteuningsteam stappen die nog **niet veel ervaring** hebben opgedaan in het werken met leerlingen met SOB. Ook het feit dat men niet meer voldoende in contact staat met het buitengewoon onderwijs wanneer men werkt in het ondersteuningsteam wordt als een probleem ervaren. Hierdoor zou de broodnodige expertise die opgebouwd wordt in het buitengewoon onderwijs onvoldoende verspreid worden in het gewoon onderwijs. Hierbij aansluitend, geven 2 respondenten ook aan van mening te zijn dat ondersteuners onmogelijk dezelfde kwaliteit kunnen garanderen als de kwaliteit die men in het buitengewoon onderwijs biedt.

“Expertise gaat verloren! Type-gebonden ondersteuning zou moeten behouden blijven.” (Leraar, BuBaO)

“Het zou beter zijn om iedereen te bevragen naar expertise en zo kinderen in te delen.”
(Logopedist, BuBaO)

“Weinig expertise, te jonge onervaren medewerkers, werken onvoldoende samen met het CLB.”
(Verpleegkundige, BuBaO)

“We doen allen ons best maar we kunnen vaak (nog) niet de kwaliteit bieden die het buitengewoon onderwijs kan bieden.” (Leraar, BuSO)

21 respondenten ervaren veel **onduidelijkheid** over de manier waarop de ondersteuningsteams worden georganiseerd en welke taken door wie moeten worden uitgevoerd. Sommige respondenten ervaren ook onzekerheid over hun job naar de toekomst toe. De onduidelijkheid die heerst rond de werking kan ook mee aan de basis liggen van de **moeilijke opstart** van de ondersteuningsteams die 20 respondenten ervoeren. De respondenten geven aan dat er veel moest worden uitgezocht bij de start en dat niet alle partijen klaar waren voor de invoering.

“Er blijven ook veel onduidelijkheden omtrent de functie van een ondersteuner, wat kunnen/mogen we doen en wat ligt in handen van de scholen, CLB, externe hulpverleners ...”
(Logopedist, BuBaO + BuSO)

“Dit schooljaar is het jaar van de moeilijke opstart. We startten in september zonder te weten waaraan we begonnen. Gaandeweg werden we in de loop van de weken en maanden geïnformeerd. Vaak veranderde de info die we kregen.” (Logopedist, BuBaO)

19 respondenten rapporteren een **tekort aan middelen** om hun werk naar behoren uit te kunnen voeren. De leraren/paramedici/ondersteuners geven bijvoorbeeld aan dat ze veel van hun **lesmateriaal** zelf betalen. Een plaats om kopies te kunnen nemen zou voor enkele respondenten al een goede verbetering zijn.

“Ik mis een budget om materialen en diensten aan te kopen. Ik koop nu alles zelf aan (boeken, cursusblokken, laptop, gsm en telefoniekosten...). (Leraar, BuBaO)

“Het ontbreken van de middelen is voor mij een enorme afknapper. Alle materialen werk ik zelf uit, kopiëren - printen - lamineren doe ik allemaal zelf met persoonlijke middelen. Dit kan toch niet de bedoeling zijn.” (Leraar, BuBaO)

8 respondenten geven aan dat ze het gevoel hebben niet alle leerlingen voldoende te kunnen helpen. Dit komt enerzijds omdat ze te weinig tijd hebben om alle leerlingen die ondersteuning nodig hebben, te begeleiden. Anderzijds geven de respondenten ook aan dat leerlingen een gemotiveerd verslag nodig hebben vooraleer ze in aanmerking komen voor extra ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs. Niet alle leerlingen die problemen hebben en hierbij ondersteuning zouden kunnen gebruiken, beschikken over dergelijk verslag, waardoor ze niet geholpen kunnen worden. Deze respondenten pleiten dan ook voor de mogelijkheid om ondersteuning te bieden aan kinderen die geen gemotiveerd verslag hebben maar wel baat hebben bij ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs.

“Daarnaast zijn er nog heel veel kinderen die hulp nodig hebben en die we niet kunnen tegemoetkomen wegens geen diagnose (taboe, financiële moeilijkheden, cultuur ...). Zij én hun leraren blijven in de kou staan.” (Leraar, BuBaO)

“Als ondersteuners hebben we soms het gevoel te weinig leerlingen te kunnen 'bedienen' omdat ze geen (gemotiveerd) verslag krijgen van het CLB.” (Logopedist, BuBaO)

“Kinderen/Jongeren zonder 'etiket' kunnen ondersteunen in fase 2 zou ook moeten kunnen. Stop met hokjesdenken... Kijk naar de situatie, niet naar het etiket.” (Leraar, BuBaO)

8 respondenten geven aan nood te hebben aan extra vormingen om beter te kunnen presteren in hun (nieuwe) job als ondersteuner. Er blijkt vooral nood te zijn aan opleidingen om de leraren gewoon onderwijs beter te kunnen **coachen**. De ondersteuners botsen op veel **weerstand** bij sommige leraren in het gewoon onderwijs (door 6 respondenten gemeld). Zij staan niet altijd open voor ondersteuning, op dit vlak is er dus nog verbetering in de samenwerking mogelijk.

“Ik had gehoopt meer vormingen te kunnen volgen, ook de leraren meer te kunnen coachen.”
(Leraar, BuBaO + BuSO)

“Leraren zijn er niet klaar voor, geen vragende partij, wij zijn er niet voldoende voor opgeleid ...”
(Leraar, BuSO)

“Leraren in het gewoon onderwijs zijn er nog niet klaar voor om extra ondersteuners bij hen in de klas te hebben. Vaak zien ze dit als een bedreiging, terwijl we er gewoon zijn om hen te helpen en hun werkdruk een stuk te verlichten.” (Logopedist, BuSO)

Er zijn ook respondenten die aanhalen dat de leraren uit het gewoon onderwijs en de ouders en leerlingen zelf **tevreden** zijn over de geboden ondersteuning (N=7). 3 respondenten geven echter ook aan dat er meer intensieve **samenwerking** zou moeten zijn met de **ouders**. Ook meer **overleg** met de leraar uit het gewoon onderwijs is wenselijk volgens 2 respondenten.

“De leerlingen/ouders/leraren zijn erg blij met de extra ondersteuning. Het zorgt ook voor extra ondersteuning van de hele klasgroep, door middel van aanpassingen die niet specifiek zijn voor de leerling met ondersteuning.” (Leerlingenbegeleider, BuBaO)

“Niet alle leraren zijn klaar voor ondersteuning op de klasvloer. De leraren die het wel zijn, zijn blij met de helpende handen. De samenwerking met ouders is belangrijk.” (Leraar, BuBaO)

“Binnen ons urenpakket ontbreekt het aan tijd voor overleg met de leraren van het gewoon onderwijs, terwijl ik ondervind dat dit essentieel is voor de ondersteuning. Dit maakt de samenwerking met leraren ook moeilijker.” (Logopedist, BuBaO)

2 respondenten zijn van mening dat het **profiel voor de job van ondersteuner** beter omschreven zou moeten worden om onduidelijkheid te vermijden. Er wordt tot slot ook aangegeven dat de **ondersteuningsteams nu te groot** zouden zijn (N=2). Hierdoor is het contact tussen de verschillende ondersteuners onvoldoende hecht, wat de uitwisseling van informatie en ervaringen belemmert.

“Het team is veel te groot om efficiënt te kunnen samenwerken.” (Ergotherapeut, BuBaO)

Jobinhoud

De respondenten deelden ook enkele ervaringen die gelinkt konden worden aan de jobinhoud. De belangrijkste en meest gemaakte opmerking (N=21) was dat de werkdruk voor een ondersteuner heel hoog ligt. Daarnaast gaven ook 8 respondenten aan zeer tevreden te zijn met hun job en de inhoud ervan.

“Het is een mooi verhaal op papier. In realiteit is het een zware job waarbij je het gevoel hebt dat het vooral een druppel op een hete plaat is.” (Leraar, BuBaO)

“Werkdruk zeer hoog momenteel. Blijft een boeiende job vol uitdaging!” (Leraar, BuSO)

3 respondenten ervoeren te veel administratieve last, wat de werkdruk ook niet ten goede komt en ervoor zorgt dat er minder tijd besteed kan worden aan het werken met de leerlingen zelf. Daarnaast gaven 2 respondenten aan dat een belangrijk deel van hun job eruit bestond om leraren uit het gewoon onderwijs te coachen. Tot slot gaf één respondent aan dat de job van ondersteuner een eenzame job is omdat er weinig contacten zijn met de collega-ondersteuners.

“We ervaren dat coaching van leraren zo waardevol is. Ik hoop dat hier in de toekomst meer wordt op ingezet.” (Leraar, BuBaO)

“Het is een eenzame job met veel onzekerheid.” (Leraar, BuSO)

Samenwerking met het GeO buiten een ondersteuningsnetwerk

Indien respondenten bij de aanduiden dat hun school *niet* in een ondersteuningsnetwerk zat, dan volgden 6 stellingen over de samenwerking met het gewoon onderwijs. Het gaat hier om 7 scholen; 17 respondenten vulden de stellingen in. Tabel 60 geeft een beschrijvende gegevens met betrekking tot deze 6 stellingen over de samenwerking. In Tabel 61 worden deze beschrijvende gegevens opgesplitst naargelang onderwijsniveau en functie van de respondent. 2 respondenten gaven niet aan of zij directielid of zorgverantwoordelijke waren, deze konden dan ook niet in de juiste categorie bij Tabel 61 geplaatst worden, maar zijn wel meegenomen in de analyses bij Tabel 60.

Tabel 60: Beschrijvende analyses met betrekking tot de samenwerking met het gewoon onderwijs (N=17)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Pc 25</i>	<i>Pc 75</i>
<i>S1: Onze school bouwt mee aan het extern netwerk van het gewoon onderwijs</i>	3,12	1,17	1	5	2,00	4,00
<i>S2: Onze school zet samenwerkingsinitiatieven rond zorg op met scholen voor gewoon onderwijs</i>	3,12	1,32	1	5	2,00	4,00
<i>S3: Onze school werkt nauw samen met scholen voor gewoon onderwijs uit de regio (bv. rond expertise overdracht, ...)</i>	3,29	1,21	1	5	2,00	4,00
<i>S4: Onze school overlegt regelmatig met scholen voor gewoon onderwijs omtrent mogelijke doorverwijzingen</i>	3,18	1,47	1	5	2,00	4,50
<i>S5: Onze school zet sterk in op het professionaliseren van onze leraren in het ondersteunen van leraren in het gewoon onderwijs</i>	2,94	1,48	1	5	1,00	4,00
<i>S6: Onze leraren zijn voldoende voorbereid om leraren in het gewone onderwijs te ondersteunen</i>	2,82	1,47	1	5	1,50	4,00

Tabel 61: Beschrijvende analyses met betrekking tot de samenwerking met het gewoon onderwijs opgesplitst naar onderwijsniveau en respondent

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Pc 25</i>	<i>Pc 75</i>
<i>S1: Onze school bouwt mee aan het extern netwerk van het gewoon onderwijs</i>							
BuBaO	DIR (N=2)	4,00	1,41	3	5	.	.
	ZV (N=4)	3,25	,96	2	4	2,25	4,00
BuSO	DIR (N=3)	2,67	1,16	2	4	.	.
	ZV (N=5)	2,80	1,30	1	4	1,50	4,00
BuBaO+BuSO	DIR (N=1)	5		5	5	5,00	5,00
	ZV (N=0)						
<i>S2: Onze school zet samenwerkingsinitiatieven rond zorg op met scholen voor gewoon onderwijs</i>							
BuBaO	DIR (N=2)	4,00	1,41	3	5	.	.
	ZV (N=4)	3,25	,96	2	4	2,25	4,00
BuSO	DIR (N=3)	2,67	1,16	2	4	.	.
	ZV (N=5)	2,80	1,79	1	5	1,00	4,50
BuBaO+BuSO	DIR (N=1)	5		5	5	5,00	5,00
	ZV (N=0)						

S3: Onze school werkt nauw samen met scholen voor gewoon onderwijs uit de regio (bv. rond expertise overdracht, ...)

BuBaO	DIR (N=2)	4,00	1,41	3	5	.	.
	ZV (N=4)	3,25	,96	2	4	2,25	4,00
BuSO	DIR (N=3)	3,33	1,16	2	4	.	.
	ZV (N=5)	3,20	1,48	1	5	2,00	4,50
BuBaO+BuSO	DIR (N=1)	5		5	5	5,00	5,00
	ZV (N=0)						

S4: Onze school overlegt regelmatig met scholen voor gewoon onderwijs omtrent mogelijke doorverwijzingen

BuBaO	DIR (N=2)	4,50	,71	4	5		
	ZV (N=4)	3,50	1,29	2	5	2,25	4,75
BuSO	DIR (N=3)	3,33	1,16	2	4	.	.
	ZV (N=5)	2,60	1,67	1	5	1,00	4,00
BuBaO+BuSO	DIR (N=1)	5		5	5	5,00	5,00
	ZV (N=0)						

S5: Onze school zet sterk in op het professionaliseren van onze leraren in het ondersteunen van leraren in het gewoon onderwijs

BuBaO	DIR (N=2)	3,50	,71	4	5		
	ZV (N=4)	3,00	1,41	1	4	1,50	4,00
BuSO	DIR (N=3)	3,00	1,73	1	4		
	ZV (N=5)	2,80	1,79	1	5	1,00	4,50
BuBaO+BuSO	DIR (N=1)	5		5	5	5,00	5,00
	ZV (N=0)						

S6: Onze leraren zijn voldoende voorbereid om leraren in het gewone onderwijs te ondersteunen

BuBaO	DIR (N=2)	4,00	1,41	3	5		
	ZV (N=4)	2,50	1,29	1	4	1,25	3,75
BuSO	DIR (N=3)	3,00	1,00	1	4		
	ZV (N=5)	2,60	1,82	1	5	1,00	4,50
BuBaO+BuSO	DIR (N=1)	5		5	5	5,00	5,00
	ZV (N=0)						

Theoretisch schaalbereik van 1 (helemaal niet van toepassing) tot 5 (helemaal van toepassing)

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken, SD = standaarddeviatie, Min = Minimum, Max = Maximum, Pc 25 = 25ste percentiel, Pc 75 = 75ste percentiel

Voor al deze stellingen zijn er volgens independent samples t-test geen significante verschil tussen antwoorden BuBaO en BuSO ($t_{s1}(14)=0,92$, $p=,38$; $t_{s2}(14)=,79$, $p=,45$; $t_{s3}(14)=,29$, $p=,78$; $t_{s4}(14)=,89$, $p=,39$; $t_{s5}(14)=,11$, $p=,92$; $t_{s6}(14)=,07$, $p=,95$), ZV en Dir ($t_{s1}(13)=,78$, $p=,45$; $t_{s2}(13)=,68$, $p=,51$; $t_{s3}(13)=,98$, $p=,35$; $t_{s4}(13)=1,40$, $p=,19$; $t_{s5}(13)=,79$, $p=,45$; $t_{s6}(13)=1,50$, $p=,16$;) ZV BuBaO en ZV BuSO ($t_{s1}(7)=,57$, $p=,58$; $t_{s2}(7)=,45$, $p=,66$; $t_{s3}(7)=,06$, $p=,96$; $t_{s4}(7)=,88$, $p=,41$; $t_{s5}(7)=,18$, $p=,86$; $t_{s6}(7)=-,09$, $p=,93$), Dir BuBaO en Dir BuSO ($t_{s1}(3)=1,17$, $p=,33$; $t_{s2}(3)=1,17$, $p=,33$; $t_{s3}(3)=,59$, $p=,60$; $t_{s4}(3)=1,24$, $p=,30$; $t_{s5}(3)=,37$, $p=,74$; $t_{s6}(3)=,95$, $p=,41$), ZV BuBaO en Dir BuBaO ($t_{s1}(4)=,80$, $p=,47$; $t_{s2}(4)=,80$, $p=,47$; $t_{s3}(4)=,80$, $p=,47$; $t_{s4}(4)=,99$, $p=,38$; $t_{s5}(4)=,45$, $p=,67$; $t_{s6}(4)=1,31$, $p=,26$;) en ZV BuSO en Dir BuSO ($t_{s1}(6)=-,15$, $p=,89$; $t_{s2}(6)=-,11$, $p=,91$; $t_{s3}(6)=,13$, $p=,90$; $t_{s4}(6)=,66$, $p=,53$; $t_{s5}(6)=,16$, $p=,88$; $t_{s6}(6)=,34$, $p=,74$).

In absolute termen en rekening houdend met het theoretische schaal midden van 3 (op een schaal gaande van helemaal niet akkoord (=1) tot helemaal akkoord (=5)), besluiten we dat respondenten uit een school voor buitengewoon onderwijs die niet verboden is aan een ondersteuningsnetwerk gemiddeld genomen neutraal of weinig uitgesproken antwoorden op de vragen naar de samenwerking met het gewoon onderwijs. De standaarddeviaties duiden evenwel op grote verschillen tussen de antwoorden van respondenten. Hoewel er meer variatie zit in de antwoorden wanneer deze opgesplitst worden naar onderwijsniveau en respondent, zijn de gevonden verschillen niet significant. We moeten hierbij wel opmerken dat het slechts gaat om een klein aantal respondenten per vraag.

Invloed M-decreet op algemene samenwerking met GeO

Aan de directieleden en zorgverantwoordelijken werd gevraagd of het M-decreet de algemene samenwerking met scholen uit het gewoon onderwijs heeft gestimuleerd. 58 respondenten uit het buitengewoon onderwijs vulden deze vraag in.

Tabel 62: Responsen bij 'stimulatie samenwerking met scholen GeO door M-decreet' volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=58)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	11	18,97
	ZV	15	25,86
BuSO	DIR	18	31,03
	ZV	12	20,69
BuBaO+BuSO	DIR	1	1,72
	ZV	1	1,72

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=58

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken

Tabel 63: Verdeling van subthema's bij 'Heeft het M-Decreet in het algemeen de samenwerking met scholen in het gewoon onderwijs gestimuleerd? Waarom wel/niet?'

	Aantal	%*
Nee	32	55,17
Nee, niets veranderd	3	5,17
Nee, te weinig tijd / middelen voor samenwerking	4	6,90
Nee, maar meer samenwerking is wel nodig	2	3,45
Nee, niet gespecificeerd	4	6,90
Nee overleg structuren nog in ontwikkeling	1	1,72
Nee niet gestimuleerd maar verplicht zonder voorbereiding/begeleiding	1	1,72
Nee sterke verschillen in visie en werking	1	1,72
Ja	21	36,21
Ja, intensere samenwerking	4	6,90
Ja, er is nu meer gestructureerde samenwerking	2	3,45
Ja, meer samenwerking rond specifieke problematieken / leerlingen	4	6,90
Ja, maar nog meer samenwerking nodig	7	12,07
Ja, niet gespecificeerd	7	12,07
Enkel occasionele samenwerking	1	1,72
Enkel samenwerking via ONW (niet via onze school)	8	13,79
Geen zicht op	4	6,90
Verandering in samenwerking is verschillend naargelang regio/school	2	3,45

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=58), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

ONW = Ondersteuningsnetwerk

Het grootste deel van de respondenten, namelijk 32 respondenten, vermeldden dat het M-decreet de samenwerking met scholen voor gewoon onderwijs niet heeft gestimuleerd. 21 respondenten vermeldden dat het M-decreet de samenwerking met scholen voor gewoon onderwijs wel heeft gestimuleerd, al zou deze volgens 7 respondenten zelfs nog intensiever mogen worden.

Invloed M-decreet op gestructureerd overleg met GeO

Aan de directieleden en zorgverantwoordelijken werd gevraagd of het M-decreet gestructureerd overleg met scholen uit het gewoon onderwijs heeft gestimuleerd. 59 respondenten uit het buitengewoon onderwijs vulden deze vraag in.

Tabel 64: Responsen bij 'gestructureerd overleg met scholen GeO gestimuleerd door M-decreet' volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=59)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	10	16,95
	ZV	16	28,81
BuSO	DIR	18	30,51
	ZV	12	20,34
BuBaO+BuSO	DIR	1	1,69
	ZV	1	1,69

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=59

*BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken

Tabel 65: Verdeling van subthema's bij 'Heeft het M-decreet het gestructureerd overleg met scholen in het gewoon onderwijs gestimuleerd? Waarom wel/niet?'

	Aantal	%*
Nee	34	57,63
Nee, niet verder gespecificeerd	11	18,64
Nee, er was al gestructureerd overleg vòòr het M-decreet	10	16,95
Nee, te weinig tijd voor gestructureerd overleg	9	15,25
Nee, geen verandering	6	10,17
Nog niet voldoende gestructureerd overleg, we willen meer gestructureerd overleg	5	8,47
Nee, gestructureerd overleg blijft moeilijk	4	6,78
Nee, net minder tijd voor gestructureerd overleg door M-decreet	2	3,39
Nee, enkel occasioneel overleg	2	3,39
Ja	17	28,81
Ja, meer gestructureerd overleg door M-decreet	9	15,25
Enkel gestructureerd overleg voor leraren uit het ONW	4	6,78
Ja, overleg bij aanmelding/zorgvraag van leerling	3	5,08
Ja, niet verder gespecificeerd	3	5,08
Enkel gestructureerd overleg op directieniveau	2	3,39
Geen zicht op	6	10,17
Onduidelijkheden rond organisatie / coördinatie overleg	4	6,78

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=59), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

ONW = Ondersteuningsnetwerk

34 respondenten geven aan dat het M-decreet het gestructureerd overleg met het gewoon onderwijs niet gestimuleerd heeft. 17 respondenten geven aan dat dit bij hen wel het geval was. De respondenten die aangeven dat er niet meer gestructureerd overleg is, halen onder andere aan dat er te weinig tijd is voor dergelijk overleg of dat er al gestructureerd overleg was voor het M-decreet.

Inhoud van de communicatie/overleg met GeO

Aan alle respondenten werd gevraagd naar de inhoud van de communicatie of het overleg met het GeO. 61 respondenten vulden deze gesloten vraag met meerdere voorgestructureerde antwoordmogelijkheden in.

Tabel 66: Responsen bij 'inhoud van de communicatie/overleg met het gewoon onderwijs' volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=61)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	11	18,03
	ZV	17	27,87
BuSO	DIR	18	29,51
	ZV	12	19,67
BuBaO+BuSO	DIR	1	1,64
	ZV	1	1,64

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=61

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken

Tabel 67: Verdeling van subthema's bij inhoud van de communicatie/overleg met het gewoon onderwijs

	N	%*
Leerlinggebonden communicatie	52	85,25
Communicatie over een bepaalde leerling	44	72,13
Specifieke hulp aan een leerling	39	63,93
Overstap/doorverwijzing	39	63,93
Communicatie in functie van professionalisering	46	75,41
Expertise uitwisseling	38	62,30
Uitwisselen van methodieken	28	45,90
Coaching van elkaar	22	36,07
Inleefdagen	18	29,51
Andere: gezamenlijke bijscholing	1	1,64
Andere: toelichting decreet	1	1,64
Samenwerking	41	67,21
Communicatie over mogelijke manieren van samenwerking	30	49,18
Overlegplatform	15	24,59
Er is geen communicatie/overleg	7	11,48

* Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=61), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

Chi-kwadraat toetsen duiden aan dat respondenten uit het BuBaO en respondenten uit het BuSO niet significant verschillend van elkaar antwoorden op deze items. Er zijn enkel twee items waarvoor ZV en directieleden wel randsignificant verschillend antwoorden. Bij het 'uitwisselen van methodieken' geven

directieleden meer dan verwacht dit antwoord en geven ZV minder dan verwacht dit antwoord ($\chi^2(1)=3.068$, $p=.080$). Bij 'specifieke hulp aan leerlingen' geven directieleden minder dan verwacht dit antwoord en geven ZV meer dan verwacht dit antwoord ($\chi^2(1)=3.020$, $p=.082$). Voor de overige items werden geen significante verschillen gevonden.

De resultaten tonen aan dat de inhoud van het overleg met het gewoon onderwijs meestal gaat over leerlinggebonden communicatie aangehaald door 52 respondenten (of 85,25% van de deelnemers). Meer specifiek gaat het om uitwisselen van informatie over een bepaalde leerling, het bieden van specifieke hulp aan deze leerling of een doorverwijzing. Het kan ook gaan over communicatie in functie van professionalisering aangehaald door 46 respondenten (of 75,41% van de deelnemers). In dit geval wil men expertise of methodieken uitwisselen, elkaar coachen of inleefdagen organiseren. Ook over mogelijke manieren van samenwerking wordt gecommuniceerd volgens 41 respondenten (67,21% van de deelnemers). Slechts 11,48% van de deelnemers rapporteert dat er geen communicatie of overleg is.

Gevolgen M-decreet voor het aanleveren van ondersteuning aan GeO

Aan alle respondenten werd gevraagd naar de gevolgen van het M-decreet voor het aanleveren van ondersteuning voor het gewoon onderwijs. 45 respondenten vulden deze vraag in.

Tabel 68: Responsen bij 'gevolgen van M-decreet voor het aanleveren van ondersteuning voor GeO' volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=45)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	9	20,00
	ZV	12	26,67
BuSO	DIR	15	33,33
	ZV	8	17,78
BuBaO+BuSO	DIR	0	0,00
	ZV	1	2,22

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=45

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijke

Tabel 69: Verdeling van subthema's bij 'gevolgen van M-decreet voor het aanleveren van ondersteuning voor GeO'

	Aantal	%*
Meer ondersteuning nodig dan de aangeleverde ondersteuning	18	40,00
Te beperkte middelen voor gepaste/tijdige ondersteuning	13	28,89
Er wordt minder hulp geboden dan nodig	3	6,67
Willen ook meer middelen om ondersteuning te bieden voor fase 0/1 en fase 1/2	2	4,44
Negatieve gevolgen	10	22,22
Minder leerlinggerichte ondersteuning (= slechte evolutie)	4	8,89
Er wordt minder hulp geboden dan voordien (betreffende OV3 en OV4)	2	4,44
Juiste expertise bij ondersteuners ontbreekt	2	4,44
Kwaliteit van ondersteuning is gedaald, meer oppervlakkige ondersteuning	1	2,22
Personeel moet noodgedwongen gaan werken in ondersteuningsnetwerk	1	2,22
Positieve gevolgen	7	15,56
Flexibiliteit voor het aanwenden van ondersteuning	5	11,11
Meer ondersteuning mogelijk	1	2,22
Voldoende ondersteuning (op maat)	1	2,22
Oprichting ondersteuningsteams/-netwerken	4	8,89
Wisselend positief/negatief: soms voldoende ondersteuning, soms onvoldoende ondersteuning	3	6,67
Geen zicht op	3	6,67

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=45), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

GeO = Gewoon Onderwijs, OV = Opleidingsvorm

18 respondenten geven aan dat er meer ondersteuning nodig is dan de ondersteuning die nu geboden wordt. Dit komt onder meer door een tekort aan middelen. Daarnaast zien de respondenten ook negatieve gevolgen van het M-decreet voor het aanleveren van ondersteuning aan het gewoon onderwijs. Zo zou de geboden ondersteuning minder leerlinggericht zijn, zouden de ondersteuners niet de juiste expertise bezitten, zou de ondersteuning oppervlakkiger zijn dan voorheen en wordt er nu minder hulp geboden voornamelijk in OV3 en OV4. Er zijn ook enkele positieve gevolgen, zoals meer flexibiliteit. Wat hier opvalt is dat de ervaringen met de gevolgen van het M-decreet voor de ondersteuning verschillen naargelang de respondent: sommige respondenten ervaren positieve veranderingen terwijl andere respondenten eerder negatieve gevolgen zien.

Toekomstige evolutie plaats BuO in Vlaamse onderwijslandschap

Aan alle respondenten werd gevraagd naar de hoe ze de plaats van het BuO zagen evolueren binnen het Vlaamse onderwijslandschap. 45 respondenten vulden deze vraag in.

Tabel 70: Respondenten bij 'plaats van het buitengewoon onderwijs (evolueren) in het Vlaamse onderwijslandschap' volgens onderwijsniveau en respondentengroep (N=59)

		Aantal	%*
BuBaO	DIR	11	18,64
	ZV	16	27,12
BuSO	DIR	18	30,51
	ZV	12	20,34
BuBaO+BuSO	DIR	1	1,69
	ZV	1	1,69

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord N=59

BuBaO = Buitengewoon Basisonderwijs, BuSO = Buitengewoon Secundair Onderwijs, DIR = Directieleden, ZV = Zorgverantwoordelijken

Tabel 71: Verdeling van subthema's bij 'plaats van het buitengewoon onderwijs (evolueren) in het Vlaamse onderwijslandschap'

	Aantal	%*
BuO blijft bestaan	34	57,63
BuO zal blijven bestaan gezien de belangrijke meerwaarde van het BuO	19	32,20
Het is noodzakelijk dat het BuO blijft bestaan	18	30,51
Leerlingenaantal in het BuO zal terug stijgen, want GeO lukt niet voor alle leerlingen	6	10,17
GeO kan nooit het BuO volledig vervangen	3	5,08
Het recht op BuO wordt in het leven geroepen	2	3,39
Fusie van scholen BuO binnen scholengemeenschappen	1	1,69
Taboe rond BuO zal verdwijnen	1	1,69
BuO zal verkleinen	13	22,03
BuO blijft bestaan voor specifieke types	6	10,17
BuO blijft bestaan voor ernstige/meervoudige problematieken	5	8,47
Leerlingenaantal in het BuO zal dalen / kleinere scholen BuO	2	3,39
Samenwerking tussen GeO en BuO	11	18,64
Scholen voor BuO worden expertisecentra	6	10,17
Buitengewoon onderwijs binnen scholen voor gewoon onderwijs / fusie tussen GeO en BuO	3	5,08
Meer middelen nodig voor expertiseoverdracht van BuO naar GeO	2	3,39
Geen idee	3	5,08
Het BuO zal verdwijnen	1	1,69

*Percentage berekend op basis van aantal respondenten die de open vraag hebben beantwoord (N=59), respondenten konden meerdere elementen aanhalen in hun antwoord

BuO = Buitengewoon Onderwijs, GeO = Gewoon Onderwijs

Meer dan de helft van de respondenten is van mening dat het buitengewoon onderwijs zal blijven bestaan in het Vlaamse onderwijslandschap (N=34). De reden hiervoor is dat de respondenten het buitengewoon onderwijs een meerwaarde vinden in het onderwijslandschap (N=19) en ze zien deze onderwijsvorm dan ook als noodzakelijk (N=18). Ook zal volgens hen het leerlingenaantal opnieuw stijgen aangezien niet alle leerlingen kunnen aarden in het gewoon onderwijs (N=6). Het gewoon onderwijs kan het buitengewoon onderwijs dan ook nooit volledig vervangen (N=3).

Sommige respondenten zijn ervan overtuigd dat het buitengewoon onderwijs zal verkleinen (N=13). Zo zou het bijvoorbeeld alleen kunnen blijven bestaan voor specifieke types (N=6) of voor meervoudige problematieken (N=5). Daarnaast is er ook de mogelijkheid dat de plaats van het buitengewoon onderwijs in het toekomstige onderwijslandschap zal worden bepaald door intensieve samenwerking met het gewoon onderwijs (aangehaald door 11 respondenten). Zo zouden scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs samen expertisecentra kunnen worden (N=6) of zouden ze kunnen fuseren (N=3). Tot slot is er ook nog 1 respondent die denkt dat het buitengewoon onderwijs in de toekomst zal verdwijnen.

Belangrijkste conclusies in verband met de samenwerking tussen het GeO en BuO

Er werden over (ervaringen met) samenwerking met het GeO extra vragen gesteld aan directieleden en zorgverantwoordelijken: een aantal stellingen (de hoeveelheid vragen was afhankelijk van het feit of de school al dan niet deel uitmaakte van een ondersteuningsnetwerk (ONW)) en open vragen. Ook in de survey voor leraren/paramedici/ondersteuners verwees 1 vraag naar ervaringen met ondersteuningsteams.

- Over het algemeen komt uit deze extra vragen (stellingen en open vragen) naar voor dat de **samenwerking en het gestructureerd overleg tussen GeO en BuO niet zijn gestimuleerd door de manier waarop het M-decreet wordt geïmplementeerd**, net zoals bij de stellingen over het M-decreet ook al duidelijk geworden was
 - > Te weinig tijd
 - > Wanneer er wel overleg is gaat dit over communicatie over een specifieke leerling, hulp aan een leerling, een doorverwijzing, het uitwisselen van expertise en methodieken of coaching van elkaar

Uit de stellingen blijkt dat:

- Scholen die deel uitmaken van een ONW zijn iets meer klaar om ondersteuning te bieden aan het GeO dan scholen die hier geen deel van uitmaken
- Geen verschil tussen scholen die wel in een ONW zitten en scholen die haar geen deel van uitmaken wat betreft professionaliseren van personeel
- Scholen die niet in een ONW zitten antwoordden neutraal op bijkomende stellingen over samenwerking met het GeO

Uit de open vragen blijkt dat:

Wat betreft de **ONW's**:

- **Negatieve ervaringen** van ondersteuners:
 - Onvoldoende tijd en middelen voor het bieden van genoeg ondersteuning
 - Onvoldoende expertise in ONW's
 - Onduidelijkheid en gebrek aan informatie -> moeilijke opstart
 - Hoge werkdruk (door administratieve last)
- Leden worden geselecteerd omwille van expertise, coachingsvaardigheden, het aanbieden van zichzelf als lid of slagen op een examen of sollicitatie

Plaats van BuO in toekomstig onderwijslandschap:

- **BuO zal blijven bestaan omwille van meerwaarde en noodzaak**
- GeO zal BuO nooit volledig kunnen vervangen
- Sommigen denken dat BuO zal verkleinen en enkel nog maar zal blijven bestaan voor de kleine types of leerlingen met meervoudige problematieken

- Mogelijk meer samenwerking tussen GeO en BuO: scholen voor BuO worden expertisecentra of BuO fuseert met GeO

Kritische reflectie

Op het moment dat de bevraging afgenomen werd, was het nieuwe ondersteuningsmodel net een half jaar in voege. Deze opstart verliep soms nogal turbulent en deze achtergrond zal mogelijk de antwoorden van de respondenten beïnvloed hebben.

Discussie en conclusie

Het M-Decreet, geleidelijk ingevoerd vanaf het schooljaar 2015-2016, wil scholen stimuleren om een belangrijke eerste stap te zetten naar (meer) **inclusief onderwijs in Vlaanderen**. Het stuurt er met andere woorden op aan om meer **kinderen met specifieke onderwijsbehoeften** een plaats te bieden **in het gewoon onderwijs** (Crevits, 2014; Departement Onderwijs en Vorming, 2017a). Het algemene doel van dit onderzoek was om een beeld te krijgen van de percepties van schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs over het M-Decreet, hun visie op zorg en inclusie en hun perceptie van de samenwerking met het gewoon onderwijs. Het ondervragen van personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs over het M-decreet en inclusie, laat ons toe om de vergelijking te maken met de percepties die leven in het gewoon onderwijs. Deze werden in een ander rapport uitvoerig beschreven (zie Struyf et al., 2019a).

Dit rapport gaat daarom ten eerste dieper in op de ideeën over en de **beoordeling van de implementatie van het M-Decreet door schoolteams in het buitengewoon onderwijs**, enerzijds bij de respondentengroep **leraren/paramedici/ondersteuners** en anderzijds bij de respondentengroep **directieleden/zorgverantwoordelijken**. We bevroegen deze opvattingen over het M-decreet met behulp van 9 gesloten vragen (stellingen) en 2 bijkomende open vragen waarin de respondenten meer toelichting konden geven op hun visie. Daarnaast gaan we in dit onderzoeksrapport ook dieper in op de **persoonlijke visie op inclusie** van deze respondenten. De belangrijkste doelstelling van de invoering van het M-Decreet is namelijk om een eerste stap te zetten in de geleidelijke realisatie van meer inclusief onderwijs. Maar staan de respondenten wel achter dit idee en zo ja, geldt dit dan voor alle leerlingen met extra zorgnoden? Om een onderscheid te maken in de ernst van de onderwijsbehoeften van leerlingen, maken we gebruik van het kader van het zorgcontinuüm, waarnaar het M-decreet expliciet verwijst. Scholen dienen het zorgcontinuüm in te bedden in hun beleid rond leerlingenbegeleiding (of zorgbeleid). We vergelijken de persoonlijke visie van de schoolteamleden op inclusie van leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 1 enerzijds (fase van verhoogde zorg) met de visie op inclusie van leerlingen waarvan de extra ondersteuning zich situeert in fase 2 en 3 anderzijds (fase van uitbreiding van zorg en de fase van een individueel aangepast curriculum of kortweg IAC). Zo proberen we meer inzicht te krijgen in welke mate de visie op inclusie wijzigt naargelang de ernst van de specifieke onderwijsbehoeften. We deden dit door middel van een schaal met 11 stellingen over de visie op inclusie en daarnaast ook met een open vraag waarin de respondenten meer duiding en achtergrond konden geven bij hun visie op inclusie. Tot slot gaan we een in derde onderdeel dieper in op de **samenwerking met het gewoon onderwijs**. Hiervoor werd bij de directieleden en zorgverantwoordelijken via open vragen en enkele stellingen gepeild naar hun percepties over deze samenwerking en het verloop hiervan. Ook de leraren/paramedici/ondersteuners kregen een vraag in verband met samenwerking, namelijk wat hun ervaringen zijn met het ondersteuningsteam.

De data werden verzameld via een surveystudie, afgenomen in het schooljaar 2017-2018 (januari-februari 2018). Het M-Decreet was toen meer dan twee jaar in voege en eerste aanpassingen, zoals de oprichting van ondersteuningsnetwerken in september 2017, waren doorgevoerd zij het maar kort voor het plaatsvinden van deze bevraging. Het tijdstip van de bevraging, slechts twee schooljaren na de invoering van het M-decreet en slechts enkele maanden na de invoering van het

ondersteuningsmodel, hebben allicht de percepties en bijgevolg de antwoorden van de respondenten mee gekleurd en hiermee moet dan ook rekening gehouden worden bij het interpreteren van de resultaten.

Aan de survey studie namen 71 directieleden en zorgverantwoordelijken deel. 60 van hen vulden de vragen naar achtergrondkenmerken in, hieruit bleek dat de helft van hen directielid was en de helft zorgverantwoordelijke. 11 directieleden en 17 zorgverantwoordelijken gaven les in het buitengewoon basisonderwijs, zij zijn afkomstig uit 16 verschillende scholen. 18 directieleden en 12 zorgverantwoordelijken gaven les in het buitengewoon secundair onderwijs, in 15 verschillende scholen. 1 directielid en 1 zorgverantwoordelijke gaven zowel les in het buitengewoon basisonderwijs als in het buitengewoon secundair onderwijs en zij zijn elk van een andere school afkomstig. Daarnaast vulden 598 leraren/paramedici/ondersteuners een vragenlijst in. Een deelnemer antwoordde niet op de vraag naar achtergrondkenmerken. 272 van de respondentengroep leraren/paramedici/ondersteuners werkten in het buitengewoon basisonderwijs en zij zijn afkomstig uit 20 verschillende scholen. 291 van de leraren/paramedici/ondersteuners werkten in het buitengewoon secundair onderwijs, in 20 verschillende scholen en 34 van hen gaven aan dat ze in beide onderwijsniveaus tewerkgesteld zijn.

Hoe beoordelen schoolteams BuO het M-Decreet?

Algemene beoordeling

Om de opvattingen van de leraren/paramedici/ondersteuners en directieleden/zorgverantwoordelijken over het M-decreet te achterhalen, werden hen enerzijds 9 stellingen voorgelegd en anderzijds kregen ze ook 2 open vragen waarin ze extra toelichting konden geven bij hun antwoorden op de stellingen en bij hun mening over het M-decreet in het algemeen.

Uit de *stellingen* kwam een negatief beeld naar voor. Hieruit blijkt dat de respondenten **geen voorstander** zijn van het M-decreet en van inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. Zo merken ze bijvoorbeeld geen positieve veranderingen op hun school ten gevolge van het M-decreet, beschouwen ze het M-decreet als een **besparingsmaatregel** en hebben ze het gevoel dat hun **werkdruk** sinds de invoering ervan gestegen is. Ook in het gewoon onderwijs ervaarde men het M-decreet als een besparingsmaatregel en ervaarde men een stijging van de werkdruk (zie Struyf et al., 2019a). In het gewoon onderwijs ervaarde men echter nog vaker een stijging van de werkdruk dan in het buitengewoon onderwijs, de respondenten scoorden de stelling over de verhoging van de werkdruk namelijk nog hoger in. Ook wat betreft de samenwerking, krijgen we weinig positieve signalen: de respondenten van het buitengewoon onderwijs zijn niet van oordeel dat de implementatie van het M-decreet heeft gezorgd voor een intensievere samenwerking met het gewoon onderwijs of dat het mogelijkheden geboden heeft om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs. Op de vraag of hun werk hetzelfde gebleven is sinds de invoering van het M-decreet, antwoordden leraren/paramedici/ondersteuners eerder neutraal. De directieleden/zorgverantwoordelijken daarentegen, merkten wel verandering op in hun dagdagelijkse praktijk en dan vooral de directieleden/zorgverantwoordelijken in het buitengewoon basisonderwijs. Daarnaast blijkt dat de respondenten aangeven dat ze wel **voldoende op de hoogte zijn van de inhoud en doelstellingen** van het M-decreet. De respondenten uit het buitengewoon onderwijs zijn ook van mening dat **hun school klaar is om met de gevolgen van het M-decreet om te**

gaan, in tegenstelling tot de respondenten van het gewoon onderwijs, zij gaven namelijk aan de indruk te hebben dat hun school voor gewoon onderwijs hier niet klaar voor is.

Uit de open vragen komt een iets genuanceerder beeld naar voor. Hier uiten verschillende respondenten namelijk wel expliciet dat ze **achter de filosofie van het M-decreet** (meer inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs) **staan**. Ze vinden dit een nobel en na te streven doel, al worden er ook kanttekeningen geplaatst bij deze filosofie en dit zowel door de voor- als tegenstanders van de ideeën achter het M-decreet. Zo wordt er door een aanzienlijk deel van de respondenten gehamerd op het feit dat het **welzijn van de leerlingen** steeds vooropgesteld moet worden bij het maken van de keuze tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Op dit moment is er volgens de respondenten te weinig aandacht voor het belang van het welzijn van de leerlingen. Leerlingen die, met de nodige ondersteuning, meekunnen in het gewoon onderwijs en die daar ook gelukkig zouden kunnen zijn, moeten volgens de respondenten zeker de kans krijgen om in het gewoon onderwijs les te volgen. Dit is echter niet voor iedere leerling mogelijk, menen sommige respondenten. Niet alle leerlingen zullen namelijk kunnen aarden in het gewoon onderwijs, zelfs niet met de nodige ondersteuning. Voor het welzijn van deze groep leerlingen zal het dan ook nefast zijn om hen naar het gewoon onderwijs te laten gaan. Voor deze leerlingen is het noodzakelijk dat het buitengewoon onderwijs blijft bestaan en dat zij hier terecht kunnen

Tekortkomingen uitvoering M-decreet

Naast de expliciete steun van enkele respondenten voor de filosofie van inclusie achter het M-decreet, wordt in de *open vragen* door een groot deel van de respondenten aangehaald dat de **uitvoering** van het M-decreet en de vertaalslag naar de praktijk serieuze **tekortkomingen vertoont**. Zo laat bijvoorbeeld de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs, die noodzakelijk is om het M-decreet te doen werken, te wensen over, zoals ook bleek uit de stellingen, waarin de respondenten aangaven dat de implementatie van het M-decreet niet voor een intensievere samenwerking en expertisedeling had gezorgd tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Op die manier blijft ook de nodige ondersteuning voor het gewoon onderwijs uit. Daarnaast verliep de invoering van het M-decreet en de ondersteuningsnetwerken ook te snel en zeer turbulent volgens een deel van de respondenten, wat onder meer onzekerheid met zich meebracht. Dat de invoering van de ondersteuningsnetwerken moeilijk verliep en dat dit voor onzekerheid zorgde, werd eerder ook al aangetoond door het Rekenhof (2019). Tot slot geven diverse respondenten aan dat, onder meer omwille van de verschillende tekortkomingen in de uitvoering van het M-decreet, het buitengewoon onderwijs in Vlaanderen moet blijven voortbestaan en een volwaardige plaats dient te behouden in het toekomstige Vlaamse onderwijslandschap. Op deze verschillende elementen gaan we achtereenvolgens nog dieper in.

Verhoopte samenwerking en voldoende ondersteuning blijven uit

In de stellingen kwam al naar voor dat de respondenten niet vinden dat het M-decreet heeft gezorgd voor een intensievere samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs en dat het ook geen uitgesproken mogelijkheden biedt om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs. Dit zijn elementen die ook aangehaald worden in de open vragen. Hier komt namelijk naar voor dat de respondenten **vragende partij zijn voor een intensievere samenwerking** met het gewoon onderwijs. Het aanleveren van ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs aan het gewoon onderwijs is cruciaal om het M-decreet te doen slagen en

leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften les te laten volgen in het gewoon onderwijs. De **ondersteuning** die op dit moment aan het gewoon onderwijs wordt geleverd, is echter **onvoldoende** om een goede onderwijskwaliteit voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften te garanderen, stellen de respondenten. Ze maken zich ook expliciet zorgen over de beperkte ondersteuning die in het gewoon onderwijs wordt geboden door **paramedici**. Ze zijn van mening dat deze ondersteuning op dit moment onvoldoende is voor een optimaal welzijn van de leerlingen met zorgnoden. De respondenten zien het M-decreet en de aanmoediging tot samenwerking dan ook als een **besparingsmaatregel** en menen dat er niet genoeg middelen voorzien werden om voldoende ondersteuning te garanderen. Hierbij is het belangrijk om rekening te houden met het tijdstip waarop de bevraging afgenomen is, namelijk enkele maanden na de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel. Aangezien dit nieuwe ondersteuningsmodel en de hierbij horende samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs nog op punt gezet moesten worden, verliep de ondersteuning en samenwerking op het moment van de bevraging mogelijk minder vlot dan nu het geval is. Dit lijkt ook bevestigd te worden door het rapport van de Commissie Struyf (2019), hieruit blijkt namelijk dat er indicaties zijn dat de tevredenheid over de geboden ondersteuning later is toegenomen. Mede omwille hiervan moeten de negatieve percepties over de ondersteuning hier toch genuanceerd worden.

Verder wordt de aanmoediging om leerlingen uit het buitengewoon onderwijs les te laten volgen in het gewoon onderwijs door de respondenten gezien als een mogelijkheid om te besparen op de middelen van het buitengewoon onderwijs. Dat de respondenten van mening zijn dat het M-decreet een besparingsmaatregel is, kwam ook al duidelijk naar voor bij de stellingen en dit was ook volgens de respondenten uit het gewoon onderwijs het geval. De respondenten vragen dus om meer middelen te voorzien om het M-decreet adequaat te kunnen uitvoeren en om voldoende ondersteuning te kunnen bieden aan het gewoon onderwijs, in functie van het verlenen van onderwijs met de best mogelijke kwaliteit aan leerlingen met zorgnoden. Ook meer inzetten op het versterken van de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs is wenselijk volgens de respondenten. Een van de suggesties die ze zelf doen om de samenwerking te verbeteren is het voorzien van meer tijd voor overleg tussen ondersteuners en de leerkrachten in het gewoon onderwijs in functie van het garanderen van de best mogelijke zorg en het op elkaar afstemmen van verschillende zorgmaatregelen.

Daarnaast wordt er ook gedeut op de **tekortkomingen van de ondersteuningsnetwerken en de organisatie** hiervan. De belangrijkste bezorgdheid van de respondenten hieromtrent, is de **vraag of er wel voldoende expertise aanwezig is binnen de ondersteuningsnetwerken**. Volgens de respondenten zijn het namelijk vooral nieuwe of pas afgestudeerde leraren die hierin stappen. Zij hebben nog geen ervaring en expertise opgebouwd in het buitengewoon onderwijs. Er wordt dan ook getwijfeld aan de meerwaarde van deze ondersteuning voor het gewoon onderwijs. Hierbij aansluitend wordt ook door de respondenten gewezen op het feit dat de **afstand tussen de ondersteuners en het buitengewoon onderwijs te groot** is. Deze ondersteuners werken op een school voor gewoon onderwijs waardoor zij de voeling met het buitengewoon onderwijs verliezen en hier niet verder expertise kunnen opbouwen. Er heerst ook de bezorgdheid bij sommige respondenten dat de specifieke en belangrijke expertise uit het buitengewoon onderwijs zal verdwijnen door het M-decreet. Ze wordt namelijk minder op peil gehouden door het inzetten van personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs in het gewoon onderwijs en de expertise raakt ook meer versnipperd doordat het personeel uit het buitengewoon onderwijs in de ondersteuningsnetwerken wordt ingeschakeld. Verder wordt ook de afstand tussen

de ondersteuners onderling aangeklaagd. Deze zouden te weinig met elkaar in contact komen waardoor het een zeer **eenzame job** is.

De respondenten merken ook op dat er **grote verschillen** zijn **tussen de ondersteuningsnetwerken onderling**. Zo werken sommige ondersteuningsnetwerken met een specifieke ondersteuner (of ondersteuners) voor ieder type. Andere ondersteuningsnetwerken wijzen dan weer een ondersteuner toe aan een bepaalde school waar deze ondersteuner moet instaan voor de begeleiding van alle types onderwijsbehoeften van leerlingen. De respondenten vragen dan ook meer afstemming en gelijkvormigheid wat deze werkwijze betreft. Tot slot wordt er in de open vragen ook gewezen op de **weerstand in het gewoon onderwijs ten aanzien van de ondersteuning** die er geboden wordt vanuit het buitengewoon onderwijs. Ondersteuners ervaren vaak dat hun collega's uit het gewoon onderwijs zich bedreigd of gecontroleerd voelen wanneer zij als ondersteuners begeleiding komen bieden aan een leerling met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. Deze gevoelens komen de samenwerking dan ook niet ten goede en deze foutieve perceptie moet worden weggewerkt zodat het gewoon onderwijs zich optimaal kan laten bijstaan door ondersteuners.

Te snelle invoering M-decreet

Hoewel de respondenten via de stellingen aangaven voldoende op de hoogte te zijn van de inhoud en de doelstellingen van het M-decreet, komt in de antwoorden op de open vragen toch regelmatig aan bod dat er een **gebrek is aan informatie** omtrent het M-decreet, maar ook met betrekking tot de ondersteuningsnetwerken en het functioneren hiervan. Zoals hierboven aangehaald is er geen uniforme wijze waarop de ondersteuning georganiseerd wordt (soms per type georganiseerd, soms per school). Dit zorgt soms voor onduidelijkheid en ongerustheid bij het personeel. Hier moet echter wel bij opgemerkt worden dat de bevraging is afgenomen in het begin van 2018 en dat de ondersteuningsnetwerken toen net een paar maanden ingevoerd waren (namelijk sinds de start van het schooljaar 2017-2018). Ook het Rekenhof (2019) concludeerde dat de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel turbulent was verlopen. Dit heeft mogelijk ook de antwoorden van de respondenten beïnvloed.

Uit de stellingen bleek verder dat de respondenten van mening zijn dat hun school voor buitengewoon onderwijs voldoende voorbereid is om met de gevolgen van het M-decreet te kunnen omgaan. In de open vragen komt er echter een genuanceerder beeld naar voor en wordt door sommige respondenten expliciet vermeld dat hun school hier niet klaar voor is. De respondenten vinden dat er een te grote **discrepantie** is **tussen** de manier waarop het M-decreet in **theorie** zou moeten worden uitgevoerd en de manier waarop dit in de **praktijk** gebeurt. In theorie is het, volgens sommigen, een veelbelovende maatregel met een goede achtergrondfilosofie maar in de praktijk blijkt de uitvoering ervan niet zo eenvoudig. Volgens de respondenten zouden veel problemen voorkomen kunnen zijn geweest wanneer er meer overleg was geweest tussen de beleidsmakers en de uitvoerders in de praktijk. Er heerst nu echter het gevoel dat de maatregel van bovenaf opgelegd is zonder dat hiervoor draagvlak was bij degenen die het in de praktijk moesten uitvoeren.

De snelle invoering van het M-decreet die de respondenten ervoeren, maakt ook dat ze in twijfel trekken of de scholen voor gewoon onderwijs wel klaar waren voor het in voege treden van het M-decreet en het opvangen van leerlingen met complexe specifieke onderwijsnoden in het gewoon onderwijs. De respondenten twijfelen er namelijk sterk aan of men in het gewoon onderwijs wel over voldoende expertise beschikt om met deze groep leerlingen om te gaan. De meeste respondenten

denken dat de **aanwezige expertise in het gewoon onderwijs onvoldoende is** om het welzijn van leerlingen met SOB te garanderen en wijzen dan ook op het belang van ondersteuning door het buitengewoon onderwijs. Zij beschikken namelijk wel over de nodige expertise. Ook aanpassingen in de lerarenopleiding zijn noodzakelijk om leraren in spe voor te bereiden op het werken met kinderen met (complexe en meervoudige) SOB.

Noodzaak voortbestaan BuO

Aangezien de respondenten ervan overtuigd zijn dat het gewoon onderwijs op dit moment over onvoldoende expertise beschikt om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften adequaat te begeleiden en ondersteunen, is het voortbestaan van het buitengewoon onderwijs noodzakelijk in hun ogen. Alle leerlingen, en dus ook de leerlingen met SOB, hebben recht op het best mogelijke onderwijs en indien het gewoon onderwijs hen dit niet kan bieden of hen niet voldoende kan ondersteunen, moeten leerlingen nog steeds terecht kunnen in het buitengewoon onderwijs, waar ze over voldoende expertise beschikken om iedere leerling zo goed mogelijk bij te staan. Ook het feit dat volgens hen niet iedere leerling in het gewoon onderwijs zal kunnen aarden, maakt dat het voortbestaan van het buitengewoon onderwijs wenselijk is om deze kinderen te kunnen opvangen.

De respondenten pleiten dus voor het behoud van 'hun' onderwijsvorm, het buitengewoon onderwijs, en wijzen op de meerwaarde ervan in het Vlaamse onderwijslandschap omwille van hun expertise. Ondanks de invoering van het M-decreet zien zij het buitengewoon onderwijs nog steeds als noodzakelijk op lange termijn, onder meer om ondersteuning te bieden aan het gewoon onderwijs en voor het opvangen van leerlingen die niet kunnen aarden in het gewoon onderwijs. Het M-decreet heeft echter ook voor veranderingen gezorgd in het buitengewoon onderwijs. Zo ervaart het personeel hier een hogere werkdruk, wat zowel in de stellingen als in de open vragen naar voor kwam. Daarnaast geven de respondenten ook aan met onzekerheid te kampen, voornamelijk in verband met werkzekerheid en de organisatie van de nieuw opgerichte ondersteuningsnetwerken, zoals eerder werd aangehaald. Het is niet onlogisch dat schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs niet erg positief staan ten opzichte van het M-decreet en dat ze pleiten voor het behoud van het buitengewoon onderwijs, aangezien ze hier zelf tewerk gesteld zijn. Het M-decreet beoogt immers de inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsnoden in het gewoon onderwijs, die mogelijk voorheen lesvolgden in het buitengewoon onderwijs. Logischerwijs zorgt de invoering van het M-decreet dus voor onzekerheid bij de respondenten ten aanzien van hun professionele toekomst in het buitengewoon onderwijs en mede hierom is de weerstand tegen het M-decreet niet verwonderlijk.

Besluit

We kunnen dus besluiten dat de respondenten uit het buitengewoon onderwijs geen al te positief beeld hebben over het M-decreet, zeker wanneer we ons baseren op de stellingen. Uit de open vragen komt een iets genuanceerder beeld naar voor en spreken sommigen zich expliciet uit voor de filosofie achter het M-decreet, met name het realiseren van meer inclusie in het onderwijs. De respondenten geven ook aan een groot belang te hechten aan beslissingen in functie van het welzijn van het kind. Daarnaast wordt er echter, door zowel voor- als tegenstanders veel kritiek geuit op de manier waarop het M-decreet in de praktijk werd uitgerold en de snelle invoering ervan. Zo zouden veel randvoorwaarden om het M-decreet succesvol te laten zijn, zoals voldoende middelen voor ondersteuning aan het gewoon onderwijs, niet vervuld zijn. Volgens de respondenten is het dan ook

noodzakelijk dat het buitengewoon onderwijs blijft voortbestaan om aan alle leerlingen de best mogelijke zorg en ondersteuning te bieden.

Wat is de persoonlijke visie op inclusie van schoolteams BuO?

Algemene visie op inclusie

We onderzochten niet enkel hoe de twee respondentengroepen staan ten opzichte van het M-decreet, maar gingen ook expliciet na wat de mening van respondenten met betrekking tot inclusie is. Dit deden we om een beeld te krijgen van de mate waarin de respondenten achter het belangrijkste uitgangspunt van het M-decreet staan, namelijk de geleidelijke inclusie van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. We gingen dit na door aan beide respondentengroepen 11 items voor te leggen die verband hielden met hun persoonlijke visie op inclusie. Deze items werden gecombineerd tot een schaal die resulteerde in een score voor visie op inclusie. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer men voorstander is van de inclusie van leerlingen met een verhoogde zorgnood in het gewoon onderwijs. De 11 items van de schaal werden 2 keer afgenomen, een keer met betrekking tot leerlingen die zich bevinden in fase 1 van het zorgcontinuüm, de fase van verhoogde zorg, en een keer met betrekking tot leerlingen die zich bevinden in fase 2 of 3, respectievelijk de fase van uitgebreide zorg en de fase waarin een individueel aangepast curriculum opgesteld wordt. In de fase van verhoogde zorg (fase 1) biedt de school leerlingen extra maatregelen (zoals remediëren, differentiëren, compenseren en dispensereren) die ervoor zorgen dat de leerling zich maximaal kan ontplooiën. In de fase van uitbreiding van zorg (fase 2) werkt het CLB een handelingsgericht diagnostisch traject uit en stelt nadien eventueel een (gemotiveerd) verslag op met hierin de motivatie voor nood aan bijkomende inzet van middelen, hulp of expertise, zoals van het ondersteuningsnetwerk, school voor buitengewoon onderwijs of andere schoolexterne hulp. Fase 3 is de fase van een individueel aangepast curriculum. Een leerling met een verslag voor toegang tot buitengewoon onderwijs kan immers ook een individueel aangepast curriculum volgen in het gewoon onderwijs. Het onderscheid in fase 1 enerzijds en fase 2 en 3 anderzijds geeft een indicatie van de complexiteit van de zorgnoden van de leerlingen. Waar in fase 1 schoolinterne zorg (met name binnen de school voor gewoon onderwijs) nog volstaat, geldt vanaf fase 2 dat naast schoolinterne zorg ook schoolexterne ondersteuning nodig is. Op deze manier proberen we meer inzicht te krijgen in welke mate de visie op inclusie van onze respondenten varieert naargelang de ernst van de specifieke onderwijsbehoeften.

Uit de antwoorden op de stellingen, kan besloten worden dat **beide respondentengroepen** (leraren/paramedici/ondersteuners enerzijds en directieleden/zorgverantwoordelijken anderzijds) **geen voorstander zijn van inclusie van leerlingen met verhoogde zorgnoden in het gewoon onderwijs**. Beide groepen staan negatief tegenover de inclusie van deze leerlingen, zowel wanneer hun zorg zich bevindt in fase 1 van het zorgcontinuüm als wanneer die zich in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm bevindt, al zijn de respondenten nog meer weigerachtig tegenover de inclusie van leerlingen waarvan de zorg zich in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm bevindt dan tegenover de inclusie van leerlingen waarvan de zorg zich in fase 1 bevindt. We kunnen dus besluiten dat hoe zwaarder de zorgnood van een leerling is, hoe weigerachtiger men staat ten opzichte van inclusie in het gewoon onderwijs. Dat men weigerachtig staat ten opzichte van de inclusie van leerlingen met zorg in fase 1 in het gewoon onderwijs, is echter merkwaardig aangezien deze leerlingen altijd in het gewoon onderwijs gezeten hebben en niet in aanmerking komen voor het buitengewoon onderwijs.

Als we de respondentengroepen vergelijken, stellen we vast dat, voor leerlingen met zorg in fase 1 van het zorgcontinuüm, leraren/paramedici/ondersteuners nog minder voorstander zijn van inclusie in het gewoon onderwijs dan directieleden/zorgverantwoordelijken. Voor leerlingen in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm, zijn er geen significante verschillen tussen beide respondentengroepen. Als we tussen de onderwijsniveaus vergelijken, stellen we vast dat de respondenten uit het buitengewoon basisonderwijs, voor leerlingen waarvan de zorg zich in fase 1 bevindt, minder negatief staan tegenover inclusie in het gewoon onderwijs dan respondenten in het buitengewoon secundair onderwijs. Wat betreft fase 2 & 3, staan leraren/paramedici/ondersteuners uit het buitengewoon secundair onderwijs iets minder negatief tegenover inclusie in het gewoon onderwijs dan hun collega's in het buitengewoon basisonderwijs. Voor directieleden/zorgverantwoordelijken zijn er geen verschillen tussen beide onderwijsniveaus.

Wanneer deze bevindingen vergeleken worden met de resultaten van het gewoon onderwijs, valt op dat het personeel uit het buitengewoon onderwijs nog negatiever staat ten opzichte van inclusie van leerlingen met bepaalde zorgnoden in het gewoon onderwijs, dan hun collega's uit het gewoon onderwijs. De directieleden/zorgverantwoordelijken van het gewoon onderwijs staan neutraal of licht positief ten opzichte van inclusie van leerlingen in fase 1 van het zorgcontinuüm in het gewoon onderwijs terwijl de respondentengroep van directieleden en zorgverantwoordelijken uit het buitengewoon onderwijs hier helemaal niet positief tegenover staat maar eerder negatief, met scores onder het schaal midden. De leraren uit het gewoon onderwijs zijn minder positief dan hun directies maar wanneer vergeleken wordt met het buitengewoon onderwijs, blijkt dat de leraren/paramedici/ondersteuners uit het buitengewoon onderwijs hier nog negatiever tegenover staan. Ook wat betreft de inclusie van leerlingen in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm blijken de respondentengroepen uit het buitengewoon onderwijs hier negatiever tegenover te staan dan de respondentengroepen uit het gewoon onderwijs, al zijn de verschillen hier minder opvallend dan voor fase 1. We moeten hierbij opmerken dat respondenten zowel in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs, mogelijk niet altijd een correct beeld hebben van wat de verschillende fases in het zorgcontinuüm inhouden. In het gewoon onderwijs hebben respondenten mogelijk een beter beeld van wat de extra ondersteuning inhoudt voor een leerling met zorg in fase 1 (omdat zij hiermee in aanraking komen, deze leerlingen volgen les in het gewoon onderwijs), terwijl dit voor leraren uit het buitengewoon onderwijs potentieel minder duidelijk is. Met deze leerlingen komen leraren uit het buitengewoon onderwijs immers weinig in aanraking, al verwachten we wel dat ze zich gedurende hun opleiding toch een zeker beeld gevormd hebben van wat de ondersteuning voor deze leerlingen inhoudt. Wat fase 2 & 3 betreft geldt net het omgekeerde. Zo heeft men in het buitengewoon onderwijs mogelijk een beter beeld van wat leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm nodig hebben aan extra ondersteuning, omdat zij deze groep(en) leerlingen met complexe zorgnoden kennen vanuit het buitengewoon onderwijs, ze geven namelijk les aan deze groep leerlingen in het buitengewoon onderwijs of ondersteunen hen in het gewoon onderwijs (voor leerlingen met zorg in fase 2).

Uit de gesloten vragen kunnen we dus besluiten dat de personeelsleden van het buitengewoon onderwijs over het algemeen genomen geen voorstander zijn van het basisidee van het M-decreet, namelijk de inclusie van leerlingen met verhoogde zorgnoden in het gewoon onderwijs. Was het personeel van het gewoon onderwijs al geen voorstander van de inclusie van deze leerlingen in het

gewoon onderwijs, dan is het personeel van het buitengewoon onderwijs dit al helemaal niet. Dat het personeel uit het buitengewoon onderwijs geen voorstander is van inclusie van de leerlingen waarvan de zorg zich situeert in de fase van verhoogde zorg (fase 1) is eerder merkwaardig, aangezien deze leerlingen niet in aanmerking komen voor een verslag dat toelating kan geven tot het buitengewoon onderwijs en er dus van scholen gewoon onderwijs kan worden verwacht dat zij aan deze zorgnoden tegemoetkomen. Deze leerlingen zaten dus ook al voor het M-decreet op scholen voor gewoon onderwijs. We moeten hierbij wel opmerken dat we ons de vraag kunnen stellen in welke mate de respondenten een juist begrip hebben van het zorgcontinuüm. Ondanks de begeleidende uitleg, is het toch denkbaar dat men niet exact weet wat de verschillende fases net inhouden. In vervolgonderzoek zou een vignette-experiment dan ook soelaas kunnen bieden voor deze onduidelijkheid. Daarnaast werd er ook geen onderscheid gemaakt tussen leerlingen in fase 2 en leerlingen in fase 3. Mogelijks oordeelt men over deze beide groepen nog verschillend maar dit kunnen we hier niet vaststellen. Vervolgonderzoek zal moeten nagaan of en in welke mate de beoordeling van beide fases verschilt.

ledere leerling is anders

Uit de open vragen komt opnieuw, net zoals bij het M-decreet, een iets genuanceerder beeld naar voor dan uit de stellingen. Waar de stellingen een nogal duidelijk negatief beeld lieten zien, geeft een groot deel van de respondenten die op de open vraag hebben geantwoord aan dat het voor hen niet makkelijk is om hun visie op inclusie eenduidig te formuleren. **Iedere leerling en iedere situatie** is volgens hen namelijk **anders**, waardoor het moeilijk is om hier een algemeen beleid over op te zetten. De mogelijkheden van een leerling, de specifieke onderwijsbehoefte waar hij of zij mee kampt, de persoonlijkheid van de leerling en de thuissituatie zijn allemaal elementen die voor de respondenten bepalend zijn om een beslissing te maken in verband met inclusie in het gewoon onderwijs. Elk van deze factoren kan namelijk een rol spelen in het al dan niet succesvol zijn van de integratie in het gewoon onderwijs. De respondenten pleiten er dus voor om **iedere situatie individueel te beoordelen** in het belang van de leerling zelf en om geen algemene visie of beleid rond inclusie op te leggen. Ze benadrukken hierbij ook dat het **welzijn** van de leerling centraal moet staan in de keuze voor gewoon of buitengewoon onderwijs. Opvallend is dat dit ook bij de toelichtingen over het M-decreet sterk naar voor kwam. De visie op inclusie van de respondenten houdt dus in dat wanneer het welzijn van een leerling gelijk blijft of versterkt wordt in het gewoon onderwijs, inclusie een goede zaak is. Zou het welzijn van de leerling in het gewoon onderwijs echter verlagen, dan is inclusie geen goed idee. Ook hier komt (gelijkaardig aan de open vragen over het M-decreet) dus naar boven dat inclusie, volgens de respondenten, voor sommige leerlingen goed en mogelijk is, maar dat het niet voor alle leerlingen een optie is, aangezien dit voor het welzijn van sommige leerlingen nefast zal zijn. Hierboven bespraken we al de scores van de respondenten op de schaal over visie op inclusie maar wanneer we dieper ingaan op de individuele stellingen van deze schaal zien we deze elementen ook terugkomen. In stelling 8 antwoordden de respondenten namelijk dat het ze van mening zijn dat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften zich beter zullen voelen in het buitengewoon onderwijs dan in het gewoon onderwijs en dit zowel voor leerlingen waarvan de zorg zich bevindt in fase 1 van het zorgcontinuüm (met uitzondering van personeel dat zowel in het buitengewoon basisonderwijs als het buitengewoon secundair onderwijs werkt) als voor leerlingen waarvan de zorg zich in fase 2 & 3 bevindt. Uit stelling 2 konden we ook opmaken dat voor leerlingen met zorg in fase 2 & 3 van het zorgcontinuüm, alle respondenten van mening zijn dat het beter is voor de ontwikkeling van deze leerlingen dat ze in het buitengewoon onderwijs worden opgevangen. Ook voor de ontwikkeling van

leerlingen met zorg in fase 1 van het zorgcontinuüm is het volgens de leerkrachten/paramedici/ondersteuners uit het buitengewoon basisonderwijs en het buitengewoon secundair onderwijs beter om hen in het buitengewoon onderwijs op te vangen. De andere respondentengroepen antwoordden hier eerder neutraal op of uiten een lichte voorkeur voor de opvang van deze leerlingen in het gewoon onderwijs. Dat de respondenten ervan overtuigd zijn dat het welzijn van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften hoger is in het buitengewoon onderwijs en dat het daar voor hun ontwikkeling beter is, heeft mogelijk ook te maken met het feit dat zij hier zelf tewerkgesteld zijn en 'hun' onderwijsvorm niet verloren wil zien gaan, aangezien zij dan hun job verliezen.

Randvoorwaarden zijn cruciaal voor GeO om inclusieve functie te vervullen

Naast het belang van de specifieke situatie van leerlingen met SOB in de keuze voor gewoon of buitengewoon onderwijs en het belang van het welzijn van deze leerlingen in hun visie op inclusie, werden door de respondenten ook enkele randvoorwaarden om inclusie te doen slagen, genoemd in antwoorden op de open vragen. De belangrijkste randvoorwaarde om inclusie in het gewoon onderwijs succesvol te laten zijn, is dat er voldoende **individuele aandacht** moet zijn voor een leerling met specifieke onderwijsbehoeften, evenals een aanpak en **begeleiding op maat**. Volgens de respondenten die dit aanhaalden, is dit er tot op heden nog onvoldoende in het gewoon onderwijs, wat inclusie van leerlingen met SOB moeilijk maakt. Dit kunnen we ook linken aan de discrepantie tussen theorie en praktijk die genoemd werd in de antwoorden op de open vragen bij het M-decreet. In theorie zou er voldoende aandacht moeten zijn voor een leerling met SOB en zou er tegemoet gekomen moeten worden aan zijn/haar specifieke onderwijsnoden maar dit blijkt in de praktijk vaak niet het geval, of toch onvoldoende voor de respondenten. Ook in stelling 6 van de schaal over visie op inclusie werd duidelijk dat de respondenten van mening zijn dat het buitengewoon onderwijs meer op maat kan werken van leerlingen met SOB dan het gewoon onderwijs, dit zowel voor leerlingen waarvan de zorg zich in fase 1 van het zorgcontinuüm bevindt als voor leerlingen waarvan de zorg zich in fase 2 van het zorgcontinuüm bevindt.

Om te zorgen voor een aanpak op maat, moet er natuurlijk **voldoende expertise** aanwezig zijn om met de specifieke onderwijsbehoeften te kunnen omgaan. Wanneer het personeel van het gewoon onderwijs niet weet wat bepaalde onderwijsbehoeften inhouden of wanneer ze niet voorbereid zijn om met specifieke onderwijsbehoeften om te gaan, zal inclusie in het gewoon onderwijs niet succesvol zijn. Volgens de respondenten moet er dan ook worden ingezet op intensieve opleidingen in verband met SOB voor het personeel van het gewoon onderwijs. Daarnaast zouden er bijvoorbeeld ook aanpassingen kunnen komen in de lerarenopleiding, om toekomstige onderwijsprofessionals al vanop de schoolbanken voor te bereiden om om te gaan met specifieke onderwijs behoeften.

Naast voldoende expertise om om te gaan met specifieke onderwijs behoeften, zijn ook **voldoende tijd en voldoende middelen** cruciaal om een individuele aanpak te garanderen en om voldoende begeleiding op maat te kunnen garanderen voor iedere leerling (en zeker de leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften). Op dit moment is er volgens de respondenten onvoldoende tijd in het gewoon onderwijs om genoeg aandacht te besteden aan leerlingen met zorgnoden om hen op die manier op de best mogelijke wijze te begeleiden. Meer middelen zouden kunnen zorgen voor extra personeel en op die manier voor voldoende ondersteuning voor iedere leerling. Daarnaast is ook een **aangepaste**

infrastructuur cruciaal om om te gaan met specifieke onderwijsbehoeften. Het gewoon onderwijs beschikt echter vaak nog niet over een aangepaste infrastructuur. We denken dan bijvoorbeeld aan een rolstoelvriendelijke infrastructuur of voorzieningen voor blinde of dove leerlingen. Ook voor de aanpassing van de infrastructuur moeten dus voldoende extra middelen worden voorzien.

Een laatste randvoorwaarde om inclusie van leerlingen met SOB in het gewoon onderwijs te doen slagen is dat men deze groep leerlingen ook moet ondersteunen en **begeleiden bij hun integratie in de maatschappij en voorbereiden op de toetreding tot de arbeidsmarkt**. In het buitengewoon onderwijs wordt hier, volgens de respondenten, sterk op ingezet. Ze twijfelen eraan of hier, bij inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs, voldoende aandacht aan wordt besteed. In hun visie op inclusie gaat het voor de respondenten dus niet enkel over de keuze voor gewoon onderwijs of niet. Ze kijken breder dan het aspect onderwijs en houden ook rekening met hoe er wordt voorbereid op het functioneren in de maatschappij en op de arbeidsmarkt. Het inzetten op begeleiding naar de arbeidsmarkt van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is dus een aandachtspunt voor het gewoon onderwijs en zien de respondenten uit het buitengewoon onderwijs als een belangrijke randvoorwaarde om inclusie in het gewoon onderwijs succesvol te laten zijn.

Besluit

We kunnen dus besluiten dat de respondenten uit het buitengewoon onderwijs geen voorstander zijn van inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs en dit zowel voor leerlingen waarvan de zorg zich bevindt in fase 1 van het zorgcontinuüm als voor leerlingen met zorg in fase 2 & 3, al geven de respondenten in de open vragen wel aan dat hun visie op inclusie zeer sterk afhankelijk is van de specifieke situatie van een leerling en de specifieke context. Voor sommige leerlingen is inclusie een goede zaak, terwijl dit voor andere leerlingen moeilijker zal lukken. De respondenten willen dan ook dat 'hun' onderwijsvorm behouden blijft, wat niet onlogisch is aangezien ze hier tewerkgesteld zijn. In de antwoorden op de open vragen worden ook enkele randvoorwaarden aangehaald waarvan de respondenten van mening zijn dat deze nu niet vervuld zijn, hoewel deze noodzakelijk zijn om inclusief onderwijs te kunnen realiseren. Het inzetten op het realiseren van deze randvoorwaarden in het gewoon onderwijs is dus een mogelijkheid om de steun voor inclusief onderwijs bij deze respondentengroep te verhogen. De belangrijkste randvoorwaarde is voldoende individuele aandacht voor leerlingen met SOB en een specifieke aanpak op hun maat. Hiervoor zijn voldoende expertise om leerlingen met SOB te begeleiden, voldoende tijd en middelen en tot slot een aangepaste infrastructuur noodzakelijk.

Wat is de perceptie van schoolteams BuO over de samenwerking met GeO?

Bij de stellingen in verband met het M-decreet, bevroegen we de respondenten al over de samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Hier kwam geen positief beeld naar voor: de respondenten waren er niet van overtuigd dat het M-decreet had gezorgd voor een intensievere samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Daarnaast waren ze ook niet van mening van het M-decreet mogelijkheden biedt om de expertise van het buitengewoon onderwijs meer ten dienste te stellen van het gewoon onderwijs. In de vragenlijst voor directieleden en zorgverantwoordelijken, namen we naast deze stellingen over samenwerking bij het onderdeel van

het M-decreet nog enkele andere vragen op die verband hielden met ervaringen met de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Bij de interpretatie van deze vragen moet echter wel in het achterhoofd gehouden worden dat het nieuwe ondersteuningsmodel op het moment van de bevraging nog maar net in voege was en hoogstwaarschijnlijk de antwoorden van de respondenten beïnvloed heeft. Uit de extra vragen kwam naar voor dat de implementatie van het **M-decreet de samenwerking met het gewoon onderwijs** in het algemeen **niet heeft gestimuleerd**. Ook het **gestructureerd overleg is niet gestimuleerd** door het M-decreet. De hoofdreden hiervoor is dat er te weinig tijd is, al gaf een deel van de respondenten ook wel aan dat er al gestructureerd overleg was voor het M-decreet. Wanneer er wel overleg is tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs blijkt dit in de meeste gevallen te gaan om communicatie over een bepaalde leerling, hulp aan een bepaalde leerling of om een doorverwijzing. Ook wordt er gecommuniceerd over professionalisering: het uitwisselen van expertise en methodieken en coaching van elkaar.

Er werd ook gepeild naar de ervaringen met het ondersteuningsnetwerk en de organisatie hiervan. Zo werd er aan de directieleden en zorgverantwoordelijken gevraagd of zij met hun school deel uitmaken van een **ondersteuningsnetwerk**, om na te gaan of er een verschil was tussen beide soorten scholen. 26 scholen bleken deel uit te maken van een ondersteuningsnetwerk en 7 scholen bleken geen deel uit te maken van zo een netwerk. Respondenten die aangaven dat hun school tot een ondersteuningsnetwerk behoort, kregen 2 extra stellingen om te beantwoorden en respondenten die aangaven dat hun school geen deel uitmaakt van zo een netwerk kregen 6 extra stellingen. Uit deze stellingen komt naar voor dat er niet veel verschillen zijn tussen de mate waarin scholen die wel deel uitmaken van een ondersteuningsnetwerk en scholen die geen deel uitmaken van een ondersteuningsnetwerk, inzetten op het professionaliseren van hun personeel om ondersteuning te bieden aan het gewoon onderwijs. Scholen die tot een ondersteuningsnetwerk behoren geven wel aan meer voorbereid te zijn om ondersteuning te bieden aan het gewoon onderwijs dan scholen die geen deel uitmaken van een netwerk. Scholen die niet tot een ondersteuningsnetwerk behoren blijken neutraal te antwoorden op de 4 stellingen die peilden naar hun samenwerkingsinitiatieven met het gewoon onderwijs, al zijn de standaarddeviaties wel groot en zit er dus veel verschil in de antwoorden. We maken hieruit op dat sommige scholen wel inzetten op samenwerking met het gewoon onderwijs maar dat dit niet voor alle scholen die geen deel uitmaken van een ondersteuningsnetwerk het geval is.

Wat betreft de ondersteuningsnetwerken en de organisatie hiervan, blijken de **leden** van het ondersteuningsnetwerk vooral **geselecteerd** te worden omwille van hun **expertise** (inhoudelijke expertise of het beschikken over coachingsvaardigheden), omdat ze zichzelf aanboden, omdat ze **slaagden voor een examen of sollicitatie** of omwille van praktische redenen. Wat betreft de ervaringen met de samenwerking binnen de ondersteuningsnetwerken, schetsen meer respondenten een negatief beeld van de samenwerking dan dat er respondenten aangeven positieve ervaringen te hebben. Ook aan de leraren/paramedici/ondersteuners zelf werd de vraag gesteld naar hun ervaringen met het ondersteuningsnetwerk. Net als in de antwoorden op de open vragen over het M-decreet, kwam naar voor dat de respondenten niet tevreden zijn over de organisatie van de ondersteuningsnetwerken. Zo vinden ze dat ze onvoldoende **tijd en middelen** hebben om **iedere leerling** adequaat te kunnen **begeleiden**. Daarnaast twijfelen ze er ook aan of de ondersteuners over voldoende expertise beschikken om de ondersteuning tot een meerwaarde te maken voor het gewoon onderwijs en de leerlingen met SOB die hier lesvolgen. Ze geven ook aan veel onduidelijkheid en een

gebrek aan informatie over de organisatie van de ondersteuningsnetwerken te ervaren. Ze halen echter zelf ook aan dat de ondersteuningsnetwerken een moeilijke opstart kenden, net zoals het Rekenhof (2019), dat tot dezelfde conclusie kwam en aangaf dat de opstart moeilijk was mede omwille van de vele onduidelijkheden die er heersten omtrent de invoering van het nieuwe ondersteuningsmodel. De bevraging werd dan ook afgenomen in januari 2018, slechts enkele maanden na de invoering ervan (in september 2017). Ook de ontevredenheid over de vele verplaatsingen, de weerstand die vanuit het gewoon onderwijs tegen de ondersteuning geboden wordt en het gebrek aan overleg met leerkrachten en ouders uit het gewoon onderwijs worden hier opnieuw aangehaald (net zoals bij de open vragen over het M-decreet). Naast opmerkingen over de organisatie van de ondersteuningsnetwerken, geven de respondenten ook opmerkingen over hun jobinhoud. Een deel geeft aan zeer tevreden te zijn over de jobinhoud, terwijl dit voor anderen een te hoge werkdruk met zich meebrengt, onder andere door een te grote administratieve last en de eenzaamheid.

De gevolgen van het M-decreet voor de aanlevering van ondersteuning door het buitengewoon onderwijs aan het gewoon onderwijs, blijken voornamelijk te zijn dat er nu meer ondersteuning nodig is dan er geboden kan worden, omwille van een gebrek aan middelen. Daarnaast zou de ondersteuning ook minder leerlinggericht zijn dan voorheen maar zou er langs de andere kant, volgens sommige respondenten althans, meer flexibiliteit mogelijk zijn. Tot slot vroegen we de respondenten ook nog welke plaats het buitengewoon onderwijs volgens hen in de toekomst zal innemen in het Vlaamse onderwijslandschap. Het grootste deel van de respondenten gelooft dat het buitengewoon onderwijs zal blijven bestaan omdat deze onderwijsvorm een grote meerwaarde is en noodzakelijk is. Daarnaast wordt ook aangehaald dat het gewoon onderwijs niet voor iedere leerling een optie is, waardoor het buitengewoon onderwijs moet blijven bestaan voor deze groep leerlingen. De respondenten zijn dan ook van mening dat het gewoon onderwijs het buitengewoon onderwijs nooit volledig zal kunnen vervangen. Een andere groep respondenten is van mening dat het buitengewoon onderwijs zal verkleinen en bijvoorbeeld enkel zal blijven bestaan voor bepaalde types of leerlingen met meervoudige problematieken. Ook is het mogelijk dat er meer intensieve samenwerking komt tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs en dat ze bijvoorbeeld fuseren of dat de scholen voor buitengewoon onderwijs expertisecentra worden.

We besluiten uit de extra open en gesloten vragen aan de directieleden en zorgverantwoordelijken dat de implementatie van het M-decreet de samenwerking en het gestructureerd overleg tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs niet gestimuleerd heeft. Er zijn daarnaast ook weinig verschillen tussen scholen die wel deel uitmaken van een ONW en scholen die geen deel uitmaken van een ONW in de mate waarop ze inzetten op het professionaliseren van hun team in het bieden van ondersteuning aan het gewoon onderwijs, al geven leden van een ONW vaker aan dat hun school voorbereid is op het leveren van ondersteuning. De directieleden/ZV kiezen de leden van de ondersteuningsteams voornamelijk op basis van hun expertise of aantoonbare competenties. De ondersteuners werden zelf ook bevraagd over hun ervaringen in het ondersteuningsteam en ze blijken vooral ontevreden te zijn over de organisatie van de ondersteuningsteams. Zo zou er te weinig tijd zijn om iedere leerling voldoende te begeleiden, zou er te weinig expertise aanwezig zijn in de teams en zouden de ondersteuners te veel verplaatsingen moeten doen. Wat de respondenten ook als problematisch ervaren voor het verlenen van ondersteuning was het gebrek aan informatie over de organisatie van de ondersteuningsteams, mede hierdoor zijn ze van oordeel dat de invoering van het

nieuwe ondersteuningsmodel moeilijk verliep, net zoals het Rekenhof (2019), dat ook tot deze conclusie kwam. Al deze problemen en moeilijkheden in de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs en de gebreken in de organisatie van de ondersteuning, zorgen er mee voor dat een groot deel van de respondenten van mening is dat het buitengewoon onderwijs moet en zal blijven voortbestaan in het toekomstige Vlaamse onderwijslandschap. Een ander, kleiner deel van de respondenten denkt dat het buitengewoon onderwijs zal verkleinen in de toekomst, eventueel door intensievere samenwerking met het gewoon onderwijs.

Reflecties bij het onderzoek

Een grote sterkte van dit onderzoek is dat we een gelijkaardige bevraging hebben uitgevoerd bij het schoolpersoneel van het gewoon onderwijs en van het buitengewoon onderwijs. Dit liet ons toe om vergelijkingen te maken. Daarnaast was er ook een hoge respons van het personeel uit het buitengewoon onderwijs en bevroegen we een zeer brede groep personeelsleden, met een gevarieerd profiel. Er werden namelijk leraren, paramedici, ondersteuners, directieleden en zorgverantwoordelijken uit het buitengewoon onderwijs bevroegd. Daarnaast was er onder de respondenten ook voldoende variatie qua leeftijd, onderwijservaring en opleiding. Ook werkten we zowel met gesloten vragen als met open vragen, waarin de respondenten meer toelichting konden geven bij hun visie en mening. Hierdoor kunnen we meer context en achtergrond verschaffen bij de antwoorden op de gesloten vragen, al zouden we met het kwalitatieve onderdeel nog meer diepgang kunnen hebben bereikt als we interviews hadden uitgevoerd.

Een gegeven dat in rekening moet worden gebracht bij de interpretatie van de resultaten van van dit onderzoek, is dat de survey kort na de invoering van het ondersteuningsmodel werd gedaan, namelijk in januari 2018, terwijl het nieuwe ondersteuningsmodel nog maar vanaf datzelfde schooljaar in werking getreden was. Aangezien dit nog maar net ingevoerd was en de opstart van de ondersteuningsnetwerken zeer turbulent verliep (Rekenhof, 2019), heeft dit de antwoorden van de respondenten mogelijk mee beïnvloed. Nu de ondersteuningsnetwerken al enkele jaren draaien, zou de mening van de respondenten veranderd kunnen zijn aangezien er nu meer duidelijkheid en ervaring is opgebouwd. Daarnaast is het mogelijk dat de respondenten geen juist begrip hadden van de inhoud van de verschillende fases van het zorgcontinuüm, wat ervoor gezorgd heeft dat ze de vragen niet volledig juist konden beantwoorden. Het personeel uit het buitengewoon onderwijs komt namelijk niet dagelijks in aanraking met leerlingen waarvan de zorg zich bevindt in fase 1 van het zorgcontinuüm aangezien deze leerlingen les volgen in het gewoon onderwijs. Ze hebben wel een goed beeld van wat het inhoudt om met leerlingen te werken waarvan de zorg zich in fase 3 van het zorgcontinuüm, de fase van het IAC, bevindt. Dit zijn namelijk de leerlingen waaraan zij lesgeven. Wanneer ze als ondersteuner werken, werken ze met leerlingen waarvan de zorg zich bevindt in fase 2 van het zorgcontinuüm en zouden ze hier allicht een beter beeld van hebben. Niet iedere respondent werkte echter als ondersteuner, dus dit zal ook niet voor iedere respondent het geval zijn. In het gewoon onderwijs daarentegen zou men een beter beeld moeten hebben van leerlingen met zorg in fase 1 (aangezien ze aan deze groep lesgeven) en een minder goed beeld van leerlingen met zorg in fase 3 (aangezien ze hier minder mee in aanraking komen). Dit verschil in kennis tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs over de verschillende fasen van het zorgcontinuüm, maakt dat we uiteindelijk ook voorzichtig moeten zijn met de vergelijking tussen de respondentengroepen uit het gewoon en buitengewoon onderwijs.

Samenvattende conclusie

In dit onderzoek werden de percepties van schoolteamleden uit het buitengewoon onderwijs in verband met het M-decreet, hun visie op inclusie en de samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs nagegaan. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een survey bevraging die werd afgenomen in januari 2018, wat kort na de invoering van de ondersteuningsnetwerken was (september 2017). Dit heeft mogelijk de antwoorden van de respondenten beïnvloed.

Wat betreft de resultaten, blijkt het personeel van het buitengewoon onderwijs geen voorstander te zijn van het M-decreet. Ze zijn van mening dat dit een besparingsmaatregel is die de werkdruk verhoogd heeft en niet heeft gezorgd voor een intensievere samenwerking of expertisedeling met het gewoon onderwijs. Langs de andere kant voelen ze zich wel voldoende geïnformeerd over de inhoud en doelstellingen van het M-decreet en zijn ze klaar om met de gevolgen hiervan om te gaan. In de antwoorden op de open vragen wordt dit negatieve beeld echter wel genuanceerd en pleiten de respondenten ervoor om in functie van het welzijn van het kind een keuze te maken voor gewoon of buitengewoon onderwijs. Sommige respondenten geven toe dat het voor sommige leerlingen met SOB succesvol kan zijn om in het gewoon onderwijs les te volgen en stellen expliciet achter de filosofie van het M-decreet te staan. Er worden echter door zowel voor- als tegenstanders van het M-decreet opmerkingen gemaakt over de concrete uitvoering ervan. Deze laat te wensen over. Er zou onder andere te weinig ingezet zijn op samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs om het M-decreet te laten slagen en het zou te snel ingevoerd zijn met te weinig middelen.

We bevroegen de respondenten ook over het belangrijkste uitgangspunt van het M-decreet, namelijk hun visie op inclusie. Hieruit bleek dat de respondenten over het algemeen geen voorstander zijn van de inclusie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. Ze zijn immers van mening dat leerlingen met zorgnoden beter ondersteund kunnen worden in het buitengewoon onderwijs en het is dus in het belang van het welzijn van de leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften zelf om hen les te laten volgen in het buitengewoon onderwijs. Dit geldt zowel voor leerlingen waarvan de zorg zich situeert in fase 1 van het zorgcontinuüm als in fase 2 & 3. Opnieuw wordt dit wel wat genuanceerd in de open vragen. Hier geven de respondenten aan dat het belangrijk is om te kijken naar de individuele situatie van een leerling want dat iedere leerling anders is en dat het daarom moeilijk is om een algemene visie te geven op inclusie. Ook hier pleiten ze voor het centraal zetten van het welzijn van het kind om te beslissen over inclusie en zijn er enkele randvoorwaarden waar het gewoon onderwijs moet aan voldoen om inclusie succesvol te maken. Deze randvoorwaarden zijn onder andere het beschikken over voldoende expertise, het bieden van een voldoende aandacht en een aanpak op maat en een aangepaste infrastructuur.

Tot slot peilden we ook nog naar de meningen en percepties van de respondenten over de samenwerking met het gewoon onderwijs. Hieruit bleek dat deze samenwerking niet zo goed is en verder moet worden uitgebouwd. De meeste respondenten hebben ook de expliciete wens om meer samen te werken met het gewoon onderwijs, aangezien dit noodzakelijk is om het M-decreet te doen slagen.

Referenties

- Commissie Struyf (2019). *Evaluatie van het nieuwe ondersteuningsmodel: Rapport op basis van beschikbare bronnen over de organisatie en werking van het ondersteuningsmodel in de periode van 1 september 2017 tot 31 augustus 2019*. Brussel: Commissie Onderwijs.
- Crevits, H. (2014). *Beleidsnota Onderwijs 2014-2019*. Brussel: Vlaamse regering.
- Departement Onderwijs en Vorming. (2017a). *Meta-evaluatie M-Decreet. Synthese van evaluatieve publicaties verschenen sinds de inwerkingtreding van het M-Decreet in 2015*. Brussel: Vlaamse regering.
- Departement Onderwijs en Vorming. (2017b). *Stand van zaken over de opstart van het Ondersteuningsmodel*. Brussel: Vlaamse regering.
- Departement Onderwijs en Vorming. (2018, 18 oktober). *Meer leerlingen in het buitengewoon onderwijs*. Geraadpleegd via <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/meer-leerlingen-in-het-buitengewoon-onderwijs>
- Dockx J., Stevens E., Custers C., Fidlers I., De Fraine B., & J., V. D. (2014). *LiSO-project: vragenlijst voor vakleerkrachten februari 2014 instrumentontwikkeling*. Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.
- Pallant, J. (2016). *SPSS Survival Manual: A Step by Step Guide to Data Analysis Using SPSS* (6th ed.). Maidenhead: Open University Press/McGraw-Hill.
- Rekenhof. (2019). *M-Decreet en de zorg in het gewoon onderwijs. Verslag van het Rekenhof aan het Vlaams Parlement*. Brussel.
- Struyf, E., Bodvin, K., & Jacobs, K. (2016). *Toeleiding naar het zorgaanbod: een onderzoek naar bestaande praktijken en verklarende factoren op kind-, gezins- en schoolniveau in het gewoon en buitengewoon onderwijs in Vlaanderen: eindrapport*. (OBPWO 13.01). Antwerpen: UAntwerpen.
- Struyf, E., Verschueren, K., Petry, K., & Van Mieghem, A. (2018). *Dynamieken achter de implementatie van het M-decreet: Een casestudieonderzoek*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.
- Struyf, E., Verschueren, K., & Adriaensens, S. (2019a). *Percepties van schoolteamleden uit het gewoon onderwijs over de implementatie van het M-decreet*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.
- Struyf, E., Verschueren, K., Bogaert, L. & Bodvin, K. (2019b). *De tevredenheid van leerlingen en hun ouders over de ondersteuning geboden door het ondersteuningsnetwerk: Een casestudieonderzoek*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.
- Vandenberghe N., Gadeyne E., & J., V. D. (2006). *Longitudinaal onderzoek in het basisonderwijs. Leerkrachtvragenlijst tweede leerjaar. Basisrapportage*. Leuven: Steunpunt 'Loopbanen doorheen Onderwijs naar Arbeidsmarkt', Cel 'Schoolloopbanen in het basisonderwijs' (SiBO).
- Van Landeghem, G. (2018). Sporen van het M-decreet in statistieken over het buitengewoon lager onderwijs: een interpretatie. *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2018-19(1-2), 54-69.
- Weyts, B. (2019). Nota van de Vlaamse minister van Onderwijs, Sport, Dierenwelzijn en Vlaamse Rand aan de Vlaamse Regering, goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 25 oktober 2019. *Naar een begeleidingsdecreet voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften*. Brussel: Vlaamse Regering.

Bijlagen

Bijlage 1: uitnodigingsbrief scholen buitengewoon onderwijs

KU LEUVEN

Antwerpen, november 2017

Betreft: Evaluatie van het M-Decreet in Vlaamse scholen (SONO-project)

Beste mevrouw, heer

Vanuit het Steunpunt voor Onderwijsonderzoek (SONO) plannen we een grootschalig onderzoek naar de uitvoering van het M-Decreet in Vlaamse scholen gewoon en buitengewoon onderwijs. Het onderzoek is een samenwerking tussen de Universiteit Antwerpen (prof. dr. Elke Struyf) en de KU Leuven (prof. dr. Karine Verschueren en prof. dr. Katja Petry). Het vier jaar durende project heeft als doel op een kwantitatieve manier de wijze waarop het M-Decreet vorm krijgt in het Vlaamse onderwijs in kaart te brengen.

Om een zicht te krijgen op mogelijke veranderingen die het M-Decreet heeft teweeg gebracht, contacteren we scholen die deelnamen aan eerder onderzoek naar zorg in Vlaamse scholen (OBPWO 09.05: kenmerken van een geïntegreerd zorgbeleid; OBPWO 12.01: buitenschoolse hulpverlening en zorg op school; OBPWO 13.01: toeleiding naar zorg). Jullie school heeft deelgenomen aan dit laatste onderzoek. Via dit schrijven willen we u op de hoogte brengen van de concrete inhoud van een eventuele deelname aan deze nieuwe studie.

Wat houdt uw deelname concreet in?

Deelname aan het onderzoek betekent dat wij leraren, directie en zorgverantwoordelijke(n) uit uw school een vragenlijst zullen voorleggen in januari-februari 2018. De vragenlijst zal elektronisch worden aangeboden en vraagt een 10 (leraren) à 20 minuten (zorg en directie) om in te vullen. Een anonieme verwerking van de verkregen gegevens wordt gegarandeerd. In het buitengewoon onderwijs zullen de vragenlijsten voor de leraren vooral inzoomen op hun visie op inclusie en het M-Decreet. De vragenlijst voor de zorgverantwoordelijke(n) en de directie peilen daarnaast ook naar de samenwerking met het gewoon onderwijs.

Waarom zou u deelnemen aan dit onderzoek?

Over de invoering van het M-Decreet is al veel inkt gevloeid. U krijgt nu de kans om mee te werken aan een beleidsonderzoek, gefinancierd door het Departement Onderwijs en Vorming, dat gericht is op het optimaliseren van praktijken en beleidsvoering rond het M-Decreet. Het onderzoek zal resulteren in aanbevelingen voor zowel praktijk als beleid die zullen voorgelegd worden aan de minister van Onderwijs. Daarnaast wordt er per school een feedbackrapport opgesteld op basis van de vragenlijst van de leraren, dat we tijdens een studiedag voor de deelnemende scholen graag verder toelichten.

Alvast hartelijk dank om uw medewerking te overwegen. Uw deelname zou een belangrijke meerwaarde betekenen voor de onderzoeksresultaten. Hebt u vragen, dan kan u steeds terecht bij Stefanie Adriaensens (Stefanie.adriaensens@uantwerpen.be of 0486/113027).

Kan u uw medewerking dan wel uw reden om niet deel te nemen laten weten tegen 30 november 2017, hartelijk dank.

Met vriendelijke groeten,

Prof. dr. Elke Struyf - promotor,

Prof. dr. Karine Verschueren en Prof. dr. Katja Petry – copromotoren

Stefanie Adriaensens en Aster Van Mieghem – wetenschappelijk medewerkers

Bijlage 2: Uitnodigingsmail met link naar vragenlijsten

Beste,

U bent of werd als contactpersoon aangeduid om het onderzoek naar de evaluatie van het M-Decreet in de school op te volgen. Het betreft een beleidsonderzoek, gefinancierd door het Departement Onderwijs en Vorming, dat gericht is op het optimaliseren van praktijken en beleidsvoering rond het M-Decreet.

Hieronder vindt u de link naar de vragenlijst voor het lerarenteam en de directie/zorgverantwoordelijken. Gelieve deze te verspreiden al naargelang de bijgeleverde info. *Ik geef alvast een voorbeeld van een bericht dat u bij de link kan doorsturen, maar een extra motivering of persoonlijke boodschap door u zal het aantal deelnemers van het schoolteam waarschijnlijk doen stijgen.*

[Vragenlijst lerarenteam buitengewoon onderwijs](#): Deze link mag verspreid worden onder het lerarenteam, de paramedici en ondersteuners. We geven de voorkeur om heel het team uit te nodigen om de kans op een goede representativiteit zo groot mogelijk te maken. U kan bijvoorbeeld het volgende bericht doorsturen:

Beste leraar/paramedici/ondersteuner,

Met medewerking van uw directieteam, willen we u graag uitnodigen om deel te nemen aan deze evaluatiestudie van het M-Decreet. Uw deelname is vrijwillig, maar heel erg nuttig. Via onderstaande vragenlijst willen we de stand van zaken in kaart brengen na de invoering van het M-Decreet. Het onderzoek wordt uitgevoerd vanuit het Steunpunt voor Onderwijsonderzoek in opdracht van de Vlaamse overheid en zal dus leiden tot concrete beleidsaanbevelingen. Bovendien zal op basis van uw antwoorden de school een feedbackrapport ontvangen om zelf mee aan de slag te gaan.

Het invullen van de vragenlijst zal ongeveer 40 minuten duren. Maar u kan het invullen onderbreken indien u dit wenst. U heeft tot 31 januari de tijd om de volledige vragenlijst in te vullen. Uw antwoorden worden anoniem verwerkt, ook wat betreft het feedbackrapport. Ook wordt er slechts een feedbackrapport afgeleverd als een bepaald aantal leraren hun antwoorden hebben doorgegeven.

Klik hier om naar de vragenlijst te gaan: [Vragenlijst lerarenteam buitengewoon onderwijs](#)

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Prof. Elke Struyf, prof. Karine Verschueren, prof. Katja Petry - (co-)promotoren
Stefanie Adriaensens en Aster van Mieghem - wetenschappelijk medewerkers

[Vragenlijst directielid of zorgverantwoordelijke buitengewoon onderwijs](#): Deze link is bedoeld voor of mag aangeboden worden aan *minstens* één directielid of zorgverantwoordelijke op school.

Beste directielid of zorgverantwoordelijke,

We willen u graag uitnodigen om deel te nemen aan deze evaluatiestudie van het M-Decreet. Via onderstaande vragenlijst willen we de stand van zaken in kaart brengen na de invoering van het M-Decreet. Het onderzoek wordt uitgevoerd vanuit het Steunpunt voor Onderwijsonderzoek in opdracht van de Vlaamse overheid en zal dus leiden tot concrete beleidsaanbevelingen.

Het invullen van de vragenlijst zal ongeveer 35 minuten duren. Maar u kan het invullen onderbreken indien u dit wenst. U heeft tot 31 januari de tijd om de volledige vragenlijst in te vullen.

Klik hier om naar de vragenlijst te gaan:

[Vragenlijst directie- of beleidsmedewerker gewoon onderwijs](#)

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Prof. Elke Struyf, prof. Karine Verschueren, prof. Katja Petry - (co-)promotoren
Stefanie Adriaensens en Aster van Mieghem - wetenschappelijk medewerkers

De vragenlijsten kunnen tot 31 januari ingevuld worden. *U zal gedurende de volgende drie weken nog twee keer een herinneringsmail toegestuurd krijgen om opnieuw te verspreiden.*

Indien u nog vragen hebt, kan u me steeds bereiken via mail op of het volgende nummer 0486113027. Als er een technisch probleem zou optreden, neem dan zeker snel contact op.

Nogmaals hartelijk dank voor jullie medewerking!

Universiteit Antwerpen

Faculteit Sociale wetenschappen - Departement Opleidings- en Onderwijswetenschappen
Onderzoeksgroep Edubron

Post-doc **medewerker SONO** **1.4**
Stadscampus - Lokaal S.Gk10.205
Gratiekapelstraat 10 - 2000 Antwerpen - België
stefanie.adriaensens@uantwerpen.be
T +32 3 265 46 35

Bijlage 3: Persoonlijke visie op inclusie

Deze bijlage toont een overzicht van de items die deel uitmaken van de schaal 'persoonlijke visie op inclusie'. We tonen voor elk item de gemiddelde scores (\bar{x}) en standaardafwijkingen (SD) per respondentengroep (enerzijds leraren/paramedici/ondersteuners en anderzijds directieleden/zorgverantwoordelijken), opgesplitst naar onderwijsniveau.

Om de persoonlijke visie op inclusie te meten, werd een schaal opgemaakt om verdere analyses op schaalniveau te kunnen uitvoeren. Hiervoor werd een factoranalyse ($F=1$) uitgevoerd. Voor de variabele 'persoonlijke visie op inclusie' werd vertrokken van een bestaande schaal die ook gebruikt werd om de visie op inclusie in het gewoon onderwijs te meten (Struyf et al., 2019). We behielden de samenstelling van deze schaal zodat vergelijking mogelijk was.

Persoonlijke visie op inclusie – fase 1

	Factor score	Leraren/Paramedici/Ondersteuners						Directieleden/Zorgverantwoordelijken					
		BuBaO		BuSO		BuBaO+BuSO		BuBaO		BuSO		BuBaO+BuSO	
		\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD
1. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften doen het in het gewoon onderwijs doorgaans beter dan in het buitengewoon onderwijs	.70	1,98	0,88	1,84	0,88	2,59	0,78	2,04	0,74	1,90	0,80	2,00	0,00
2. Voor de ontwikkeling van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is het beter dat ze worden opgevangen in het buitengewoon onderwijs (R)	.75	2,10	0,95	1,88	1,01	2,79	0,98	2,71	0,76	2,40	0,89	3,00	1,41
3. De ondersteuning van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is in hoofdzaak de taak van (school)externe hulpverleningsinstanties (R)	.28	3,10	1,01	2,96	0,97	3,00	1,02	3,68	0,55	3,33	0,96	4,00	0,00
4. Het is een zinvolle doelstelling om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften minder snel naar het buitengewoon onderwijs door te verwijzen	.71	2,29	0,94	2,19	1,04	3,03	0,87	2,68	0,86	2,33	0,92	3,50	0,71
5. De zorg voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften gaat vaak ten koste van de aandacht voor de andere leerlingen (R)	.62	1,86	0,91	1,79	0,88	2,44	1,02	2,32	0,72	2,27	1,01	2,50	2,12
6. In het buitengewoon onderwijs kan men meer op maat van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften werken dan in het gewoon onderwijs (R)	.52	1,35	0,69	1,34	0,73	1,97	0,83	1,71	0,81	1,43	0,77	2,00	1,41
7. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften worden in het gewoon onderwijs meer uitgesloten dan in het buitengewoon onderwijs (R)	.62	2,43	0,97	2,08	0,91	2,76	0,82	3,00	0,72	2,10	0,80	2,50	2,12
8. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften voelen zich in het buitengewoon onderwijs beter dan in het gewoon onderwijs (R)	.74	1,94	0,84	2,01	0,91	2,65	0,81	2,00	0,82	2,40	0,77	3,00	1,41
9. Onderwijs inrichten voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften eist een gespecialiseerde opleiding (R)	.32	1,58	0,72	1,59	0,74	1,79	0,84	1,54	0,79	1,60	0,77	2,50	2,12

10. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs hebben na het secundair onderwijs betere kansen op de arbeidsmarkt of in vervolgonderwijs	.59	2,16	0,85	2,16	0,94	2,65	0,98	2,11	0,88	1,80	0,76	1,00	0,00
11. Wanneer leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften les volgen in het gewoon onderwijs is de kans op integratie in de maatschappij groter	.64	2,26	0,86	2,19	0,91	2,97	0,94	2,25	0,80	2,13	0,78	2,00	1,41

BuBaO: N_{Ler}=272; N_{Dir}=28 / BuSO: N_{Ler}=291; N_{Dir}=30 / BuBaO+BuSO: N_{Ler}=34; N_{Dir}=2

Persoonlijke visie op inclusie – fase 2 & 3

	Factor score	Leraren/Paramedici/Ondersteuners						Directieleden/Zorgverantwoordelijken					
		BuBaO		BuSO		BuBaO+BuSO		BuBaO		BuSO		BuBaO+BuSO	
		\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD
1. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften doen het in het gewoon onderwijs doorgaans beter dan in het buitengewoon onderwijs	.56	1,52	0,72	1,59	0,71	2,00	0,78	1,44	0,75	1,54	0,56	1,50	0,71
2. Voor de ontwikkeling van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is het beter dat ze worden opgevangen in het buitengewoon onderwijs (R)	.67	1,60	0,82	1,65	0,82	2,44	1,05	1,68	0,84	2,06	0,91	2,00	0,00
3. De ondersteuning van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is in hoofdzaak de taak van (school)externe hulpverleningsinstanties (R)	.04	2,75	1,04	2,71	1,04	2,71	1,03	3,03	0,97	2,74	0,98	3,50	0,71
4. Het is een zinvolle doelstelling om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften minder snel naar het buitengewoon onderwijs door te verwijzen	.64	1,69	0,85	1,89	0,96	2,53	1,08	1,91	1,03	1,71	0,83	3,00	0,00
5. De zorg voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften gaat vaak ten koste van de aandacht voor de andere leerlingen (R)	.56	1,52	0,77	1,65	0,81	2,03	0,97	1,74	0,86	1,94	0,94	1,50	0,71
6. In het buitengewoon onderwijs kan men meer op maat van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften werken dan in het gewoon onderwijs (R)	.42	1,12	0,42	1,30	0,73	1,50	0,83	1,35	0,77	1,06	0,24	1,00	0,00
7. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften worden in het gewoon onderwijs meer uitgesloten dan in het buitengewoon onderwijs (R)	.53	2,03	0,94	1,89	0,85	2,59	0,89	2,18	0,72	1,94	0,87	2,50	2,12
8. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften voelen zich in het buitengewoon onderwijs beter dan in het gewoon onderwijs (R)	.65	1,53	0,76	1,77	0,76	2,26	0,96	1,59	0,70	1,89	0,58	2,50	0,71
9. Onderwijs inrichten voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften eist een gespecialiseerde opleiding (R)	.29	1,31	0,56	1,44	0,64	1,47	0,83	1,26	0,67	1,17	0,38	1,50	0,71
10. Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs hebben na het secundair onderwijs betere kansen op de arbeidsmarkt of in vervolgonderwijs	.54	1,88	0,86	1,97	0,88	2,18	1,03	1,88	0,88	1,63	0,73	1,00	0,00
11. Wanneer leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften les volgen in het gewoon onderwijs is de kans op integratie in de maatschappij groter	.63	1,94	0,83	2,05	0,84	2,62	1,07	1,79	0,84	1,91	0,74	2,00	1,41

BuBaO: N_{Ler}=272; N_{Dir}=34 / BuSO: N_{Ler}=291; N_{Dir}=35 / BuBaO+BuSO: N_{Ler}=34; N_{Dir}=2